

Farklı açılardan

kadın ve aile

Editör
Zühdü Mercan

Yeni Ümit Kitaplığı-5

Farklı açılardan

kadın ve aile

Farklı açılardan

kadın ve aile

Editör

Zühdü Mercan

Farklı Açılardan
Kadın ve Aile

Yayın Yönetmeni:
Faruk VURAL

Editör:
Zühdü MERCAN

Görsel Yönetmen:
Engin ÇİFTÇİ

Kapak:
İhsan DEMİRHAN

Mizanpaj:
Faruk YILMAZ

ISBN: 975-278-099-7
Yayın Numarası: 361

Emniyet Mahallesi Huzur Sok:
No: 5 34672
Kısıklı-Üsküdar/İstanbul
Tel : (0216) 318 42 88
Faks : (0216) 318 42 02
http://www.isikyayinlari.com

BASKI : ÇAĞLAYAN A.Ş.
Sarnıç Yolu No: 7 35410
Gaziemir/İzmir
Tel: (0232) 252 20 97/98

Baskı Tarihi
Şubat / 2005

İÇİNDEKİLER

Huzura Çıkarken,

"Zerrelerden bitkilere ondan hayvanlar ve insanlar arasındaki erkeklik ve dişiliğe kadar her şey çift yaratılmıştır ve birbirine muhtaçtır. Pozitif negatife, elektron protona, gece gündüze (…) erkek kadına kadın erkeğe muhtaçtır."

Kur'an-ı Kerim, bunun için olsa gerek, bize Cennetteki nimetler arasında, gözleri kocalarından başkasını görmeyen sadık zevceler olacağını da hatırlatmaktadır. Hz. Âdem (a.s.) yaratıldığında Cennette tek başına idi. Kendi yaratılış maddesinden Havva Annemiz yaratılacağı âna kadar da yalnızlığı bitmemişti. Kur'ân ifadesiyle 'sükûnete ermemişti.' Demek ki, kadın olmadan Cennet bile Hz. Âdem'in yalnızlığını giderememişti.

Habib-i Kibriya Aleyhi ekmeletü't-tehâyâ Efendimiz, kadını anlatırken 'erkeğin yarısı' buyurur. Yani her ikisi de öteki olmadan tamamlanamayan iki yarımdır. İki ayrı parçanın bir araya gelip bir bütün oluşturmasını, nübüvvet lisanından daha parlak kimse anlatamaz.

Çünkü İslâm'da kadın:

- cemiyeti bağrında büyütendir;

- anadır, bacıdır, yârdır; onun namusu uğrunda ölüm, Peygamberlik sonrası en yüce makam olan şehitliği kazandırır;

- yetiştirdiği evlatlarıyla başı göklere eren bir kutludur;

- ayakları altına Cennetler serilen muazzez bir varlıktır.

Resûl-i Ekrem aleyhissalâtü vesselâm Efendimiz'in, bizim dünyamızdan kendisine sevdirilen üç şeyden birisi olarak 'kadın'ı zikretmesi hiç de tesadüf değildir. O'nun (s.a.s.) kıymetli eşleri, bizim annelerimiz, O'nun kadar kendilerini seven, sevdiğini hissettiren, gönüllerini alan, yaşadığı hangi olumsuzluk olursa olsun, kendilerine bir kere bile yüz ekşitmeyen bir ikinci erkek görmemişlerdir.

Bu gerçek böyle olmasına ve asırlardır bizim dünyamızda da böyle bilinmesine rağmen, son asırda bu gerçeğin zıddına bazı şeyler duyulmaya başlandı. Daha doğrusu, batı ile temasın artması neticesi, bir kısım insanımız arasında İslâm'da kadının muazzez konumu tartışılmaya başlandı.

Biz de Yeni Ümit Dergisi olarak, insanımıza, İslâm'daki Kadının muallâ mevkiini bir kere daha hatırlatma gayesiyle, bir dosya hazırlığına giriştik. Hiç olmazsa, bazı iyi niyetli münekkitlerin önüne bir dosya halinde bu doğrularımızı koymak istedik. Böylece bazı tenkitlerin önüne bu şekilde geçebilmeyi ümid ettik.

Elinizdeki çalışmada kadınla ilgili bazı hususlara yer vermeye çalıştık. Bu hususların başlıcaları şunlardır:

- Kadın erkeğin daha alt mertebesinde bir varlık değil, onun yarısıdır, eşitidir, sadece aralarında vazife taksimi vardır.

- Erkeğin olduğu gibi, kadının da hakları vardır.

- Kadın asla murdar bir varlık değildir.

- İslâm'da nişan nedir ne değildir?

- Mut'a nikâhının hakikati nedir?

- Resul-i Ekrem Efendimizin hanımları ve çocuklarına karşı muamelesi nasıldır?

- İslâm'da boşanma nasıl karşılanır ve önüne nasıl geçilir?

- Kadına mirastan verilen pay tam adalettir.

- Ve kadınla ilgili bilinmesini gerekli gördüğümüz diğer hususlara bu dosyada yer verdik.

Bu dosyanın gerek yazılarının temininde ve gerekse elinizde tuttuğunuz kitaplaşma aşamasında bir çok insanın emeği geçmiştir. En başta Ali Ünal ve Dr. Ergün Çapan Beyler olmak üzere emeği geçen tüm dost ve arkadaşlarımıza teşekkürü, ifası zaruri bir borç biliyor ve bunu huzurlarınızda ifade ediyoruz.

Saygılarımızla.

Editör

Dar Bir Çerçevede Kadın*

M. Fethullah Gülen

Bize göre kadın, hususiyle de analık buuduyla, semalar kadar derin ve gönlünde göklerin yıldızları kadar duyguların, düşüncelerin köpürüp durduğu bir his ve merhamet yumağıdır. O her zaman, acı-tatlı talihiyle uyumlu, sevinçleriyle-kederleriyle barışık, neş'eyle-tasayla iç içe, kine-nefrete kapalı, her haliyle ihya ve imar peşinde ve yeryüzünde ilâhî hilâfetin en saf mayası, insanî inceliğin de âdeta özü ve usaresidir. Bilhassa, inancı ve sonsuzluk düşüncesiyle gönül kapılarını ebediyetlere aralamış bahtiyar bir kadın; madde ve mânânın, cisim ve ruhun birleşik âlemi diyebileceğimiz sihirli bir noktada, tasavvurlar üstü öylesine parlak bir konuma mâliktir ki, bunun ötesinde ona vereceğimiz en yüksek payeler ve makamlar dahî onun güneşler gibi parıldayan gerçek değerleri yanında -yeri, konumu ve mazhariyetleri adına mübalâğalara girilerek hakikî hâline gölge düşürüldüğü için- sönük birer mum mesabesinde kalırlar.

* Yağmur Dergisi'nin 2. sayısına Başyazı olarak kaleme alınmıştır.

İç donanımı itibarıyla kadın bir şefkat abidesidir; şefkati de yaratılış ve tabiatından kaynaklanmaktadır. Bu nezih tabiat, yanlış müdahalelerle kirletilmemişse, hep şefkat düşünür, şefkat söyler; şefkatle oturur-kalkar; bir ömür boyu çevresindekileri şefkatle süzer ve herkese kadeh kadeh şefkat içirir. Herkesi şefkatle kucaklayıp herkese şefkat içirdiği aynı anda, inceliğinin ve içtenliğinin gereği olarak da sürekli ızdırapla yutkunur durur. Bir tül gibi titrer etrafındaki herkesin üzerine, anne-babasına, kardeşlerine, arkadaşlarına ve bütün yakınlarına; tabiî mevsimi gelince eşine, evlatlarına. Paylaşırken onlarla zevki, lezzeti, neş'eyi, güller gibi açar ve çevresine gülücükler yağdırır. Görünce de onlarda tasayı, kederi, yapraklar gibi sararır, solar ve hüzünle inler.

Her zaman güzel şeyler görmek, güzellerle içli dışlı olmak ister; ne var ki, bazen umduklarını bulur, bazen de bulamaz. Bazen, çevresinde rüzgâr hep zorlu eser ve sarsar onun dil bağladığı her şeyi, işte o zaman inler dolaşır dolaştığı her yerde. Hafakanlarla köpürür durur ve içten içe gözyaşlarıyla soluklanır. Bazen de, ufkunda tüllenen güzelliklerle tıpkı çocuklar gibi sevinir ve herkese kâse kâse neş'eler sunar.

Ruh ufku itibarıyla eşini bulmuş ve çocuklarıyla susuzluğunu giderebilmiş bir kadının, Cennet hurilerinden ve böyle birinin çevresinde örgülenmiş yuvanın da Firdevs'ten farkı yoktur. Herhalde böyle bir cennetliğin gölgesinde şefkat yudumlaya

yudumlaya yetişen çocukların da ruhanîlerden farkı olmayacaktır, evet böyle bir yuvada neş'et etme bahtiyarlığına ermiş bir fert, başı Firdevslere ermiş gibi ötelerin neş'esiyle yaşar ve çevresine tebessümler yağdırır durur.

Böyle bir yuvada, tenler ve cesetler ayrı ayrı görünse de, herkese ve her şeye hükmeden can bir tanedir. Her zaman kadından fışkırıp bütün bir yuvayı saran bu can, mânen bir büyü, bir ruh gibi her zaman herkesin üzerinde kendini hissettirir ve âdeta onları bir yerlere yönlendirir. Kalb ufkunu karartmamış ve ruhunun önü açık mübarek bir kadın, aile sistemi içinde tıpkı bir Kutup Yıldızı gibidir; hep yerinde durur, kendi etrafında döner; sistemin diğer üyeleri ise, varlıklarını her zaman onun çevresinde şekillendirir ve ona bağlılık içinde hedeflerine yürürler, evet, herkesin yuva ile münasebeti muvakkat, sınırlı ve izafîdir. Kadın ise, başka bir işi olsun olmasın, içinde şefkat, merhamet, sevgi macununun kaynayıp durduğu mutfağıyla sürekli evinin orta yerinde dimdik ayakta durmakta ve duygularımıza neler ve neler pişirip sunmaktadır..!

Duygu ve düşünce dünyasıyla sonsuza tam yönelmiş bir kadın, hiçbir mürşid ve hiçbir muallimin duyuramayacağı şeyleri duyurur ruhlarımıza ve gönüllerimizi, zamanın solduramayacağı, kimsenin silemeyeceği en enfes mânâların en nefis hatlarıyla süsler; derken şuuraltı donanımımızla bizi daha sonraki hayatımızda, dünyaları peyleyebileceğimiz ne potansiyel zenginliklere ulaştırır! Biz hemen her zaman böyle yetkin "insan-ı kâmile" bir kadının huzurunda, ruhlarımıza ötelerin merhamet, şefkat ve şiirinin döküldüğünü duyar gibi olur ve içimizin derinliklerinde hep uhrevîleşmenin neşvesiyle ürpeririz.

Bize göre kadın, hususiyle de analık buuduyla, semalar kadar derin ve gönlünde göklerin yıldızları kadar duyguların,

düşüncelerin köpürüp durduğu bir his ve merhamet yumağıdır. O her zaman, acı-tatlı talihiyle uyumlu, sevinçleriyle-kederleriyle barışık, neş'eyle-tasayla iç içe, kine-nefrete kapalı, her haliyle ihya ve imar peşinde ve yeryüzünde ilâhî hilâfetin en saf mayası, insanî inceliğin de âdeta özü ve usaresidir. Bilhassa, inancı ve sonsuzluk düşüncesiyle gönül kapılarını ebediyetlere aralamış bahtiyar bir kadın; madde ve mânânın, cisim ve ruhun birleşik âlemi diyebileceğimiz sihirli bir noktada, tasavvurlar üstü öylesine parlak bir konuma mâliktir ki, bunun ötesinde ona vereceğimiz en yüksek payeler ve makamlar dahî onun güneşler gibi parıldayan gerçek değerleri yanında -yeri, konumu ve mazhariyetleri adına mübalâğalara girilerek hakikî hâline gölge düşürüldüğü için- sönük birer mum mesabesinde kalırlar.

Bizim düşünce dünyamız ve değerler atlasımızda kadın, hilkat hâdisesinin en önemli rengi, insanlık âleminin en bereketli ve sihirli rüknü, evlerimizde Cennet güzelliklerinin kusursuz bir izdüşümü, varlık ve bekamızın da en sağlam teminatıdır. O yaratılmadan önce Âdem Nebi yalnız, eko-sistem ruhsuz, insanoğlu inkıraza teslim, yuva ağaç kovuğundan farksız bir in ve insan da kendi ömür fanusunun mahpusuydu. Onunla ikinci bir kutup oluştu ve kutuplar birbirine bağlandı. Varlık yeni ve farklı bir sesle, bir görüntüyle şenlendi, yaratılış tamamlanma vetiresine girdi ve yalnız insan da bir nev'e dönüşerek, kâinatın en ehemmiyetli bir unsuru haline geldi; geldi ve eşine değerler üstü değer kazandırdı.

Gerçi kadın, fizyoloji ve psikoloji açısından farklı bir tabiata sahip ve ayrı özellikleri hâizdir; ama bu, erkeğin kadından üstün ya da kadının erkekten aşağı olması mânâsına gelmez. Kadını-erkeği havadaki azot ve oksijen şeklinde düşünecek olursak, her ikisi de hususi yerleri, konumları itibarıyla fevkalâde

önemlidirler ve aynı ölçüde birbirlerine muhtaçtırlar. Havadaki unsurları birbiriyle mukayese ederek: "azot daha kıymetlidir." ya da "oksijen daha faydalıdır." mülâhazası ne ölçüde abes ise, kadın-erkek arasında bu türlü mukayeselere girmek de o ölçüde bir münasebetsizliktir. Evet, kadın-erkek, yaratılış ve dünyadaki misyonları açısından birbirlerinden farksızdırlar ve bir vahidin birbirine muhtaç iki ayrı yüzü gibidirler.

"Zen merde, civan pîre, keman da tîrine muhtaç;
Eczâ-i cihan cümleten birbirine muhtaç.."

Ama acaba kadın, dünyanın her yerinde ve her zaman bu ölçüdeki değerleriyle tanınabildi mi? Hiç zannetmiyorum; işte muhterem Şefik Can'dan küçük alıntılarla bir kısım örnekler: Dünyanın bir bölümünde o, hiçbir zaman evlenme, miras ve diğer insanî hakların en küçüğüne dahi sahip olamadı. Herhangi bir hakka sahip olmak bir yana o, kasırgadan, ölümden, yılandan, zehirden daha zararlı bir yaratıktı (Vedalar'daki onun fotoğrafından gördüklerimiz bunlar...). Bir başka zaviyeden aynı bölgede o, hislerine tabî bir mahlûk gibi görülüyor, kendisine bakılıp görülmemesi lâzım geldiği vurgulanıyor, bakıp görme mecburiyetinde kalınınca da kendisiyle konuşulmaması, konuşulunca da uzakta durulması esas alınıyordu (Ki Buda ile Amenda arasında geçen konuşmadan süzüp çıkardığımız resimde bunlar apaçık...).

Bir başka coğrafyada, erkek ailenin mutlak hâkimi, kızlarsa evlerde hizmetçi konumunda birer zavallı; hatta bazen babaları tarafından satılan birer esir gibidirler. Aslında onlar böyle bir muameleye müstahak idiler; zira kadın Âdem'i aldatmış ve onu kötülüğe sevk etmişti. Bu açıdan da o mutlak mel'un sayılmalıydı (Bazı İsrail kaynakları itibarıyla kadın hakkında biçilen hüküm de bu çerçevede...).

Diğer bir dünyada ise, o insan sayılmıyor, kendisine isim verilmiyor; 1, 2, 3 diye hitap ediliyor, hatta bazen domuz gibi görülüyordu (Bu mide bulandıran tablo da Eski Çin'den...).

Daha başka bir âlemde ise o, çocuk yapan bir makine ve orta malı değersiz bir meta idi. (Yunan ve Roma'ya ait bu yaklaşımda edebimize takılıp dışarıda kalan daha başka mülâhazalar da var...). Şu sözler de, işte bu kültürün devâsâ düşünürlerine ait: "Kadın, Cehennem'in kapısıdır ve o bir ... maldır." (Eflatun'un düşüncesi diye kayıtlı...). "Kadın yaratılış itibarıyla yarım kalmış bir erkektir." (Bu da Aristo'ya ait). "Kadın, erkekler büyük işler başarmasın diye yaratılmıştır. O yaratılmasaydı, erkekler tanrılaşabilirlerdi." (Çiçero). Kadını aşağılayıcı benzer yaklaşımlar daha sonra da devam etmiştir. Sekizinci Henry dönemine kadar (1509-1547) kadın, Cennet'te ilk günahın işlenmesine sebebiyet verdiği için İncil'e el süremezdi. İşte bu atmosferde şu kabil mülâhazalar çok yaygındı: "Kadın -hâşâ- bir hilkat hatasıdır." ("Yitirilmiş Cennet" yazarı Milton). Bir azizin ağzından dökülen şu sözlerse fevkalâde ürperticidir: "Eğer kadınlar Ahiret'te cinsî duygularıyla dirilecek olurlarsa, korkarım orada da erkekleri baştan çıkarırlar." (Dilerim bu, Saint Augustine'e bir isnad olsun).

Modern çağlarda da kadını karalama hep aynı çizgide devam etmiştir: Nietzsche; "Kadınla konuşacağın zaman kırbacı eline almayı unutma!" diyerek, âdeta bir dünyanın düşüncesine tercüman oluyordu.

Leon Tolstoy, evlilikle alâkalı hatıra defterinde: "Evlendiğim için çok mutluyum. Yuva saadeti bir güneş gibi ruhumu aydınlatıyor." diyordu ki, bunlar yerinde ve doğru sözlerdi. Ama bir süre sonra yazdığı bir romanında roman kahramanını: "A, sakın evlenme; eşin ortaya iyi bir eser koymanı engeller. Alâkalarını

baskı altına alır ve seni aşağı ve sıradan bir varlık haline getirir. O bayağı bir varlık olduğu için kocasının ruhunu da bayağılaştırıp alçaltmak ister.” şeklinde konuşturarak, kadınlar hakkında gerçekten ne düşündüğünü açıkça ortaya koymuştu.

İslâm’ın ilk zuhur ettiği Arap Yarımadası’nda Cahiliye dönemi itibarıyla durum aynıydı; kadının dünyaya gelişi de, büyümesi ve büyütülmesi de ve daha sonra evlenmesi de tamamen birer trajediydi. Kız çocukları bir taraftan ailenin sırtında birer yük kabul edilir, diğer yandan da mevcudiyetleri birer ar vesilesi sayılarak, bazı bölgeler itibarıyla diri diri toprağa verilirlerdi.

Topyekün insanlığa ebedî var olmanın mesajlarıyla gelen İslâm, (Bu konu etrafındaki konuşmaların bir kitap haline getirilebileceği vaadiyle şimdilik bu mevzuu icmali bağlıyoruz.) toplum tarafından, kadının gasbedilmiş haklarını da istirdad ederek onu açıkça sıyanet altına alan ve bu hususta sağlam kurallar vaz’ eden ilk dindir. Kur’ân; “Erkeklerin kadınlar üzerinde bazı hakları olduğu gibi, kadınların da erkekler üzerinde hakları vardır.” (Bakara, 2/228) fermanıyla, herhangi bir yoruma meydan bırakmayacak şekilde bu gerçeği vurgular ve kadını yaratılış planındaki konumuna yükseltir. Veda Hutbesi’nde İnsanlığın İftihar Tablosu: “Size, kadınların hukukunu gözetmenizi ve bu hususta Allah’tan korkmanızı öğütlerim, kadınlar size Allah’ın emanetidirler.” buyurur. Kadının, hemen bütün dünyada bir meta gibi alınıp-satıldığı o meş’um dönemde, onları saygı duyulacak bir konuma yükseltmek, kadınlık âlemi için önemli bir tarihî hâdisedir. Kur’ân ve Sünnet’te, kadının konumu ve hakları o kadar net ve açık vurgulanır ki, onun İslâm’la esaretten kurtulduğunu söylersek, zannediyorum mübalâğada bulunmuş olmayız.

Zaten, bütün bir insaf dünyası da, kadın konusunda böyle düşünmektedir. İslâm dünyasındaki yazarların pek çoğunun tanıyıp başvurduğu G. Demombyne: “Kur'ân, kadın hakları konusunda şimdiki Avrupa kanunlarının getirdiği esaslardan daha müsait esaslar getirmiştir.” der. Tanınmış bir diğer araştırmacı olan Stanley Lane-Poole ise: “İslâmiyet'in kadın hakları konusunda yaptığı değişiklikleri hiçbir kanun vâzıı yapamamıştır.” diyerek, önemli bir itirafta bulunur. L. E. Obbald da aynı mülâhazaları paylaşma sadedinde: “Kadınları esaretten kurtarıp, onlara mahrum edildikleri hakları iade ancak İslâmiyet'le gerçekleştirilebilmiştir.” der ki, bir kadirşinaslık ifadesidir.

Evet, Allah kadını başka değil, erkeğe eş olarak yarattı. Âdem Havva'sız, Havva da Âdem'siz olamazdı. Bu ilk çift, hem Yaratıcı adına hem de varlık hesabına âyinedarlık ve tercümanlık gibi önemli bir vazife ile vazifelendirilmişlerdi.. iki ceset, bir ruh gibiydiler ve bir hakikatin ayrı ayrı iki yüzünü temsil ediyorlardı. Zamanla, kaba anlayış ve hoyrat düşünce bu birliği bozdu. Onun bozulmasıyla da hem aile düzeni hem de içtimaî nizam bozuldu.

Aslında, İbn-i Fârıd'ın da dediği gibi, kadının güzelliği de erkeğin güzelliği de, Güzeller Güzeli Yaratıcı'nın cemalinden birer parıltıydı. Bu iki hilkat hârikasının, birbirlerini kendi konumlarında kabul edip el ele ve omuz omuza bulunmaları, onları olduklarının ötesinde ayrı bir güzelliğe ulaştırıyordu. Yaratılış plânıyla belirlenmiş bulunan çerçevenin dışındaki farklı yorumlar ve takdirler ise, onları çirkinleştiriyor, hoyratlaştırıyor.. ve bilhassa güzellik ve endamın en anlamlı yanı, “hiss-i mücerred” olması itibarıyla, Hak cemalinin çok buudlu bir aynası sayılan kadın, beşerî tabiatının kesif renkleriyle kendi kendini

matlaştırıyor ve her şeyi cismaniyete bağlayarak o önemli âyinedarlık vazifesini daraltıyor ve âdeta bir fitne vesilesi hâline getiriyordu ki, ona fitne denmesi de bu özel tavrı itibarıyla olsa gerek.

Evet, kadın kendi derinliklerinin şuurunda olup ve kendi tabiatının sınırları içinde kaldığı sürece, varlığın özündeki güzellikleri aksettiren öyle mücellâ bir ayna haline gelecektir ki, meşru çerçevede ona, doğru bakıp doğru düşünebilenler bir hamlede cismaniyetlerinin karanlıklarından kurtulur, Hakk'ın güzelliklerini temaşa ufkuna yükselir ve gönüllerine:

"Âfitâb-ı hüsn-ü hûbân akıbet eyler ufûl,

Ben muhibb-i la yezâlim "la uhibbü-l âfilîn"[1] dedirtirler.

[1] Güzel yüzlerin güzellik güneşi sonunda batar gider. Ben fani güzelleri değil, batmayan ve sonu olmayan güzeli severim.

İslâm'da Genel Haklar ve Masuniyetler

Rıza Tahiri*

Sosyolog

İslâm'da insan hürriyetinin en büyük garantisi, insanın Allah'tan başka kimseye kul olamayacağı, Allah'tan başka kimsenin de insan üzerinde mutlak hakimiyet iddiasında bulunamayacağı kaidesidir. Mutlak manâda hükmetme yetkisi ancak Allah'a aittir ve dolayısıyla hem bir itikad hem de hukuk prensibi olarak, bütün insanlar bu hükmün karşısında eşittir. Bu bakımdan, hiç kimse ve hiçbir kurum, insandan kendisine mutlak manâda itaat isteyemez. Masum Peygamber'e itaat bile bir manâda Allah'a itaata bağlanmıştır. Peygamber, Allah'ın emri dışında bir emirde bulunmayacağı için ona itaat şart ise de, bu itaatın kaynağında yine Allah'a itaat yatmaktadır. Kaldı ki, Peygamber'e de kamu ile ilgili meselelerde istişare ve insanlardan biat alması emredilmiş, yani bu noktada insanların 'kader'i yine onların hür iradelerine bırakılmıştır.

* 1979'da bir suikaste kurban giden bir âlim-sosyolog.

Kadın olsun, erkek olsun, her insanın, İslâm tarafından teminat altına alınmış temel hakları ve korunması gereken değerleri vardır. Bunların bazılarını kısa açıklamalarla, bazılarını da sadece ismen olmak üzere, şöyle sıralayabiliriz:

Yaşama hakkı

Kur'ân, kadın olsun, erkek olsun, insan hayatının değerini, kudsiyetini ve muhteremliğini (ona son vermenin haramlığını) bilhassa vurgulamış ve bir kişinin yaşama hakkını bütün insanlığın yaşama hakkıyla bir tutmuştur (Mâide/5: 32).

Saygı görme hakkı

Kur'ân, bütün insanları kerim ve muhterem tanır (İsrâ/17: 70); çünkü sadece insandır ki, bir bakıma irade ve onunla mümtaz insan benliği diyebileceğimiz İlâhî emaneti yüklenmiş tek varlıktır (Ahzâb/33:72). İrade sahibi bir varlık olarak insan, akıl, tefekkür, muhakeme, iyiyi kötüden seçme gibi zihnî melekelere sahiptir. Bu, bütün varlıkların en altına düşme (esfel-i sâfilîn) gibi bir riski beraberinde de getirse, aslında insan için bir şereftir. Onun, en güzel kıvamda bir varlık olarak yaratılmış olmasının göstergesidir; insan için, bütün yaratılmışların en üstünde bir mevki elde etme gibi bir potansiyelin de kaynağıdır. İnsan, bu özellikleriyle yeryüzünün halifesidir. Yani orada,

fıtrat, kendi yaratılış özellikleri ve varlık içindeki fonksiyonları çerçevesinde eşyaya müdahale ile, yeryüzünü imar etme, orada medeniyetler kurma şerefine de sahiptir. Bu şeref, ona melekler üstünde bir mevki kazandırmış olup, bu sahada yapılacak her iş, atılacak her adım, Allah adına olduğu takdirde, ibadet demektir (Bakara/2: 30-34).

Adalet, ihsan ve merhamet

Kur'ân-ı Kerim, adalet, adaletli davranma ve adalet talep etme konusunda çok ısrarlıdır (Mâide/5: 8, Nisâ/4: 136). O, "adl" ve "ihsan" üzerinde hassasiyetle durur. Adalet, terazinin dilinin gözler arasında tam ortada durması, ne fazlalık, ne eksiklik, her şeyi yerli yerine koyma demektir. Ebu'l-Kelam Âzâd, adalet konusunda şöyle der: "Adalet, aşırılıktan kaçınma, orta yol, ne eksiklik, ne fazlalık demektir. Bu bakımdan, adaletin sembolü olarak daima terazi kullanılır."[1] Kur'ân, bununla ilgili olarak, hiç kimsenin başkasının yükünü taşımayacağı, yani kimse, başkasının suçuyla suçlanamayacağı ve kendi gayretinden başka bir şeye nail kılınmayacağı kaidesini de koyar (Necm/53: 38-39).

Ferdin, hakkını alması ve ferdî meziyet ve faziletin tanınması da adaletin gereğidir. Fakat bu fazilet ve meziyetin ölçüsü ne ırktır, ne cinsiyettir, ne servet, ne makamdır, ne de önce veya sonra doğmuş olmadır, ne kuvvet, ne siyasettir, ne renk, ne de üniformadır. Onun tek ölçüsü takvadır (Hucurat/48: 13). Yani, Allah'ın hem insan hayatı, hem de kâinat için koymuş olduğu kanunlara uymak ve bu şekilde Allah'ın koruması altına girmektir. Bu bakımdan takva, iman, ilim ve çalışmayı birlikte ihtiva eden bir kavramdır. Bu çerçevede yine Kur'ân, hareketsiz

[1] A. Feyzi, A Modern Approach to Islam, Lahor, 1978, s: 17.

duran mü'minlerle, çalışan, gayret eden, didinen mü'minleri bir tutmaz (Nisâ/4: 95-96).

Kur'ân, bir yandan ısrarla adalet üzerinde dururken, bir yandan da, bilhassa fertlere davranış adına daha öte bir değer ve kavram olarak, 'ihsan' ve 'rahmet' veya 'merhamet'ten söz eder. Buradaki manâsıyla ihsan, eksik veya kaybı telâfi ile, dengeyi yeniden sağlamak demektir.[1] Bunu daha iyi anlamak için, Kur'ân'ın ideal toplum adına kullandığı ümmet kelimesine bakmak gerekir. Ümmet, anne manâsına 'ümm'den gelir. Yani, anne toplumun temeli olduğu gibi, onun daha fazla sahip bulunduğu merhamet, şefkat gibi değerler de, toplumun ve fertlere muamelenin temelinde yatması gereken değerlendir. Burada bir diğer dikkat çekici nokta, yaratılmışları Allah'ın Rahman ve Rahim sıfatlarına bağlayan rahmet'in 'annenin döl yatağı' manâsındaki rahim'den gelmiş olmasıdır. Bunun pek çok anlam ve engin bir muhtevası vardır. Bir defa, anne sevgi ve merhameti, yeryüzünde en yüce ve Allah'ın rahmetinin en kâmil yansıması olan bir değerdir. Fakat bu bile, Allah'ın kâinatta sergilediği ve kalanını Âhiret'e bıraktığı sadece yüzde 1'lik merhametinin yansımasıdır. İkinci olarak, ideal toplum, üyeleri arasında, bilhassa büyükten küçüğe, idareciden halka merhametin hakim olduğu, herkesin birbirine, aynı rahmin meyveleriymiş, yani aynı annenin çocuklarıymış gibi merhamet nazarıyla baktığı bir toplumdur. Bu ise, ancak insanların Allah'ın Rahman, bilhassa Rahîm sıfatlarıyla münasebeti ölçüsünde mümkün olabilir. İslâm'ın ve Peygamber Efendimiz'in bu noktada bütün yaratılmışa rahmet olarak gönderilmesinin anlamı burada daha da belirginleşmektedir. Yani, insanla Allah'ın Rahman ve Rahîm sıfatları arasındaki bağlantı, ancak

[1] A. Parwiz, Tabvibü'l-Qur'an, Lahor, 1977; c: I, s: 78.

İslâm'a ve Peygamber Efendimize bağlılıkla mümkün olabilir. Bunun dışındaki rahmet, merhamet ve sevgi iddiaları ırk, menfaat ve nefsaniyet gibi başka faktörlere dayalı birer suni sevgi ve merhamet olmaktan öte gidemez.

Özgürlük hakkı

Kur'ân, insanın her türlü bağdan kurtulması üzerinde çok durur. İnsanda despotluğa bir temayül olduğunu kabulle, bunun önünü almaya çalışır:

Allah, bir kişiye Kitap, hüküm (ilim, anlayış gücü ve Allah'ın hükümlerini uygulama yetkisi) ve peygamberlik versin ve sonra da bu kişi kalksın, insanlara, "Allah'ı bırakın ve bana kul olun." desin; bu, asla mümkün değildir ve olmamıştır. Oysa, her peygambere şunu demek yaraşır ve nitekim her peygamber bunu demiştir: "Kitabı öğretiyor, okuyor ve üzerinde çalışıyorsunuz; o halde, Hakk'ın, öğrenip öğrettiğinizi uygulayan sadık ve ihlâslı kulları olun!" (Âl-i İmran/3: 79).

Bu çerçevede, İslâm'ın kaldırmayı hedef aldığı, fakat kaldırılmasını zamana ve uluslar arası münasebetlerin niteliğine bıraktığı cahiliye müesseselerinden biri de köleliktir. İslâm, önce kölelere iyi muameleyi emretmiş (Nisâ/4: 36); sonra, kölelerin hürriyete kavuşturulmasını şiddetle teşvik etmiş (Bakara/2: 117; Nisâ/4: 92); savaş esirlerinin, genel prensip olarak, ya karşılıksız veya fidye karşılığı salıverilmesi esasını getirerek (Muhammed/47: 4), bir manâda köleliği fiilen kaldırmıştır. Çünkü köleliğin temelinde savaşlar ve savaş esirleri yatmaktadır. Her ne kadar Kur'ân köleliği açıkça yasaklayıcı bir hüküm ihtiva etmese de, hiçbir zaman onun devamını da öngörmemiş, bu bakımdan, en azından onun bütünüyle kalkmasını hedef almıştır.

İslâm'da insan hürriyetinin en büyük garantisi, insanın Allah'tan başka kimseye kul olamayacağı, Allah'tan başka kimsenin de insan üzerinde mutlak hakimiyet iddiasında bulunamayacağı kaidesidir. Mutlak manâda hükmetme yetkisi ancak Allah'a aittir ve dolayısıyla hem bir itikad hem de hukuk prensibi olarak, bütün insanlar bu hükmün karşısında eşittir. Bu bakımdan, hiç kimse ve hiçbir kurum, insandan kendisine mutlak manâda itaat isteyemez. Masum Peygamber'e itaat bile bir manâda Allah'a itaata bağlanmıştır. Peygamber, Allah'ın emri dışında bir emirde bulunmayacağı için ona itaat şart ise de, bu itaatın kaynağında yine Allah'a itaat yatmaktadır. Kaldı ki, Peygamber'e de kamu ile ilgili meselelerde istişare ve insanlardan biat alması emredilmiş, yani bu noktada insanların 'kader'i yine onların hür iradelerine bırakılmıştır.[1]

İstişare ve biat, ferdin yönetime doğrudan katılması demek olduğu gibi, "dinde zorlama yoktur." hükmü de, vicdan ve din seçme hürriyetinin ifadesidir. Kur'ân'a göre, İslâm beldelerinde yaşayan gayr-ı Müslimler, kendi inanç ve ibadetlerinde serbest olup, bu konuda onlara müdahale edilmez. İnsana irade verilmiş olması, onun inanca zorlanmaması gerektiğini tabiî bir netice olarak ortaya koyar. Çünkü Allah, insanları hür iradeleriyle yaptıkları tercihlere göre yargılayacaktır ve insan, zorlama altında yaptıklarından, hattâ inkârından bile sorumlu değildir.

Din ve vicdan hürriyeti, ifade, bilhassa doğruyu haykırma hürriyetini de beraberinde getirir. Doğruyu haykırma, bir hürriyet, bir hak olmanın da ötesinde bir vazifedir. Bu manâda, kişinin kendi ve en yakınları aleyhine bile olsa, doğru şahitlikte

---

[1] Halid M. İshak, "Islamic law - Its Ideals and Principles," The Challenge of Islam, haz. A. Gauher, (1980; Londra, The Islamic Council of Europe), s: 157.

bulunması, Kur'ân'ın üzerinde hassasiyetle durduğu bir önemli nokta olup (Nisâ/4: 135); yine aynı konuda dikkat çekilmesi gereken bir diğer nokta da, kişilerin haklarını arama hürriyetleridir. Allah, herhangi bir sözün bağrılarak söylenmesini hiçbir zaman hoş karşılamaz. Fakat zulme uğrayan, bunu açıktan ilan edebilir ve yine açıktan hakkını almak için mahkemeye başvurabilir (Nisâ/4: 148).

İlim edinme hürriyeti

Kur'ân'ın çok önem verdiği konulardan biri de, ilim edinmedir. O kadar ki, ortada henüz okunacak yazılı bir kitap olmadığı bir zamanda Peygamber Efendimiz'e gelen ilk emrin "oku" olması çok manâlıdır. Bu, bir bakıma kâinatın okunması manâsında araştırmaya teşvik manâsı taşıdığı gibi, bir bakıma da, artık indirilmeye başlanan Kur'ân'ın dikkatle okunması için bir ilk emir, aynı şekilde bir bakıma da, okumanın önemine dikkat çekme demektir. Bundan başka Kur'ân, bilenlerle bilmeyenlerin bir olamayacağını (Zümer/39: 9), Allah karşısında ancak gerçekten âlim olanların saygı ve haşyetle dopdolu olabileceğini (Fâtır/35: 28) buyurur ve mü'minlerin, ilimlerinin artması için duaya teşvik eder (Tâ-Hâ/20: 114). Peygamber Efendimiz'in en çok yaptığı dualardan birinin, "Allah'ım, bana eşyanın hakikatını göster." olması da, bu noktada mânidardır.

Geçim ve beslenme hakkı

Hûd sûresinin 11. âyetinde buyurulduğu gibi, her canlı beslenme konusunda Allah'a muhtaçtır. İslâm'ın sosyo-ekonomik sisteminin temelinde yatan ve Kur'ân'da da üzerinde hassasiyetle durulan hususlardan biri, her şeyin mülkiyetinin temelde Allah'a ait olmasıdır. İnsanın da gerçek maliki Allah olduğundan,

özel mülkiyet bir hak olmak birlikte, insan bu hakkı dilediği şekilde kullanamaz. Bir bakıma onda o, tasarruf eden gibidir. Dolayısıyla, ona düşen bir takım görevler vardır ki, bunların başında zekât gelir. Zekâttan ayrı olarak, nafile sadaka, bilhassa infak adıyla ciddi biçimde özendirilmiştir. Ayrıca haramdan kazanmama, harama harcamama, israf etmeme de, bu mülkiyetin kullanımı konusunda getirilen bir takım yükümlülüklerdir. Ayrıca, her varlığın Allah'ın verdiği rızıkta hissesi vardır ki, bu hissenin hiç olmazsa bir kısmı, ihtiyaç fazlası mala sahip olanların bu fazlalığındadır. Dolayısıyla, zekât görevi, kişilerin yaptığı ve karşıdakilere minnet altında tutacak bir iyilik değil, muhtaçların hakkı ve onu vermekle yükümlü olanlar için bir vazifedir. İslâm, bu şekilde toplumda zenginlerle fakirler arasına, üzerinde bir araya gelip sevgi ve hürmetle kucaklaşabilecekleri bir köprü kurmuş olmaktadır. Zekât verme için tayin buyurulan zenginlik miktarı nazara alındığında, bu köprünün ne kadar sağlam olduğu daha kolay anlaşılabilir.

İslâm, Allah'ın tayin buyurduğu rızıkta başkalarının haksız müdahalesini şiddetle yasaklar ve "ekonomik sömürü"nün de önüne geçer.

Çalışıp kazanma hakkı

İslâm, kadın-erkek herkese çalışma hakkı tanımış, hattâ, "insan için çalıştığından başkası yoktur." (Necm/53: 39) buyurmak suretiyle, insanın ana kazanç kapısı olarak emeğe işaret etmiştir. Yine erkek olsun, kadın olsun, her insana, kazandığından bir pay olduğu prensibini getirmiştir (Nisâ/4: 32). Bununla birlikte, erkek ve kadının ailedeki, toplumdaki yerleri ve fizyolojileri nazara alınarak, her biri için müşterek ve ayrı iş sahaları bulunması gerektiği ortadadır. Bu bakımdan, geçim

yükümlülüğü erkeğin üzerinde bulunan kadın için 'tabiî' önceliğin ev olması, dinî bir hüküm değil, fıtrî bir neticedir.

Mahremiyet hakkı ve temel ferdî masuniyetler

Kur'ân, mahremiyeti insanın en temel ve tabiî haklarından kabûl eder. Allah, Settâr olarak, kullarının, onlar tarafından açığa çıkarılmamış ayıplarını örter. O kadar ki, günahı işlemek çirkin bir iş olmakla birlikte, onun açıktan işlenmesini, işlendikten sonra başkasına anlatılmasını ayrı ve büyük günah olarak görür. Bu bakımdan, kişinin gizleyip hakkında tevbe ettiği günahları, Allah'ın da gizleyip affetmesi umulur. Ferdî mahremiyetin bir yanını teşkil eden bu husus gibi, bilhassa hane mahremiyeti de, insanların dikkat edilmesi gereken önemli haklarındandır. Hane, tecavüzden masundur. Kur'ân, hanelere sahiplerinden izinsiz girilmesini yasakladığı gibi, eğer izin verilmezse geri dönülmesinin daha temiz, daha pak bir davranış olacağını buyurur. Ayrıca, izin verilip içeri girildiğinde, ev halkına selâm vermeyi emreder (Nur/24: 27-28). Bundan ayrı olarak Kur'ân, meselâ, evlatların anne-babaların yanına sabah namazından önce, yatsı namazından sonra -yatma vakti olup, artık bu zaman aile ferdleri birbirlerinin mahremiyetlerine girmemelidir- ve gündüz kaylule uykusu zamanında girmelerini de yasaklar (Nur/24: 58).

İslâm, ferdin masuniyetini her bakımdan esas alır. Suçu sabit olmadıkça kimse suçlanamaz. İkinci olarak, elde herhangi bir delil olmadıkça ferdlerde suç araştırılması yapılmaz; şüphe üzerine ferdler takip altına alınamaz; fertlerin hâl ve hareketleri konusunda tecessüs, (merakla casusluk yapma) yasaklanmıştır. Aynı şekilde, kişiler hakkında suizan ferdî olarak haram olduğu gibi, hukuken de yasaktır; yani, kimse delilsiz zan altında

tutulamaz. Biraz önce ifade edildiği gibi, suç sabit olmadıkça ferdin masumiyeti esastır; onu zan altında tutmak ve hakkında konuşmak, hele yayın yapmak kesin haramdır. Kur'ân, gıybeti, yani kişilerin, yüzlerine söylendiğinde hoşlanmayacakları şeyleri - bunlar o kişi hakkında doğru bile olsa - arkalarından konuşmayı da kesinlikle yasaklar ve bunu kişinin, ölmüş kardeşinin etini yemek gibi çirkin bulur (Hucurat/48: 12).

Kişi mahremiyetinin önemli unsurlarından biri de, haberleşmenin mahremiyetidir. Bu konuda da, kişiler takip edilemez; sabit suç olmadıkça, zanna dayanarak haberleşmesi kısıtlanamaz.

Namuslu hayat yaşama hakkı

Kur'ân, her insana namus ve şerefiyle yaşama hakkı tanımıştır. Pek çok unsurlardan oluşan bu hak için, her şeyden önce iyi ve faziletli bir çevre gereklidir. Bu da, karşılıklı haklara riayet, adalet, hürmet, ihsan ve merhametle mümkün olabilir. Bunlar, içtimaî barış için de olmazsa olmaz şartlardır. Böyle bir zeminde temel hak ve özgürlükler teminat altındadır. Kimse, kimseyi kınamaz; insanlar, birbirlerinin yardımına koşar ve dayanışma halinde yaşarlar. Yine böyle bir zeminde, İslâm Hukuku'nun koruma altına aldığı temel değerler de masun kalır.

Korunması gereken temel değerler

Ferdlerin, sözünü ettiğimiz başlıca temel haklarından başka, İmam-ı Gazalî gibi âlimlerin İslâm hukuk veya fıkıh kaidelerinden istinbat ettiği, korunması gereken beş değer vardır ki, bu âlimlere göre, İslâm Hukuku'nun kaideleri bu beş değeri korumaya yönelik olup, en ağır cezalar bunların ihlâli karşısında öngörülmüştür. Bunlar, din/inanç, akıl-ruh ve beden sağlığı,

hayat veya can, özel mülkiyet, nesil ve tenasül (üreme/çoğalma)dür. İslâm'da, bunların her fert için korunması esastır. Dini koruma adına getirilen prensipler, din hürriyetini garantiye alır ve buna asla tecavüzde bulunulamaz. Dini koruma, aynı zamanda ibadet hürriyetini ve mabedlerin dokunulmazlığını da gerektirir. Aklı korumaya yönelik emir ve yasaklar, iyi bir eğitimle birlikte, akıl sağlığını bozucu uyuşturucu gibi maddelerin yasaklanmasını gerektirir. Sağlığın korunması da, yine beraberinde bir takım yasakları getirmiştir ki, yenmesi yasaklanan bazı yiyeceklerle, içilmesi yasaklanan içecekler bunlar arasındadır. Meselâ, alkol, hem akıl hem beden sağlığı için zararlıdır. Canın veya hayatın korunmasına dair yasaklar, insan öldürmeyi en büyük bir suç saymış, bu suçu işleyen insanı ebedî azaba müstehak kabul etmiştir.

İslâm hukuku, malı korumaya yönelik yasaklarla, şahsî mülkiyeti teminat altına aldığı gibi, ticareti de düzenler. İslâm'da malın helâlinden kazanılıp, helal yollarda harcanması esastır. Bu manâda İslâm hukuku, her türlü şans oyununu, hileli kazancı, karaborsa, faiz, ihtikâr, yolsuzluk, çalma, gasp gibi eylemleri de suç kabul eder.

Neslin veya tenasülün korunması, beraberinde aile kudsiyetini getirdiği gibi, zina ve fuhuş gibi gayr-ı meşru ve çirkin ilişkileri de yasaklamıştır.

İslâm'da ve Diğer Dinlerde Kadın

Şerif Muhammed* Çev: Ahmet Özberk

Araştırmacı - Yazar

İslâmiyet, yakın zamana kadar modern dünyada kadına esirgenen bağımsız şahsiyeti ona 14 asır önce verdi. İslâm'da gelin ve ailesinin, damada her ne türden olursa olsun mehir verme zorunluluğu yoktur. Tam aksine, evlilikte erkek, kadına belli bir mehir vermekle yükümlüdür. Müslüman ailede, kız asla yük değildir. Kadın, İslâm tarafından o kadar yüceltilmiştir ki o, ne koca adaylarını çekmek için hediye takdim etmeye muhtaçtır; ne evlendiği zaman malını kaybeder; ne de kendi malını kocasıyla paylaşmak zorundadır; kocası ona bakmakla yükümlü iken, o, kocası fakir bile olsa kendi malını dilediği gibi kullanabilir; ticaret yaparak veya başka meşru yollardan onu artırabilir. Yani aile içinde her bakımdan bağımsız bir kişiliğe sahiptir. Kocasından aldığı mehir kendi malıdır ve kimse ona dokunamaz. Boşanacak olsa, mehir yine elinde kalır. Kendisi gönül hoşnutluğuyla teklif etmedikçe, kocasının onun malında hiçbir hakkı yoktur.

* Dr. Şerif Muhammed elektrik mühendisi, yazar ve düşünür. Halen Kingston, Ontario, Kanada'da yaşamakta.

Giriş

Batı düşüncesi ve paradigmaları, Batının kültürel mirasına, bir başka bölgeninkiler de, yine kendi kültürel birikimine dayanır. Son asırlarda dünyada hakim olan daha çok Batı kültür mirası olduğu için, din ve bu arada İslâmiyet'e de, batılı düşünürler ve müsteşriklerle birlikte, Müslüman dünyasının yabancılaşmış aydınları tarafından, bu kültür mirasının temel paradigmaları ve onun en önemli unsurlarından olan Kitab-ı Mukaddes geleneği açısından yaklaşılmış ve bu geleneğe yöneltilen eleştiriler, aynen İslâm'a da yöneltilmiştir. Bu bakımdan, aşağıdaki yazıda, bu yanlış tutumun yol açtığı yanlış anlamalardan biri olarak İslâm'da kadının yerini, Kitab-ı Mukaddes geleneğinin "aydınlanma" asırlarında tenkit edilen unsurları noktasında ele almanın yanlışlığını ortaya koymaya çalışacağız. Bunu yaparken, Kur'ân'ın, "En yakınlarınızın aleyhine de olsa, adaletten ayrılmayın!" (En'am,6:152) ve "Ey iman edenler! Adaleti tam yerine getirerek Allah için şahitlik edenler olun, kendinizin, anne-babanızın ve yakınlarınızın aleyhine bile olsa; hakkında şahitlikte bulunduğunuz kişi, (kendisinden fayda umduğunuz veya çekindiğiniz bir) zengin veya (size hiç faydası dokunmayacak bir) fakir de olsa." (Nisa, 4:135) emirlerine imtisalen, objektif ve âdil olmaya çalışacağız. Maksadımız, ne

herhangi bir dini yüceltmek (ki, yüce olan zaten yücedir), ne de küçük düşürmektir. Müslüman sıfatıyla, aynı zamanda bütün peygamberleri de, onlara gelen İlâhî mesajları da, onlara geldiği şekliyle kabullenmek mecburiyetinde olduğumuzu biliyorum. Ne var ki, Kitab-ı Mukaddes geleneğinin hâkim olduğu dünyada, araştırmada söz konusu edilecek noktalar önemli oranda son asırlarda tashih edilmiş olmakla birlikte, ne yazık ki, onlardan hareketle İslâm, halâ kadının aşağılanmasının sembolü ve sebebi gibi görülüp, öyle takdim edilebilmektedir. Dolayısıyla maksadımız, yanlıştan hareketle İslâm için oluşturulan haksız ve tamamen yanlış imajı düzeltmek ve gerçeği ortaya koymaktır.

Konu, aşağıdaki başlıklar altında ele alınacaktır.

1- Hz. Havva suçlu mu?

Kitab-ı Mukaddes, Tekvin 2:4 ve 3:24'te Allah'ın Hz. Âdem ve Havva'ya bir ağacın meyvesinden yemeyi yasakladığı, fakat daha sonra yılanın Hz. Havva'yı, Hz. Havva'nın da Hz Âdem'i kandırdığı anlatılır. Allah'ın kınamasından dolayı da Hz. Âdem'in suçu Hz. Havva'ya attığı belirtilir: "Yanıma verdiğin kadın... o, ağaçtan bana verdi ve yedim." Allah da, Hz. Havva'ya şöyle seslenir: "Zahmetini ve gebeliğini ziyadesiyle çoğaltacağım; ağrı ile evlat doğuracaksın; ve arzun kocana olacak, o da sana hâkim olacaktır." Âdem'e de, "Karının sözünü dinlediğin ve ondan yemeyeceksin diye sana emrettiğim ağaçtan yediğin için toprak senin yüzünden lânetli oldu, ömrünün bütün günlerinde zahmetle ondan yiyeceksin." der.

Kur'ân'da ise hâdise böyle anlatılmaz. Kur'ân-ı Kerim, yasaklanan ağaçtan tatma hatasını Hz. Âdem merkezli anlatır (Bakara, 2:37). Hattâ, Hz. Havva'yı aynı hataya sürükleyenin

Hz. Âdem olduğunu ima eder (Taha, 20:117-120). Bununla birlikte, ilgili âyetlerden Hz. Havva'nın da aynı hatayı işlediği anlaşılmakta olup (Taha, 20: 121), tevbeyi de birlikte yapmışlardır (Araf, 7:19-23). Dolayısıyla İslâm, "ilk günah" gibi bir günahı kadına yüklemez; bu hatadan dolayı onu kınamaz ve insanlığı Cennet'ten yere indiren bir varlık olarak görmez.

2- Hz. Havva'nın mirası

Aldatan Hz. Havva imajı, asırlar boyu kadın hakkında çok olumsuz tesir yapmıştır. Bunun sonucunda kadına, çok defa güvenilmez ve düşük bir varlık olarak bakılmış, âdet hali, hamilelik ve çocuk doğurmanın, onun için ebedî suçuna bir ceza olarak telâkki edilmiştir. Meselâ, dinî metinlerde geçen şu satırlar, bu açıdan manidardır:

Ben, ölümden daha acı, kendisi bir tuzak, kalbi bir kapan ve elleri zincir olan bir kadını buldum. Allah'ı hoşnut edecek bir kimse ondan kaçsın; o, sadece günahkârları tuzağına düşürsün... Araştırırken bin kişi arasında bir tane dürüst erkek buldum, ama bütün kadınlar arasında bir tane dürüst kadın bulamadım." (Ecclesiastes, 7: 26-28).

Hiçbir kötülük, kadının kötülüğünün yanına yaklaşamaz.... günah kadınla başlar ve bütün hepimiz onun yüzünden öleceğiz. (Ecclesiasticus 25: 19, 24).

Bu geleneğin bazı kanatları tarafından, Cennetten kovulmanın sonucu olarak kadınlara şu dokuz musibetin verildiği ileri sürülür:

O, kadınlara dokuz musibet ve ölüm vermiştir: âdet ve bakirelik kanı yükü, hamilelik, çocuk doğurma, çocukları büyütme, (kocası öldüğünde) yas tutan birisi olarak başını örtmek,

daimi bir köle veya efendisine hizmet eden kız köle gibi kulaklarını delmek; şahid olarak kabul edilmez, hepsinden öte.... ölüm.[1]

Bu kanada mensup erkeklerin günlük sabah dualarında: "Sana şükürler olsun Allah'ım, beni bir kadın olarak yaratmadın." ifadesi geçerken, kadınlar, "Beni dileğine göre yarattığın için sana şükürler olsun."[2] diye dua ederler.

Aldatan ve insanlığı Cennet'ten çıkaran Havva anlayışı, kadını insanlığın bütün günahlarından sorumlu tutmuştur. Çünkü, ilk günah inancına göre, Hz. Havva'nın işlediği ve Hz. Âdem'e de işlettiği iddia olunan günah, irsî olarak bütün insanlığa geçmektedir ve bütün insanlar, bu günahla dünyaya gelmektedir. İsa Mesih, bu günahı temizlemek için kendini kurban ettiği için, Hz. Havva, yani kadın, dolayısıyla Hz. İsa'nın kanından da sorumlu tutulmuştur.[3]

Eğer vaktiyle bu sözlerde bir hata, bir yanlış anlama olmadıysa, İngiliz kadın araştırmacı Karen Armstrong, ilk dönem ve daha sonraki bazı azizlerin şu görüşlerini nakleder:

Bilmiyor musunuz ki, her biriniz bir Havva'sınız? Tanrı'nın size olan cezası bu çağda da devam ediyor. Siz, şeytanın kapısısınız: yasak ağacın mührünü açansınız, İlâhî kanunu ilk terk edensiniz; sizler, şeytanın saldırmayı göze alamadığı adamı razı edensiniz; Tanrı'nın sureti olan insanı yok edensiniz. Sizin hak ettiğiniz cezadan dolayı Tanrı'nın oğlu ölmek zorunda kaldı (St. Tertullian).

[1] Leonar j. Swidler, Women in Judaism: the Status of Women in Formative Judaism (Metuchen, N.J: Scarecrow Press, 1976) s. 115.

[2] The Kendath, "Memories of an Orthodox youth," Susannah Heschel, On Being a Jewish Feminist (New York: Schocken Books, 1983) s. 96-97.

[3] Rosemary R. Ruether, "Christianity", Arvind Sharma, Women in World Religions (Albany: State University of New York Press, 1987) p. 209

Eş veya anne olmuş ne fark eder, o halâ erkeği baştan çıkaran Havva'dır, bütün kadınlardan kaçınmalıyız. Onun, çocuk doğurmasının dışında, erkeğin ne işine yaradığını anlayamadım (St. Augustine).

Fert olarak kadın kusurlu ve yararsızdır. Çünkü erkek hücredeki aktif güç, erkek cinsiyetinde mükemmel bir benzerliği meydana getirirken, kadın, aktif güçteki kusurdan veya maddî bir hatadan, hattâ harici tesirlerden meydana gelir (T. Aquinas).

Luther, kadınlarda, yan tesirleri bir yana, dünyaya mümkün olduğu kadar çok çocuk getirmenin dışında bir fayda görmez:

Onlar yorulsa, hattâ ölseler bile problem değil. Bırakın onlar, çocuk doğururken ölsünler. Çünkü onlar, bunun için bu dünyadalar.[1]

Dikkatimizi Kur'ân'ın kadın hakkındaki ifadelerine çevirdiğimizde, İslâm'ın kadına bakışındaki farklılık hemen kendini belli eder:

Müslüman erkekler ve Müslüman kadınlar, mümin erkekler ve mü'min kadınlar, (Allah'a) itaat eden erkekler ve (Allah'a) itaat eden kadınlar; doğru erkekler ve doğru kadınlar, sabırlı erkekler ve sabırlı kadınlar, (Allah'a karşı) saygılı erkekler ve (Allah'a karşı) saygılı kadınlar, sadaka veren erkekler ve sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkekler ve oruç tutan kadınlar, iffetlerini koruyan erkekler ve iffetlerini koruyan kadınlar, Allah'ı çok anan erkekler ve Allah'ı çok anan kadınlar: Allah bunların her biri için mağfiret ve büyük ecir hazırlamıştır (Ahzab, 33:35).

[1] Burada geçen iktibaslar için bkn. Karen Armstrong, The Gospel According to Woman (London: Elm Tree Books, 1986) pp. 52-62. Ayrıca: Nancy van Vuuren, The Subversion of Women as Practiced by Churches, Witch-Hunters, and Other Sexists (Philadelphia: Westminister Press) pp. 28-30.

İnananlar erkekler ve inanan kadınlar, birbirlerinin velisidirler; iyiliği emreder, kötülükten sakındırırlar; namaz kılarlar, zekât verirler, Allah'a ve Resûlü'ne itaat ederler. İşte onlara Allah rahmet edecektir. Allah, şüphesiz azîzdir, hakimdir (Tevbe, 9:71).

Rabbileri onlara karşılık verdi: "Ben sizden, erkek olsun, kadın olsun, hiçbir çalışanın çalışmasını zayi etmeyeceğim. Hep birbirinizdensiniz (aynı insanlık ailesinden ve aynı inançtan birbirinizin kardeşi, yakını ve velîsisiniz)." (Al-i İmran, 3:195).

Kim bir kötülük işlerse ancak onun kadar ceza görür. Kadın olsun erkek olsun, kim, inanarak yararlı iş işlerse, işte onlar Cennet'e girerler (Mü'min, 40:40).

Erkek veya kadın, her kim inanmış olarak iyi bir iş yaparsa, ona güzel ve hoş bir hayat yaşatırız. Onları, yaptıklarının en güzeliyle mükâfatlandırırız (Nahl, 16:97).

Kur'ân'ın kadına bakışı, erkeğe bakışından farklı değildir. Kur'ân, kadını hiçbir zaman şeytanın günaha açılan kapısı veya tabiatı itibariyle aldatıcı olarak görmediği gibi, erkeği de Allah'ın imajı olarak görmez, sadece kadın ve erkek hepsi O'nun yaratığıdır. Kur'ân'a göre kadının dünyadaki rolü çocuk doğurmakla sınırlı değildir. O da, erkekler kadar salih amel işlemekle yükümlüdür. Kur'ân, hiçbir iffetli kadının bulunmadığını da zikretmez. Aksine, yukarıdaki âyetlerde geçtiği üzere, pek çok kadını över ve ayrıca, Hz. Meryem'i ve Firavun'un hanımı gibi örnek kadınları bizzat nazara verir:

Allah, inananlara Firavun'un karısını misal verir: O, şöyle demişti: "Rabbim! Bana katında, Cennet'te bir ev yap; beni Firavun'dan ve onun amelinden kurtar; beni bu zalim milletin

elinden kurtar." İmran kızı Meryem'i de misal verir. O, iffetini korudu; Biz de ona Kendi ruhumuzdan üfledik. O, Rabbisinin kelimelerini ve kitaplarını doğruladı. Bize gönülden itaat edenlerdendi (Tahrim, 66:11-12.).

3- Kız çocuğu

Kitab-ı Mukaddes'te, hamile kadın erkek çocuğu doğurursa, "murdarlığının 7 gün, kız çocuğu doğurursa 2 hafta olacağı"nı yazar. Yani, kız çocuğunun erkek çocuğundan iki kat daha fazla kirlilik sebebi olacağı belirtilir (Levililer, 12:2-5). Catholic Bible'da kız çocuğunun doğumu bir kayıp olarak nitelenirken, erkek çocuğunu eğiten adama düşmanlarının bile gıpta edeceği kaydedilir (Ecclesiasticus 22:3; 30:3).

İslâm, Cahiliye Araplarında da var olan kız çocuğunu utanç vesilesi olarak görmeyi kökten değiştirmiştir:

Onlardan birine kız çocuğu olduğu müjdelendiği zaman, içi öfkeyle dolarak yüzü kapkara kesilir. Kendisine verilen kötü müjde yüzünden, halktan gizlenmeye çalışır; onu utana utana tutsun mu, yoksa toprağa mı gömsün? Bak, ne kötü hüküm veriyorlar! (Nahl,16:58-59).

Eğer Kur'ân'ın bu uygulamayı kaldırmak için sert ifadeleri olmasaydı, bu kötü suçun Arabistan'da önünün alınamayacağına da işaret etmek gerekir (Nahl, 6: 59; 43:17; 81:8-9). Dahası Kur'ân, erkek çocuklarla kız çocukları arasında bir ayırım da yapmaz. O, erkek çocuğu gibi kız çocuğun da doğumunu Allah'tan bir hediye olarak görür. Hattâ, kız çocuğunun doğumunu erkek çocuktan daha önce hediye olarak kabul eder:

Göklerin ve yerin hükümranlığı Allah'ındır. Dilediğini yaratır; dilediğine kız çocuk, dilediğine de erkek bahşeder (Şûra, 42:49).

Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.s.), iki kız çocuğuyla nimetlenen kimsenin, onlara büyüyünceye kadar iyi bir şekilde bakarsa, çok büyük bir mükâfata nail olacağını haber vermektedir:

Her kim kız çocuklarını büyütür ve onlara iyi davranırsa, onlar, kendisi için Cehennem ateşine karşı kalkan olur.[1]

“Her kim, iki kız çocuğuna erginlik çağına kadar bakarsa, kıyamet gününde biz onunla şöyle yakın olacağız.” diyerek iki parmağını birleştirdi.[2]

4- Kadının eğitimi

Kitab-ı Mukaddes ile Kur'ân'ın kadın anlayışı arasındaki farklılık, sadece yeni doğmuş kız çocuğuyla sınırlı değildir. Şimdi de bu kitapların, kendi dinini öğrenmeye çalışan kızlara karşı yaklaşımlarını kıyaslayalım. Bilindiği gibi Tevrat, hukuk kitabıdır. Fakat Talmut'a göre “kadınlar, Tevrat'ın çalışma konusunun dışındadır.” Bu geleneğin bazı bilginlerine göre, “Tevrat'ın sözleri kadınlara söylenmektense, ateşte yansın.” ve “Her kim, kendi kızına Tevrat'ı öğretirse, ona müstehcenlik öğretmiş gibi olur.”[3] demektedir.

St. Paul'ün (Pavlos) yaklaşımı da şöyledir:

Mukaddeslerin bütün kiliselerinde olduğu gibi, kiliselerde kadınlar sükut etsinler; çünkü onlara söylemek için izin yoktur; ancak şeriatın da dediği gibi, tâbi olsunlar. Eğer bir şey öğrenmek isterlerse, evde kendi kocalarına sorsunlar; çünkü kadına kilisede söylemek ayıptır.” (Korintoslulara birinci mektup: 14: 34-35).

[1] Buhari, Talak 25, Edeb 24; Müslim, Zühd 42.
[2] Müslim, Birr, 146; Tirmizi, Birr, 13.
[3] Denise L. Carmody, “Judaism,” Arvin Sharma, a.g.e., s. 197.

Meselenin Kur'ân'da nasıl ele alındığı konusunda, şu kıssa kâfidir. Kocası Evs, kızarak kendisine zıhar yaptığında (Sen bana annemin sırtı gibisin) dediğinde Havle Müslüman bir kadındı (Bu söz, putperest Araplar tarafından kocayı evlilik sorumluluklarından özgür kılan bir beyan olarak kabul edilir, fakat eşin evi terk etmesine veya başka bir erkekle evlenmesine izin verilmezdi). Kocasından bu sözleri işiten Havle, çok kötü durumdaydı ve kendi problemini anlatmak için doğruca Hz. Peygamber'e gitti. Bir çıkış yolu olmadığı için Peygamber Efendimiz (s.a.s.), onun sabretmesi fikrindeydi. Havle, askıya alınmış evliliğini kurtarmak için Efendimiz'e şikâyet etmeye devam etti. Çok geçmeden, vahiy geldi ve İlâhî hüküm, bu cahiliye geleneğine son verdi. Sûreye de, kocası konusunda Peygamber Efendimiz'le tartışan Havle'den hareketle Mücadile (tartışan kadın)sûresi adı verildi.

Allah, kocası hakkında seninle tartışan ve Allah'a şikâyette bulunan kadının sözünü işitti. Allah, ikinizin birbirinizle konuşmasını işitir. Çünkü Allah, işitendir, görendir (Mücadile, 58:1).

Kur'ân'a göre bir kadın, bizzat kendisi İslâm'ın Peygamberiyle bile tartışabilir. Hiç kimse, ona sus deme hakkına sahip değildir. Kocasını, dini ve hukuki meselelerde tek referans olarak kabûl etme gibi bir yükümlülüğü de yoktur. Sonra kadın, mescidde de konuşabilir. O kadar ki, Hz. Ömer gibi bir halifeyi, camide hutbe verirken, yanlış yaptığında tashih bile edebilir.

5- Kadın Murdar mı?

Eski Ahid, âdet gören kadını, bulaşıcı bir murdarlık içinde telâkki eder. Bu kadının dokunduğu her şahıs, her eşya, bir gün boyunca kirli kalır.

Eğer bir kadının akıntısı ve bedeninde akıntısı kan olursa, yedi gün murdarlığında kalacak ve ona her dokunan akşama kadar murdar olacaktır. Ve murdarlığında üzerinde yattığı her şey murdar olacak, üzerinde oturduğu her şey de murdar olacaktır. Ve onun yatağına dokunan her adam esvabını yıkayacak ve suda yıkanacak ve akşama kadar murdar olacaktır. Ve kadının üzerinde oturmakta olduğu her hangi bir şeye dokunan her adam esvabını yıkayacak ve suda yıkanacak ve akşama kadar murdar olacaktır. Ve kadının oturmuş olduğu yatak, yahut her hangi bir döşek üzerinde bir şey olursa adam, o şeye dokunduğu zaman akşama kadar murdar olacaktır (Levililer, 15: 19-23).

'Kirleticiliği'nden dolayı, âdet gören kadın, bazen kendisiyle kurulacak her hangi bir ilişkiyi önlemek için 'sürülürdü'. Âdetli olduğu günler boyunca 'murdarlık evi' olarak isimlendirilen özel evlere kapatılırdı.[1] Dahası, eğer kadının ayaklarının tozundan da olsa murdar olmuşsa, kocası sinagoga girmekten men edilirdi. Hanımı, kızı veya annesi âdet gören bir haham, sinagogda haham duasını yapamaz.[2]

İslâm, âdet gören kadının her hangi bir 'bulaşıcı pisliğe' sahip olduğunu kabul etmez. O, günlük hayatını sadece bir sınırlamayla devam ettirir: âdet günlerinde eşiyle mukarenette bulunamaz; ancak hayatına normal günlerdeki gibi devam eder. Bir de, âdet dönemi boyunca namaz ve oruç gibi ibadetlerden müstesna tutulur.

6- Şahitlik konusu

Kur'ân ile Kitab-ı Mukaddes arasında mukayeseye medar bir diğer konu da, kadının şahitliği meselesidir. Kur'ân'ın, ticari işlemlerde bulunan inananların iki erkek veya bir erkek iki

[1] Swidler, a.g.e., s. 140.

[2] A.g.e., s: 138.

kadın şahit getirmelerini emrettiği doğrudur. Buna karşılık, kadının şahitliğinin erkeğin şahitliğini geçersiz kıldığı durumlar bile vardır. Meselâ, eğer bir kimse hanımını zinayla suçlarsa, Kur'ân, o kimseden, hanımının suçlu olduğuna dair beş defa yemin etmesini ister. Eğer kadın da kocasının iddiasını inkâr ve aynı şekilde beş defa yemin ederse, suçlu olarak kabul edilmez. Yani onun, kocasıyla aynı ölçüdeki şahitliği ve yemini, kocasınınkini boşa çıkarır. Her iki durumda da evlilik sona erer (24:6-11).

İlk Yahudi toplumunda ise kadınların şahitlik yapmasına izin verilmez,[1] Cennetten kovulmuş olması sebebiyle kadının şahitlik yapamaması, ona verilen dokuz cezadan biri kabul edilirdi.[2]

Günümüzde İsrail'de kadınlar, dinî mahkemelerde şahitlik yapma hakkına sahip değildirler.[3] Tekvin 18:9-16'da Hz. Sara'nın yalan söylediği iddiasıyla, kadınların şahit olamayacağı ve şahit olmaya ehil olmadıkları düşüncesi hâkimdir. Tekvin 18:9-16'da geçen olay, Hz. Sara'nın yalan söylediğine bir ima dahi yapılmadan ve ona yalan isnadına sebep olan kısım hiç yer almadan, Kur'ân'da da anlatılır (Hûd, 11:69-74; 51:24-30). Batıda geçen yüz yılın sonlarına kadar hem Kilise, hem de sivil hukuk, kadına şahitlik hakkı tanımıyordu.[4]

Bir erkek kendi eşini zinayla itham ederse, kadının şahitliği Kitab-ı Mukaddes'e göre kabul edilmez. İtham edilen kadın sıkıntılı bir teste tabi tutulur (Sayılar 5:11-31). Bu sıkıntılı testten sonra kadın suçlu bulunursa ölüme çarptırılır. Suçsuzluğu sabit olursa, kocasına bir şey yapılmaz.

---

[1] Swidler, a.g.e., s: 115.

[2] Louis M. Epstein, The Jewish Marriage Contract (New York: Arno Press, 1973) s. 149.

[3] Lesley Hazleton, Israeli Women: The Reality Behind the Myths (New York: Simon and Schuster, 1977) s. 41

[4] Matilda J. Gage, Woman, Church, and State (New York: Truth Seeker Company, 1893) s. 142.

Bunun yanında, bir erkek bir kadınla evlenir ve onu bakire olmamakla suçlarsa, kadının şahitliği geçerli sayılmaz. Anne-babası onun kızlık nişanlarını alıp şehrin yaşlılarına getirmek zorundadır. Eğer ebeveyn kızlarının kızlık nişanlarını ispat edemezlerse, kız, babasının evinin önünde taşlanarak öldürülür. Eğer kızlarının suçsuz olduğunu ispat ederlerse, kocası sadece yüz şekel gümüşle cezalandırılır ve yaşadığı müddetçe bir daha karısını boşayamaz (Tesniye, 22: 13-21).

7- Yemin ve sözleşmeler

Kitab-ı Mukaddes'e göre bir erkek, Allah'a karşı verdiği her sözü, her yemini yerine getirmek zorundadır. Fakat kadının vermiş olduğu söz, ettiği yemin, kadını bağlamaz. Onun verdiği sözün geçerli olması için, babasının evinde ise babasının, evlenmişse kocasının tasdik etmesi gerekir. Babası veya kocası, eşinin veya kızlarının yeminini tasdik etmezse, yapmış oldukları her yemin hükümsüz olur.

Eğer babası onun adağını ve nefsini bağladığı bağı işitirse ve babası ona karşı susarsa; o zaman bütün adakları duracak... Nefsini alçaltmak üzere yapılan her adağı ve yemini kocası tasdik veya iptal edebilir (Sayılar; 2-13).

Bir kadının yemininin kendi başına bağlayıcı olmaması, onun evlilikten önce babasına, evlilikten sonra da kocasına bağımlı telâkki edilmesindendir. Babanın kızı üzerinde ciddi kontrol ve sahipliği vardır: "Erkek, kızını satabilir fakat kadın satamaz, erkek kızını evlendirebilir, fakat kadın evlendiremez."[1] Kadın üzerindeki babanın kontrolü, evlenince kocaya geçer: "Nişan, kadını kocanın kutsal malı yapma işidir..." Açıkçası, kadın, başkasının mülkiyeti gibi telâkki edildiği için, sahibinin tasdiki olmadan herhangi bir vaatte bulunamaz.

[1] Swidler, a.g.e. s: 141.

Kitab-ı Mukaddes'in, kadının yeminiyle ilgili emri, bu yüzyılın başına kadar bu geleneklerin kadınları üzerinde olumsuz bir etkide bulunmuştur. Batı'da evli bir kadının hukukî statüsü, fiillerinin de herhangi hukukî bir değeri yoktu. Kocası, onun yaptığı sözleşme, pazarlık veya mukaveleyi feshedebilirdi. Kadın, başkalarının mülkü olarak görüldüğünden dolayı bağlayıcı bir sözleşme yapamazdı.[1]

İslâm'da kadın veya erkek olsun, bir Müslüman'ın vermiş olduğu her söz onu bağlar. Hiç kimse, başkasının vermiş olduğu sözü reddetme hakkına sahip değildir. Kadın veya erkek, vermiş olduğu ciddi bir sözü yerine getiremezse, Kur'ân'da gösterilen şekilde keffareti gerekir:

"O (Allah), bilerek yaptığınız yeminlerden dolayı sizi sorumlu tutar. Bunun keffareti, ailenize yedirdiğinizin ortalamasından on düşkünü yedirmek yahut onları giydirmek ya da bir köleyi hürriyetine kavuşturmaktır. Bunu bulamayan kimse, üç gün oruç tutsun; yemin ettiğiniz zaman yeminlerinizin keffareti budur. Yeminlerinizi gözetin." (Maide, 5:89).

Kadın veya erkek olsun, Hz Muhammed'in ashabı ona biat ederlerdi. Kadınlar da, erkekler gibi bağımsız olarak ona gelir ve biatta bulunur, yani bir bakıma kendi bağımsız şahsiyetleriyle yönetime katılırlardı; modern ifadesiyle, aynen erkekler gibi vatandaşlık statüleri vardı.

"Ey Peygamber! İnanmış kadınlar, Allah'a hiçbir ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, başkasına iftira etmemek ve iyi bir işte sana karşı gelmemeleri hususunda sana biat ederlerse, onların biatlarını al ve onlar için Allah'tan mağfiret dile. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, merhameti pek bol olandır." (60:12).

[1] Gage, a.g.e. s: 141.

Bir erkek, hanımı veya kız çocukları adına yemin edemediği gibi, kadın, yakınları tarafından yapılan her hangi bir yemini de geçersiz kılmaz. Yani her bir kadın, aynen erkekler gibi, kendinden, kendi yaptıklarından sorumlu tam bir ferttir.

8- Evli kadının mülkiyeti

Her üç din de, evlilik ve aile hayatının önemine büyük önem verir. Fakat bu konuda da aralarında bazı farklar vardır. Meselâ Talmut, kadının malını kocanın malı kabûl eder:

Kendine ait olan eşya kocasınınsa, nasıl bir kadın mal edinebilir? Kocanın malı kocanın, kadının malı da kocanındır... Kadının tasarrufları ve sokakta bulduğu şeyler de kocasınındır. Ev eşyaları, masanın üzerindeki ekmek kırıntıları bile kocanındır. Eğer kadın eve bir misafir davet eder ve onu doyurursa, kocasının malından çalmış olur (San. 71a, git. 62a).

Talmut geleneğinde kızın malı, onun taliplerini celbetmek içindir. Baba, büyük miktarda çeyiz-mal biriktirerek, kızını evliliğe hazırlar. Bu sebeple, ailede kız çocuğu bir yük olarak görülür.[1] Kız, evlendikten sonra, bu malı üzerindeki hakkını kaybeder. Evlilik sırasında kazandıkları da kocasına ait olur. O, kendi malına ancak kocası ölür veya onu boşarsa sahip olabilir. Kadın önce ölürse, kocası bütün malına varis olur. Koca önce ölürse, kadın ancak kocasına geçmiş olan kendi malını alabilir; kocasının malından herhangi bir şey almaya hakkı yoktur.[2]

Yakın zamanlara kadar aynı an'ane Batı'da da hâkimdi. Roma İmparatorluğu döneminde (Constantine'den sonra) dinî ve sivil (medenî) otoriteler, evliliği tanımanın bir şartı olarak mülkiyet sözleşmesi yapılmasını talep ediyorlardı. Evlenince, kadının

[1] Epstein, a.g.e., s: 164-165.
[2] A.g.e., s: 112-113. Ayrıca bkn. Priesand, a.g.e., s: 15.

malı da, kocanın malı da kocaya ait oluyordu. 1632'de İngiltere'de ilk defa kadın hakları hukuk sahasına alındı. Fakat, kural değişmedi. Kanunda yine, "Kocanın sahip olduğu kocanındır. Kadının sahip olduğu da kocaya aittir"[1] hükmü vardı. Evlilikle kadın sadece mülk edinme hakkını kaybetmez, aynı zamanda şahsiyetini de kaybederdi. Onun hiçbir eylemi hukuki değere sahip değildi. Bağlayıcı olmadığından dolayı, kocası onun her hangi bir alış verişini ve hediyesini reddedebilirdi. Kadının akit yaptığı şahıs, sanki bir suçlu gibi sahtekârlıktan dolayı alıkonulurdu. Dahası o, kendi adına dâva açamadığı gibi, onun adına da dâva açılamazdı ve kocasını da dâva edemezdi.[2] Evli kadın, kanun önünde çocuk gibi muamele görürdü. Kadın kocasına ait olduğu için, kendi malını, hukuki şahsiyetini ve kızlık soyadını kaybederdi.[3]

İslâmiyet, yakın zamana kadar modern dünyada kadına esirgenen bağımsız şahsiyeti ona 14 asır önce verdi. İslâm'da gelin ve ailesinin, damada her ne türden olursa olsun mehir verme zorunluluğu yoktur. Tam aksine, evlilikte erkek, kadına belli bir mehir vermekle yükümlüdür. Müslüman ailede, kız asla yük değildir. Kadın, İslâm tarafından o kadar yüceltilmiştir ki o, ne koca adaylarını çekmek için hediye takdim etmeye muhtaçtır; ne evlendiği zaman malını kaybeder; ne de kendi malını kocasıyla paylaşmak zorundadır; kocası ona bakmakla yükümlü iken, o, kocası fakir bile olsa kendi malını dilediği gibi kullanabilir; ticaret yaparak veya başka meşru yollardan onu artırabilir. Yani aile içinde her bakımdan bağımsız bir kişiliğe sahiptir. Kocasından aldığı mehir kendi malıdır ve kimse ona

[1] R. Thompson, Women in Stuart England and America (London: Routledge & Kegan Paul, 1974) s: 162

[2] Mary Murray, The Law of the Father (London; Routledge, 1995) s: 67

[3] Gage, a.g.e., s: 143

dokunamaz. Boşanacak olsa, mehir yine elinde kalır. Kendisi gönül hoşnutluğuyla teklif etmedikçe, kocasının onun malında hiçbir hakkı yoktur.[1]

9- Boşanma

Üç din de boşanmaya dair önemli ölçüde farklı tutumlar sergiler. İncil, net bir şekilde evlilik hayatının sona eremeyeceğini söyler. Hz. İsa'nın, "Fakat ben size derim ki; zinadan başka bir sebeple karısını boşayan kimse onu zaniye yapmış olur, ve kim boşanmış kadınla evlenirse zina eder." (Matta 5:32) dediğine inanılır. Bu uzlaşmaz ideal şüphesiz bütün insanlığın hiçbir zaman gerçekleştiremediği ahlâkî mükemmelliği gerektirir. Her ne zaman eşler evlilik hayatlarının onarılamaz olduğunu anlarsa, o zaman boşanmayı yasaklamanın onlara bir faydası olmaz. Hasta bir evlilik birliğini, eşlerin kendi istekleri dışında devam ettirmeye çalışmak ne etkili ne de mantıkî bir şey olur. Günümüzde bütün Hıristiyan dünyasının boşanmaya izin vermek zorunda kalmasına, hattâ ifrat bir kuralın doğurduğu tefrit bir netice olarak, bu dünyada aile kurumunun âdeta çöküntü yaşamasına şaşırmamak gerekir.

Öbür taraftan Yahudilik, kocaya boşama hakkı verme konusunda nettir:

Bir adam bir kadın alıp onunla evlendiği zaman vaki olacak ki, onda utanılacak bir şey bulduğu için, kadın onun gözünde lütuf bulmazsa, onun için boş kağıdını yazacak, ve onun eline verecek, ve onu evinden gönderecektir. Ve evinden ayrıldıktan sonra kadın gidip başka bir erkeğin karısı olabilir. Ve sonraki adam da ondan nefret ederse ve onun için boş kağıdını yazarsa,

[1] Elsayyad Sabiq, Fiqh al Sunnah (Cairo: Darul Fatah lile'lam al-Arabi, 11. baskı, 1994), c: 2, s: 218-229

ve onun eline verip onu evinden gönderirse; yahut onu kendisine karı olarak almış olan sonraki adam ölürse; onu göndermiş olan evvelki kocası, kadın murdar edildikten sonra onu kendisine tekrar karı olarak alamaz (Tesniye, 24:1-4).

Metinde zikredilen "hoşuna gitmeyen", "utanılacak bir şey" ve "nefret ederse" kelimelerinin yorumuna dair Yahudi ulemâsı arasında büyük tartışmalar yaşanmıştır. Talmut, bu konudaki farklı görüşleri kaydeder:

Shammai ekolü; zina suçu haricinde bir erkeğin kadını boşayamayacağı görüşünde iken, Hillel ekolü, sadece bir tabağı kırmaktan dolayı bile boşayabilir der. Akiba[1] ise, başka bir kadını ondan daha güzel bulduğu için bile boşayabileceğini söyler.

Talmut, kadınların, kocalarını kendilerini boşamaya zorlayan davranışları şöyle kaydeder: "Eğer kadın sokakta yerse, sokakta aç gözlü bir şekilde içerse, sokakta emzirirse, haham Meir, böyle bir kadının her halükarda kocasını terk etmesi gerektiğini söyler." (Git 89a). Talmut, kısır bir kadını (on yıllık dönemde çocuğu olmayan) boşamayı da zorunlu hale getirmiştir: "Hahamlarımız, eğer erkek bir kadını eş olarak alır ve on yıl yaşayıp da çocuğu olmazsa, o kadını boşaması gerektiğini düşünür." (yeb 64a).

Diğer taraftan, bu gelenekte kadınlar ancak mücbir sebeplerin varlığı halinde mahkeme huzurunda boşanma talep edebilir. Boşanmayı talep eden kadın, çok az gerekçe ileri sürebilir. Bu gerekçeler: kocasının fiziki kusurlu veya deri hastalıklı olması, evlilikle ilgili sorumluluklarını yerine getirememesi vb.'ni ihtiva eder. Mahkeme, kadının iddialarını haklı bulabilir fakat evliliği sona erdiremez. Mahkeme, kocayı gerekli olan

[1] Akiba ben Joseph: M.S. 50?-132) Kendinden sonra Yahudiliği çok etkilemiş bulunan Yahudi din bilgini.

boş kağıdını vermeye zorlamak için ona kırbaç, para, hapis cezası verebilir, onu aforoz edebilir. Fakat kocası çok inatçıysa, karısını boşamaz ve süresiz olarak kendisine bağlı bekletebilir. Daha da kötüsü, kadını boşamadan, ne evli ne de boşanmış bir şekilde terkedebilir. Bu arada, başka bir kadını nikâhlayabilir. Fakat terkedilmiş kadın, kanunen evli olduğu için, başka bir erkekle yaşayamaz, çünkü o zaniye olarak düşünülecek ve bu birlikten olan çocuklar on nesil boyunca gayr-ı meşru kabul edilecektir. Bu durumdaki kadın, agunah (zincire vurulmuş kadın) olarak isimlendirilir.[1] Bugün bu statüde 17.000 civarında kadının bulunduğu tahmin edilmektedir. Kocalar, bu durumdaki kadınlardan boşanmak için binlerce dolar talep edebilmektedirler.[2]

İslâm, boşanma konusunda Hıristiyanlık ve Yahudilik arasındaki orta yolu takip eder. İslâm'a göre evlilik, mücbir sebep olmadığı müddetçe bozulmaması gerekli kutsal bir bağdır. Eşler, evlilikleri tehlikeye düştüğünde mümkün olan bütün çareleri denemekle emrolunmuşlardır. Başka çıkış yolu olduğu sürece de boşanmaya başvurulmaz. Kısacası, İslâm, boşanmayı kabul eder fakat, her vesilede ondan vazgeçirmeye çalışır. Kocaya talâk (boşama) hakkını verir. Kadına da, Yahudiliğin aksine hul' olarak bilinen şekilde evliliği sona erdirme hakkını tanır.[3] Hul' veya muhale'a, bir bedel karşılığı boşanmadır. Kadın, evlenirken nikâh hakkı talep edebilir. Bu hakkı alan kadın, bedelli veya bedelsiz olmak üzere, mahkemeye başvurarak kocasını boşayabilir.

Eğer karısını boşamak suretiyle evlilik birliğine koca son vermişse, kadına verdiği mehri geri alamaz. Bu mehir ne kadar

[1] Swidler, a.g.e., s: 162-163

[2] The Toronto Star, Nisan 8, 1995

[3] Sabiq, a.g.e., s: 318-329. Ayrıca bkn: Muhammad al Ghazali, Qadaya al Mar'aa bin al-Taqalid el Rakide val-Vâfide (Kahire: Dâr al-Şuruk, 4. baskı, 1992, s: 178-180.

pahalı veya değerli olursa olsun, Kur'ân, boşayan kocanın vermiş olduğu mehri geri almasını açık biçimde yasaklar:

"Bir eşin yerine başka bir eşi almak isterseniz, birincisine kantarlarca mal vermiş olsanız bile ondan hiç bir şey almayın. Yoksa, (geri alabilmek için) iftira yolunu tutarak ve apaçık günaha girerek verdiğinizi geri mi alacaksınız?" (Nisa, 4:20).

Kadının evliliği sona erdirmeyi seçmesi halinde o, mehri kocasına iade edebilir. Bu durumda, hanımı olarak kalmasını çok istemesine rağmen kocasını terk etmeyi seçen kadının almış olduğu mehri geri vermesi âdil bir tazmin olur. Kur'ân, kendileri evliliği sona erdirmedikçe, erkeklerin vermiş olduğu mehri geri almamalarını emreder.

"İkisi Allah'ın sınırlarını korumaktan korkmadıkça sizin (erkekler) kadınlara verdiklerinizden bir şey geri almanız size helâl değildir. Eğer erkek ve kadın Allah'ın sınırlarında duramayacaklarından korkarsanız, o zaman kadının ayrılmak için verdiği fidyede ikisine de bir günah yoktur. İşte bunlar Allah'ın sınırlarıdır, sakın bunları aşmayın." (Bakara, 2:229).

Hz. Muhammed'e (s.a.s.), evliliğini sona erdirmek isteyen bir kadın geldi ve kocasının karakter ve davranışlarından şikayetçi olmadığını, fakat tek probleminin artık kendisiyle mukaranetten âciz olan kocasını, dürüstçe, sevmemesi olduğunu söyledi. Peygamberimiz, "Onun (mehir olarak verdiği bahçeyi) tekrar verir misin?" diye sordu. Kadın da: "evet' dedi. Peygamberimiz, o zaman erkeğe bahçesini geri almasını ve evliliği sona erdirmesini emretti (Buhari).

Anlaşılıyor ki, baştan boşama hakkı almamış bile olsa, Müslüman kadın, kocasının şiddete başvurması, onu gereksiz yere terk etmesi, evlilik sorumluluğunu yerine getirememesi gibi mücbir sebeplerden dolayı devam ettirmek istemediği bir evliliği

sona erdirmeye mecbur kalabilir. Bu durumda mahkeme, evliliği sona erdirir.[1]

Kısacası İslâm, Müslüman kadına eşi-benzeri olmayan haklar vermiştir: O, hul' yoluyla evliliği sona erdirebilir ve boşanma davası açabilir. Serkeş kocası tarafından asla "zincirlenemez", yani evlilik boşanma arası askıda bırakılamaz. Kur'ân, bu hususu bilhassa anarak yasaklar.

İslâm, sürdürülmesi mümkün olmayan evliliğin sona erdirilebileceği iznini vermiş olmakla birlikte, boşanmayı caydırıcı tedbirler de almıştır. Bu konuda o, hukuktan çok diyaneti (dindarlık) devreye koyar. Çünkü insanların kalbine hukuk değil, din daha fazla tesir eder. Peygamberimiz (s.a.s.), şöyle buyurur:

"Helâller içinde Allah'a en çirkin olanı boşanmadır."

Bir Müslüman erkek, sadece hoşlanmadığı için hanımını keyfî boşayamaz. Kur'ân, ona, hoşlanmama duygu ve hisleri ile dolu olduğu durumlarda bile hanımına iyi muameleyi emreder:

"Onlarla iyi geçinin. Eğer onlardan hoşlanmazsanız, sizin hoşlanmadığınız bir şeye Allah, çok hayırlar koymuş olabilir." (Nisa,4 :19).

Hz. Muhammed de (s.a.s.), benzeri talimatlar vermiştir:

"İnanan bir erkek, inanan bir kadından nefret etmesin. Bir huyunu sevmezse, seveceği bir diğeri mutlaka bulunur."

Hz. Peygamber, Müslümanların en iyilerinin eşlerine karşı en iyi davrananlar olduğunu vurgulamıştır:

"Müminlerin en hayırlısı, ahlâken en güzel olanıdır ve sizin en hayırlınız, eşlerine karşı en iyi davrananınızdır."[2]

1 The Toronto Star, Nisan 8, 1995

2 Tirmizi, Radâ 11; Ebu Davud, Sünne 15; Ed-Darimi, er-Rikak 74.

Hadis-i şerif, ahlâkî güzelliğin kemalini eşlere en güzel muamele olarak beyan etmektedir.

Bununla birlikte, İslâm hayat dinidir; pratikleri göz ardı etmez ve evlilik birliğinin çökme eşiğine geldiği vakaların olabileceğini de elbette nazara alır. Böyle durumlarda sadece iyiliği tavsiye etmek veya tarafları kendi kendilerine hâkim olmaya çağırmak, her zaman geçerli bir çözüm olmayabilir. O zaman evlilik birliğini korumak için Kur'ân, hata içinde olan eşe pratiğe dönük öğütler verir. Kadının kötü davranışı evlilik birliğini tehdit ediyorsa Kur'ân, kocaya aşağıdaki âyetlerde ayrıntılı olarak anlatıldığı gibi dört çeşit tavsiyede bulunur:

"Dik kafalılık ve şirretliklerinden yıldığınız kadınlara (1) öğüt verin; (bundan almazlarsa) (2) yatakta onlardan ayrı kalın; (bunun da tesiri görülmezse,) (3) onları (hafifçe ve yüzlerine vurmaksızın) dövün. Eğer itaat ederlerse, artık aleyhlerine yol aramayın. Unutmayın ki Allah, (sizden de, başka herkesten ve her şeyden de) çok yücedir, çok büyüktür. (4) (Ey mü'minler, bütün bunlara rağmen, eğer) karı-kocanın arasının açılmasından endişe duyarsanız, erkeğin ailesinden bir hakem ve kadının ailesinden bir hakem tayin edin; eğer taraflar uzlaştırmak dilerlerse, Allah da onların aralarını buldurur." (Nisa:34-35).

Bu tedbirlerden ilk üçü öncelikle denenmelidir. Bunlar başarısız olursa ilgili ailelerin yardımları istenir. Yukarıdaki âyetler ışığında serkeşlik yapan kadını dövme, yanlışlığını düzeltmek için istisnai durumlarda ve üçüncü sırada başvurulması gereken geçici bir tedbirdir. Kaldı ki, burada dövülecek kadın, şirret ve dikkafalılığı ile, evde bütün bütün huzursuzluk kaynağı olan bir varlıktır. Ayrıca, burada hemen şu hususu belirtelim ki, tarihte de, günümüzde de kadınların en iyi muamele gördüğü evler, İslâm'ın şuurunda olan Müslümanların evleridir;

onun en çok tacize uğradığı, gerçekten yerli yersiz, sebepli sebepsiz dayak yediği evler ise, 'modernleşmiş' evlerdir. Bütün istatistikler, kadının, kadın hakları şampiyonluğu yapan Batı'da ve İslâm dünyasında da, güya batılılaşmış evlerde daha fazla dayağa maruz kaldığını göstermektedir. Kaldı ki İslâm'da dövme, âyetten açıkça anlaşıldığı üzere, intikam veya cezalandırma için değil, eğitim içindir. Eğitim ise, eğitim verebilecek tarafından ona muhtaç olana verilir. Yukarıda âyetlerde açıkça anlatıldığı üzere bu tedbir fayda vermişse, kocası hiçbir şekilde ona eza etmeye devam edemez. Eğer fayda da vermemişse, kocası bu tedbirini daha fazla kullanamaz ve ailelerin yardımıyla çiftlerin uzlaştırılması yolu denenir.

Hz. Peygamber (s.a.s.), ilgili âyeti tefsir noktasında, Müslüman erkeklere, eşleri tarafından açık hayasızlık gibi istisnai durumlar haricinde bu tedbire başvurmamalarını emreder. Bu durumlarda bile vurma hafif olmalı, yüze asla vurulmamalı, kadın tavrından vazgeçmezse, kocası ona fazladan ceza vermeğe kalkışmamalıdır:

"Açık hayasızlık yaptıklarında, onları yataklarında tek başına bırak ve hafifçe vur. Eğer sana itaat ederlerse, artık başka eza verme."

Dahası, Peygamberimiz (s.a.s.), yine âyetin tefsiri ve uygulama şekli açısından, eğitime dönük tedbir olarak açık hayasızlık yapmış olmaları dışında kadınların ceza için dövülmesini yasaklamıştır. İlgili hadislerden bazıları: "Böyle yapanlar (eşlerini dövenler) içinizde hayırlı olanlarınız değillerdir. "En hayırlınız, eşlerine karşı en hayırlı olanınızdır. Ben, aranızda eşine karşı en iyi davrananınızım." Daha da ötesi, karısını döven erkeklerle evlenmemeyi öğütlemiştir. Fatıma bint-i Kays, şöyle der: "Allah Resûlü'ne gittim ve, 'Ebu Cehm ve Muaviye bana evlilik teklifinde bulundular' dedim. Allah Resûlü (s.a.s.), 'Muaviye çok fakir, Ebu Cehm ise kadınları döver' buyurdu."

Talmut, disiplin maksadıyla kadınların dövülerek cezalandırılmasına izin verir.[1] Kocalar, açık hayasızlık gibi istisnai vakalarla sınırlandırılmaz. Ev işlerini yapmayı reddettiği zaman bile kocaya, eşini dövmesi izni verilmiştir. Dahası, bu hafif cezayla da kalınmamış, kocaya, karısının serkeşliğini kırbaçla veya onu aç bırakarak kırmasına izin verilmiştir.[2]

Eşinin kötü davranışları yüzünden evliliği dağılma noktasına gelmiş kadına ise Kur'ân, aşağıdaki tavsiyelerde bulunur:

"Eğer kadın, kocasının serkeşliğinden veya kendisinden yüz çevirmesinden endişe ederse, anlaşma ile aralarını düzeltmelerinde ikisine de günah yoktur. Anlaşmak, daha hayırlıdır." (Nisa, 4 :128).

Bu durumda, kadının kocasıyla uzlaşmaya çalışması (ailenin yardımı olsun veya olmasın) tavsiye edilir. Kur'ân, kadının mukarenetten kaçınma ve dayak atma gibi çarelere başvurmasını tavsiye etmez. Bunun sebebi, erkek büyük çoğunlukta kadından daha güçlü ve intikam almaya daha meyyal olduğu için, onun fiziki şiddete başvurmasını önlemek içindir. Bu tür şiddet eylemlerinin, evliliğe ve kadına faydadan çok zararı dokunur. Bazı Müslüman fakihler, bu tür tedbirleri kadın adına mahkemenin erkeğe karşı kullanabilmesini önerirler. Mahkeme, serkeş kocaya önce öğüt verir, sonra karısının yatağına girmesini yasaklar ve nihayetinde de kocaya vurur.[3]

Özet olarak, İslâm, evliliğin tehlikeye düşmesi veya gerginliğin artması durumunda evliliği kurtarmak için eşlere uygulanabilir çözümler önerir. Eğer eşlerden birisi evlilik birliğini

[1] Epstein, a.g.e., s:219

[2] A.g.e., s:156-157

[3] Muhammad Abu Zahra, Usulu el-Fiqh el-Islami (Kahire, al Majlisil- A'la li-Riayeti'l-Funun, 1963) s: 63.

tehlikeye atarsa, bu kutsal bağı kurtarmak için Kur'ân, mümkün ve etkili olan tüm çarelerin yapılmasını diğer eşe tavsiye eder. Eğer alınan bu çareler başarısız olursa, bu durumda İslâm, eşlerin barış içinde ve dostça ayrılmalarına izin verir.

10- Annelere Saygı

Kitab-ı Mukaddes, bir çok yerde anne-babaya saygıyı ve iyi muameleyi emreder, onlara saygısızlık yapmayı da yasaklar. Meselâ: "Çünkü babasına yahut anasına lânet eden her adam mutlaka öldürülecektir." (Levililer: 20:9) ve "Hikmetli oğul babasını sevindirir, akılsız adam ise, anasını hor görür." (Süleymanın Meselleri 15:20). Gerçi "Hikmetli oğul, babasının söylediğini dinler." (Süleymanın Meselleri 13:1) şeklinde, bazı yerlerde ise babaya saygı zikredilirken, anneye saygı zikredilmez; anne, özel olarak anılmaz. Ayrıca, babalar çocuklarına mirasçı olurken, anneler mirasçı olamaz.[1]

İncil'de annelere muamele konusunda yanlış anlaşılabilecek bazı ifadeler var ise de (Luka, 14:26; Markos, 3:31-35); bunları yanlış anlamamak ve zahirleriyle yorumlamamak gerektiği inancındayız. Hz. İsa, buralarda geçen sözleriyle, Allah katında asıl değerin iman ve kullukta yattığını, anne-baba da olsa, iman ve kulluğu olmayan veya az olanların, diğerleri derecesinde mevki sahibi olamayacaklarını ifade etmiş olmaktadır. Allah sevgisi, bütün sevgilerin önünde gelmeli, anne-baba sevgisi, Allah sevgisinin ve O'na bağlılığın önüne geçmemelidir.

Bununla birlikte, İslâm'da anneye verilen şeref, saygı ve hürmet eşsizdir. Kur'ân, anne-babaya iyi muameleyi Allah'a ibadetten sonra ikinci sıraya koyar:

[1] Epstein, a.g.e., s: 122.

"Rabbin, yalnız Kendisine ibadet etmenizi ve anne-babaya kâmil manâda iyilikte bulunmanızı emretti. Eğer ikisinden biri veya her ikisi, senin yanında iken ihtiyarlayacak olursa, onlara karşı "Of" bile deme, onları azarlama. Onlara güzel söz söyle. Onlara acıyarak, üzerlerine alçak gönüllülük kanatlarını ger ve: "Rabbim! Küçükken beni (üzerime titreyerek) yetiştirdikleri gibi, Sen de onlara öyle merhamet et!" de." (İsra,17:23-34).

Kur'ân, başka birkaç yerde de annenin çocuğu dünyaya getirme ve büyütme görevine özel vurgu yapar:

"Biz insana, anne ve babasına karşı iyi davranmasını emrettik. Annesi onu, zayıflık üzerine zayıflık çekerek (karnında) taşımıştı. Onun sütten kesilmesi iki yıl içinde olur. Bana ve anne-babana şükret." (Lokman,31:14).

Annenin bu özel konumu Peygamberimiz (s.a.s.) tarafından da veciz bir şekilde dile getirilir:

"Bir adam, Peygamber Efendimiz'e gelip, "ey Allah'ın Resûlü, insanlar içinde hürmet etmeme en lâyık kimdir? diye sordu. Allah Resûlü, "annendir" buyurdu. Adam, "sonra kim?" diye sordu. Peygamberimiz, "annendir" dedi. Adam yine, "sonra kim?" diye sordu. Peygamberimiz, "annendir" cevabını verdi. Adam tekrar, "sonra kim?" diye sordu. O zaman Peygamberimiz (s.a.s.), "babandır" cevabını verdi."

Anneye olan derin saygı, Müslümanların günümüze kadar devam ettirdikleri İslâm prensiplerinden biridir. Müslüman kadın, kendi çocuklarından daima derin bir saygı ve sevgi görür. Müslüman kadınla çocukları arasındaki sıcak ilişki ve erkeklerin annelerine karşı duyduğu derin saygı, batılıları şaşırtmıştır.[1]

[1] Armstrong, a.g.e., s: 8.

11- Kadının Mirası

Kur'ân ile Kitab-ı Mukaddes arasındaki önemli farklılıklardan birisi de, kadının miras hakkıdır. Kitab-ı Mukaddes'in bu konudaki hükmü, haham Epstein tarafından öz olarak açıklanmıştır: "Kitab-ı Mukaddes zamanından beri süregelen gelenek, evin kadın üyelerine -eş ve kız çocuklarına- miras hakkı tanınmaz. Verasetin en ilkel şeklinde bile ailenin kadın üyeleri malın parçası olarak görülürdü ve hukuki şahsiyeti olan bir varis olmaktan köle kadar uzaktı. Hz. Musa kanunlarınca hiçbir erkek varis kalmadığı durumda kız çocukları varis olarak kabul edilirken eş, varis olarak kabul edilmezdi."[1]

Kitab-ı Mukaddes'in miras hukuku, Sayılar 27:1-11de ana hatlarıyla belirtilmiştir. Buna göre kadın, kocasının malından hiçbir şey alamazken, koca çocuklarından bile önce eşinin mirasçısı olur. Kız, ancak erkek çocuk yoksa mirasçı olur. Dullar ve kızlar, erkek çocuklar bulunduğu müddetçe nafakaları erkek mirasçıların merhametine kalmıştır.

Hıristiyanlık, uzun yıllar bu hukuk üzerinde devam etti. Hem Kilise, hem de sivil hukuk, kız kardeşleri erkek kardeşleriyle birlikte babanın mirasına ortak olmaktan yasaklamıştı. Bu hukuk, geçen asrın sonlarına kadar sürdü.[2]

İslâm öncesi putperest Araplar arasında miras sadece erkeklere mahsustu. Kur'ân, bütün bu adaletsiz âdetleri kaldırdı ve mirasçı erkeklerle aynı derecede yakınlığı olan bütün kadınlara mirastan hakkını verdi:

"Anne-babanın ve yakınların bıraktıklarından erkek ve kadınlara hisse vardır, az veya çok... belirli bir hisse." (Nisa,4:7).

[1] Epstein, a.g.e., s. 175.
[2] Gage a.g.e., s: 142.

Müslüman anneler, eşler, kızlar ve kız kardeşler, miras hakkını daha Avrupa bu hakların varlığını kabul etmeden 1300 yıl önce aldılar. Mirasın paylaştırılması çok detaylı ve geniş bir konudur (Bak. Nisa, 4:7,11,12,176). Annenin babayla eşit pay almasının dışında genel kural, kadının mirası erkeğin mirasının yarısıdır. Kadın ve erkekle ilgili bu genel kural, ilgili diğer düzenlemelerden ayrı alınırsa adaletsiz görülebilir. Bunun arkasındaki gerekçeyi anlamak için mutlaka erkeğin mali yükümlülüklerinin kadınınkinden çok daha fazla olduğu nazara alınmalıdır. Damat, geline mehir vermek zorundadır. Bu mehir, gelinin şahsi malı sayılır ve boşandıktan sonra bile kendisinde kalır. Gelinin damada mehir verme gibi herhangi bir zorunluluğu yoktur. Dahası, Müslüman koca, eşinin ve çocuklarının nafakasını temin etmekle yükümlüdür. Kadının ona bu alanda yardım etme sorumluluğu yoktur. Gönül rızasıyla kocasına verdikleri dışında, onun malı ve onda tasarruf hakkı, yalnız kendisine aittir. Buna ilâveten İslâm, aile hayatına çok büyük önem verir. Gençlerin evlenmesini şiddetle teşvik eder, boşanmayı kötü görür ve müzmin bekâr kalmayı da -çok hususi istisnalar dışında- bir erdem olarak görmez. Bundan dolayı, evlenme çağındaki hemen hemen bütün kadın ve erkekler, İslâm toplumunda -istisnaları dışında- evlidir. İslâm miras hukuku incelenirken, bütün bu hususlar ve doğrudan konumuz olmadığından burada izahına gerek duymadığımız daha başka faktörler nazara alınmalıdır. Kadının sorumluluklarıyla mali hakları kıyaslandığında, İslâm'ın, değil kadın karşısında erkeğe ayrıcalıklı muamele yapmak, bir İngiliz araştırmacının da itiraf ettiği üzere, kadına cömertçe ve çok merhametli davrandığı ortaya çıkacaktır.[1]

[1] B. Aisha Lemu And Fatima Heeren, Woman in Islam (London: Islamic Foundation, 1978) s: 23.

12- Evli kadının durumu

Kitab-ı Mukaddes'te kendilerine mirastan hak tanınmadığı için dullar, önceki toplumların en savunmasız kimseleri arasındaydı. Ölmüş kocanın erkek akrabaları, onun bütün mirasına konardı ve bu mirastan dul karısını da geçindirmek durumundaydılar. Ne var ki bu da, o akrabaların insafına kalmıştı. Bu bakımdan dulluk, düşüklüğün sembolü olarak görülürdü (Eş'iya, 54:4). Dram, bununla da bitmiyordu. Tekvin 38'e göre çocuksuz dul kadın, evli olsa bile kocasının erkek kardeşiyle evlenmek zorundaydı, böylece o, ölmüş kardeşin neslini devam ettirir, onun adının silinmesine mani olmuş olurdu:

Ve Yehuda, ona dedi: kardeşinin karısının yanına gir ve ona kayın biraderlik vazifeni yap ve kendi kardeşine zürriyet yetiştir. (Tekvin, 38:8).

Dul kadının bu evliliğe izni gerekmezdi. Onun vazifesi, kocasının neslini devam ettirmekti. Kitab-ı Mukaddes'teki bu hüküm, uygulandığı yerlerde halâ devam etmektedir.[1] Çocuksuz dul kadın, kayın biraderlerine kalır. Eğer kardeş evlenemeyecek kadar küçük olursa, evlenme çağına gelinceye kadar kadın beklemek zorundadır. Eğer ölen kimsenin kardeşi evlenmeyi kabul etmezse, kadın özgür kalır ve dilediği erkekle evlenebilir.

İslâm öncesi putperest Araplar da benzer uygulamalara sahiptiler. Bir dul kadın, ölenin erkek mirasçıları tarafından alınacak terekenin bir parçası sayılırdı ve genellikle ölen kimsenin diğer eşinden olma en büyük erkek oğluyla evlendirilirdi. Kur'ân, bu uygulamayı sert şekilde tenkit ederek bu alçaltıcı geleneği kaldırdı.

[1] Hazleton, a.g.e., s: 45-46.

“Geçmişte olanlar hariç, babalarınızın evlendiği kadınlarla evlenmeyin! Bu, bir hayasızlık, iğrenç bir şeydi, ne kötü bir yoldu.” (Nisa, 4:22).

Kitab-ı Mukaddes geleneğinde üst rütbeli din adamları, dul, boşanmış kadın veya fâhişelerle evlenemezdi.

Ve alacağı kadın kız olacaktır; dul yahut boşanmış, yahut bozuk kadın fâhişe olmayacak, ancak karı olmak üzere kendi kavminden bir kız alacaktır. Ve kavminde zürriyetini bozmayacaktır; çünkü ben kendisini takdis eden Rabbim (Levililer, 21:13-15).

Kur’ân, ne dul kadını düşük görür, ne onunla evlenmeyi yasaklar. Hattâ, onların korunup kollanması, İslâm’da büyük faziletlerdendir. Kur’ân, onların evlenmeleriyle ilgili olarak da düzenlemeler getirmiştir:

“Kadınları (geri dönmesi mümkün bir boşama şekli ile) boşadığınızda, bekleme süreleri (üç adet dönemi)ni bitirdiler mi, ya (yeniden nikahla) onları güzellikle tutun, ya da güzellikle bırakın, haklarına tecavüz etmek için onlara zarar verecek şekilde tutmayın; böyle yapan, şüphesiz kendisine yazık etmiş olur. Allah’ın âyetlerini de alaya almayın.” (Bakara, 2:231).

“İçinizden vefat edenlerin geriye bıraktıkları eşleri, kendilerini tutup, dört ay on gün beklerler; (bu süre içinde yeniden evlenmeye yeltenmez, süslenip görücüye çıkmazlar). Sürelerini doldurduklarında, kendi haklarında meşrû sınırlar çerçevesinde verecekleri karardan ve ortaya koyacakları davranışlardan dolayı size bir vebal yoktur. Allah, her ne yaparsanız, hepsinden hakkıyla haberdardır.” (Bakara, 2:234).

“İçinizden, kendilerine ölüm gelip de, geriye eş bırakacak olanlar, o eşlerinin bir yıl süreyle evden çıkarılmayıp, geçimlerinin

sağlanmasını şart koşacak şekilde vasiyette bulunsunlar. Fakat bunlar kendiliklerinden çıkacak olurlarsa, bu durumda, meşrû surette yapacakları şahsî davranışlarından dolayı üzerinize herhangi bir vebal yoktur. Allah, Azîz (mutlak onur ve karşı konulmaz güç sahibi)dir; Hakîm (her hüküm ve işinde mutlak ve sayısız hikmetler bulunan)dir." (Bakara, 2:240).

Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) Hz. Âişe (r.a) dışındaki bütün hanımlarını dul olarak almış olması, İslâm'ın kadınlara, hem de dul kadınlara olan merhametini göstermeye yetmez mi?

13- Çok kadınla evlilik

Çok kadınla evlilik, insanlık tarihi kadar eski bir uygulamadır. Kitab-ı Mukaddes, çok kadınla evliliği yasaklamaz. Aksine, meşruluğunu kabul eder. Hz. Süleyman'ın çok sayıda hanımı ve cariyesi olduğu Kitab-ı Mukaddes'te geçer (1. Krallar, 11:3). Yine, Hz. Davud'un da çok sayıda hanımı ve cariyesi olduğu zikredilir (2. Samuel, 5:13). Kitab-ı Mukaddes'te terekenin, murisin diğer eşlerinden olma erkek çocukları arasında paylaştırılacağına dair emirler yer alır (Sayılar, 22:7). Poligami üzerindeki tek sınırlama, kız kardeşlerin aynı anda bir kimsenin nikâhı altında bulunamamasıdır (Levililer, 18:18). Talmut, en fazla dört kadını tavsiye eder.[1] Avrupa Yahudileri, 16'ncı asra kadar çok eşliliği devam ettirdiler. Doğu Yahudileri de, çok eşliliğin medenî hukuka göre yasak olduğu İsrail'e göçünceye kadar bu uygulamayı sürdürdüler. Fakat İsrail'de bazı durumlarda medenî hukuku geçersiz kılan dinî hukuk altında çok kadınla evliliğe izin verilmektedir.[2]

[1] Swidler, a.g.e., s: 144-148.

[2] Hazleton, a.g.e., s: 44-45.

Yeni Ahit, çok eşlilik hakkında ne der? Papaz Eugene Hillman, bu konudaki eserinde, "İncil'in hiç bir yerinde evliliğin tek eşle olacağına veya çok eşle evliliğin yasak olduğuna dair hiçbir emir yoktur."[1] kaydını düşer. Dahası, Hz İsa, kendi toplumunda çok eşlilik yaygın olmasına rağmen, buna karşı çıkmamıştır. Peder Hillman, St. Augustine'in, 'Şimdi bizim zamanımızda Roma âdetlerine uymak için başka bir eş almaya artık izin verilmemektedir'[2] sözünü naklederek, Roma kilisesinin, (cariye ve fâhişeliğe müsaade ederken, tek eşle evliliği emreden) Yunan-Roma kültürüne uymak maksadıyla çok eşle evliliği yasakladığının altını çizer.

Kur'ân, çok eşle evliliğe izin verdi, fakat bunu bir takım kısıtlamalarla kayıt altına aldı:

"Şayet yetimler hakkında adaleti yerine getiremeyeceğinizden korkarsanız, hoşunuza giden başka kadınlarla ikişer, üçer ve dörder tane evlenebilirsiniz; şayet, aralarında adaletsizlik yapmaktan korkarsanız bir taneyle yetinin." (Nisa, 4:3).

Kur'ân, eş sayısını eşlere eşit ve âdil muamele gibi sıkı şartlar altında dörtle sınırlandırır. Kur'ân'ın çok eşle evliliği zorlaması veya çok eşle evliliği ideal olarak takdim etmesi mümkün değildir. O, zorlayıcı sosyal ve ahlâkî sebeplerin olduğu zaman ve durumları nazara alarak, çok eşle evliliği bir izin, bir ruhsat olarak tanımıştır. Yukarıdaki Kur'ân âyetinin de işaret ettiği gibi, İslâm'da çok eşlilik konusu, pek çok toplumda horlanan ve ezilen yetim ve dullara karşı toplumun görevlerinden ayrı bir şekilde anlaşılamaz. Bütün zaman ve mekâna hitap eden bir din olarak İslâm, bu mücbir sorumlulukları görmezlikten gelmemiştir.

[1] Eugene Hillman, Polygamy Reconsidered: Africa Plural Marriage and the Christian Churches (New York: Orbis Books, 1975) s: 140.

[2] A.g.e., s: 17.

Günümüzde pek çok modern toplumda kadın sayısı erkek sayısından fazladır. Amerika'da erkeklerden en az 8.000.000 fazla kadın vardır. Gueana gibi ülkelerde her 100 erkeğe 122 kadın düşmektedir. Tanzanya da her 100 kadına 95 erkek düşüyor.[1] Böyle bir dengesizliğe karşı toplum ne yapmalı? Değişik çözümler olabilir: bazıları müzmin bekârlığı tavsiye edebilir; diğerleri de, kız çocuklarının diri diri gömülmesini(!). Daha başkaları da, fâhişelik, metreslik, evlilik dışı ilişkileri, eşcinsellik gibi çirkinlikleri bir çıkış yolu gibi görebilir.

Bütün bunlara karşılık, birçok toplumda çok eşlilik, kültürel olarak kabul edilmiş, sosyal yönden de saygın bir kurum olarak, bu tür problemlerde bir çıkış yolu teşkil etmektedir. Bu toplumlar, Batı'da çoğu zaman yanlış anlaşıldığı üzere, diğer kültürlerde kadın, çok eşle evliliğe kadının alçaltılmasının bir işareti olarak bakmamaktadır. Meselâ,-Hıristiyan olsun, Müslüman veya başka bir dinden olsun- bir çok Afrikalı genç gelin, evlilik tecrübesi bulunan sorumlu bir erkekle evlenmeyi tercih etmektedir. Bir çok Afrikalı kadın, kendilerini yalnız hissettiklerinden dolayı kocalarını tekrar evlenmeye zorlamaktadırlar.[2] Nijerya'nın en büyük ikinci şehrinde yaşları 15 ile 59 arasında değişen 6.000 kadın üzerinde yapılan araştırmaya göre, kadınların yüzde 60'ı eşlerinin başka bir kadınla evlenmelerini memnuniyetle karşılamaktadır. Sadece yüzde 23'ü, eşini başka bir hanımla paylaşma fikrine kızmıştır. Kenya'da yapılan bir araştırmaya göre de kadınların 100'de 76'sı çok eşle evlilik hakkında olumlu görüş bildirmişlerdir. Kenya'nın kırsal kesiminde gerçekleştirilen bir araştırmaya göre ise, 27 kadından 25'i çok eşle evliliğin tek eşle evlilikten daha iyi olduğunu düşünmektedir. Bu kadınlar, eşler birbirleriyle işbirliği yaparlarsa,

[1] A.g.e., s: 88-93.
[2] A.g.e., s: 92-97.

çok eşle evliliğin mutlu ve faydalı bir tecrübe olduğunu belirtmektedirler.[1]

Afrika toplumlarında poligami o kadar saygın bir kurum haline geldi ki, bazı Protestan kiliseleri ona tolerans göstermeye başladılar. Kenya'daki Anglikan kilisesi piskoposu: "Eşler arasındaki sevginin ifadesi olarak monogami (tek eşlilik), daha ideal olabilir, fakat kilise çok eşliliğin sosyal olarak kabul edildiği toplumlarda, poligaminin Hıristiyanlığa ters olduğu fikrinin artık makul olmadığını düşünmeye başlamalı"[2] der. Afrika'daki poligami üzerinde çalışan Anglikan kilisesinden Peder David Gitari, terkedilmiş kadınlar ve çocuklar düşünüldüğünde, ideal olarak uygulandığı takdirde çok kadınla evliliğin boşandıktan sonra yeniden evlenmekten daha Hıristiyanca olduğu kanaatindedir.[3] Batı'da yüksek eğitim görmüş Afrikalı kadınlar bile, yıllarca Batı'da yaşamalarına rağmen çok eşliliğe karşı çıkmamaktadırlar.

Cinsiyet oranlarındaki dengesizlik, savaş zamanlarında daha fazla problem olur. Amerika'nın yerli Kızılderili kabileleri, savaş esnasında cinsiyet oranlarındaki dengesizlikte çok fazla sıkıntı çeker, bu sebeple, yüksek statüye sahip kadınlar, poligamiyi gayr-i ahlaki ilişkilere karşı en iyi koruma olarak görürdü. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya'da erkeklerden 7.300.000 fazla kadın vardı ki, bunlardan 3.3 milyonu duldu. 20-30 yaşları arasındaki her 100 erkeğe yine aynı yaşlarda 162 kadın düşmekteydi.[4] Bu kadınlardan çoğu erkeğe bir arkadaş

[1] Philip L. Kilbride,.Plural Marriage ForOur Times (Westport, Conn.: Bergin & Garvey, 1994) pp. 108-109.

[2] The Weekly Review, Ağustos 1, 1987.

[3] Kilbride, a.g.e., s: 126.

[4] Ute Frevert, Women in German History: From Bourgeois Emancipation to Sexual Libeation (New York: Berg Publishers, 1988) s: 263-264.

olduğu için değil de, eşi benzeri görülmemiş sefalet ve zorluk döneminde aile halkının rızkını temin etmesi için ihtiyaç duymaktaydı. Bu bakımdan pek çok genç kız ve dul kadın, işgal kuvvetleriyle evlilik dışı ilişkiye girdiler. O kadar ki, sigara, çikolata ve ekmek karşılığında bile askerleri tatmin ettiler. Yabancıların getirdiği bu hediyelerden dolayı en çok sevinen çocuklar oluyordu.[1] Bugün Bosna-Hersek ve Kosova gibi etnik soykırımın uygulandığı ülkelerde, meselâ Bosna'da 1 erkeğe 10'un üzerinde, Kosova'da ise 5 kadının düştüğü istatistiklerle sabittir. Bu noktada vicdanımıza şöyle bir soruyu sorabiliriz: Bir kadın için hangisi daha şereflidir? Yerli Kızılderili kabilelerinde ve günümüzde bilhassa pek çok Afrika toplumunda olduğu gibi, kabul edilmiş, saygı duyulan ikinci bir eş olmak mı? Yoksa, kendisinin ve çocuklarının açlığından dolayı fâhişeliğe razı edilmiş bir kadın mı?

1948 yılında Münih'te düzenlenen Uluslararası Gençlik Konferansı'nda Almanya'daki cinsiyet oranlarındaki aşırı dengesizliğin tartışılması dikkat çekicidir. Hiçbir çözüm üzerinde anlaşılmadığı zaman, bazı katılımcılar poligamiyi önerdi. Diğer katılımcıların ilk tepkileri nefret ve şok karışımıydı. Fakat, teklifi dikkatlice tartıştıktan sonra bunun tek çıkar yol olduğu kabul edildi. Sonunda poligami, konferansın kapanış bildirgesine dahil edildi.[2]

Dünya bugün daha fazla kitle imha silahına sahiptir. Peder Hillman, buradan hareketle, kiliselerin poligamiyi şimdiden düşünmeleri gerektiği fikrindedir:

Bu soy kırım tekniklerinin (nükleer, biyolojik, kimyasal...) cinsiyetler arasında çok önemli oranda dengesizliğe yol açabileceği ve bunun sonucunda çok eşli evliliklerin hayatın devamı

[1] A.g.e., s: 257-258.

[2] Sabiq, a.g.e., s: 94.

için gerekli olabileceği düşünülebilir... o zaman, önceki gelenek ve hukukların aksine, çok eşle evlilik lehine önemli tabiî ve ahlâkî eğilimler ortaya çıkabilir. Böyle bir durumda ilâhiyatçılar ve kilise liderleri, çok eşle evliliği haklı çıkaracak önemli sebepler ve Kitab-ı Mukaddes'ten ilgili metinleri hızlıca bulmalıdırlar.[1]

Günümüzde de çok eşle evlilik, bazı düşünürler, sosyologlar ve din adamları tarafından, modern toplumların sosyal problemlerinin çözümü için pratik bir çözüm yolu olarak görülmekte, hattâ teklif edilmektedir. Poligamiye izin verilmesiyle ilgili Kur'ân'ın zikrettiği içtimaî mecburiyetler, Afrika'dan çok Batı toplumlarında söz konusudur. Meselâ bugün Amerikan zenci toplumunda aşırı bir cinsiyet krizi vardır. Her 20 siyah gençten 1'i 20 yaşına gelmeden ölüyor. Cinayet, 20 ile 35 yaşları arasındaki bu gençlerin başlıca ölüm sebebidir.[2] Bunun yanında bir çok siyah genç işsiz, hapiste veya uyuşturucu kullanıyor.[3] Sonuç olarak, 40 yaşındaki her 4 siyah kadından 1'i hiç evlenmeme durumuyla karşı karşıya.[4] Dahası, bir çok siyah kadın 20 yaşına ulaşmadan, yalnız yaşayan anne oluyor ve nafakasını temin edecek birine ihtiyaç duyuyor. Bu trajik durumun nihaî sonucu, hızla artan sayıdaki siyahî kadın, 'erkek paylaşımı'na giriyor;[5] bir çok talihsiz siyah kadın, evli erkeklerle ilişkide bulunuyor. Çoğu zaman da hanımlar, kendi kocalarını başka bir kadınla paylaştıklarının farkında bile değiller. Dolayısıyla, aklı başında bir çok kimse, çok kadınla evlilik üzerinde anlaşmayı teklif etmektedir.[6] Bu mesele, 27 Ocak 1993 yılında Philadelphia'nın Temple Üniversitesi'nde düzenlenen panelin

[1] Hillman, a.g.e., s: 12.

[2] Nathan Hare And Julie Hare, Crisis in Black Sexual Policits (San Francisco: Black Think Tank, 1989) s: 25.

[3] A.g.e., s: 26

[4] Kilbride, a.g.e., s: 94.

[5] A.g.e., s: 95.

[6] A.g.e.

konusuydu.[1] Bazı konuşmacılar, poligamiyi krizden çıkmanın elde mevcut tek yolu olarak teklif ederken, özellikle fâhişelikle metresliğe müsaade eden toplumlarda poligaminin kanunla yasaklanmamasını da istediler.

Amerikalı Roma Katolik mirası antropologu Philip Kilbride da, çok evliliği Amerikan toplumunun bazı dertlerine çözüm olarak sunmakta ve bunun, birçok vakada çocukların üzerindeki olumsuz tesirleri önlemek için makul bir alternatif olarak hizmet göreceğini belirtmektedir. Ona göre, çok kadınla evlenerek, evlilik dışı bir ilişkiye son vermek, çocuklar için boşanmadan daha iyidir.[2]

1987 yılında Berkeley'deki California Üniversitesi'nde öğrenci gazetesi, yaptığı ankette, California'daki muhtemel damat adayı kıtlığına karşılık, erkeklerin birden çok eşle evlenmesine kanun tarafından izin verilmesini kabul edip etmediklerini sordu. Ankete katılan hemen hemen bütün kız öğrenciler, çok eşle evliliğe izin verilmesini tasvip ettiler. Bir bayan öğrenci, çok eşle evliliğin, tek eşle evlilikten çok daha fazla özgürlük tanıdığı için, duygusal ve fiziki ihtiyaçları daha iyi karşılayacağını ifade etti.[3] Aslında, aynı düşünce, Amerika'da poligamiyi uygulayan fundementalist Mormon[4] kadınları tarafından da ileri sürülmektedir. Onlar, eşlerden biri diğerine yardım ettiği için, poligaminin hem kariyer hem de çocuk bakımı açısından bir kadın için en ideal yol olduğuna inanmaktadırlar.[5]

---

[1] A.g.e., s: 95-99.

[2] A.g.e., s: 118.

[3] Lang, a.g.e., s: 172.

[4] Joseph Smith (1805-1844) tarafından 1830'da New York'da kurulmuş dini hareketin mensuplarına verilen isim. "İsa Mesih'in son Gün Azizleri" olarak kendilerini gören Mormonlar'ın inanç sistemi Joseph Smith tarafından tespit edilmiştir. Kilisenin başı başkan olarak isimlendirilir. Mormonlar, yoğun bir misyonerlik gayreti içindedirler ve bütün dünyada faaliyet göstermektedirler. Her üye iki yıl misyonerlik yapmalıdır. Dünyada 8 milyon civarında Mormon bulunmaktadır. (ç.n.)

[5] Kilbride, a.g.e., s: 72-73.

İslâm'da poligaminin karşılıklı rıza meselesi olduğunu da eklemek gerekir. Hiç kimse, bir kadını evli bir erkekle evlenmeye zorlayamaz. Bunun yanında, bir kadın, kocasının başka bir kadınla evlenmemesini şart koşabilir.[1] Kitab-ı Mukaddes'e göre ise, çocuksuz dul kadın, evli bile olsa, kendi rızası gerekmeksizin, kocasının kardeşiyle evlenmek zorundadır (Tekvin 38:8-10).

Meşhur Hıristiyan evangelist Billy Graham, kendi dini adına şu itirafta bulunur: "Hıristiyanlık, poligamiyle uzlaşmaz. Fakat günümüz Hıristiyanlığı poligamiye izin vermezse, bu, kendi zararına olacaktır. İslâm, bazı sosyal problemlerin bir çözümü olarak poligamiye, belli kurallar çerçevesinde insan tabiatına uygun olacak şekilde izin verdi. Hıristiyan ülkeleri büyük bir monogami şovu yapıyorlar, fakat gerçekte onlar poligamiyi uyguluyorlar. Hiç kimse, Batı toplumlarında metresin rolünü bilmiyor. Bu açıdan İslâm, temelden şerefli bir dindir. O, toplumun ahlâkını korumak için bütün gizli ilişkileri şiddetle yasaklar."[2]

Bugün dünyada gayr-ı müslim veya Müslüman bir çok ülkenin poligamiyi yasaklaması ilginçtir. Kadının rızası olsa bile, ikinci bir eş almak kanunlara aykırıdır. Diğer taraftan, bilgisi ve rızası olmaksızın hanımını aldatmak ise erkekler arasında pek yaygın olup, bilhassa magazin basınının en önemli dedikodu konuları arasında yer almakta ve âdeta teşvik görmektedir. Bu, 'medeni' dünyanın sırrına erilmez çelişkilerinden biridir.

14- Başörtüsü

Son olarak, Batı'da, kadının baskı ve köleliğinin en büyük sembolü olarak görülen başörtüsünü açıklamaya çalışalım. Yahudi ve Hıristiyan geleneklerinde baş örtüsü diye bir şeyin olmadığı doğru mudur?

---

1 Sabiq, a.g.e., s: 187-188..

2 Abdul Rahman Doi, Woman in Shari'ah (London: Ta-Ha Publishers, 1994) s: 76.

Haham Dr. Menachem M. Brayer (Yeshiva Üniversitesi Kitab-ı Mukaddes Literatürü Profesörü), Yahudi hukuku literatürüne göre, topluma çıkan Yahudi kadının, bazı zamanlar tek gözü hariç bütün yüzü kapatan bir baş örtüsü takmasının gelenek olduğunu yazar.[1] O, bazı meşhur hahamların sözlerini de nakleder:

"Başı açık dışarı çıkmak, İsrail'in kızlarına yakışmaz." "Lânet, hanımının saçının görünmesine izin veren erkeğe olsun... kendini güzel göstermek için saçını açık bırakan kadın, yoksulluk getirir."

Kadının başını açmak çıplaklık olarak değerlendirildiği için, Yahudi dinî hukuk, başı açık evli bir kadının yanında şükretmeyi veya dua etmeyi yasaklar.[2] Bir dönemde, kadının başını örtmemesinin iffetini aşağılama olarak görüldüğü ve başı açık kadının cezalandırıldığını kaydeden Dr. Brayer'e göre, bazan da başörtüsü, şerefli bir kadının saygınlığını ve üstünlüğünü ifade etmenin yanısıra, kocasının kutsal mülkü olarak kadının erişilmezliğini de ortaya kordu.[3]

Başörtüsü, bir kadının saygınlığını ve sosyal konumunu ifade ederdi. Alt sınıflardan kadınlar, çoğu zaman yüksek sınıf izlenimi vermek için başörtüsü takarlardı. Başörtüsü soyluluğun da alâmeti olduğundan, eskiden fâhişelerin başlarını kapamalarına izin verilmezdi. Buna mukabil fâhişeler, çoğunlukla saygın görünmek için özel bir baş örtüsü kullanırlardı.[4] Avrupa'daki Yahudi kadınları, hâkim seküler kültürle kaynaşmaya başladıkları 19'uncu asra kadar başörtüsü takmaya devam etti. 19'uncu asırda Avrupa'da hayat tarzı çoklarını başı açık sokağa çıkmaya

[1] Menachem M. Brayer, The Jewish Woman in Rabbinic Literature: A Psychosocila Perspective (Hoboken, N.;: Ktav Publishing House, 1986) s: 223.

[2] A.g.e., s: 316-317. Also see Swidler, a.g.e., s: 121-123.

[3] A.g.e., s: 139.

[4] Susan W. Schneider, Jewish and Female (New York: Simon & Schuster, 1984) s: 237.

zorladığı için, bazı Yahudi kadınları, saçı örtmenin başka bir yolu olarak başörtüsünü perukla değiştirmeyi daha uygun buldular. Bugün çoğu dindar Yahudi kadını, sinagog dışında başını örtmez.[1] Hassidism[2] mezhebine bağlı olanlar gibi bazıları ise, halâ peruk kullanmaktadır.[3]

Hıristiyan geleneklerinde durum nasıldır? Katolik rahibelerin 1000 yıldan beri başlarını kapadıkları bilinmektedir, fakat hepsi bu kadar değil. St. Paul (Pavlos), baş örtüsüne dair bazı ilginç açıklamalarda bulunur:

"Fakat bilmenizi isterim ki, her erkeğin başı Mesih, kadının başı erkek ve Mesih'in başı Allah'tır. Başı örtülü olarak dua eden yahut peygamberlik eden her erkek, başını küçük düşürür. Fakat başı örtüsüz olarak dua eden, yahut peygamberlik eden her kadın, başını küçük düşürür; çünkü tıraş edilmiş olmakla bir ve aynı şeydir. Çünkü eğer kadın örtünmüyorsa, saçı da kesilsin; fakat kadına saç kesmek yahut tıraş olmak ayıp ise örtünsün. Çünkü erkek, Allah'ın sureti ve izzeti olduğu için, başını örtmemelidir; fakat kadın erkeğin izzetidir. Çünkü erkek kadından değil, fakat kadın erkektendir; çünkü erkek kadın için değil, fakat kadın erkek için yaratıldı. Bunun için melekler sebebinden kadın başı üzerinde hâkimiyet alâmetine malik olmalıdır." (Korintoslulara birinci Mektup 11:3-10).

Pavlos'un kadını örtme mantığı, Tanrı'nın sureti ve yüceltilmesinin simgesi olan erkeğin, kendisi için ve kendisinden yaratılan kadın üzerindeki otoritesinin remzi olduğu tezine dayanır. St. Tertullian, On The Veiling of Virgins (Bakirelerin Örtünmesi Üzerine) adlı risalesinde, "Genç kadınlar, sokaklarda

[1] A.g.e., s: 238-239.

[2] 18. asırda Polonya'da ve komşu memleketlerde ortaya çıkan bir Yahudi mistik akımı olup, en mühim temelleri dua sevgi ve sevinçtir. Ç.N.

[3] Alexandra Wright, "Dudaism", Holm and Bowker, a.g.e., s: 128-129.

başınızı örtün, kiliselerde de başınızı örtmelisiniz, yabancılar arasında da başınızı örtersiniz, sonra kendi erkek kardeşleriniz arasında da başınızı örtersiniz...” diye yazar. Bugünkü Katolik kilise kanunları arasında kadınların, kilisede iken başlarını örtmelerini gerektiren madde vardır.[1] Amiş ve Mennoniler[2] gibi bazı Hıristiyan mezhepleri, kadınlarının başlarını bugün de örttürmektedirler.

Yukarıda, İslâm öncesi dinlerin naklettiğimiz prensiplerinden, İslâm'ın başörtüsünü icat etmediği ortaya çıkar. İslâm, inanan erkek ve kadınların, bakışlarını sakınmalarını, iffetlerini korumalarını ve inanan kadınların, başörtülerini boyunları ile yakalarını kapayacak şekilde uzatmalarını ister:

“Mü'min erkeklere söyle: Gözlerini bakılması yasak olandan çevirsinler, ırzlarını, korusunlar... Mümin kadınlara da söyle: Gözlerini bakılması yasak olandan çevirsinler, iffetlerini korusunlar. Süslerini, kendiliğinden görünen kısmı müstesna, açmasınlar. Başörtülerini yakalarının üzerine koyup örtsünler.” (Nur, 24:30-31).

Kur'ân, başörtüsünün iffet için gerekli olduğunu açıkça ifade eder. İffet neden önemlidir? Kur'ân, bunu da açıklar:

“Ey Peygamber! Eşlerine, kızlarına ve mü'minlerin kadınlarına söyle: dışarı çıkarken örtülerini üstlerine alsınlar ki; (imanla, iffetle ve hür kadın olmakla koruma altında bulundukları) bilinip, incitilmesinler.” (Ahzâb, 33:59).

[1] Clara M. Henning, “Cannon Law and the Battle of the Sexes”, Rosemary R. Ruether, Religion and Sexism: Imagers of Woman in the Jewish and Christian Traditions (New York: Simon and Schuster, 1974) p. 272.

[2] 1540 senesinde Hollanda ve Kuzey batı Almanya'da vaftiz hakkındaki fikirleri umumi protestan telakkilerinden farklı olduğu için hususi bir cereyan şeklinde organize edilmiş, sonra bilhassa Amerika'ya göçmeye mecbur olmuş bir cemaat. Hz. İsa'nın emirlerini “motamot” icra etme iddiasıyla ne askere gidiyor, ne de and içiyorlar. Başka cemaat ve dinlere karşı müsamaha gösterirler. (Ç.N.)

İffet, kadını, bugünün toplumlarında en çok ve çok yaygın biçimde maruz bulunduğu tacizlerden korur; kadının bizzat tacize sebebiyet vermemesinin de sebebidir; iffet, kalkandır. Başörtüsü de iffetle, imanla ve özgürlükle koruma altında bulunmanın bir göstergesidir; aynı zamanda iffeti korumada sebeplerden biridir.

Diğer geleneklerin aksine, İslâm'da başörtüsü, ne erkeğin kadın üzerindeki otoritesini, ne de kadının erkeğe kulluğunu simgeler. Ayrıca o, ne zenginliğin ne de şerefli kadınların farklılık alâmetidir. Başörtüsü, bütün kadınları korumaya yönelik iffetin sembolüdür. İslâm'ın felsefesi, "güvende olmak, üzülmekten daha iyidir" şeklinde özetlenebilir. Kur'ân, kadınların vücudlarını ve itibarlarını korumayla o kadar ilgilenir ki, muhsan (iffetli) bir kadını iffetsizlikle suçlayanları ağır şekilde cezalandırır:

"İffetli kadınlara zina isnat edip de, (bu suçlarını ispat için) dört şahit getiremeyenlere seksen değnek vurun; ebediyen onların şahitliğini kabul etmeyin. İşte onlar, yoldan çıkmış kimselerdir." (Nur, 24:4).

Özellikle batıda bazı kimseler, kadının korunması için iffet tezini alaya almaya başladılar. Onlara göre en iyi koruma, eğitim, medeni davranışları geliştirme ve kendi nefsine hâkim olmakla olur. Biz de, "bunlar da olmasın diyen yok, fakat yeterli değil" deriz. İslâm, insanı suça ve günaha itecek bütün kapıları kapar. Eğer 'medeniyet' yeterli bir koruma ise, o zaman neden kadınlar Kuzey Amerika'da tek başlarına boş bir park sahasının karşısı bile olsa, karanlık bir sokağa çıkmaya cesaret edemiyorlar? Eğer eğitim çözüm ise, Queen's gibi saygın bir üniversite, neden çoğunlukla kampüsteki bayan öğrenciler için 'eve servis sistemi'ne sahip? Eğer 'kendi nefsine hâkim olmak' çözüm ise,

neden iş yerlerindeki cinsel taciz olayları her gün gazetelerde yer alıyor? Geçen birkaç yıllık sürede cinsel tacizden suçlananlar arasında, donanmada görevliler, yöneticiler, üniversite profesörleri, yargıtay hâkimleri, hattâ en üst düzey idareci(ler) de var! Queen's Üniversitesi Kadınlar Bürosu dekanının aşağıdaki beyanatını okuduğum zaman gözlerime inanamadım:

Kanada'da her 6 dakikada 1 kadın cinsel tacize uğruyor; her 3 kadından 1'i, hayatlarının herhangi bir döneminde cinsel tacize uğruyor; her 4 kadından 1'i tecavüze uğrama riski veya tecavüzle karşı karşıya; lise veya üniversiteye giden her 8 kadından 1'i cinsel tacize uğruyor ve yapılan bir çalışmaya göre, üniversite çağındaki erkeklerin yüzde 60'ı, eğer yakalanmayacaklarından emin olurlarsa, cinsel tacizde bulunacaklarını beyan ediyor.

Modern dünyanın en büyük ülkelerinden birinde her yıl 12 yaşın üstünde 2.5 milyon kadın, ırza geçme, soyulma veya bir başka şekilde saldırıya maruz kalıyor. Bir başka büyük ülkede her yıl 12.000 kadın evde şiddete maruz kalarak ölüyor. Bir başka önemli büyük ülkede, kız çocukları için okula gitmek demek, cinsel şiddete maruz kalmakla aynı manâya geliyor. Bu ülkede sadece 1998 yılında resmî kayıtlara giren ırza geçme sayısı 49.280.

Dünyada, bilhassa Asya, Afrika ve Doğu Avrupa gibi fakir ülkelerden zengin ülkelere çalışmak veya yerleşmek maksadıyla giden kadınlar, gümrüklerden başlamak üzere sürekli aşağılanma ve tecavüzle karşı karşıya bulunuyorlar. Bunlar, bilhassa sex ticaretinin ve endüstrisinin en önemli kurbanları arasında. Cinsel, dinî ve ırkî ayırım, medeniyetin bazı merkez ülkelerinde âdeta kurumlaşmış durumda. Yine bu ülkelerde her gün çok sayıda kadın hapishanelere düşüyor. Bunların pek çoğu uyuşturucu bağımlısı. Hapishanelerde ırza tecavüz, bebeklerinden

mahrum bırakılma ve en küçük sıhhî bakımdan mahrumiyet gibi muamelelere maruz kalıyorlar. Ayrıca, polise intikal eden resmî rakamlara göre, sadece bir ülkede yılda 3 milyondan fazla çocuk, cinsel tecavüze uğrama, ihmal, dayak gibi kötü muameleye maruz bırakılıyor. Resmi rakamlar, 1000 çocuktan 47'sinin bu tür muamelelerle karşı karşıya olduğunu belirtiyor. 1994'te 1271 çocuk, bu tür muamele sonucu ölüyor. Annelerin alkol ve uyuşturucu kullanması yüzünden sakat doğan çocuklar ise, bir başka problem.

Yaşadığımız toplumda bazı şeyleri anlamak gerçekten çok zor. Giyimde, konuşmada ve davranışlarda hem erkekler, hem de kadınlar için iffet kültürüne aşırı derecede ihtiyaç var. Aksi takdirde iç karartıcı istatistikler, günden güne ortaya, daha da kara bir tablo koyacak ve maalesef sadece kadınlar bu uygulamanın cezasını ödeyecekler.

İslâm'da Kadının Yeri

Hammude Abdul-Ati* Çev: Mehmet Ünal

Araştırmacı - Yazar

Günümüzde kadın konusu ele alınırken düşülen tuzaklardan biri de, kadın-erkek eşitliği iddiasıdır. Birbirinden aynı anda farklı olan iki şey, o anda birbiriyle eşit olamaz. Ne kadın erkeğin, ne de erkek kadının eşitidir. Birbiriyle aynı olmayan iki şeyi birbiriyle eşitlemek, elmalarla armutları toplamak gibidir. Kadın ile erkek birbirinin eşiti değil, karşılıklı üstün olan ve olmayan taraflarıyla, toplumda, hayatın bütününde ve ailede vazife, sorumluluk, yetki ve haklar açısından birbirini tamamlayan yanlarıyla, bir "yap-boz"u oluşturan iki parça gibi birbirine geçmelerle bir bütünü meydana getiren iki parçadır. Bu bakımdan, önemli olan, eşitlik değil, her iki cinse de, fizyolojisinin, psikolojik yapısının, aile ve toplum bütünlüğü içindeki işbölümünün gerektirdiği sorumluluğu vermektir.

* Islam in Focus yazarı.

Kadının İslâm'daki yeri, feminizmin yayıldığı 20'nci asra kadar herhangi bir problem oluşturmamıştır. Gerek Kur'ân-ı Kerim'e, gerek Peygamber Efendimiz'in uygulamalarına, gerekse İslâm tarihine baktığımızda, her zaman, her yerde karşılaşılabilecek, fertlerin hatasından kaynaklanan bir takım suistimaller dışında, kadının en muallâ mevkii İslâm'la kazandığı görülür. Nasıl, anne-babanın ayrı bir ihmale, daha başka insanî değerlerin başka bir ihmale uğradığı, aile hayatının ve toplumda gerçek sevgi ve saygının büyük çöküntü yaşadığı modern çağlarda "Anneler Günü, Babalar Günü" gibi bir takım merasimvari günlerle anne ve baba hatırlanmaya çalışılıyorsa, aynı şekilde, kadının da, sanki toplumda ve ailede ayrı bir varlık gibi ele alınıp değerlendirilmesi, bir takım maksatlar dışında, esasen kadının İslâm dışı toplumlarda uğradığı haksızlığı gösteren bir vakıadır. Yoksa İslâm tarihinde ve toplumlarında böyle bir problem yaşanmamış, bu da, pek çok modern problem gibi ithal eseri olarak İslâm toplumlarına sirayet etmiştir.

Değerlendirme hataları ve adalet, eşitlik, aynılık

İslam'ın kadına tanıdığı mevkii anlamak için, aslında ona İslâm'dan önce ve sonra başka toplumlarda nasıl davranıldığına bakmaya da gerek yoktur. Bazı Müslüman yazarlar, belki karanlığın yanında aydınlığı, menfinin yanında müsbeti daha parlak

gösterme maksadıyla böyle bir yaklaşımda bulunuyor olsa da, bu tavır, bazılarında "özür dileyici" bir bakış açısını da yansıtabilmektedir. İslâm, bütünüyle mükemmellikler dini olarak, her meselesinde olduğu gibi, kadın konusunda da, başka sistemlerle karşılaştırma yapılarak "tezkiye edilme"ye asla muhtaç değildir. İslâm'ın herhangi bir hükmünün vurulacağı bir mihenk kimsenin elinde yoktur. Bütün başka düşünce ve sistemler ancak İslâm karşısında ifade ettikleri değerle kıymet kazanırlar.

İslâm'la ilgili diğer meselelere olduğu gibi, kadın konusuna da parçalı bir yaklaşım, bu hususta yapılan hatalardan bir diğeridir. İslâm, kendi içinde bir bütündür ve onun her bir unsuru, bu bütünün içinde ve onun hem bütünle, hem de onu oluşturan diğer parçalarla olan münasebetleri içinde değerlendirilmelidir. Yoksa, İslâm'ın herhangi bir meselesini, başka sistemlerin terazisinde, onların hâkim olduğu bir zeminde tartmaya kalkmak, İslâm'a vurulabilecek en büyük darbelerdendir.

Günümüzde kadın konusu ele alınırken düşülen tuzaklardan biri de, kadın-erkek eşitliği iddiasıdır. Birbirinden aynı anda farklı olan iki şey, o anda birbiriyle eşit olamaz. Ne kadın erkeğin, ne de erkek kadının eşitidir. Birbiriyle aynı olmayan iki şeyi birbiriyle eşitlemek, elmalarla armutları toplamak gibidir. Kadın ile erkek birbirinin eşiti değil, karşılıklı üstün olan ve olmayan taraflarıyla, toplumda, hayatın bütününde ve ailede vazife, sorumluluk, yetki ve haklar açısından birbirini tamamlayan yanlarıyla, bir "yap-boz"u oluşturan iki parça gibi birbirine geçmelerle bir bütünü meydana getiren iki parçadır. Bu bakımdan, önemli olan, eşitlik değil, her iki cinse de, fizyolojisinin, psikolojik yapısının, aile ve toplum bütünlüğü içindeki işbölümünün gerektirdiği sorumluluğu vermektir. Veya, gerçek

eşitlik, meseleye böyle yaklaşmadadır. Diğer tür bir yaklaşım ise eşitlik değil, aynılıktır; bu da, adalet, hele kadına iyilik veya ona değer verme değil, zulümdür. Dolayısıyla, ne kadının hak ve sorumlulukları bütünüyle erkeğinkinin aynısıdır, ne de, erkeğinki kadınınkinin aynısıdır. Çünkü, kadının hakları erkeğinkiler ile aynı olsaydı, bu durumda kadın, erkeğin kopyası olurdu.

İslâm'da kadının eşsiz ve diğer sistemlerde hiç benzerliği olmayan bir konumu vardır.

İslâm, din görünümlü bazı bâtıl inançlarda olduğu gibi, kadını şeytanın ürünü veya kötülüklerin tohumu olarak görmez. Kur'ân; erkeğe kadının efendisi ve kadına da, erkeğin egemenliğine girmekten başka çaresi olmayan zavallı bir varlık gözüyle bakmaz. Kadının içinde ruhu olup olmadığı sorusu ne İslâm'da, ne de Müslümanlar arasında tartışılmış bir meseledir. Ayrıca İslâm, menşe itibariyle semavî bile olsa, bazı dinlerdeki gibi, insanın işlediği "ilk günah"tan ve onun Cennetten çıkarılmasından kadını sorumlu tutmaz. Kur'ân, bu konuda gayet açık olup, Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın o ilk sürçmeyi birlikte yaşadığını, hattâ sürçmede önceliğin Hz. Âdem'e ait bulunduğunu ve sonra yine ikisinin birden tevbe ve istiğfarla Allah'a yöneldiğini anlatır (Bkz. Bakara/2:35-36; A'raf/7:19,27; Tâ-Hâ/20:117-123).

İslâm'da kadının eşsiz, yeni ve diğer sistemlerde olmayan bir konumu vardır. Günümüzün demokratik toplumları bile, bu konuda İslâm'dan çok çok geridir. Bu toplumlarda kadının o kadar imrenilecek bir konumu yoktur. O, hayatını kazanmak için çok sıkı çalışmak zorunda kalmakta ve bazen erkekle aynı işi yap-

tığı halde, maaşı ondan daha az olabilmektedir. Belli bir özgürlüğe sahip ise de, bu, daha çok arzularını tatmin özgürlüğüdür ki, böyle bir özgürlük, gerçek insan fıtratının, selim aklın, insanlığın değişmez ebedî değerlerinin ve herhangi semavî bir dinin kabûl edebileceği tarzda bir özgürlük değildir. Ayrıca kadın, demokratik toplumlarda bugünkü bulunduğu konuma gelebilmek için on yıllarca, hattâ asırlarca çaba sarf etmiştir. Öğrenme, çalışma ve kazanma haklarını elde edebilmek için acılı kurbanlar vermek ve en tabiî haklarından, hattâ gördüğü ve görmesi gereken hürmetin bir çoğundan vazgeçmek zorunda kalmıştır. Konumunu ruh sahibi bir insan durumuna getirmek için çok ağır bedel ödemiştir. Tüm bu pahalı kurbanlara ve acılı çabalara rağmen onun, Müslüman kadının sahip bulunduğu kadınlığa yakışır haklara sahip olduğu söylenemez.

Bugün modern dünyada kadına tanınan haklar, öyle birden tanınmış haklar değildir. Bilhassa dünya savaşlarının getirdiği iş gücü sıkıntısı, geçinmek zorunda kalan erkeksiz aileler, ekonomik ihtiyaçların baskısı kadını iş dünyasına ve sokağa çıkmaya zorlamış, ama bu çıkışla birlikte kadın belki ekonomik bir özgürlük elde etmiştir ama, kendisinin bilhassa fizikî cazibesinden faydalanmak isteyen bir takım sermaye çevreleri için ise tamamen istismar mevzuu bir âlet hâline gelmiştir. Piyasaya, pazara, eşyanın malî değerine katkıda bulunduğu ve erkeklerin nefsanî arzularına hizmet ettiği nisbette, dolayısıyla hayatının sadece bir anında surî ve sunî bir sevgi görmüş, hayatının her karesinde toplumdan, baba, kardeş, eş, evlât, "bacı", anne ve nine olarak erkeklerden ve toplumun tamamından gördüğü ve yerini başka hiçbir şeyin dolduramayacağı sevgi ve saygıyı büyük ölçüde yitirmiştir.

İslâm'ın kadın için tesis ettiği konum, onun fıtratına tam uygun olan konumdur.

İslâm'ın kadın için tesis ettiği konum, onun fıtratına uygun, ona tam bir güvenlik veren ve onu küçük düşürücü şartlara karşı koruyucu mahiyettedir. Burada modern kadının konumunu ve onun hayatını kazanmak veya kendisini ispat etmek için aldığı riskleri detaylandırmaya ihtiyaç yoktur. Hattâ, İslâm'da kadının konumunu tartışırken, "kadın hakları" kavramının bir sonucu olarak modern kadının içine girdiği kısır döngüleri ve "özgürlük, haklar" gibi, günümüz kadınının onuru olan kavramlardan dolayı yıkılmış bir sürü mutsuz ailenin durumunu da maksadımız doğrultusunda kullanmak niyetinde değiliz. Bugün kadınların çoğu, özgürlüğü, kimseden izin almadan bağımsızca sokağa çıkmak, çalışıp kazanmak ve erkeğe benzemek şeklinde algılamaktadırlar. Fakat bu, üzülerek belirtelim ki, erkekle kadını aynı çatı altında mutlu kılan sıcacık aile yuvalarının çok defa yıkılması pahasına olmaktadır. Bu, tartışmaya bile değmeyecek kadar açık bir olgudur. Buna karşılık, İslâm'ın kadına tanıdığı konum, modern dünyanın bütünüyle meçhulü olduğu gibi, daha da kötüsü, tam tersi bir algılama söz konusudur. Bu bakımdan, bu konumu madde madde özetlemek yerinde olacaktır:

1) İslâm, kadınla erkeği, insan neslinin çoğalmasında anne ve baba olarak temele oturtmuştur: "Ey insanlar! Muhakkak ki Biz sizi bir kadın ve erkek (çiftinden) yarattık ve sizi çeşitli milletler ve kabileler hâline getirdik. Ta ki, tanışasınız ve yardımlaşasınız..." (Hucurat/49:13).

Bu temel yapıda kadının rolü, denebilir ki, erkeğin önündedir. Bu bakımdan, bu noktada ona tanınan hukuki haklar, erkeğinkinden asla geri olmadığı gibi, annelik gibi yaratılışın ona bahşettiği değer ve bu değerin getirdikleri, erkeğinkinden çok daha öndedir.

2) Kadın, dinde erkekle ortak sorumluluklara sahip olduğu gibi, nasıl erkeğe has sorumluluklar varsa, ona has sorumluluklar da vardır. O, sorumluluklarını yerine getirip getirmemenin karşılığında aldığı sevap ve günah cihetinde erkekten farklı değildir. Bunun gibi, insanlık vasıflarına sahip olmada ve ruhunun ilhamlarında bağımsız bir şahsiyet olarak kabul edilmiştir. Onun insan olma özelliği, ne erkeğinkinden farklı, ne de olağan dışıdır. Erkek ve kadın, birbirinin yardımcısı ve tamamlayıcısıdır. Allah (c.c) şöyle buyurur:

"Ve Allah, onların dualarını kabul etti ve onları şöyle diyerek cevapladı: "Ben, kadın olsun erkek olsun hiçbirinizin amelini zayi edici değilim; siz, birbirinizin yardımcılarısınız..." (Âl-i İmran/3:195).

3) Kadın, yine erkek gibi ilim edinme mecburiyeti altındadır; dolayısıyla ilim edinme, yani eğitim hürriyetine sahiptir. İslâm, bir Müslüman'ın edinmesi gereken iman, ibadet, ahlâk, muamelatla ilgili farz ilimleri, erkeğe de kadına da aynı derecede farz kılmıştır. 14 asır önce Hz. Muhammed (s.a.s.), ilim elde etmenin kadın, erkek her Müslüman'ın boynuna borç olduğunu ilan ederken, bu konuda kadının eğitim hak ve özgürlüğünü elinden alıcı hiçbir hüküm vaz etmemiştir.

4) Erkek, ne ölçüde düşünce ve düşüncesini açıklama hürriyetine sahipse, kadın da aynı hürriyete aynı nisbette sahiptir. Söz sahibi olduğu konularda görüşüne başvurulur ve kendisiyle istişare yapılır. Hattâ bundan öte, Peygamber Efendimiz, ashabıyla münasebetlerinde ve devlet başkanlığı görevini ilgilendiren bazı meselelerde bile, meselâ kendi hanımlarına danışmış ve onların fikirlerini uyguladığı zamanlar olmuştur. Asr-ı Saadet'te kadın, meselelerini ve evinde eşiyle arasında baş gösteren problemleri çok rahat Peygamber Efendimize aktara-

bilirdi, hattâ Kur'ân bunlardan birine, yukarıda da geçtiği gibi, bizzat katılmış, bunu Mücadile isimli sûresine ad olarak vermiş, kocası hakkında şikâyette bulunan kadını haklı bulmuştur (Mücadile, 58:1-4; ayrıca: Mümtahane, 60:10-12). O dönemde, kadınların halifeye, yani devlet başkanına, onun Kur'ân'a aykırı buldukları içtihadlarına, hem de camide bütün cemaatin huzurunda karşı çıktıkları bile vakidir. Böyle bir karşı çıkışta Hz. Ömer'in, "Ömer hata etti; kadın isabet etti." sözü meşhurdur.

5) Asr-ı Saadet başta ve en yoğun olmak üzere, Müslüman kadın, toplum hayatına katkısını, savaşlara katılmakla bile ortaya koymuştur. Yaralılara bakmak, tedavi için gerekli malzemeleri hazırlamak, savaşçılara hizmet etmek ve daha bir sürü görevler için harplere iştirak etmiş; hattâ bizzat savaşmıştır da.

6) İslâm, kadına sözleşme yapmada, girişimcilikte, kazanmada ve mülk sahip olmada erkeğinkiyle eşit haklar tanımıştır. Onun hayatı, şerefi, malı erkeğinki kadar kutsaldır. Eğer herhangi bir suç işlerse, cezası benzer durumda olan bir erkekten daha az veya fazla değildir. Eğer kendisine kötülük yapılmış veya incitilmiş ise, aynı duruma maruz kalmış bir erkek kadar tazminat alır veya telafi görür (Bakara, 2:178; Nisa, 4:92-93).

7) İslâm, kadına kâğıt üzerinde haklar tanıyıp, sonra da bir köşeye çekilmiş değildir. Bilakis, onları korumak ve pratik hayatta tatbikini sağlamak için her türlü tedbiri almıştır. Kur'ân, kadına karşı önyargı taşıyanlara müsamaha göstermediği gibi, kadın-erkek ayırımcılığı yapanlara da müsamaha göstermez. Kadını erkekten aşağı görenlere zaman zaman tevbihte bulunur (Nahl/16:57-59, 62; Şura/42:47-59; Zuhruf/43:15-19; Necm/53:21-23).

Miras konusu

8) İslâm, insan varlığının devamında kadını erkekle aynı seviyede görmesinin yanısıra, ona miras hakkı da tanımıştır. İslâm'dan önce kadın bu haktan mahrum olmakla beraber, erkek tarafından miras mal olarak algılanan bir eşya gibi idi. İslâm, kadını böyle bir eşya olmaktan kurtardığı gibi, onu eş, anne, büyükanne, kız kardeş veya kız çocuğu olarak, ölen kişiyle arasındaki yakınlığa göre mirasta da hak sahibi yapmıştır. Kimse, onu bu mirastan mahrum bırakamaz.

Kadın, prensip olarak aynen erkek gibi miras alma hakkına sahiptir. Şu kadar ki, paylaşmada fark vardır. Bu fark, erkeği tercih etme veya ona üstünlük verme demek değildir. Bunun sebepleri şöyle özetlenebilir:

a) Her şeyden önce erkek, hanımı da dahil olmak üzere, ailesinin ve muhtaç yakınlarının ihtiyaçlarının giderilmesinde tek sorumludur.

b) Kadın, sadece kendine ait ihtiyaç dışı ve lükse kaçan eşya dışında, aile içinde hiçbir malî sorumluluğu üstlenmeye mecbur değildir. O, maddi olarak emniyettedir ve ihtiyaçları karşılanmaktadır. Eğer bir eş ise kocası, eğer anne ise oğlu, eğer kız evlâdı ise babası, eğer kız kardeş ise erkek kardeşi onun ihtiyaçlarını karşılamak ile yükümlüdür. Eğer kadına bakacak bir akrabası yok ise, o zaman zaten miras problemi olmaz, çünkü bu durumda ona miras bırakacak kimse yok demektir. Bu takdirde onun geçimini devlet üzerine alır. Kadın, kendisinden başka hiç kimsenin, hattâ kendisinin bile hayatını devam ettirme sorumluluğu taşımaz. Erkek ise, ailesi dışında muhtaç yakınlarına da bakmaya mecburdur. Hanefîlerde İmam-ı Azam'a göre, zengin kadın, fakir kocasına zekât verebilir. Çünkü kadın,

kendi malını eşinin malıyla birleştirip, aile bütçesine katkıda bulunmak zorunda değildir. Onu dilediği gibi kullanabilir.

c) Ortada, tüm maddi sorumluluklar ve borçlarla yüklü erkek ve hiçbir maddi sorumluluğu olmayan kadın mirasçı var. Eğer kadını mirastan tamamen mahrum bırakırsak, bu adaletsizlik olur; çünkü onun ölen şahıs ile akrabalığı ve bu akrabalıktan gelen miras hakkı vardır. Buna karşılık, eğer kadına erkekle aynı payı verirsek, bu defa erkeğe haksızlık yapılmış olacaktır. Çünkü erkeğin omuzları üzerinde geçindirmekle yükümlü, hanımı dahil, pek çok insan bulunur. İslâm, hiçbir tarafa haksızlık yapmadan, erkeğe mirastan daha fazla pay ayırır. Kadını da bütün bütün unutmaz ve ona da mirastan hakkı olan hisseyi verir. Gerçekte, İslâm böyle yapmakla kadına karşı daha cömert davranmaktadır.

d) Dördüncü olarak, kadın erkekten daha az miras aldığı zaman bu, onun çalışıp kazandığı bir şeyden mahrum bırakılması demek değildir. Mal, onun kazanması veya çabalaması sonucu elde edilmemiştir. O mal, tarafsız bir kaynaktan gelmiş fazlalık ve ekstradır. Bir çeşit yardımdır ve herhangi bir yardım, acil ihtiyaçlar ve sorumluluklar için dağıtılır.

e) İslâm, 14 asırlık bir geçmişe sahiptir ve her dönemde herkese, her şartta her topluma hitap eder. Hukuk, çoğunluğu nazara alır. Dolayısıyla, dün de, bugün de ve yarın da, insanlık âleminde ailede erkeğin bütçeye katkısı genellikle kadından daha fazladır. Dolayısıyla, paylaşımda erkeğe daha fazla vermek, yine adaletin gereğidir. Erkek, baba evinden aldığı fazlalılığı, evlendiğinde eşiyle paylaşarak kaybetmekte, üstelik, hem eşinin, hem de çocuklarının bakımını yüklenmekle, daha fazla yük altına girmektedir. Kadın ise, baba evinden aldığı az miktarı, evlendiğinde kocasının fazlasıyla tamamlamakta, hattâ, kocası

geçimiyle yükümlü olduğu için, kendi malı elinde fazladan kalmaktadır. (Yine bu çerçevede, meselenin bir de psikolojik boyutu vardır. Mal, insan için her şey demek değildir. Ondan çok daha öte değerler vardır. Sevgi, saygı, şefkat ve merhamet bunların en önemlileridir. Evlenmede kadın daha çok kocasının evine gider. Erkek ise, evine bir yabancıyı almış olur. Dışarı giden kadın, baba evinden erkek kardeşleri nisbetinde mal çıkaracak olursa, bu çok defa, erkek kardeşlerin, hattâ babanın onu, evin malını dışarı taşıyan biri olarak görmesine, böylece ona gösterilmesi gereken sevgi ve şefkatin yeterince gösterilmemesine sebep olur. İşte İslâm, meselenin çok önemli bu psikolojik boyutunu da nazara almış ve kadını, muhtaç bulunduğu baba ve kardeş şefkatinden mahrum bırakmamıştır).

Şâhitlik

9) Sivil sözleşmelere şahitlik yapmak gibi durumlarda iki erkek veya bir erkek, iki kadın şâhit gerekir. Bu da, hiçbir zaman kadını erkekten aşağı görmek demek değildir. Bu muamele, sözleşmeyi yapan grupların haklarının emniyeti için bir ölçüdür. Çünkü kadın, kural olarak erkek kadar pratik hayatta tecrübeli değildir. Bu tecrübe eksikliği sözleşmeyi yapan herhangi bir tarafın zarar etmesine yol açabilir. Bu sebeple kanun, iki kadın ve bir erkeğin şahitliğini ister. Eğer kadın şahit bir şey unutursa diğeri ona hatırlatabilir. Bu, insanlar arasındaki muameleleri ve ilişkileri sağlama alma adına bir tedbirdir. Kadının ticaret hayatında daha az tecrübeli ve bu sahaya daha çok yabancı oluşu, onun erkek karşısında bir alt derecede olduğu manâsına gelmez. Her insanın eksik olan bir yönü vardır ve kimse, onların insanlık konumunu sorgulayamaz.

Kadının bazı ayrıcalıkları

10) Kadının, erkek için söz konusu olmayan belirli ayrıcalıkları da vardır. O, loğusalık döneminde ve periyotlarında namaz, oruç gibi dini görevlerden muaf tutulmuştur. O, yukarıda izah edildiği gibi, tüm malî sorumluluklardan da muaf tutulmuştur. Anne olarak, Allah katında, hattâ insanlar yanında daha fazla ve yüksek bir yere sahiptir (Lokman/31:14-15; Ahkaf/46:15). Peygamberimiz (s.a.s.) "Cennet, annelerin ayakları altındadır." sözü ile, yine aynı değeri ifade buyurmaktadır. O, çocuklarının sevgi ve şefkatinin dörtte üçüne lâyık görülürken, baba için sadece dörtte birlik pay kalmıştır. Bir eş olarak ona, kocasını seçme ve uygun miktarda çeyiz isteme hakkı tanınmıştır. Evlendikten sonra, önceden neye sahip ise, onu kendisinde tutmakta serbesttir ve ne olursa olsun kocası, onun sahip olduğu şeylerde hak iddia edemez. Bir kız çocuğu veya kız kardeş olarak o, babası ve duruma göre erkek kardeşleri tarafından tam korunma ve tedariklerinin karşılanması hakkına sahiptir. Bu, onun özel hakkıdır. Eğer o, kendisinin ihtiyaçlarını gidermek ve aile sorumluluklarını karşılamak için çalışmayı arzu ederse, güvenliği ve şerefi korunmak şartı ile, bunu da yapmakta serbesttir.

Namazda safların düzeni

11) Kadının namaz kılarken erkeğin arkasında durması, onun erkekten daha aşağı seviyede olduğunu göstermez. Önce şunu belirtelim ki, kadın, erkeğe mecbur olan cuma gibi ve diğer cemaat namazlarına da katılmak zorunda değildir. Eğer katılırsa, tamamen kadınlardan oluşan, erkeklerden ayrı saflarda durur. Bu, namazın kuralı ve disiplinidir, önemlilik derecesine göre bir sınıflandırma değildir. Erkeklerin saflarında, devlet

başkanı, en sıradan görülen bir vatandaşla aynı hizada durur. Hattâ mescide sonradan gelmişse, devlet başkanı arkada da durur. Çünkü namazda, Allah'ın huzurunda bütün dünyevî meslekler, makamlar, hiçbir şey ifade etmez. Namazda safların düzeni, herkesin tefekkürde konsantre olmasına yardım için düzenlenmiştir. Bu çok önemlidir, çünkü Müslüman'ın namazı, basit bir ilahi söylemek veya bir teypteki şarkı değildir. Namaz, bir takım hareketler, işaretler, kıyam, rüku, secde, teşehhüd ve teşehhüdden kalkma gibi unsurlar ihtiva eder. Eğer erkekler kadınlarla aynı saflarda karışık duracak olurlarsa, bu takdirde, rahatsız edici veya dikkat dağıtıcı bazı şeylerin vukuu pekalâ mümkündür. Namaz, ruhun, gönlün ve dikkatin bütünüyle Allah'a kilitlenmesi gereken bir ibadettir. Bu sebeple, kadınla erkeğin bir arada olması, zihni ve kalbi, namaza zıt bazı şeylerle meşgul edecektir. Sonuç, namazın gayesinin kaybı olacaktır. Ayrıca dünya, bir yerden, bir iklimden, bir coğrafyadan ibaret değildir. Çok sıcak, çok soğuk yerler olduğu gibi, çok fakir insanlar da vardır. Bu bakımdan, erkek ve kadın karışık namaza durduğu zaman, namaz hareketleri esnasında görülmemesi gereken bazı yerlerin açılması her zaman için söz konusu olabilir. Bu, hem tarafları mahcup, hem de zihinleri ve kalpleri meşgul eder. Dolayısıyla bu da, namaz ibadetinin gerektiği gibi yerine getirilmemesi demek olur.

Örtü

12) Müslüman kadın, 14 asırdır giyegeldiği örtü ile bütünleşmiştir. Örtü, onun saygınlığı, kendisini her türlü istismar ağlarına karşı koruyucu siperi; onu sevgi, şefkat, merhamet, iffet gibi ve daha başka gerçek kadınlık değerleriyle tanıtıcı şiarı; fizikî güzelliğini ve cazibesini, herkesin beğenisine arz edilmiş bir meta gibi herkesle değil, sadece nikahlı eşiyle paylaşması

için dışa karşı perdesidir. Onun, gerçek kadınlık hasletleriyle güzelleşmesinin sembolüdür. O, nikahlı eşi dışında başka herkesin ihtiraslarını tahrik edici görüntü ve davranışlardan kendini koruma, onu başlara taç yapan ahlâkını her türlü şüpheden uzak tutma mevkiindedir. O, fizikî güzelliği ve cazibesiyle dünyanın, insanları dünyaya çağıran dünya, madde ve menfaatperestlerin, onu, behimî arzularını tatmin ve mallarını reklam aracı olarak kullanmak isteyen sermaye çevrelerinin, onu kullanarak insanlığın ahlâkını bozmak, insanı varlıklar hiyerarşisinin en altına düşürmek isteyenlerin plânlarına âlet olmamalı, bir tüketim vasıtası olarak istismar edilmesine fırsat vermemelidir. Örtü, onu böylesi tuzaklardan korumada kendisi için sürekli bir hatırlatmadır; başkalarına ve sözü edilen istismarlara karşı da bir sütredir. Örtü, onun ruhunu zayıflıktan, aklını zevk düşüncesinden, gözlerini başkalarının şehvetli bakışlarından ve şahsiyetini de lekelenmekten korumada etkili bir vasıta ve tedbirdir. İslâm, kadının dürüstlüğüne çok önem verir. Yine İslâm, kadının ahlâkının, karakter ve şahsiyetinin korunması ile çok ilgilenir. (Bkz. Nur/24: 30-31).

13) Şimdi açıktır ki, İslâm'da kadının konumu, emsalsiz derecede yüksek ve gerçekçi olarak onun fıtratına uygundur. Onun hakları ve görevleri erkeğinkiler ile eşittir ama, her bakımdan onlarla aynı değildir. Zaten aynı olacak olsa idi, iki farklı çifte gerek olmazdı. Kadın olması, onun insanlık konumuna veya özgür şahsiyetine bir yük değildir. Ve bu, onun şahsiyetine karşı adaletsizliğe asla sebep olamaz. Eğer o, bir adaletsizliğe ve kötü muameleye maruzsa, bu, mutlaka İslâm'ın dışında ve İslâm'la bütünleşemeyenlerde aranmalıdır. Onun İslâm'daki hakları, görevleri ile bağdaşıktır. Haklar ve görevler arasındaki denge korunmuştur ve bir taraf diğeri aleyhine ağır

basmaz. Kadının statüsü, aşağıda meali verilen Kur'ân âyetinde açık olarak şöyle belirtilmiştir:

Erkeklerin kadınlar üzerinde hakları olduğu gibi, kadınların da erkekler üzerinde, dinin, selim aklın ve dine zıt olmayan örfün tayin ve tesbit ettiği vechile hakları vardır. Bununla birlikte, erkekler, (vazife ve sorumluluklarına mukabil) kadınlar üzerinde fazladan bir derece sahibidirler. (Fakat, bunu suistimal etmemelidirler). Allah, Azîz (mutlak onur ve karşı konulmaz güç sahibi)dir; Hakîm (her hüküm ve işinde mutlak ve sayısız hikmetler bulunan)dir (Bakara/2: 228).

Burada erkekler için sözü edilen derece, kadının üzerine üstünlük veya egemenlik kurma hakkı değildir. O, erkeğin ekstra sorumluluklarını karşılayabilmesi içindir; bir mertebe değil, sorumluluk sebebidir. Dolayısıyla bu âyet, şu âyetle birlikte ele alınmalıdır:

"(Sahip kılındıkları sıfatlar ve yüklendikleri vazife ve sorumluluk açısından erkeklik vasfına tam sahip bulunan) erkekler, kadınlar üzerinde koruyucu ve ["bir topluluğun yöneticisi, ona hizmet edendir." prensibine de uygun olarak] yöneticidirler. Bu, Allah'ın, (yöneticilik ve koruyuculuk noktasında) bazı insanları bazılarından, (dolayısıyla, bütün erkekleri bütün kadınlardan değil, fakat genellikle erkekleri kadınlardan) daha kapasiteli yaratmasından ve bir de erkeklerin (mehir verme ve evin bütün masraflarını yüklenme gibi) mâlî sorumluluklarından dolayıdır." (Nisâ/4: 34).

Allah (c.c.), insanları bir ve her bakımdan birbirlerinin aynısı yaratmamış, hayatın gereği, bilhassa toplumda işbölümü ve meslek seçiminin esası olarak, herkese başkalarına göre bir noktada üstünlük vermiştir. Bunun gibi, her kadın ve erkek

için aynı şekilde ve derecede olmamakla birlikte, genellikle bazı hususlarda kadınları erkeklerden daha üstün yarattığı gibi, bazı konularda ve bu arada idarecilik ve koruyuculuk hususunda da erkeklere kadınlar üzerinde bir mevki tanımıştır. Günümüzde, kadın haklarının müdafaasını yaptığını söyleyen ülkelerin hiç birinde kadın bir devlet başkanı, genelkurmay başkanı, yoktur. Zaman zaman Başbakan olsa da, bu nadirdir. Bakanlar içinde bile ancak bir veya iki tanesi kadındır. Kadına, üst karar alma organlarında değil, bazı alt icra organlarında yer verilmektedir. Büyük malî ve ticarî kuruluş sahibi kadın çok az sayıdadır. Oysa, Peygamber Efendimiz, devlet işlerinde bile kadınlarla istişare yaptığı olurdu.

Allah, kadınlara göre daha güçlü yarattığı, kendilerine daha üstün idare kabiliyet ve kapasitesi verdiği, bir de ailenin mâlî sorumluluğunu üzerlerine yüklediği için, evde erkeği reis kılmıştır. Fakat bu reislik, mutlak bir hâkimiyet değil, "Bir topluluğun efendisi, idarecisi, ona hizmet edendir." hadis-i şerifinde ifade buyurulduğu üzere, hizmetini görme, bakım ve görümünü yapma, sahip çıkma, koruma ve evin dirlik ve düzenliğini sağlama görev ve fonksiyonudur.

Aile fertlerinin terbiyesi, bilhassa bir âyet-i kerimede buyurulduğu üzere (Tahrîm/66: 6), âhiretlerini kurtaracak şekilde dînî yönden yetiştirilmesi ve evin idaresi, dirlik ve düzeni öncelikle erkeğe ait ağır bir vazife ve sorumluluk olduğu için, erkek, bunu yerine getirmede de bir eğitimci gibi davranma yükümlülüğü altındadır.

Her konuda olduğu gibi, bu konuda da İslâm, hiçbir sistemden özür dileyecek değildir. Tam tersine, başka her sistemin İslâm karşısında başı eğiktir. Yapılan bütün istatistikler, kadının en fazla, modern ve medenî denilen günümüz dünyasın-

da şiddete maruz kaldığını göstermektedir. Halbuki, bırakın İslâm'ın bütünüyle yaşandığı devirleri, onun sadece belli ölçülerde ve kısmî şuurla yaşadığı devirler bile, kadının insanlık tarihinde altın çağını yaşadığı dönemlerdir.

İslâm Hukukunda Nişanlanma

Dr. Ahmet GÜNEŞ

Atatürk Üniv. İlâhiyat Fak. Öğretim Görevlisi

İslâm hukukunda nişanlanma, evlenme akdi olmayıp, sadece evlenme vaadinden (söz verme)ibarettir. Nişanlı şahıslardan hiçbiri böyle bir söz vermeden dolayı evlenmeye mecbur edilemez. Bu niteliğine bağlı olarak temel özellikleri itibariyle nişanlılık:

1. taraflar arasında dinen mahremiyeti kaldırmaz,

2. taraflara hukuken evlilik mecburiyeti yüklemez,

3. kadına mehir hakkı kazandırmaz,

4. mehir olarak değerlendirilmeyen mallar, hediye statüsünde değerlendirilir,

5. hukuken tarafların maddi veya manevi tazminat talep hakkı tartışılsa bile, haksız olan tarafın dini ve ahlaki sorumluluğunu da kaldırmaz.

Evlilik, bir akittir, bir sözleşmedir. Bununla beraber evlilik akdi diğer sözleşmelerden farklıdır.[1] Evlilik akdini diğer sözleşmelerden ayıran en önemli özelliklerden bir tanesi, evlilik sözleşmesinden önce bir hazırlık döneminin geçirilmesidir. Bu hazırlık dönemine nişanlılık dönemi denir. Nişanlılık döneminin psikolojik ve sosyolojik yönlerinin yanı sıra; dini, ahlaki ve hukuki yönleri de bulunmaktadır. Konumuz açısından en önemli yönünü ise, nişanlanmanın dini ve hukuki mahiyetinin belirlenmesi oluşturur.

İslam hukukunda bir erkeğin herhangi bir kadına evlenme niyetinde olduğunu açıklayabilmesi için aralarında evlenme engelinin bulunmaması gerekir. Ayrıca, başkasıyla nişanlı veya evli olan kadınlara evlenme teklifinde bulunulması caiz değildir. Evlenme engeli olmayan kişiler arasında nişanlanma ise, genelde erkeğin evlenme niyetinde olduğunu açık veya kapalı bir biçimde kadına açıklaması, kadının da açıklanan bu düşünceyi olumlu bulmasıyla teessüs etmektedir. Toplumumuzda bu hazırlık dönemi söz kesme ile başlamakta, bunu nişanlanma izlemekte, evlilik ise daha sonra gerçekleşmektedir. Tabii olarak bu süreç içerisinde ferdi ve ailevi boyutta karşılıklı maddi ve manevi çeşitli münasebetler kurulmaktadır. Bu münasebetler daha ziyade toplumların örf ve adetlerine göre şekillenmektedir.

[1] Cassas, 2/137

Nişanlanmanın psikolojik ve sosyolojik yönlerinin yanı sıra; dini, ahlaki ve hukuki yönlerinin bulunduğu malumdur. Konumuz açısından en önemli boyutunu ise, nişanlanmanın hukuki mahiyetinin belirlenmesi oluşturur.

İslâm Hukukunda nişanlanma, evlenme akdi olmayıp, sadece evlenme vaadinden (söz verme)ibarettir. Nişanlı şahıslardan hiçbiri böyle bir söz vermeden dolayı evlenmeye mecbur edilemez. Bu niteliğine bağlı olarak temel özellikleri itibariyle nişanlılık:

1. taraflar arasında dinen mahremiyeti kaldırmaz,

2. taraflara hukuken evlilik mecburiyeti yüklemez,

3. kadına mehir hakkı kazandırmaz,

4. mehir olarak değerlendirilmeyen mallar, hediye statüsünde değerlendirilir,

5. hukuken tarafların maddi veya manevi tazminat talep hakkı tartışılsa bile, haksız olan tarafın dini ve ahlaki sorumluluğunu da kaldırmaz. Bu ilkelere göre:

a. İslâm Hukukunda nişanlanma, evlilik sözleşmesi anlamını ifade etmez. Buna göre, nişanlılık dinen taraflara evliliğin verdiği beraber yaşama hak ve yetkisini vermez. Dolayısıyla evlilik sözleşmesi yapılmadan nişanlıların, aralarındaki sıcak ilgiye ve ileriye matuf iyi niyetli beklentilerine rağmen mahremiyet bakımından, adeta iki yabancı gibidirler. Bu sebeple tarafların mahremiyet sınırlarına dikkat etmeleri unutulmamalıdır. Yani nişanlılık döneminde taraflar arasında örtünme vb. dini yükümlülükleri aynen devam eder. Tabii ki, birbirlerini daha yakından tanımak amacıyla açık mekânlarda oturmaları ve konuşmaları, ortaklaşa karar verecekleri hususlarda fikir teatisinde bulunmaları belirli çerçevelerde makul ve meşru karşılanabilir. Fakat nişanlılık döneminde dinen mahremiyet sınırlarına

riayet etmeyenler, fiillerinin dünyevi riskine de uhrevi vebaline de katlanır.

İslâm Hukukunda dini hükümler insan iradesi ve özgürlüğüne göre şekillenen bir serbestlik arz etmez. Sosyal şartların değişmesiyle de mahremiyet hükümleri değişmez. Elbette nikâhın helal ve haram olma kriterini de mahremiyet sınırlarını da belirleyen Allah'tır. Çünkü, Allah bizim Rabbimiz, biz de O'nun kuluyuz.[1] Peygamberimiz de, "Kadın haklarına riayet konusunda Allah'tan sakının. Onları Allah'ın emaneti olarak aldınız. Onlarla birlikte yaşam hakkını, Allah'ın emri ve müsaadesiyle elde ettiniz."[2] ifadesiyle evliliğin Allah'ın emri ve müsaadesiyle gerçekleştiğini teyit eder.

b. Nişanlılık, sadece tarafların evlenme niyetini izhar eden bir evlenme sözü olduğu için, taraflara hukuken evlenme mecburiyeti yüklemez. Beraberliklerini sürdüremeyeceklerini anlayan nişanlıların hukuki bakımdan tek taraflı veya karşılıklı olarak nişanı bozma hak ve yetkisine sahip oldukları varsayılır. Sosyal ve ahlaki yönüyle, nişanlılar arasında iyi niyet esas olmakla birlikte, nişanlanma sonucu namzetler arasında akrabalık, nafaka, miras vb. hükümler tahakkuk etmez.

c. Nişanlanma kadına mehir hakkını kazandırmaz. Nişanın bozulması durumunda, nişanlılık döneminde kadına ödenmiş olan mehrin, mislî mal ise mislen, aynî mal ise aynen veya kıymetiyle geri alınabileceği hususunda mezhepler arasında görüş birliği vardır. Zira mehir, evlilik akdinin hukuki sonucudur ve kadının bunu hak etmesi evlilik sebebine dayanır. Nişanlılık, evlilik ile tamamlanmayınca kadının önceden aldığı mehir üzerinde herhangi bir hak talebi söz konusu olamaz.

---

[1] Debusi, s. 81; Serahsi, 1/117

[2] Ebu Davud, Menasik, 56.

Bazı bölgelerimizde nişanlılık döneminde nikâh akdinin kıyıldığı biliniyor. Nişanlılık döneminde nikâh akdinin kıyılmasının istenmeyen sonuçları, farklı makalelerin konusudur. Yalnız böyle bir durumda hukuki sonuçlarına burada işaret etmekte fayda vardır. Bilindiği gibi evlilik sözleşmesi, erkek ve kadının özgür iradeleriyle kurulur. Evlilik sözleşmesinin en temel özelliği ise ebediyet ifade etmesidir. Zamanla kayıtlı her türlü evlilik sözleşmesi batıldır, hükümsüzdür. Diğer taraftan evlilik sözleşmesinin kurulduğu andan itibaren kadın, mehre otomatikman hak kazanır.

Kur'an'da kadınların mehir hakkından veya evlenecek erkeğin mehir ödeme yükümlülüğünden değişik vesilelerle söz edilir. Mehir, erkeğin evlenirken kadına verdiği veya vermeyi taahhüt ettiği para veya malı ifade eder ve kadının öz malıdır. Nikâh anında mehir miktarının belirlenmesi veya belirlenmemesi sonucu değiştirmez. Mehrin belirlenmemesi durumunda bile emsal esas alınır. Tabii ki emsal uygulamasında mehrin meblağı zaman ve mekan boyutuna, ayrıca şahısların sosyal statüleri ve maddi imkanlarına göre değişkenlik gösterebilmektedir. Ayrıca yeni kurulacak yuvanın çeyiz türü evliliğe hazırlık mahiyetindeki masrafları da kural olarak mehir yükümlülüğünün dışında düşünülür.

Nikâh akdinden sonra ayrılma durumunda, kadının mehre iktisabı iki kategoride değerlendirilir. Eğer nikâh akdinden sonra zifaf gerçekleşmeden boşanma vuku bulursa, kadın belirlenen veya mehr-i mislin (bir kadının kendi yaş ve seviyesindeki bayanlara verilen mehir) yarısına, zifaf vuku bulmuş ise, mehrin tamamına hak kazanır. Burada bilinmesi gereken bir diğer husus da, halveti sahihadır. Nikâhı helal olanlar arasında halvetin haram hükmü bir tarafa, ayrıca kişi nikâhlısıyla halveti sahiha kapsamına giren mekânlarda bir arada bulunursa, zifaf

fiilen vuku bulmamış olsa bile hukuken zifaf hükmünde değerlendirilir. Böyle bir durumdan sonra ayrılık meydana gelirse, mehrin tamamının kadına ödenmesi gerekir.

d. Nişanlılık döneminde tarafların birbirlerine verdikleri mehrin dışındaki eşyalar İslâm Hukukunda hediye statüsünde değerlendirilir. İslâm hukukçuları arasında iki tarafın birbirine verdiği hediyelerin geri alınıp alınamayacağı konusunda, görüş ayrılığı vardır. Hanefîlere göre, hediyeler hakkında hibe hükümleri uygulanır. Tabii olarak hibe ile ilgili hükümleri de, ahlaken ve hukuken olmak üzere ayrı ayrı değerlendirmekte yarar vardır. Ahlaki bir prensip olarak verilen hediyeler geri alınmaz. Ancak hukuken verilen hediyeler karşı tarafın elinde aynen mevcutsa, yani tüketilmemiş, başkasına devredilmemiş veya tebdil ve tağyire uğratılmamışsa geri alınabilir. Sadece iadesi mümkün olmayacak bir şekilde hükmen ve vasfen bir tağyire uğramışsa hediyeler geri alınamaz. Şafii mezhebine göre, hediyeler her halükarda geri talep edilebilir. Hediye edilen eşya karşı tarafın elinde aynen mevcutsa aynen, istihlak edilmişse, kıymetiyle geri istenir. Maliki mezhebine göre ise bu konuda nişanı kimin bozduğu dikkate alınarak hüküm verilir. Eğer nişanı bozan erkek ise kadın tarafından hiçbir şey talep edemez. Kadın tarafına verilen hediyeler aynen mevcut olsa da olmasa da hüküm değişmez. Nişanı bozan kadın ise erkek verdiği hediyeleri geri alabilir. Hatta tüketilmiş ise kıymetini talep edebilir.

e. Nişanın bozulması halinde haklı ve mağdur olan tarafın maddi veya manevi tazminat talep hakkının çağdaş İslâm hukukçuları tarafından tartışıldığı görülür. Bir kısım İslâm hukukçuları zarar tazmininin ilke olarak benimsenmesinden hareketle, nişanı bozma halinde -maddi bir zarar varsa- maddi tazminat hakkını, belli şartların bulunması halinde de manevi tazminat hakkını doğurabileceği kanaatindedirler. Bir kısım İslâm

hukukçuları ise, nişanlılığın taraflara evlenme mecburiyeti yüklemediğinden hareketle, nişanı bozmanın maddi veya manevi tazminat hakkı doğurmayacağı görüşündedir. Doğrusu, fıkıh literatürümüzde nişanın bozulması yüzünden taraflardan birinin zarar görmesi durumunda bu zararın, sebebiyet veren tarafça tazmin edilip edilmeyeceği konusu tartışılmaz. Kanaatimizce fıkıh literatürümüzde tazminat talep hakkının tartışılmamasının en önemli sebebi, nişanlanmanın hukuki bir akit olarak değerlendirilmemesinde aranabilir. Tabii ki, taraflardan herhangi birinden maddi ve/veya manevî bir haksızlık (teaddi) vuku bulursa, -hukuken olmasa bile- ahlaken ve dinen bu haksız fiilinden sorumlu olduğu kesindir. Çünkü nişan vaadi, ahlaki ve dini bir sorumluluktur. Zaten evlilikte mutluluğun esas olmasından hareketle, evlilik müessesesini salt hukuk kurallarıyla kurmak da, devamını sağlamak da pek mümkün gözükmemektedir. Tabii olarak konunun ahlaki ve dini temelleri önem arz etmektedir.

Bu yüzden, nişanlılık taraflara hukuken evlenme mecburiyeti yüklemese bile, geçerli bir sebep olmadan meydana gelen ayrılmalarda dini ve ahlaki bakımdan tarafların manevi sorumluluğu kalkmaz. Yani hukuken olmasa bile, mağduriyetin bulunması durumunda bir kul hakkı ihlali olması sebebiyle haksız olan tarafın yeterli gerekçesi bulunmadan böyle bir yola tevessül etmesi, örfi-ahlâki yükümlülüğünü ve Allah katındaki sorumluluğunu bertaraf etmez. Belki bunun tek istisnası, müteakip dönemlerdeki olumsuzlukların artması ihtimaliyle, boşanmalarına nispeten daha ehven görülmesidir.

Sonuç olarak, toplumumuzda normal şartlarda evlilik sürecinde nişanlanma dönemi bulunmaktadır. İslâm hukukunda nişanlanma, bir akit olarak değerlendirilmez. Nişanlanma, ahlaki boyutlu bir söz verme (vaad) olarak kabul edilir. Bu sebeple

nişanlanma, taraflar arasında dinen mahremiyeti kaldırmaz, hukuken taraflara evlilik mecburiyeti yüklemez, kadına mehir hakkı kazandırmaz.

Nişanlanmanın tabii sonucu evliliktir. Evlilikle son bulan nişanlanmalarda hukuki bir konu çoğu kez görülmez. Bazen de çeşitli sebeplerle nişanın bozulduğu gözlemlenir. Nişan bozulmasında tarafların dini ve ahlaki sorumluluklarının yanı sıra, hukuki yükümlülükleri de bulunur. Nişan bozulması durumunda hukuken mehir cinsinden eşyalar iade edilir; karşılıklı verilen hediyeler ise, hibe statüsünde değerlendirilir. Tüketilenlerin iadesi gerekmez; fakat mevcut hediyelerin iadesi hukuken zorunludur. Nikâh kıyılması durumunda zifaftan önce nişan bozulursa kadın, mehrin yarısına; zifaf vuku bulduktan sonra ise, mehrin tamamına hak kazanır. Halveti sahiha da zifaf hükmünde kabul edilir.

Kaynaklar :

Abdulkadir Şener, *İslâm Hukukunda Hibe,* Ankara 1984.

Debusi, *Takvimu'l-edille*, Beyrut 2001.

Hamza Aktan, "Nişanlanma", *İslâm'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi,* 3/494-496.

Hasan Güleç, "Mehir", *İslâm'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi,* 3/166-168.

Hüseyin Ertuç, *İslâm Hukuku Açısından Nişanlanma*, Erzurum 1999 (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

M. Akif Aydın, *İslâm İlmihali II*, İstanbul 1999.

Nuri Kahveci, *İslâm Borçlar Hukukunda Tazminat,* Erzurum 1998 (Basılmamış Doktora Tezi), s. 223-226.

Ö. Nasuhi Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu,* İstanbul ts.

Serahsi, *Usul,* İstanbul 1990.

Sünnet'te Nikah, Mehir, Çeyiz ve Düğün

Dr. M. Selim Arık

Bursa Merkez Vaizi

Nikâh Hz. Âdem (a.s.) ile başlamış olup, kıyamete kadar hattâ Cennet'te de devam edecektir. Nikâhın bir ibadet olup olmadığı meselesi âlimler arasında tartışmalıdır. Şafiîler evliliğin alış-veriş gibi dünyevî amellerden olduğunu ve ibadetler arasında sayılamayacağını söylerken, başta İmam Ebû Hanife olmak üzere birçok âlim evliliği bizatihî ibadet saymışlardır. Hatta evlenmenin nafile ibadetlerden daha faziletli olduğu bile söylenmiştir. Şafiîler, 'evlilik ibadet olsaydı kafirin yaptığı evlilik sahih olmazdı' şeklinde görüşlerini temellendirmeye çalışmışlardır. Hanefîler ise, kâfirin yaptığı evlilik dünyada hayatın devamını sağladığı için sahihtir. Zira mescid ve camilerin inşası bir Müslüman tarafından yapıldığında onun için bir ibadet sayılırken, kafirin yaptığı ise ibadet sayılmaz demektedirler. Dolayısıyla, iyi bir nesil yetiştirmek ve nefsi korumak gibi birçok maslahata vesile olması açısından evliliği de, bir derece ibadet olarak değerlendirmek mümkündür.

Kur'ân-ı Kerim'deki "Hakikaten, Allah'ın Resûlünde sizler için, Allah'a ve âhiret gününe kavuşmayı bekleyenler ve Allah'ı çok zikredenler için en mükemmel bir nümune vardır." (Ahzab, 33/21) âyet-i kerimesi, Allah'ın hoşnutluğunu kazandıracak davranışlarda bulunmak isteyenler için Peygamber Efendimiz'in, mükemmel ve canlı bir örnek, en büyük fazilet numûnesi olduğunu ifade etmektedir.

Peygamber Efendimiz, hayatın her karesinde bizim için örnektir. İnsan hayatının önemli meselelerinden birisi de evliliktir. Buradan hareketle, çoğalmayı teşvik eden bir dînin mensûbu olarak evlenme konusunda Allah Resûlü'nün (s.a.s.) sünnetinde nikâh, mehir, çeyiz ve düğünün nasıl olması gerektiğine dair delilleri inceledikten sonra, makalemizde bunların toplumda hangi ölçüde tatbik edildiğini değerlendirmeye çalışacağız.

Nikâh

"Ne-ke-ha" kelimesi sözlükte "eklemek, toplamak" veya "akid yapmak" manâsına gelirken, İslâm Hukuku'nda da "evlilik akdi" anlamında bir terim olarak kullanılmaktadır. Geçerli bir evlenmenin olabilmesi için önce bu akdin iki tarafının (tarafeyn veya velileri) olması gerekir. Sağlıklı bir neslin devamı için nikâh şarttır. Bunun için nikâh, İslâm Hukuku'nda medeni bir muamele olarak kabul edildiği halde bir cihette ibadet bile sayılmıştır. Bazı âlimlere göre evlenmek, evliliğin gereklerini

yerine getirmek, yuvanın saadetine hizmet etmek, haramlardan uzak durarak iffetli bir hayat yaşamak, imanî ve ahlâkî değerlerle donatarak çocuk yetiştirmek nafile ibadet için bir kenara çekilmekten daha faziletlidir.[1]

Nikâh Hz. Âdem (a.s.) ile başlamış olup, kıyamete kadar hattâ Cennet'te de devam edecektir. Nikâhın bir ibadet olup olmadığı meselesi âlimler arasında tartışmalıdır. Şafiîler evliliğin alış-veriş gibi dünyevî amellerden olduğunu ve ibadetler arasında sayılamayacağını söylerken, başta İmam Ebû Hanife olmak üzere birçok âlim evliliği bizatihî ibadet saymışlardır. Hatta evlenmenin nafile ibadetlerden daha faziletli olduğu bile söylenmiştir.[2] Şafiîler, 'evlilik ibadet olsaydı kafirin yaptığı evlilik sahih olmazdı' şeklinde görüşlerini temellendirmeye çalışmışlardır. Hanefîler ise, kâfirin yaptığı evlilik dünyada hayatın devamını sağladığı için sahihtir. Zira mescid ve camilerin inşası bir Müslüman tarafından yapıldığında onun için bir ibadet sayılırken, kafirin yaptığı ise ibadet sayılmaz demektedirler. Dolayısıyla, iyi bir nesil yetiştirmek ve nefsi korumak gibi bir çok maslahata vesile olması açısından evliliği de, bir derece ibadet olarak değerlendirmek mümkündür.[3] Nitekim, Hz. Peygamber, hanımının ağzına helal bir lokmayı koymayı dahi sadaka olarak nitelendirirken[4] evliliğin ibadet hükmünde olduğuna işaret etmiş olmaktadır.

Evlilik esasına dayalı, ibadet düşüncesiyle kurulan bu kutsal yuvayı temellendirirken elbetteki dikkat edilmesi gereken hususlar olmalıdır. Hz. Peygamber'in eş seçiminde özellikle gençlere yönelik olarak yaptığı şu tavsiye dinî düşünce temelli

1 İbn Âbidin, 3:3.
2 İbnü'l-Hümam, 3:98.
3 Zuhaylî, 9:32.
4 Buharî, "Nikâh", 15

evlilik müessesesinin en önemli esasıdır: "Kadın, dört şey için nikâh edilir; malı, soyu, güzelliği ve dini; sen dindar olanını seç ki, elin bereket bulsun."[1] Bir başka hadîste de "Hadrâ-i dimen'den sakının!" buyurduklarında sahabîler: "Hadrâ-i dimen nedir ya Resûlallâh?" diye sordular. Bunun üzerine Hz. Peygamber: "Bataklıkta (kokuşmuş bir çevre ve gayr-ı İslâmî şartlarda) yetişen güzel kadın." cevabını verdi.[2] Şu halde, insanın yetişmesinde çevrenin etkisinin önemi dikkate alınmalı, evlenecek gençler dünyasını ve âhiretini imar etmek istiyorlarsa alacağı kadının ailesine, çevresine ve yetişme tarzına iyi bakmalıdırlar. Sadece malına, soyuna veya güzelliğine bakarak eşini seçmemeli, bu seçimde Hz. Peygamber'in tavsiyesine uyarak dindarlığı tercih sebebi kılmalı, evliliklerini dünya ve âhiret mutluluğu şekline dönüştürebilmelidirler.

Yine, Peygamber Efendimiz (s.a.s.), "Yerine getireceğiniz şartların en önemlisi, kadınları kendinize helal kıldığınız şartlardır." buyurmuştur.[3] Âlimler, burada uyulması gereken şartları nikâhın gerektirdiği şartlar olarak anlamışlardır: kadına iyi muamele, nafakasını, giyeceğini, süknâsını (kalacak yer) temin etme, kadının haklarından hiçbirini eksik bırakmama gibi. Buna karşılık, kadının da, kocasından izinsiz dışarı çıkmama, onun birlikte olma isteğini geri çevirmeme ve evine kocasının hoşlanmadığı kişiyi almama da bu şartlardandır. Bunlar, nikâh akdinde hiç zikredilmese bile var kabul edilir.

Allah Resûlü (s.a.s.), "Ey gençler topluluğu! Kim içinizden evlenmeye muktedirse evlensin. Çünkü gözü haramdan en çok saklayan, ırzı en iyi muhafaza eden evliliktir."[4] buyurarak

[1] Buharî, "Nikâh", 15.
[2] Acluni, 1:319-320.
[3] Buharî, "Nikâh", 52.
[4] Buharî, "Nikâh", 3.

evliliğe teşvik etmektedir. Âlimler, evlenmeye muktedir olmaktan maksadın, evliliğin külfetleri ve yükümlülüklerini yerine getirmeye gücü yetmek olduğunu belirtmişlerdir. Bu yükümlülüğün başında da, evlenirken taahhüt edilen mehir ile ömür boyu tekeffül edilen nafaka gelmektedir.

Mehir

İslâm Hukuku'nda mehire "sadak" veya "nihle" de denir. Mehir olarak verilen mal, sadece kadınla beraberliği helal kılma bedeli veya ondan istifade imkânının karşılığı değil, bir ömür boyu birlikte yaşama arzusunun sembolik alâmeti veya hediye kabîlinden verilen bir ihsandır. Mehir, eğer nikâh anında belirlenmişse buna mehr-i müsemmâ, belirlenmemişse mehr-i misil denir. Mehr-i misil, evlenen kızın akrabaları arasında her bakımdan kendi konumundaki kızlara ödenen mehir miktarıdır. Şayet evlilik sırasında mehir belirlenmemişse veya mehir geçersiz kabul edilmişse, bu takdirde evlenen kadın için mehr-i misil tahakkuk eder.

Mehir, nikâh için şarttır. Bu husus, Kur'ân-ı Kerim'de şöyle zikredilir: "Evleneceğiniz kadınlara mehirlerini gönül hoşluğu ile verin. Eğer mehrin bir kısmını gönül rızasıyla size bağışlarlarsa onu içinize sine sine afiyetle yeyin." (Nisâ, 4/4). Mehrin âzamî miktarı hususunda bir sınırlandırma yoktur. Resûlullâh devrinde, mehir olarak hurma bahçesinin bile verildiği olmuştur. Asgari miktarı hususunda ulema ihtilaf etmiştir. Hanefîler: '10 dirhemden aşağı mehir olmaz' hadîsini[1] esas alarak mehrin en az 10 dirhem gümüş (32 gr.) olması gerektiği görüşündedirler. 10 dirhem gümüşün de Hz. Peygamber zamanında iki koyuna denk bir kıymet taşıdığı nakledilir.[2] Yani bu miktar, kadının talep edebileceği

[1] Tehanevi, İ'lau's- Sünen, 11:79-86.
[2] Karaman, 283.

ve ettiği takdirde erkeğin vermesi gereken miktardır. Görüldüğü gibi mehir müessesesi son derece ciddi bir müessesedir. Kadınların haklarının korunmasına ve istikballerinin garanti edilmesine yönelik bir uygulamadır. Şu kadar ki, âyette de ifade edildiği üzere, kadın mehrini kocasına hibe edebilir.

Sehl b. Sa'd (r.a) anlatıyor: Hz. Peygamber'e bir kadın gelerek, "Ey Allah'ın Resûlü, sana nefsimi bağışlamaya geldim." der. Hz. Peygamber (s.a.s.), kadına nazar ettikten sonra hiçbir şey söylemeden başını yere eğer. (Bu kadının Havle bint Hakîm, Fatıma bint Şüreyh veya Zeynep bint Huzeyme olduğu rivayet edilir). Kadın, Hz. Peygamber'den müsbet cevap alamayınca üzülür ve meclisten ayrılır. Tam gideceği esnada bir adam doğrulup: "Ey Allah'ın Resûlü! Sizin ona ihtiyacınız yoksa onu bana nikâhlayın." der. Hz. Peygamber: "Yanında buna mehir olarak vereceğin bir şeyler var mı?" diye sorunca, adam: "Vallahi yok Ey Allah'ın Resûlü." der. Bunun üzerine Hz. Peygamber: "Ailene git, bir şeyler bulabilecek misin bir bak!" buyurur. Adam gider, az sonra geri gelir. "Hayır Ey Allah'ın Resûlü, vallahi bir şey bulamadım." der. Hz. Peygamber: "Tekrar iyi bak demirden bir yüzük de mi yok?" buyurunca, adam tekrar geri gidip gelir ve "hayır ya Resûlullah, demirden bir yüzük bile yok. Ancak işte şu izarım (elbise) var, yarısı onun olsun." der. Hz. Peygamber: "İzarın ne işe yarar? Onu sen giyecek olsan onun üzerinde bir şey olmayacak, o giyecek olsa senin üzerinde bir şey kalmayacak." buyurur. Bunun üzerine adam bir müddet daha oturduktan sonra kalkıp gider. Resûlullah, onun gittiğini görünce geri çağırır ve "Kur'ân'dan ne biliyorsun?" diye sorar. Adam, "şu sûreleri biliyorum." diyerek bildiklerini sayar. Bunun üzerine Allah Resûlü: "Haydi git, Kur'ân'dan bildiklerini öğretmen mukabilinde o kadını sana nikâhladım." buyururlar.[1]

[1] Tirmizî, "Nikâh", 21

Yine Benî Fezâre kabilesinden bir kadın, mehir mukabilinde evlenmek isteyince, Resûlullah: “Zengin bir insan olduğun halde bir çift ayakkabı karşılığında evlenmeye razı mısın? Nefsin ve malın için bir çift ayakkabıya razı mısın?” diye sorar. Kadın, “evet” der. Hz. Peygamber de bu evliliğe müsaade buyurur.[1]

Ümmü Habibe (r.anhâ) anlatır: Kocası Ubeydullah b. Cahş ile beraber Habeşistan'a hicret ettiklerinde Ubeydullah Habeşistan'da vefat edince Necâşi onu Resûlullah'a nikâhladı ve Resûlullah'ın yerine Ümmü Habibe'ye 4.000 dirhem mehir verdi. Sonra onu Şurahbil b. Hasene ile Hz. Peygamber'e gönderdi, Hz. Peygamber de yapılan bu muameleyi aynen kabul etti.[2]

Hz. Ömer, içinde yaşadıkları toplumsal şartları dikkate alarak, kadınlara verilen mehirlerin azami miktarını tespit etmek niyetiyle bir cuma hutbesinde: “Kadınlara mehir verirken aşırı gitmeyin...” demişti. Bunun üzerine cemaatten bir kadın ayağa kalkarak: “Ey Ömer, senin buna hakkın yok. Zira âyet-i kerimede Cenab-ı Hak: ‘Birisine bir yük altın da vermiş olsanız bile ondan bir şey almayın.’ (Nisâ, 4/20) buyurmuştur.” deyince, Hz. Ömer, kadına hak verir ve bu kararından vazgeçer. Bununla birlikte, mehrin fazla takdir edilmesi de dindarlık ölçüsü değildir.

Sahabî, sadece maddî değeri olan mehirleri değil, manevî kıymeti olan şeyleri de mehir kabul etmişti. Meselâ Ebû Talha ile Enes b. Malik'in annesi Ümmü Süleym evlendiklerinde aralarındaki mehir Ebû Talha'nın Müslüman olmasıydı. Çünkü Ümmü Süleym, Ebû Talha'dan önce Müslüman olmuştu. Ebû Talha, Ümmü Süleym'i isteyince Ümmü Süleym, “Ben Müslüman oldum, önceki kocam Mâlik kâfir olduğu için ayrıldım,

[1] A. yer

[2] Ebû Davud, “Nikâh”, 29.

sen Müslüman olursan evlenirim." dedi. Bunun üzerine o da Müslüman oldu. Görüldüğü gibi, Ümmü Süleym'in kocasından mehir olarak istediği şey fizîki varlığı bulunan bir mehir değil, mânevî bir şarttı.[1]

Kur'ân'da mehre mal olarak işaret edilir: "....iffetli yaşamak, zina etmemek şartıyla, mal harcayıp mehirlerini vererek kadınları nikâhlamanız helâldır." (Nisâ, 4/24). Âyetteki "mal harcayıp" kaydı mehrin nikâhın şartlarından olduğunu göstermenin yanında nikâh denildiğinde mukabilinde bir mal söylenmemiş olsa bile, her hâlükârda mal olabilecek bir mehrin olacağını ifade etmektedir.[2]

Hanefî mezhebine göre mehrin mal olması gerekir. Daha önce ifade edildiği gibi, mehrin alt sınırı 10 dirhem gümüştür. Yani kadın, asgarî olarak bu talepte bulunabilir. Alt sınır adına 10 dirhem denilmesine rağmen, mehrin maksimum sınırı için hiç bir şey söylenmemiştir.

Şafiî mezhebine göre, Kur'ân öğretmek de mehir olarak kabul edilmiştir.

Netice itibariyle taraflar, günümüz şartlarını nazara alarak karşılıklı anlaşma ile mehir işini halletmek zorundadırlar. Böylece hem muhtemel mâğduriyetler önlenir, hem de İslâm'ın bir hükmü sembolik uygulamadan kurtulmuş olur.

Çeyiz (Cihâz)

Çeyiz, evin eşyaları, sergisi ve mefruşat, kapkacak gibi evlilik evinin malzemeleridir. Mâlikî mezhebinde, mehirden aldığı kadarıyla çeyiz kadının üzerine vaciptir. Eğer bir şey almazsa yükümlü de değildir. Ancak koca çeyizi üstlenmesini şart

[1] Nesâî, "Nikâh", 63.
[2] Yazır, 2:1328.

koşar veya örf, kadını çeyiz ile yükümlü kılarsa çeyizi hazırlamak kadının üzerine borç olur. Hanefî mezhebinde ise, çeyizle yükümlü olan erkektir. Çoğunlukla âlimler, kadının giyimi ve nafakasının vacip olması gibi, çeyizin de erkeğin üzerine vacip olduğunu belirtmişlerdir. Verilen mehir ise çeyizin karşılığı değildir. O, bir armağan ve hediyedir. O (mehir), kadının kocası üzerindeki hakkıdır.[1]

Peygamber Efendimizin, kızı Fatıma evlenirken çeyiz olarak verdiği şey; "bir kadifenin içinde bir yatak, bir yastık, bir de su tulumu" idi.[2] Allah Resûlü'nün bu uygulaması, o günün sosyal ve ekonomik şartlarının sonucu olduğu kadar, çeyizde aşırılığa kaçmamanın da bir göstergesi mahiyetindedir.

Hz. Peygamber (s.a.s.), nikâh parasını (mehri) kolaylaştırmayı teşvik etmiştir. Bizzat kendisi, hanımlarından bazılarına on dirhem mehir ödemiş ve mutlaka lüzumlu ev eşyaları almıştır. Bunlar el değirmeni, ibrik, içi lif dolu deri döşek gibi şeylerdi. Hz. Ali, Hz. Fatıma'nın vefatından sonra evlendiği ailelerinden birine nikâh parası olarak iki müd (=1/2 Sa'; 1 Sa': =3 kg) arpa, diğerine iki müd hurma, bir diğerine iki müd kavut vermiştir. Peygamberimizin Ashabından bazıları ise, bir hurma çekirdeği ağırlığında altın (beş dirhem) bazıları da bir çift ayakkabı karşılığında evlenmişlerdir.[3]

Öte yandan Hz. Peygamber: "Nikâhın en hayırlısı en kolay olanıdır."[4] buyurarak, nikâhın kolaylaştırılmasını istemiştir. Aynı zamanda "Nikâhın en bereketlisi, en güzeli, en az masraflı olanıdır."[5]

[1] Zuhaylî, 9:246.
[2] İbn Mâce, "Zühd", 11.
[3] Tahanevi, 11:82-83, Gazalî, 2:40.
[4] Ebû Davud, "Nikâh", 32.
[5] Müsned, 6:82.

diyerek, nikâh ve sonrasındaki düğün sırasında israf ve gösterişten kaçınmamızı tavsiye etmektedir.

Peygamberimiz (s.a.s.), "Kadınların hayırlısı, kocası yüzüne baktığı zaman onu sevindiren, emrettiği vakit itaat eden, yanında bulunmadığı vakit malını ve iffetini koruyandır."[1] buyurmuşlardır. Yine Hz. Peygamber Efendimiz, zamanımızdaki maddî sıkıntıların kaynağı olan israfa ve görenek hastalığına işareten şu ikazda bulunmuştur: "Bir zaman gelecek, kişinin helâki, karısının, anne-babasının ve çocuklarının elinde olacaktır. Bunlar onu, fakirlikle ayıplarlar ve gücünün yetmediği şeyleri kendisinden isterler. Adam, bu sebeple tehlikeli işlere girerek dîni gider ve kendisi de helak olur."[2] Bundan daha beliğ ve sakındırıcı bir tembih olamaz.

Bugün, Müslüman toplumlarda köklü bir gelenek halini almış bulunan çeyiz uygulamasında aşırılıklara ve israfa kaçmamak, dinin emrettiği hususların başında gelir. Gerektiğinde demir bir yüzüğün mehir olabileceğini kabul eden dinimiz[3] mehir ve çeyiz masrafının evliliği sıkıntıya sokmayacak ölçüde istediği göz önüne alınırsa, çeyizde aşırılığa kaçmanın İslâm'da hoş karşılanmadığı açıkca görülür.

Düğün

Evliliğin örfî tescili için yapılan toplantı ve ziyafet mânâsındadır. Arapça'da velime denilen düğünlerdeki ziyafetler, âlimlerin çoğuna göre sünnet-i müekkededir. Enes ibn Mâlik şöyle der: Hz. Peygamber, Zeynep bint Cahş için velime ziyafeti yaptığı gibi kadınlarından hiçbirisi şerefine ziyafet vermedi.

1 Nesaî, "Nikâh", 14.
2 Beyhakî, Zühd, 2/183.
3 Buharî, "Nikâh", 14.

Ancak Zeynep validemizin velimesinde bir koyun keserek bir ziyafet vermiştir.[1] Abdurrahman ibn Avf (r.a.) da Medine'de evlenince, Hz. Peygamber'in kendisine: "Bir koyun dahi olsa velime yap."[2] buyurması, düğün ziyafetinin imkân ölçüsünde verilmesi gerektiğini gösterir. Yine Hz. Peygamber'in "Velime ilk gün hak, ikinci gün mâruf, üçüncü gün ise riya ve gösteriştir."[3] ikazı da, israf ve gösterişten uzak durmamız gerektiğine delildir.

Düğünlerdeki meşru eğlenceye gelince, Sünnet'te bu hususa dair şöyle bir örnek yer almaktadır: Hz. Peygamber (s.a.s.), bayramlarda, kadınların kendi aralarında def çalıp, İslâm ahlâkına aykırı olmayan bir kıyafetle cariyelerin şarkı söylemesine izin vermiştir. Bir bayram günü Hz. Âişe'nin (Ö. 58/677) huzurunda def çalıp şarkı söylemek suretiyle eğlenen cariyeleri, "Resûlullah'ın evinde şeytan nağmeleri ha!" diyerek azarlayan Hz. Ebû Bekir'e, Resûl-i Ekrem "Her toplumun bir bayramı vardır, bu da bizim bayramımızdır."[4] buyurarak, meşru eğlenceye müdahale edilmemesi gerektiğini ifade etmiştir. Ancak bu eğlence kadınlar arasında olduğu gibi, hadîsteki cariyelerden kasıt, küçük kızlar da olabilir.

Aşırılığa kaçmamak şartıyla, İslâmiyet'in sosyal hayat içersinde ruhsat verdiği düğünlerde eğlenmek meşrudur. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.), yine cariyelerin def çalıp gazâ şiirlerini okuduğu bir düğüne katılmış, şarkı söyleyen cariyelerden biri O'nu görünce: "Aramızda yarın ne olacağını bilen Peygamber var." diyerek sözlerini değiştirmiş, bunun üzerine Peygamberimiz,

[1] Buharî, "Nikâh", 68.

[2] (A.y.)

[3] İbn Mace, "Nikâh", 25.

[4] Buharî, "Iydeyn", 3.

bu cariyenin böyle ifadeler kullanmamasını, daha önce söylediklerini tekrar etmesini istemiştir.[1] Burada şu noktayı belirtmeliyiz ki bu nokta, cariyenin statüsü nazara alarak değerlendirilmelidir. Yoksa, erkeklerin olduğu bir yerde, onlarla evlenmesi haram olmayan kadınların şarkı söyleyemeyeceği, erkeklerin de bunları dinleyemeyeceği açıktır. Dinimiz düğün vesilesiyle belli sınırlar içinde eğlenceye izin vermektedir. Şu kadar ki, bu eğlencelerdeki meşruiyet sınırı önemlidir. Günümüzde düğünlerde çılgınca eğlenme, yiyecek ve içeceklerde alabildiğine israfa kaçma, içki tüketilmesi gibi uygulama ve başka haram fiillerin işlenmesi, İslâm'ın asla izin vermeyeceği davranışlardır.

Âlimler, meşrû sınırlarda icra edilen düğüne davet edilen bir kişinin, bu davete icabet etmesinin vacip olduğunu söylerken, bu davetlerde İslâmî âdaba ve genel ahlâk kurallarına ters olmayan, aynı zamanda oyun, musiki ve yarış türünden eğlencelere de izin vermişlerdir. Fakat davette içki, kumar, fuhuş gibi dinin haram kıldığı yasaklar işleniyorsa gitmek doğru değildir. Bu sebeple İslâmî ölçülere göre müstehcen sayılabilecek, doğrudan ya da dolaylı olarak İslâm dinini, bu dinin itikat, ibadet, ahlâk esaslarını tahrif ve tezyife yönelik her türlü eğlenceyi gayr-i meşru saymışlardır.

Hasılı, Hz. Peygamber (s.a.s.) uygulamasına dayalı olarak nesilden nesile intikal eden "nikâh" ve "sünnet" gibi merasimleri icra ederken gayr-i meşru sayılan eğlencelerden ve israftan sakınılmalıdır. Bir sünneti yerine getirirken farzlar ihlâl edilmemeli, bid'atlara asla düşülmemelidir. Çünkü bir bid'at, bir sünnetin terki demektir.[2] Bunun için, Allah Resûlü'nün hayatı ve sünneti iyi bilinmeli, israf ve gösterişten uzak durulmalıdır.

---

[1] Buharî, "Iydeyn", 48.

[2] İbn Hanbel, 4:105.

Ancak bu şekilde âdetlerimizin ibadet hükmüne geçirilmesi ve "Ümmetin bozulup fesada düştüğü zamanda sünnetten ayrılmayanlara (yüz) şehid ecri verilecektir."[1] tebşiratına nail olunması mümkün olacaktır.

Kaynaklar:

- Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ.*

- Deylemi, *Müsned.*

- Heysemi, *Mecmaü'z-Zevaid.*

- İbn Abidin, *Reddü'l-Muhtar.*

- İbnü'l-Hümâm, *Fethü'l-Kadîr.*

- İmam-ı Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn.*

- Karaman, Hayreddin, *Mukayeseli İslâm Hukuku.*

- Yazır, Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili.*

- Zuhaylî, Vehbe, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi.*

[1] Deylemî, 4:198; Heysemî, 1:172.

İslâm Ailesi

Prof. Dr. Hayreddin Karaman

Marmara Üniv. Emekli Öğretim Üyesi

Peygamberimiz, evlenmeyi teşvik etmiş, Allah'a daha fazla ve daha iyi kulluk edebilmek için evlenmeyi, aile hayatını terk etmek isteyenleri bundan vazgeçirmiştir. Mesela, Sahabeden üç kişi Resûlüllah'ın eşlerinden birine, O'nun günlük ibadet hayatını sormuşlar, durumu öğrenince kendi ibadetlerini az bulmuşlar ve o andan itibaren kendilerini ibadete vermeyi kararlaştırarak; birisi gece sabahlara kadar namaz kılmaya, ikincisi her gün oruç tutmaya, üçüncüsü de aile hayatı ile ilgisini kesmeye azmetmişlerdi. Hz. Peygamber, bunların yaptıklarını öğrenince yanlarına geldi ve şöyle buyurdu: "Yemin ederim ki, ben hepinizden daha fazla Allah'tan korkar ve O'nun koyduğu sınırlara riayet ederim, fakat (aynı zamanda) nafile oruç tuttuğum da olur, tutmadığım da; gece namaz da kılarım, uyku da uyurum; kadınlarla da evlenir aile hayatı yaşarım; imdi kim benim yolumdan ayrılırsa benden değildir."

İnsan için cemiyet, cemiyet için de aile ne kadar önemli ise, Hak Din'in en son ve en kâmil tebliğcisi ve uygulayıcısı Fahr-i Kâinat (s.a.s.) Efendimiz de aileye o kadar önem ve değer vermiştir. Çünkü O'nun tebliğ ve tatbik ettiği dinin Vâzı'ı ile kâinatın Yaratıcısı birdir; Vahid, Ehad, Hakîm ve Alîm olan Allah'ın iki eseri (din ve insan) arasında çelişkinin bulunmaması, birinin diğerine elbise ile vücut gibi uyması tabiîdir.

Kur'ân'ın ve Hz. Peygamber'in, yani İslâm'ın aileye verdiği yer ve önem, şu tedbirler ve talimat tablosunda açıkça görülmektedir:

1. Allah Teâlâ'nın insanlığa örnek olarak sunduğu Sevgili Resûlü (s.a.s.) bizzat evlenmiş, aile kurmuş; baba, dede, eş, kayınpeder, enişte gibi aileye bağlı sıfatlarla örnek davranışlar ortaya koymuştur. İlk evliliğini yirmi beş yaşında iken, kendisinden on beş yaş büyük ve dul olan bir hanımla (Hatice annemizle) yapmış, elli yaşına varıncaya kadar bütün gençliğini bu tek hanımıyla yaşamış, çevresinde yaygın bir âdet olmasına rağmen ikinci bir eş edinmemiştir. Neslini devam ettiren çocuklarının da annesi olan sevgili eşi vefat ettikten sonra yaşlı, genç birden fazla hanımla evlenmiş ve geride kalan on üç yılını bu hanımlarına manevi zenginlik ve mutluluk bahşederek geçirmiştir. O'nun gençliğini yaşlı, dul ve tek hanımla geçirmesi evlilikte cinselliğin önüne geçen amaçların bulunduğunu ve gerektiren

ciddî bir sebep bulunmadıkça ailenin tek hanımla kurulacağını göstermektedir. Daha sonraki eşlerini edinmesinde her birine ait siyasî, içtimaî, ahlâkî, dinî ve tarihî sebepler ve hikmetler vardır. Ayrıca ümmetinde, çeşitli zaman ve zeminlerde birden fazla hanımla evlenme bir sosyal vakıa olacağından bunlara, Allah'a kulluk çerçevesinde bir aile hayatı yaşamanın eşi bulunmaz örneği verilmiştir.

2. Peygamberimiz, evlenmeyi teşvik etmiş, Allah'a daha fazla ve daha iyi kulluk edebilmek için evlenmeyi, aile hayatını terk etmek isteyenleri bundan vazgeçirmiştir. Mesela, Sahabeden üç kişi Resûlüllah'ın eşlerinden birine, O'nun günlük ibadet hayatını sormuşlar, durumu öğrenince kendi ibadetlerini az bulmuşlar ve o andan itibaren kendilerini ibadete vermeyi kararlaştırarak; birisi gece sabahlara kadar namaz kılmaya, ikincisi her gün oruç tutmaya, üçüncüsü de aile hayatı ile ilgisini kesmeye azmetmişlerdi. Hz. Peygamber, bunların yaptıklarını öğrenince yanlarına geldi ve şöyle buyurdu: "Yemin ederim ki, ben hepinizden daha fazla Allah'tan korkar ve O'nun koyduğu sınırlara riayet ederim, fakat (aynı zamanda) nafile oruç tuttuğum da olur, tutmadığım da; gece namaz da kılarım, uyku da uyurum; kadınlarla da evlenir aile hayatı yaşarım; imdi kim benim yolumdan ayrılırsa benden değildir."[1]

O (s.a.s.), gençlere hitaben şöyle buyuruyor: "İmkân bulanlarınız evlensin; çünkü gözü ve iffeti en iyi koruyan evliliktir..."[2]

Resûlüllah'ın talimatından çıkan sonuca göre imkânı müsait ve evlilik hukukuna riayet edebilecek olan kimselerin evlenmeleri gereklidir.

[1] Buhari, "Nikâh", l.

[2] Buhari, "Nikâh", 2-3.

3. İslâm evlenmeyi kolaylaştırmış, şekil şartlarını ve maddî külfeti asgariye indirmiştir. Şahitler huzurunda yapılmak veya akitten sonra uygun bir şekilde ilân edilmek şartıyla tarafların veya vekillerinin, yahut da velilerinin bir araya gelerek irade beyanında bulunmaları ("seninle evlendim", "seni eş olarak kabul ediyorum" gibi örf ve âdete uygun kesin kabul ifade eden bir ifadede bulunmaları) evliliğin oluşması için yeterlidir. Erkeğin kadına vereceği veya borçlanacağı mal (mehir) duruma göre sembolik düzeyde olabilmektedir. Akit esnasında mehrin zikredilmemiş olması akdin sıhhatine mani değildir. Ama bu durumda yine mehr-i misil verilmesi gerekir.

4. Evlenmek, aile kurmak isteyip de maddî, manevî engeller yüzünden bunu gerçekleştiremeyenlere yardım edilmesi, evlenmelerinin sağlanması istenmiştir. Peygamberimizin ve eşlerinin büyütüp yetiştirerek, câriye ise azad ederek, engeli varsa yardımcı olarak evlendirdiği birçok erkek ve kadın olmuştur.

5. Ailede eşlerin amaca uygun olarak seçilmesi çok önemlidir. İnsanların eş seçiminde kullandıkları ölçüler farklıdır ve çoğu kez geçici hevesler ve zevklerin etkisi söz konusudur. Bu sebeple Resûlüllah (s.a.s.) Efendimiz ümmetini eş seçimi konusunda uyarmış ve sağlam ölçüler getirmiştir. Bir hadîste şöyle buyurmuştur: "Kadın, dört özelliğinden dolayı seçilir: Malı, soyu sopu, güzelliği ve dindarlığı; evlilikten hayır görmen için eşin dindarını seç!"[1]

6. İstikrarlı, huzurlu, verimli bir aile hayatı için gerekli bulunan hukukî ve ahlâkî düzenlemeler yapılmış, aile hayatının değişime açık yönleri örf, âdet ve gelişmelere bırakılmıştır. Kitap ve Sünnet'ten hareketle ortaya konmuş bulunan İslâm Aile

[1] Buhari, "Nikâh", 15.

Hukuku (Münâkehât, Mufâraqât) ciltlere sığmayacak zenginliktedir. Ailede roller, yardımlaşma, nafakanın kemmiyet ve keyfiyeti, sosyal ilişkiler gibi konularda değişime açık bulunan hüküm ve uygulamalar örf ve âdete bırakılmış, bunların ma'rufa (Müslümanların iyi, güzel, uygun bulmalarına) göre yürütülmesi istenmiştir (Nisa, 4/19).

7. Peygamberimiz (s.a.s.), kurulmuş ailenin fertleri arasında çıkan anlaşmazlık ve problemlerle ilgilenmiş, bütün imkânları aileyi sürdürme ve huzuru sağlama yönünde kullanmıştır. Ümmetini de bozulan aile ilişkilerini düzeltmeye teşvik etmiş, bu maksatla gerektiğinde yalan söylemeyi bile caiz görmüştür.[1] Yine aynı yüce aileye, mü'minlerin sevgilisi Ehl-i Beyt'e ait bir başka örnek Hz. Ali'nin, eşi Fatıma üzerine -ikinci bir eşle- evlenme teşebbüsünde ortaya çıkmıştır. Bunun Hz. Fatıma'yı üzeceğini, günaha sokabileceğini (fitne), ailenin huzur ve mutluluğunu gölgeleyeceğini düşünen Hz. Peygamber (s.a.s.), yangını ilk kıvılcımında önlemek üzere derhal harekete geçmiş, "Ali, eşi Fatıma'yı boşamadıkça üzerine o kadını alamaz." demiş, sevgili damadı da eşini ve kayınpederini üzmemek, aile mutluluğuna gölge düşürmemek için bu teşebbüsünden vazgeçmiştir.[2]

8. Çocukların eğitim ve istikballerinden birinci derecede aile sorumlu tutulmuştur. Allah Teâlâ'nın, "Ey iman edenler, kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun..."[3] buyruğunun nasıl yerine getirileceğini ümmetine öğretmek üzere Sevgili Peygamberimiz, hem kendi ailesinde uygulama örnekleri vermiş, hem de değeri zamanları aşan sözler söylemiştir:

---

[1] Tirmizi, "Birr", 26.

[2] Buhari, "Nikâh", 109; Ebu-Davud, "Nikâh", 13; Bkz. Avnu'l- Ma'bud, c.6, s.76-81)

[3] Tahrim Suresi, 66/6.

“Hepiniz çobansınız ve her biriniz, sürüsünden mesuldür. Yönetici çobandır. Aile reisi erkek, ailesinin çobanıdır. Kadın, evin ve çocuğun çobanıdır... Hasılı hepiniz çobansınız ve sürünüzden mes’ulsünüz.”[1]

9. Yakından uzağa bütün aile fertlerinin aile bağlarına, bu bağın gerektirdiği hukuk ve edebe riayet etmeleri emredilmiştir. Bu emir, muhtaç olan akrabanın geçimini sağlama (nafaka) gibi konularda bağlayıcı bir kanun hükmündedir.

10. Ailenin bir okul, bir ibadethane, sıcak ve aydınlık bir yuva, bir sığınak, sosyal bir rabıta birimi ve bir keyfiyetli nüfus üretim kaynağı olabilmesi için diğer aile fertlerinden önce karı-koca arasında karşılıklı sevgi, saygı ve şefkatin bulunması gerekir. Bu sebeple birbirini sevmeyen, birbiri ile geçinemeyen, birbirinin haklarına riayet etmeyen çifti bir arada tutmanın mânâsı yoktur. Bu gerçekten hareket eden İslâm, başka çare kalmadığında boşanmaya izin vermiş, bunun da aile sırlarını dışarıya açmadan, İslâm kardeşliğine ve geçmiş hukuka zarar vermeden yapılmasını istemiş, bu maksatla aile meclisi ve hakemlik kurumuna yer vermiştir (Bkz. Nisa, 4/35).

Allah Resûlü’nün boşanmaya, aile bağına son vermeye bakışını şu cümlesi beliğ bir şekilde ifade etmektedir: “Allah’ın en sevmediği helâl, boşamaktır.”[2]

Ve Kur’ân-ı Kerim’de şöyle buyurulmuştur: “...Kadınlara iyi davranın. Onlarda hoşunuza gitmeyen bir şey olursa bilin ki, bir şey sizin hoşunuza gitmediği hâlde Allah sizin hakkınızda onu çok hayırlı kılmış olabilir.” (Nisa, 4/19).

[1] Buhari, “Nihâh”, 90.

[2] Ebu Davud, “Talâk”, 3.

Gizli Nikâh

Şahitsiz ve ilânsız, yalnızca iki tarafın (erkekle kadının) karşılıklı rızaları ve irade beyanları (seninle evlendim, evleniyorum demeleri) ile yapılan evlenme akdinin sahih ve geçerli olmadığı, böyle bir evlenme ile birleşenlerin zina etmiş olacakları konusunda içtihad birliği vardır.

İki büyük fıkıh mezhebinden Şâfiîlere göre, ergenlik çağına gelmiş olsa bile kız kendi irade beyanı ile evlenemez, onu evlendirecek olan kimse velîsidir. Hanefîlere göre ergenlik çağına gelmiş olan kız nikahta taraf olabilir, onun rıza ve irade beyanı ile evlenme akdi yapılabilir.

Bütün mezheplere göre nikahın (evlenme akdinin) ilân edilmesi; yani gizlenmemesi, çevreye duyurulması sünnettir. İmam Mâlik'e göre yalnızca şahitlerin bildiği ve tarafların isteği üzerine onların da gizledikleri nikah fâsiddir, selahiyetli makamca bozulur ve taraflar ayırılır.

Evlenmenin din, ahlâk, hukuk, aile ve cemiyetle ilgili yönleri, etkileri, sonuçları vardır. Evlenme akdi, yalnızca cinsel ilişkiyi caiz kılmaz, bunun yanında taraflara birçok haklar ve ödevler de yükler. Mü'minlerin eşleri dışında kalan ana baba, büyükler, kardeşler ve diğer hısımlara karşı da hukuk ve ahlâk alanına giren ödevleri vardır. Ana babaya haber vermeden, onların rızasını almadan evlenen gençler ana babayı derinden üzmüş ve kırmış olmaktadırlar. Bu kırgınlıklar bazen hayat boyu sürmekte, aile ilişkileri temelden sarsılmaktadır. Bu konu kendisine sorulan hocalar, dar açıdan (yalnızca evlenme akdinin unsurları yönünden) bakarak caiz derken, işe bir de evlilik hukuku, aile ilişkileri ve ahlâk açısından bakmalı, kendi kızları ve oğulları haber vermeden biriyle evlense bunun kendilerini

nasıl etkileyeceğini düşünmelidirler. Anaya babaya haber vermeden, onlardan izin almadan, şahitlere gizlemelerini tembih ederek, nüfusa da kaydettirmeden evlenme akdi yapanların evlilikleri, yalnızca cinsel ilişkiyi zina olmaktan çıkarsa bile -ki, yukarıda açıklandığı üzere bunu da kabul etmeyen ictihadlar vardır- evlenme hukuku, ana baba hakları ve ahlâk bakımından birçok sakınca taşımakta ve günaha sebep olmaktadır. Önemlice sakıncalarından biri de, kızın ayrılmak istemesine, hattâ fiilen eşini terk etmesine rağmen erkeğin onu boşamaya yaklaşmaması, bu durumda -araya hakemler girerek boşamayı sağlayıncaya kadar- kızın bir başkasıyla evlenmesinin imkânsız hâle gelmesidir.

Bizim tavsiyemiz, evlenmeyi zorlaştıran gelenekleri aşarak kolay ve külfetsiz evlenme yollarının açılması, erkeklerin ve kızların evlenme yaşlarının öne alınması (25, 30 yaşlarına kadar bekletilmemesi), meselenin ciddîyetinin farkında olup, konuya sadece geçici arzularını tatmin adına yaklaşmamaları, hissî değil aklî davranmaları, öğrenci iken evlenen çifte geçim yardımı yapan hayır kurumlarının oluşturulması ve bu kolaylıklar hasıl olunca da, ana babaya haber vererek, onların rızalarını alarak evlenmenin gerçekleştirilmesidir. Ana babalara düşen vazife de, gelin ve damat seçiminde önceliği çocuklarına vermeleri, ortada önemli bir engel bulunmadıkça talepleri geri çevirmemeleridir. Gizli evlenmelerin başlıca sebepleri arasında evlenmeyi zorlaştıran ve -yukarıda açıklanan- Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sünnetine de aykırı olan zorluklar, ekonomik sıkıntılar, ana babaların anlayış göstermemeleri gibi hususların bulunduğu unutulmamalıdır. Ayrıca evlenmeye imkânı olmayanlara Peygamberimiz oruç tutmayı tavsiye etmiştir.[1]

[1] Buhari, "Nikâh", 2; Müslim, "Nikâh", 1.

Resmî Nikâh ve Dinî Nikâh

İslâm'da nikâh (evlenme akdi), fıkıh konularının tasnifi içinde ibadetlere değil, dünya hayatını düzenleyen hükümler (muâmelât) bölümüne girer. Bir satım, bir kira akdi, dinle ilişkisi bakımından ne ise bir nikâh akdi de odur. Bu sebeple, nikâh akdini bir başkası değil, iki taraf yapar; akit, aralarında evlenme engeli bulunmayan bir kadınla bir erkeğin, şahitler huzurunda, karşılıklı rızaları ve irade beyanları ile kurulur/oluşur. İmamın veya belediye memurunun nikâh kıyması akdin kurulması ve sahih olmasının şartı değildir; bunların yaptığı, akit işlemini yönetmekten ibarettir. Resmî nikâh, ayrıca kayıt altına alındığı için evlilik hukukunu koruması, güvence altına alması bakımından dinin amacına daha da uygundur. İçinde yaşadığımız şartlarda yalnızca -meşhur olmuş yanlışlıkla- dinî denilen nikâh ile yetinmek, dinin önem verdiği evlilik hukukunu korumak için yeterli olmadığından bununla kalmamak, mutlaka akdi resmîleştirmek gerekir.[1]

Çok Eşlilik

Birden fazla kadınla evlenmeyi caiz kılan âyetin meâli şöyledir: "Yetimlerin hakkına riayet edemeyeceğinizden korkarsanız, beğendiğiniz kadınlardan ikişer, üçer, dörder nikâhlayın; haksızlık etmekten korkarsanız tek kadın... ile yetinin; bu, adaletten ayrılmamanız için en uygun olanıdır." (Nisa, 4/3).

İnsanoğlunun dünya hayatında mutluluğu bulabilmesinin ve yaratılış amacını gerçekleştirmesinin maddî şartları içinden ikisinin önceliği vardır: a)Aile ve cemiyet içinde sağlıklı, dengeli ve düzenli "insanî ilişkiler," b)Âdil ve mâkul bir "insan-servet ilişkisi." Nisa Sûresi'nin ikinci âyetinden altıncı âyetin

[1] Bu konuda geniş bilgi için Mukayeseli İslâm Hukuku isimli eserimize bakılabilir.

sonuna kadar -sûrenin birinci âyetinde önemle tavsiye edilen aile ve akrabalık bağlarına riayetin tabii sonuçları olarak- geniş ailede yetimlerin haklarından söz edilmiş, velisi ile yetim arasındaki şahsî ve malî tasarruf ilişkisi kaidelere bağlanmıştır. Aradaki iki âyette evlilik ve mehir konularına temas edilmiştir; ancak bu temas, yetimlerin hukuku ile ilgili kaideler koyma ve tavsiyelerde bulunma iradesinden doğduğu için dolaylı olmuştur. Yani meşhur teaddüd-i zevcât (birden fazla kadınla evlenme) izni doğrudan hüküm konusu olmamış, yetimlerin haklarını korumak için bir araç olarak ve bu münasebetle zikredilmiştir. Yedinci âyetten itibaren de servet dağılımının en önemli unsurlarından biri olan miras hükümlerine yer verilmiştir.

İnsanoğlu, bugüne kadar savaşa, tabiî felâketlere ve ölüme çare bulamamıştır. Bir gün savaşa çare bulsa ve devamlı bir barış ortamı sağlasa bile dünya hayatını, diğer ikisiyle beraber yaşayacağı anlaşılmaktadır. Savaşlar, tabiî felâketler ve ölümler, arkada babalarını ve analarını kaybetmiş çocuklar bırakmaktadır. Babalarını kaybeden çocuklar (yetimler) şahısları ve malları için bir koruyucuya, eğitici ve temsilciye muhtaç olabilirler, işte bu koruyucu ve temsilciler “veliler”dir. Velinin vazifesi, yetimi görüp gözetmek, onun şahsî ve malî menfaatini koruyup kollamaktır; yetimi himayesi altına alan, koruyup yetiştiren kimselere Resûlullah’ın (s.a.s.), “Cennet’te kendisiyle beraber olacakları” müjdesi vardır.[1] Bunu yapmayan, üstelik yetim malını yemeye, gasbetmeye, onu kendine ait kötü mal ile değiştirmeye kalkışan veli, vazife ve salâhiyetini kötüye kullanmış, emanete hıyanet etmiş olmaktadır. Temizi ve iyiyi, pis ve kötü olanla değiştirmenin bir başka şekli de helâli bırakıp haramı, hakkı olmayan şeyi almak ve yemektir, haramdan yararlanmaktır.

[1] Buhârî, “Talâk”, 25, “Edeb”, 24; Müslim, “Zühd”, 42.

Yetimler, çoğu kez velileri tarafından evlendirilmekte, damat adayı ile şartlar konusunda da velilerin isteği belirleyici olmaktadır. Yetim bir başkası ile evlendirilirken onun menfaatinin koruyucusu velisidir. Kızın daha yakın erkek akrabası bulunmadığında velilik sırası, aralarında evlenme caiz olan amca oğullarına kadar gelebilmektedir. Bu durumda eğer yetimi bizzat veli almak, nikâhlamak isterse onun koruyucusu yok demektir, şartları belirlemek de -aynı zamanda evlenme akdinin diğer tarafı olan- veliye kalmaktadır. Bu durumda hakkın kötüye kullanılması, yetimlerin hukukunun zayi olması ihtimali artacağından Allah Teâlâ velilere, adaletten sapma riski karşısında, himayeleri altında bulunan ve kendileriyle evlenmeleri câiz olacak kadar da uzak akrabaları olan yetim kızlarla evlenmek yerine başka kadınlarla evlenmelerini tavsiye etmekte, "ikişer, üçer, dörder" demek suretiyle de, dünyada evlenilecek kadınların tükenmediğine, velâyeti altındaki yetim kızlar dışında birçok kadının bulunabileceğine işaret buyurmaktadır. Hz. Âişe'nin "yetimlerin hakkına riayet edemeyeceğinizden korkarsanız..." meâlindeki âyetin geliş sebebi olarak zikrettiği yaygın âdet ve sorular, yukarıdaki açıklamanın tarihî bir vâkıa olduğunu göstermektedir; buna göre veliler ya mallarına göz koydukları için istemedikleri/sevmedikleri hâlde himayeleri altındaki yetimlerle evleniyorlardı, yahut da isteyerek evleniyor, fakat mehirlerini ve çeyizlerini emsaline göre eksik belirliyorlardı.[1]

Âyetin dolaylı olarak temas ettiği birden fazla kadınla evlenme imkânı ve âdeti, İslâm'ın geldiği çağdan çok öncelere kadar uzanmaktadır. İslâm öncesi çağlarda Mısır, Hindistan, Çin ve İran'da, Eski Yunan ve Roma toplumlarında, Yahudilerde ve

[1] Buhârî, "Tefsîr", 4/1.

Araplarda, ya nikâhlamak yahut da evde veya evin dışında bir yerde dost tutmak suretiyle erkekler, birden fazla kadınla evlilik yapıyorlar veya evliliğe benzer ilişkiler yaşıyorlardı. Bu çağlarda birden fazla kadınla evlenmenin birden fazla sebebi mevcuttu. İslâm'ın geldiği bölgede özellikle köylerde ve dağ başlarında ve çöllerde yaşayan bedevîlerin çok kadınla evlenmelerinin baş sebebi, hem düşmana karşı korunmanın, hem de çevresi üzerinde hâkimiyet sağlamanın güçlü ve muharip nüfusa ihtiyaç göstermesi idi. Diğer sebepler arasında kırsal hayatın güçlüğü ve birçok emekçiyi gerekli kılması, kabileler arasında sürüp giden savaşların, yağma, baskın ve talan hareketlerinin çok sayıda erkek ölümüne sebep olması, bunun sonucu olarak da kadın-erkek arasındaki sayıca eşitlik dengesinin erkek aleyhine bozulması gösterilebilir.

Şu hâlde erkeğin birden fazla kadınla evlenme imkân ve uygulamasını (teaddüd-i zevcâtı, poligamiyi) İslâm getirmemiş, mevcut uygulamayı belli şartlara ve hukuka bağlayarak devam ettirmiştir. Devam ettirirken de iki durumu birbirinden ayırmış gibidir: a) Henüz evlenmemiş olanlara -bu âyette- bir kadınla yetinmelerini tavsiye etmiş, birden fazla kadınla evli olanlar için adalete riayet edememe tehlikesinin bulunduğunu, bundan uzak kalmanın en uygun yolunun ise bir kadınla evlenmek olduğunu dile getirmiştir. b) 129. âyette ise, birden fazla kadınla fiilen evli olanlara hitap etmiş, birden fazla kadın arasında adalete tam riayetin mümkün olmadığını (hissi adaleti yerine getiremeyebilir ama, hukukta âdil olması gerekir) bir kere daha hatırlattıktan sonra, hiç olmazsa adaletsizlikte, farklı ilgi ve muamelede ölçünün kaçırılmamasını istemiştir.

İslâm, (itikad, ibadet, ahlâk, dünya görüşü, Âhiret hedefi, içtimaî ve iktisadî kaideleri ve ukûbâtıyla bir bütün olarak)

temelden ve topyekûn değiştirmeye açık değildir, onda değişmez esaslar ve kurallar vardır. Ancak, hukuk sahasına giren hangi kural olursa olsun uygulandığında tabiî olmayan bir olumsuz sonuç doğuyorsa, uygulamayı durdurma imkânı mevcuttur. Bu cümleden olarak, tarihî ve içtimaî şartlara bağlı bir cevazdan (izinden, serbest bırakmadan) ibaret olan çok kadınlı evlilik, genellikle kötüye kullanıldığı ve olumsuz sonuçlar doğurduğu takdirde, Müslümanların veya salâhiyetli temsilcilerinin kararı ile engellenebilir; bu tasarruf, beşer eliyle kanunu (şeriatı) değiştirmek mânasına gelmez; bu, tıpkı şartlarını yerine getirememekten korkan ferdin tek kadınla evli kalmayı yeğlemesi gibidir; tarihî şartlar avdet edinceye veya ihtiyaç hâsıl oluncaya kadar uygulama durdurulur.

Ortada önemli bir gerekçe (ihtiyaç, zaruret) bulunmadıkça sırf zevk için ikinci bir kadınla evlenen erkekler, herkesin tek kadınla evlenip yaşadığı bir ortamda bunun, birinci eşi ile onun çevresini ve aileyi nasıl etkilediğini de hesaba katmak durumundadırlar. "Her şeyden önce bir din kardeşimiz olan birinci eşlerimizi, ondan olan çocuklarımızı ve hısımlarımızı, sırf zevkimizi tatmin etmek için bu kadar üzmeye, yıkmaya, hasta etmeye, din ve imanlarını tehlikeye atmaya hakkımız var mı?" diye düşünmek mecburiyetindedirler. Nitekim -yukarıda zikredildiği gibi- Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.), Hz. Ali'nin, Fatıma üzerine ikinci bir eşle evlenmesine izin vermemiş, bu evliliğin Fatıma ve aile üzerinde muhtemel kötü etkisini gerekçe olarak ileri sürmüştür.

Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) Hanım ve Çocuklarıyla Münasebeti*

M. Fethullah Gülen

Allah Resûlü'nün kadına verdiği değer, ne o güne kadar ne de o günden sonra cihanda eşi görülmedik bir seviyede idi. O bir gece kalkıp hanımlarından birinin hatırını sorsa, hemen diğer hanımlarını da dolaşır, onların da hatırını sorardı. Davranış bakımından hiçbirini diğerine tercih eder görünmezdi. Herkes gibi, hanımları da, kendilerini Allah Resûlü nezdinde en sevgili sanırdı. Bu da O'nun eşsiz mürüvvetinden kaynaklanıyordu. Ancak kalbî temayüllere hiçbir insanın hâkim olması söz konusu edilemeyeceği gibi, bu, O'ndan da beklenmemeliydi. O'nun için Allah Resûlü, elinden gelmeyen bu kalbî temayüllerinden de Cenâb-ı Hakk'a istiğfarda bulunuyor ve şöyle diyordu: "Farkına varmadan, birini diğerlerinden çok sevebilirim, bu da bir haksızlık olur. Onun için ey Rabbim! Elimden gelmeyen bu hususta Senin Rahmetine sığınıyorum..."

* M. Fethullah Gülen: Sonsuz Nur, c. 2'den derlenmiştir.

Cenâbı Hakk'ın "Rab" isminin en üst seviyede temsilcisi Hz. Muhammed (s.a.s.)'dir. O, Cenâb-ı Hakk'ın bu isminin peygamberler dahil, insanlar arasında en zirve temsilcisi müstesna bir fıtrattır. Tabii O'nun terbiyesi altında yetişenler de peygamberlerden sonra, insanlığın en seçkinleridir. Yeryüzünde, başka bir Ebu Bekir, bir Ömer, bir Osman, bir Ali (r. anhüm) göstermek ve yetiştirmek mümkün değildir. Sadece onlar değil, sahabeden hiçbirinin seviyesine ulaşmak mümkün değildir. Çünkü onlar, bizzat Allah Resûlü'nün terbiyesinde yetişmişlerdir. Yine O'nun terbiye atmosferinde yetişmiş ve daha sonraki asırlara saçılmış inciler de vardır. Onlar da bir ma'nâda, Allah Resûlü tarafından yetiştirilip terbiye edilmişlerdir. İnsanlığın medar-ı fahrı sayılan bu asil ve seçkin insanların da benzerlerini yetiştirmek kâbil değildir. Fuzayl b. Iyaz, Bişr-i Hafî, Beyazid-i Bistamî, Cüneyd-i Bağdadî, Ebu Hanife, Şafiî, İmam Malik, Ahmed b. Hanbel, İmam Rabbanî, İmam Gazalî, Mevlânâ Celaleddin-i Rûmî, Şah-ı Geylanî, Şâzelî, Nakşibendî, Ahmed Rufâî ve Bediüzzaman gibi daha niceleri.. hep derslerini ve terbiyelerini O'ndan almış ve O'nun terbiye prensipleriyle yetiştirilmişlerdir. Hadîs olmasa da, ma'nâsı hoş ve güzel bir söz vardır: "Benim ümmetimin âlimleri, Benî İsrail'in peygamberleri gibidir." Umumi fazilette hiçbir insan nebilere ulaşamaz. Ancak bazı hususi durumlarda onlarla atbaşı olanlar vardır. İşte yukarıda isimlerini zikrettiğimiz

ve daha zikredebileceğimiz bütün medar-ı iftiharlarımız bunlardandır. Onlar, âdetâ yeryüzüne tenezzülen gelmişlerdir. Eğer onların yerleri bir başkasıyla doldurulmak istense, herhâlde gökteki melekleri yere indirmek gerekir. Çünkü onlar, ancak meleklerle temsil edilebilirler. Bu, Hz. Muhammed'e (s.a.s.) has bir keyfiyettir. Evet ancak O'na intisabdır ki, böyle semere vermiştir. Ebedlere kadar da semere vermeye devam edecektir.

Burada, Allah Resûlü'nün umumi terbiyeciliği içinde O'nu, hanesindeki terbiyeciliği ile görmeye çalışacağız.

Aile reisi olarak Hz. Peygamber

Hiç şüphe yok ki, bu hane, yeryüzünde gelmiş-geçmiş ve gelecek hanelerin, kurulacak yuvaların en mes'ûdu, en bahtiyarı ve en bereketlisiydi. O'nun hânesinde her zaman burcu burcu saadet kokardı. Belki bu hâne, maddî imkânlar yönünden, dünyanın en fakir hanelerinden biriydi; çünkü aylar ve aylar geçerdi de, bu hânede bir çorba bile kaynamazdı. Hanımlarına düşen yer ise sadece başlarını sokabilecekleri küçük birer oda veya daracık birer kulübeden ibaretti. Bu bahtiyar kadınlar, Allah Resûlü'yle haftada ancak bir-iki saat beraber olmayı, dünyanın her şeyine tercih ediyorlardı.. mutluydular, huzurluydular ve son derece mes'ûddular.

O'nun evlatlarının hepsi, kendisinden evvel vefat etmişti. O'ndan sonraya kalan sadece Hz. Fatıma'ydı; o da, hayatını hep sıkıntı içinde geçiriyordu. Yani Allah Resûlü, ona da müreffeh bir hayat hazırlamış değildi. Ancak, gerek hanımları gerek O'nun gönül meyvesi bu kızı, O'nu delice seviyor ve her şeyden, herkesten aziz tutuyorlardı. Allah Resûlü'nün onların kalplerinde tasavvurlar üstü mümtaz bir yeri vardı.

Babası vefat edince Hz. Fatıma, günlerce kanlı göz yaşlarıyla cihanı ağlatmış ve yürekleri parçalayan mersiyeler söyleyip durmuştu. Zaten O'nun ayrılığına, o da, ancak 6 ay dayanabilmiş; 6 ay sonra babasının yanına, hem de büyük bir sevinçle göç edivermişti. Hiçbir evlât, Hz. Fatıma kadar babasını sevmemiştir. Hiçbir baba da evlâdını, Allah Resûlü'nün -tabiî dengeli olarak- evlâdını sevdiği kadar sevmemiştir. O'nun hanımlarıyla olan münasebetini de aynı şekilde ifade etmek mümkündür. Hiçbir kadın, Allah Resûlü'nün hanımlarına gösterdiği ilgili ölçüsünde bir ilgiye nail olmamış; hiçbir erkek de, hanımları tarafından, Allah Resûlü'nün hanımları tarafından sevildiği kadar sevilmemiştir. O'nun etrafında teşekkül eden, bu en yakın dairedeki sevgi hâlesinin elbette bir sebebi vardı. Allah Resûlü, eli altında bulunanlara uyguladığı terbiye usûlüyle onların kalplerinde sonsuz bir alâka ve bağlılık hâsıl etmiştir. Sonra bu bağlılık, bu en küçük daireden başlayarak dalga dalga genişlemiş ve âdeta bütün cihanı kuşatmıştır. İşte, bu da O'nun fetanetinin ayrı bir buududur!

Düşünün ki, Allah Resûlü vefat ettiği zaman, hanımlarının bütününe bile tek bir hâne bırakmamıştı. Hayat boyu hep daracık odalarda yaşamışlardı ve işte onlara bu odalar kalmıştı. Megazî yazarları, sağıp sütünden istifade edecekleri birer de keçi tevarüs ettiklerini söylerler. Kâinat, kendisi için yaratılmış olan İki Cihan Serveri, hanımlarına, sadece bunları temin edebilmiş ve onları işte böyle bir fakr u zaruret içinde bırakıp öyle irtihal etmişti. Ancak onlar, bu durumdan memnundu.

Allah Resûlü'nün mübarek hanesi, kadınlara ait hususların talim edildiği bir medrese durumunda idi. Efendimiz'in hususî durumları, hep o mahrem daire içinde öğreniliyor ve orada öğrenilenler de daha sonra ümmete naklediliyordu. Aile hayatına

ait hükümlerin yüzde doksanı bize, Allah Resûlü'nün pâk zevceleri tarafından aktarılmıştır. Dolayısıyla, O'nun hânesinde, seviye ve durum itibariyle muhtelif kadınların bulunması bir zaruretti. Allah Resûlü, sırf dinin hükümleri zayi olmasın diye, 53 yaşından sonra belli sayıda, 2'si hariç hepsi dul kadınla evlenmeye göğüs germiş ve bir ma'nâda fedakârlık yapmıştır.

Evet, Allah Resûlü'nün hanesinde çok kadına ihtiyaç vardı. Zira, erkekler, her zaman mescitte oturup Efendimiz'i dinleyebiliyorlardı. Eğer birisi o günkü sohbetleri kaçırdıysa, arkadaşları bütünüyle onun bu noksanını telafi edebiliyor ve o gün konuşulanları aynen ona nakledebiliyorlardı. Fakat kadınlar, ekseriyet itibariyle böyle bir mazhariyetten mahrum kalıyorlardı. Çünkü onların, her an Allah Resûlü'nü dinleme imkânları yoktu. Bu durumda kadınlara, hususiyle de kadınlığa ait meseleleri kim anlatacaktı? Allah Resûlü'nün hususi hayatını, tabiatıyla ilgili durumları, yatak odasında yaşadığı edep ve ahlâkı ümmete kim intikal ettirecekti? Acaba, dini, bütün prensipleri, bütün esas ve disiplinleriyle anlatıp intikal ettirmeye bir kadının gücü yeter miydi?

Beşeriyet itibariyle, diğer kadınların maruz kaldıkları arazlara, onlar da maruz kalacaklarına göre, böyle hususi durumlarda, Efendimiz'e ait yeni bir hüküm bahis mevzu olduğunda, bir tek kadın buna nasıl güç yetirecekti? Hayır, bir kadın bütün bu durumları tek başına intikal ettirmeye gücü yetmezdi. Onun için de, her zaman, Allah Resûlü'nün durumunu kollayıp bize aktaracak, O'nunla sürekli içli dışlı olacak çok kadına ihtiyaç vardı. Bu ihtiyaç asla, Efendimiz'in beşeriyetiyle alâkalı değildi. Tamamen dinî ihtiyaçtan kaynaklanan bir zaruretti. Allah Resûlü de böyle zaruretten dolayı böyle bir ağır yükün altına girmişti.

Bu kadınlar, kendi kavim ve kabilelerinin Allah Resûlü'ne, karabet bağıyla bağlanmalarına vesile oldukları gibi, yüzlerce, binlerce hadîsin korunmasına da en büyük vasıta yine onlar olmuştu. Şunu kat'iyetle söylemeliyim ki, kadınlık âlemi, Allah Resûlü'nün hanımlarına çok şey borçludur. Bütün kadınlar, başlarını onların mübarek ayaklarının altına kaldırım taşı gibi sıralasalar, yine onların hakkını ödeyemezler; evet onların dine bu kadar hizmetleri olmuştur.

Demek oluyor ki, Allah Resûlü'nün onlarla evlenmesi, ne cismanî bir ihtiyaçtandı -çünkü Arabistan gibi sıcak bir yerde 53 yaşına gelmiş bir insanın çok kadınla evlenmeye ihtiyacı olduğu kat'iyen söylenemez- ne de hanımlarının O'nunla evlenmesi, O'nun cismaniyetiyle veya dünyalığıyla alâkalıydı. Zira O, insanların en fakiri olarak yaşıyordu. Hanımları da O'nun bu durumunu bilerek, O'na zevce olmaya talip idiler. Allah Resûlü, aynı zamanda, bunlar arasında adalet ve hakkaniyetle muamelede bulunuyor, her birine ancak haftada bir uğrayabiliyordu. Fakat, evvel-âhir, bütün hanımları O'ndan bahsederken şöyle diyorlardı: "Allah Resûlü, insanların en güler yüzlüsü, hanımlarıyla en çok latife yapanıydı."

Rica ederim, evinde uzun müddet yiyecek bulamayan, üzerlerine giydikleri elbiselerini de çok uzun müddet giymek zorunda kalan bu kadınlar, beşeriyetleri icabı, biraz hiddet göstermeli değil miydiler? Ama hayır. Onların, içlerinde bazılarından gelen ve Kur'ân'la izale edilmiş küçük bir istisna dışında, Allah Resûlü'ne karşı rıza ifade eden hareketlerinden başka bir şey bilmiyoruz.

O, peygamberliğin ruhundaki mehabet ve vakara rağmen, hanımlarıyla latifeleşirdi. Onlarla kaynaşır, bütünleşir ve içli dışlı olurdu. Arada ince bir perde kalırdı ki, o da, Allah'la irtibatlı

bulunmanın hasıl ettiği uhrevîlikti, zira O, bir peygamberdi. Hanımları da her şeyden evvel O'nun ümmetiydiler...

O'nunla münasebet ve alâka boşluğunu doldurmak mümkün değildi. Zira O, bu yönüyle de müstesna idi. Hanımları da asla O'nsuz bir dünya düşünemiyorlardı. Ve düşünemezlerdi de.

Onlar, Allah Resûlü'nden ayrı kalmayı ölümden beter bir musibet olarak kabul ediyorlardı. Bu duyguda hemen bütün hanımları müşterekti.. ve hiçbiri farklı düşünmüyordu. Zira İki Cihan Serveri, onların gönüllerine sökülüp atılamayacak şekilde taht kurmuş, içlerine girmiş ve onlarla tam olarak bütünleşmişti. O mübarek, o yumuşak, o tabii, o fıtrî hayatını onlarla öyle paylaşmış idi ki, O'ndan ayrılmaları mümkün değildi. Şayet ayrılsalardı, havasız kalmış gibi öleceklerdi.

Doğrusu, O'nun vefatından sonra gördüğümüz manzara hasrettir, hicrandır ve hüzündür. Hz. Ebu Bekir ve Ömer, Allah Resûlü'nün hanımlarından her uğradıklarını hıçkıra hıçkıra ağlıyor bulmuşlardı. Hattâ onlar da oturup beraber ağlamışlardı ve bu ağlama onlarda âdeta bir hayat boyu devam etti. İşte Allah Resûlü, onlarda böyle silinmez iz ve çizgiler bırakmıştı. Belki beraberlikleri çok kısa sürmüştü ama, İki Cihan Serveri onlar için âdeta bir hayat kaynağı olmuştu. Zaten bizim anlatmak istediğimiz husus da budur. Evet, O'nun aile reisliği de yine Allah'ın Resûlü olduğu hakikatini haykırmaktadır.

Bir dönemde, beraber bulunduğu dokuz kadar hanımını, bir arada hem de ciddi hiçbir probleme meydan vermeden idare etmişti. O, işte bu kadar ince ve narin bir aile reisiydi.

Vefatından birkaç gün evvel, "Kul, Rabbiyle dünya arasında muhayyer bırakıldı. O, Rabbini seçti." demişti. Fetanet insanı

Ebu Bekir, bu sözü duyunca hıçkırıklarını tutamamış ve hüngür hüngür ağlamıştı.[1] Zira anlamıştı ki, o kul, bu sözü söyleyenin ta kendisiydi. Rahatsızlığı fazla sürmedi. Gün geçtikçe hastalığı şiddetleniyor ve şiddetli baş ağrılarıyla kıvrım kıvrım kıvranıyordu. İşte bu esnada dahi, hanımlarına karşı incelik ve nezaketini terketmedi. Hanımları arasında gezecek hâli olmadığından bir odada kalmasına müsaade edilmesini talep etti. Bütün hanımları O'nun bu arzusuna "evet" dediler. Allah Resûlü de son günlerini Hz. Aişe'nin odasında geçirdi.[2] Evet, en ağır şartlar altında bile O, hanımlarının hak ve hukukuna riayetkâr davranıyordu. İşte O, böyle bir ruh insanıydı.

Peygamberimizin, hanımlarına verdiği değer

Allah Resûlü'nün kadına verdiği değer, ne o güne kadar ne de o günden sonra cihanda eşi görülmedik bir seviyede idi. O bir gece kalkıp hanımlarından birinin hatırını sorsa, hemen diğer hanımlarını da dolaşır, onların da hatırını sorardı. Davranış bakımından hiçbirini diğerine tercih eder görünmezdi. Herkes gibi, hanımları da, kendilerini Allah Resûlü nezdinde en sevgili sanırdı. Bu da O'nun eşsiz mürüvvetinden kaynaklanıyordu. Ancak kalbî temayüllere hiçbir insanın hâkim olması söz konusu edilemeyeceği gibi, bu, O'ndan da beklenmemeliydi. O'nun için Allah Resûlü, elinden gelmeyen bu kalbî temayüllerinden de Cenâb-ı Hakk'a istiğfarda bulunuyor ve şöyle diyordu: "Farkına varmadan, birini diğerlerinden çok sevebilirim, bu da bir haksızlık olur. Onun için ey Rabbim! Elimden gelmeyen bu hususta Senin Rahmetine sığınıyorum..."[3]

[1] Buhari, Salat, 80; Fezailü'l-Ashab, 3.
[2] İbn Sa'd, Tabakat, 2:231; İbn Hişam, Sire, 4:298.
[3] Tirmizî, Nikâh, 41; İbn Sa'd, 2:231.

O'ndaki bu incelik, hanımlarının ruhlarına, bütün letafeti ve nuraniyetiyle sirayet etmiş olacak ki, O'nun ayrılışı geride hiç bitmeyen bir hicran ve hasret bırakmıştı. Belki, İslâm menettiği için canlarına kıymıyorlardı ama, Allah Resûlü'nün ayrılışından sonra, hayat onlar için uzun bir çığlıktan, bitmeyen bir melâlden ibaret olmuştu. Aslında, Allah Resûlü, bütün kadınlara karşı kibar ve ince davranıyor ve böyle davranılmasını da herkese tavsiye ediyordu. Başkasına söylediklerini de, pratik olarak, bizzat kendi hanımlarında gösteriyordu. O'nun bu davranış inceliğini Buharî'de şöyle görüyoruz: Hâdiseyi bize Sa'd b. Ebî Vakkas, Hz. Ömer'den naklediyor. Hz. Ömer diyor ki: "Bir gün Allah Resûlü'nün huzuruna girdim. Baktım, Allah Resûlü durmadan tebessüm ediyor: "Allah seni ebediyen güldürsün, ya Resûlallah, niçin gülüyorsunuz?" dedim. Yine tebessümle şu cevabı verdi: "Şu kadınların hâline gülüyorum. Oturmuş benim yanımda konuşuyorlardı. Senin sesini duyunca her biri bir yere saklandı." Allah Resûlü'nün bu cevabı üzerine sesimi yükselttim ve, "Ey kendi öz canlarının düşmanları! Demek benden korkuyorsunuz; Allah Resûlü'nden korkmuyor ve O'nun yanında saygısızlık yapıyorsunuz, öyle mi?" dedim. Bana cevap verdiler: "Sen katı ve şiddetlisin!"[1]

Aslında Hz. Ömer de hiddetli ve şiddetli davranmıyordu. O da kadınlara karşı inceydi. Ancak en güzel insan, nasıl Hz. Yusuf'a kıyas edildiğinde çirkinleşir, öyle de Hz. Ömer'in incelik ve zerafeti de, Allah Resûlü'nün incelik ve zerafetine kıyas edildiğinde, hiddet ve şiddet şeklinde görünüyordu. Bu izafî hüküm, Ömer'i, Allah Resûlü'ne kıyas etmekten kaynaklanıyordu. Hâlbuki, hiç kimseyi O'na kıyas etmek mümkün değildi...

[1] Buhari, Edeb, 68.

Hanımlarıyla istişaresi

Allah Resûlü, hanımlarıyla oturur konuşur; hattâ bir arkadaş gibi onlarla bazı meselelerin müzakeresini yapardı. Peygamberin, onların düşünce ve fikirlerine kat'iyen ihtiyacı yoktu; çünkü O, vahiy ile müeyyeddi. Ancak O, ümmetine bir şeyler öğretmek istiyordu. Kadını, kendisine o ana kadar hiçbir toplumda verilmeyen muallâ mevkiine oturtacaktı. Allah Resûlü, bunun pratiğine de yine kendi hânesinden başlıyordu.

Hudeybiye anlaşması, Müslümanlara çok ağır gelmişti. Öyle ki, kimsede yerinden kımıldayacak mecal kalmamıştı. Bu arada Allah Resûlü, kendisiyle umreye niyet edenlere, kurbanlarını kesmelerini ve ihramdan çıkmalarını emretmişti. Ancak sahâbe, "acaba verilen kararda bir değişiklik olur mu?" düşüncesiyle, meseleyi biraz ağırdan alıyordu. Allah Resûlü, emrini bir kere daha tekrarladı. Fakat, sahabedeki ümitli bekleyiş değişmedi.. evet, bu asla, Allah Resûlü'ne karşı bir muhâlefet değildi. Şu kadar var ki, onlar daha değişik bir emir bekliyorlardı. Zira Kâbe'yi tavaf etmek üzere yola çıkmışlardı. Hudeybiye'de söylenenler, tatbik safhasına konmayıp anlaşmada bir değişiklik olabilirdi.

İki Cihan Serveri, sahâbedeki bu durumu sezince hemen çadırına girdi ve hanımı Ümmü Seleme Validemiz'le istişare etti. Bu ufku geniş kadın, sırf istişarenin hakkını vermek için konuştu. Çünkü o da biliyordu ki, Allah Resûlü onun diyeceklerine kat'iyen muhtaç değildi. Allah Resûlü, bu istişare ile bize, içtimaî bir ders veriyordu. Bu gibi durumlarda kadınlarla istişare edilmesinde de hiçbir mahzur yoktu.

Validemiz, Allah Resûlü'ne şu mealde sözler söyledi: "Ya Resûlallah! Emrini bir daha tekrar etme. Belki muhâlefet eder

ve mahvolurlar. Fakat sen, kendi kurbanlarını kes ve onlara bir şey demeden de ihramdan çık. Onlar verdiğin emrin kesinliğini anlayınca, ister istemez sana itaat edeceklerdir." Allah Resûlü de böyle düşünüyordu. Hemen bıçağını eline aldı ve çadırından çıkarak, kendine ait kurbanları kesmeye başladı. O daha birkaç kurban kesmişti ki, sahâbe de kendi kurbanlarını kesmeye koyuldular. Artık verilen karardan dönüş olmadığını herkes anlamıştı.[1]

Burada sormadan edemeyeceğim: Hangimiz, kadınlara karşı bu denli mültefit olabilmişizdir? En kritik anda hanımıyla istişare eden kaç devlet reisi vardır? Bir aile reisi olarak kaç kişi, aile hayatında hanımıyla bu derece istişareye yer vermektedir? Sonra o, bir peygamberdi. Soruları çoğaltıp, bütün içtimaî ünitelere aynı soruyu yöneltebiliriz? İslâm'ın kadını esir ettiğini söyleyen bütün şom ağızların kulakları çınlasın! Acaba hangi feministin ufku bu seviyeye çıkabilmiştir?

Bir hadîslerinde şöyle buyurur O: "Mü'minlerin iman bakımından en kusursuzu, ahlâkı en güzel olanıdır. (Ahlâk ile insan öyle zirveleri tutar, öyle insanî semalara yükselir ki, hiçbir ibadetle o makamları elde etmek mümkün olmaz). Ahlâkı en güzel olanınız da, kadınlarına en güzel davrananınızdır."[2]

Görülüyor ki, eğer kadınlık, insanlık tarihinde bir kere aradığını tam bulmuş ve bir kere tam manâsıyla onurlandırılmışsa, o da Hz. Muhammed aleyhisselâm döneminde olmuştur.

O'nun zevceleri arasında, saray hayatı yaşamış olanlar da vardı.. ve Hz. Safiyye bunlardandı. Hayber'de babasını ve kocasını kaybetmişti. Bunların ikisi de Hayber'in efendileriydi. Safiyye harp esirleri arasında bulunuyordu.. ve onurlu kadına

[1] Buhari, "Şürut", 15.
[2] Ebu Davud, "Sünnet, 15; Tirmizî, "Rada", 11; Dârimi, "Rikâk", 74.

bu durum çok dokunmuştu. Bu itibarla da, Allah Resûlü'nü görünceye kadar, belki dünyada en çok kızdığı insan O'ydu. Ancak, O'nu görünce bütün duyguları değişmişti. Evet, Allah Resûlü'nün hânesinde karnını dahi doyuramayacak derecede ağır bir hayata katlanan, Safiyye gibi saraydan gelme kadınlar da vardı. Vardı ve o da diğer kadınlarla aynı hayatı paylaşıyordu. Evet, Allah Resûlü, o incelerden ince şahsiyetiyle onların gönüllerine öyle bir girmişti ki, ne pahasına olursa olsun, O'nunla beraber bulunma bütün hanımlarının biricik gayesi hâline gelmişti.

Safiyye Validemiz, kök itibariyle yahudiydi. Kadınlardan biri bunu bir gün onun yüzüne vurmuş ve ona: "Ey yahudi kızı" deyivermişti. O, bu durumu Allah Resûlü'ne aktarmış ve üzüntüsünü dile getirmişti. Efendimiz de onu şöyle teselli etmişti: "Bir daha sana böyle bir şey diyecek olurlarsa, sen de onlara şu cevabı ver: 'Benim babam, Hz. Harun, amcam Hz. Musa, kocam da gördüğünüz gibi, Hz. Muhammed Mustafa'dır. Siz bana karşı neyinizle övünüyorsunuz?'"[2] Ve Safiyye, Allah Resûlü'nün huzurundan ayrılırken, bütün üzüntülerini geri bırakmış, öyle ayrılıyordu. Çünkü onun kocası Hz. Muhammed Mustafa (s.a.s.)'di. İhtimal, ondan sonra bu sözler, onun dudaklarına sık sık misafir olacaktı.

Efendimiz, nikâhı altında çok kadın bulunmasına rağmen, çok defa kendi işini kendisi yapardı. Hz. Aişe Validemiz'den rivayet edilen bir hadis bize şunları anlatır: "Allah Resûlü evinde, herhangi bir insan gibi davranırdı. Kendi elbisesini yamar, ayakkabılarını tamir eder ve ev işlerinde hanımlarına yardımda bulunurdu." O, bunları yaptığı sırada, O'nun adı cihanın dört

[1] Ebu Davud, "Sünnet", 15; Tirmizî, "Radâ", 11.
[2] Tirmizî, "Menakıb", 64.

bir yanında anılıyor; herkes O'ndan ve getirdiği dinden bahsediyordu. O zamanını öyle ayarlamıştı ki, bu kadar mühim sorumlulukları arasında, bu gibi işlere de fırsat bulabiliyordu. O, her güzel hasletin zirvesinde oturmaya layıktı, ve öyle de oldu...

Resûlüllah, kendi işini yapmakla kalmaz; başkalarına yardım da ederdi. Kâdı Iyâz naklediyor: "Bir gün aklından zoru olan bir kadın geldi, Allah Resûlü'nün elinden tutarak çekti ve O'na: Gel benim evimdeki şu işimi gör, dedi. Kadın Allah Resûlü'nün kolundan çekiyor, O da arkasına takılıp gidiyor.. derken Sahabe de onların arkasına düşüyor.. ve Allah Resûlü gayet rahat bir şekilde kadının dediği işi görüyor sonra geri dönüyor." Bu iş, belki bir ev süpürmek, belki de yıkanmış çamaşırları sıkmaktı. İşin keyfiyeti ne olursa olsun, Allah Resûlü bu işi yapmıştı. Zira O bir fıtrat insanıydı.

Hülâsa, Allah Resûlü'nün aile reisliği mükemmellerden daha mükemmeldi: Bu kadar kadını, bu kadar rahat idare etmesi ve hepsi tarafından da son derece sevilmesi.. hattâ onların kalplerinin sevgilisi, akıllarının muallimi, ruhlarının da terbiyecisi olması.. ve bütün bunları yaparken de vazifesinden zerre kadar taviz vermeyip, devlete, millete ait işlerde hiç mi hiç ihmal göstermemesi, O'nun risaletinin apaçık bir delil ve bürhanıdır. Eğer, başka hiçbir delil olmasaydı, O'nun risaletine delil olarak aile reisliğinde ta'kip ettiği çizgi yeterdi.

Peygamberimiz'in bilhassa kız çocuklarına davranışı

Hep zirvelerde dolaşan Allah Resûlü, hayatın hemen bütün ünitelerinde de hep zirvede olmuştu. İnsanlar O'nu ararken, ne kendi seviyelerinde ne de yaşadıkları asrın büyük insanları seviyelerinde aramamalıdırlar. Araştırmacılar O'nu ararken hep dünyanın en yüksek zirvelerini düşünmeli ve hayâlen zirveler

üzerinde dolaşmalıdırlar ki, kadrine ruhânîlerin destân kestiği o Zât hakkında, kadirbilmezlik yapmasınlar. Evet, onlar Hz. Muhammed'i (s.a.s.) arayacaklarsa mutlaka O'nun ufkunda aramalıdırlar; bizim gibi doğru dürüst hayal bile edemeyen insanların hayalleriyle Hz. Muhammed'e ulaşmak mümkün değildir. Zira Allah (c.c.), mevhibe-i Sübhaniyesi olarak O'na her sahada en üstün olmayı bahşetmiştir.

O, çocuklarına, torunlarına fevkalâde şefkatle muamele eder.. böyle muamele ederken de, onların nazarlarını Âhiret'e ve yüksek karakter ve değerlere çevirmeyi ihmal etmezdi. Onları bağrında beslerken yüzlerine tebessüm eder, okşar ve aziz tutar.. bu arada onların uhrevî meseleleri ihmallerine de asla rıza göstermezdi. İşte bu anlayış içinde onlara karşı fevkalâde açık, fakat Allah'la arasındaki münasebeti korumak bakımından da gayet ciddi ve vakur idi. Bir taraftan onlara hürriyet ve serbestiyet içinde, insanca yaşama yollarını gösteriyor, diğer taraftan da gevşemelerine meydan vermiyordu. Meydan vermek şöyle dursun, aksine çürümelerine karşı bütün hassasiyetiyle göğüs geriyor ve onları hep ulvî ve uhrevî âlemlere göre hazırlıyordu. Bu şekildeki terbiye anlayışıyla Allah Resûlü, yine ifrat ve tefritten uzak orta yolu ve sırat-ı müstakimi temsil ediyordu. İşte bu durum da O'nun fetanetinin ayrı bir buudunu teşkil etmektedir.

Müslim-i Şerif'in rivayet ettiği bir hadiste Allah Resûlü'nün hizmetçisi olma gibi en yüksek payeye ulaşan ve on sene ara vermeden, fasılasız, kemal-i sadakatle bu hizmetini yürüten Enes b. Malik diyor ki: "Aile fertlerine karşı, Hz. Muhammed'den (s.a.s.) daha şefkatlisini görmedim."[1]

---

[1] Müslim, "Fezail", 63.

Evet, o kadar şefkatli o kadar içten davranır ve öylesine açık hareket ederdi ki; O'nun gibi bir ikinci aile reisi ve baba göstermek mümkün değildir.

Erkek evlâtlarının hepsi daha önceden vefat etmişti. En son Mâriye Validemiz'den bir erkek çocuğu dünyaya gelmiş, o da yaşamamıştı. Allah Resûlü, onca önemli işlerinin arasında sık sık bakıcı himayesindeki çocuğunun yanına gider, onu bağrına basar, öper, okşar, sever, kucağına alır sonra da döner evine gelirdi. Vefat ettiği zaman da yine onu kucağına alıp, bağrına basıp, gözleri dolu dolu hüznünü ifade etmişti. O'nun bu durumuna hayretle bakanlara da: "Gönül mahzun olur, gözler ağlar; fakat inşaallah Allah'ın dediğinden, Allah'ın hoşnut olduğundan başkasını söyleyemeyiz." demişti ve ardından da dilini işaret ederek: "Allah şununla muâhaze eder." buyurmuşlardı.[1]

Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i sırtına alır şurada-burada dolaştırırdı. O seviyedeki bir insan çocuğu sırtına alır ve halkın içine öyle çıkar mıydı? O, alır ve çıkardı. Böyle yaparken de, onların gelecekte kazanacakları şerefi âdeta istikbal ederdi. Bir gün Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin sırtında iken hane-i saadetten içeriye Hz. Ömer girdi. Onları böyle şerefli bir yerde görünce "Ne güzel bineğiniz var." dedi. Ve hemen Allah Resûlü şöyle buyurdu: "Ya ne güzel süvariler onlar!"[2] Bir başka defasında da Hz. Hasan'a, "Ne güzel bineğin var" diyene karşı, "ne güzel binici!" cevabını yetiştirmişti.[3]

Allah Resûlü, her hususta olduğu gibi, çocuk terbiyesinde de daima orta yolu takip etmişti. Bütün evlatlarını, torunlarını canı kadar sever, hem de bu sevgisini onlara hissettirirdi. Ne

[1] Buhari, "Cenaiz", 14; Müslim, "Fezail", 62.
[2] Heysemi, Mecmau'z-Zevaid, 9:181.
[3] Ali el-Muttakî, Kenzu'l-Ummâl, 13:650.

var ki, bu sevgisinin kötüye kullanılmasına da asla fırsat vermezdi. Zaten O'nun evlât ve torunları arasında, böyle bir davranışa yeltenen de yoktu. Ancak bilmeden yaptıkları hatalar karşısında, Allah Resûlü'nün takındığı bir tavır, o derin sevgiyi bir vekâr buğusuyla sarar ve ılık bir görünümle onları şüpheli zeminde dolaşmakdan alıkordu. Mesela bir defasında Hz. Hasan veya Hüseyin, henüz yaşları çok küçük olduğu için elini sadaka hurmasına uzatır. Allah Resûlü hemen harekete geçer ve o hurmayı onun elinden alarak: "Bize sadaka hurması haramdır" der.[1] Daha o yaştan itibaren, onları harama karşı duyarlı yetiştirme, terbiyede dengenin güzel örneklerinden biri olsa gerek.

Medine-i Münevvere'ye her girişinde bindiği merkubun üzerinde Allah Resûlü'ne sarılmış birkaç çocuğu birden görmek mümkündü. Demek ki Allah Resûlü (s.a.s.), sadece kendi torunlarına karşı değil, hanesinde, hanesine yakın hanelerde ve daha ötede oturan bütün çocukları, kemal-i şefkat ve samimiyetle bağrına basıyor ve onların gönüllerini sevgiyle fethediyordu.

Evet, O'nun sevgi hâlesine dahil olanlar sadece erkek evlat ve torunları değildi. O nasıl Hz. Hasan ve Hüseyin'i seviyordu, aynı şekilde kız torunu Ümame'yi de seviyordu. O kadar ki, bazen sokağa çıkarken Ümame'nin O'nun omuzlarında olduğu görülüyordu. Hatta, bazen kıldığı nafile namazlarda dahi Ümame'yi sırtında taşıdığı olurdu. Secde yapacağı zaman onu yere kor, secdeden kalkarken de yine omuzuna alırdı.

Allah Resûlü, Ümame'ye olan bu sevgisini öyle bir toplum ve cemiyet içinde izhar edip açığa vuruyordu ki, bu insanlar daha düne kadar kız çocuklarını diri diri gömüyorlardı. İşte böyle insanlar arasında, Allah Resûlü'nün kız torununa gösterdiği bu ilgi ve alâka, oldukça değişik ve o güne kadar kimsenin görmediği orijinallikte bir hareket tarzıydı.

[1] Müslim, "Zekât", 161.

Hz. Fâtıma'ya karşı sevgi ve şefkati

İslâm'a göre kız-erkek ayırımı yoktur. Ve Allah Resûlü, bunu bizzat kendileri göstermiştir. Nasıl ayrım olabilir ki, birisi Hz. Muhammed ise diğeri Hz. Hatice'dir. Biri Adem ise diğeri Havva'dır. Biri Ali ise diğeri Fâtıma'dır.

O Fâtıma ki, Allah Resûlü'nün kızıdır. Kıyamete kadar gelecek bütün Ehl-i Beyt'in anasıdır. O bizim de anamızdır..!

İşte Allah Resûlü, bu incelerden ince Fâtıma yanına gelince hemen ayağa kalkar, onun elinden tutup getirir ve kendi oturduğu yere oturturdu. Hâlini-hatırını sorar, onu sever, okşar ve gönderirken de yine aynı iltifatlarla gönderirdi.

Allah Resûlü ebediyete, yani insanların yaratılış itibariyle talip oldukları şeye talipti. Evet insan, ebed için yaratılmıştır. Ebedden, Ebedî Zât'tan başka bir şeyle de tatmin olması mümkün değildir. Binaenaleyh O'ndan başka bir şey istemez.. bilerek-bilmeyerek hep O'nu arzular. Bu itibarla da, insana ebediyeti vereceğiniz âna kadar onun doyup tatmin olması mümkün değildir. Bu itibarladır ki, Allah Resûlü (s.a.s.), çocuklarına bir taraftan avuç avuç ve kucak kucak onlara huzur taşırken, diğer taraftan da onları ebedî huzura, ebedî saadete hazırlamayı hiç mi hiç ihmâl etmiyordu. Bunun en çarpıcı misallerinden birini şu vak'ada görmek mümkündür: Fâtıma Validemiz, boynunda bir gerdanlıkla Allah Resûlü'nün huzuruna gelir. Allah Resûlü (s.a.s.), ona şöyle buyurur: "İster misin ki halk desin? -burada, halktan maksat, insanlar veya rûhâniler, melekler, yani semanın sâkinleri olması arasında fark yoktur- Peygamber'in kızı elinde cehennemden bir zincir, bir kolye taşıyor?" Evet bir taraftan onları aziz tutuyor, diğer taraftan da teveccühlerini bütünüyle Âhiret'e, Allah'a, ebedî ve uhrevî güzelliklere çeviriyordu.

Bu söz, Hz. Fatıma'ya yetmişti. Zira bu söz, onun gönlünde taht kuran ve onu bütün letaifiyle fetheden insandan geliyordu. Onun için Hz. Fatıma diyor ki: "Hemen kolyeyi sattım.. bir köle aldım.. o köleyi de hemen hürriyete kavuşturdum ve sonra da Allah Resûlü'nün huzuruna geldim.. geldim ve yaptıklarımı kendisine bir bir nakledince mesrur oldu, sevindi. Sonra da ellerini açıp Allah'a şöyle hamd etti: '(Kızım) Fâtıma'yı Cehennem'den koruyan Allah'a hamdolsun.'"[1]

Elbette ki, Hz. Fâtıma, boynuna taktığı bu kolye ile harama girmiş değildi. Ancak Allah Resûlü, onu mukarrebîn (Allah'a en yakınlar) dairesinde tutmaya çalışıyordu. Efendimiz'in ikazı takva ve kurb buudluydu. Bu bir cihetle dünyaya karşı alâkasızlık, ama daha çok da, bulundukları yer ve kıyamete kadar temsil edecekleri cemaat itibariyle, Ehl-i Beyt'in anasına düşen bir titizlik ve hassasiyet örneğiydi: Evet, Hasan'a, Hüseyin'e ve daha sonra gelecek Zeynelâbidin gibi âbidlerin ziya kaynağına ana olmak elbette kolay değildi. Allah Resûlü, onu önce Ehl-i Beyt'e, sonra da Şah-ı Geylanîlere, Muhammed Bahauddinlere, Ahmed Rufaîlere, Ahmed Bedevîlere, Şâzelîlere ve daha nicelerine ana olmaya hazırlıyordu. Zira onların yolunda öyleleri zuhur edecekti ki, bütün ömürlerini ukba televvünlü, kurbet buudlu yaşayacaklardı. Bu itibarla da Allah Resûlü, bu en sevdiklerini, gerçek sevginin gereği olarak dünyevî bütün kazurattan temizliyor, eteklerine dünyevî tozun-toprağın bulaşmasına fırsat vermiyor, onların nazarlarını ulvî âlemlere çeviriyor ve onları oradaki beraberliğe hazırlıyordu. "Kişi sevdiğiyle beraberdir." Hz. Muhammed'i seviyorsanız, yolunda olacaksınız, yolunda olanlar ötede O'nunla beraber olacaklardır. İşte bu beraberliğe hazırlama yolunda Allah Resûlü bir taraftan onları seviyor,

[1] Nesâî, "Zinet", 39.

bağrına basıyor, diğer taraftan da bu sevip bağrına basmayı çok iyi değerlendiriyordu.

O'nun terbiye sisteminden bir diğer kesiti de İmam Buharî ve Müslim haber veriyor... Hâdiseyi bize Hz. Ali (r.a.) anlatıyor ve diyor ki: "Evimizde hizmetçimiz yoktu. Bütün işlerini bizzat Fâtıma kendisi yapıyordu. Zaten, bir hücrecikte kalıyorduk. O hücrecikte, Fâtıma ocağı yakar ve yemek pişirmeye çalışırdı. Çok kere, ateşi alevlendirmek için eğilip üflerken, ateşten çıkan kılvılcımlar benek benek elbisesini yakardı. Onun için elbisesi delik-deşik olmuştu. Yaptığı sadece bu değildi. Ekmek yapmak, evin ihtiyacı olan suyu taşımak da onun yüklendiği işlerdendi. Ayrıca değirmen taşını çevire çevire eli; su taşıya taşıya da sırtı nasır bağlamıştı. Fâtıma'ya, babasına gidip ev işlerinde kendisine yardımcı olabilecek bir hâdim (hizmetçi) istemesini söyledim. O da gitti ve istedi..."

Şimdi, hâdisenin gerisini Hz. Fâtıma Validemiz'den dinleyelim: "Babama gittim; fakat evde yoktu. Hz. Aişe: 'Geldiğinde ben haber veririm' dedi, ben de geri döndüm.

"Gece yatağa uzanmıştık ki, az sonra Allah Resûlü birdenbire çıkageldi. Ben ve Ali yataktan doğrulmak istedikse de O, buna mâni oldu ve aramıza oturdu. Öyle ki, sadrıma temas eden ayağındaki serinliği göğsümde hissediyordum. Arzumuzu sordu. Ben de durumu aynen naklettim. Allah Resûlü, birden uhrevîleşti ve şöyle dedi: 'Ya Fâtıma, Allah'tan kork ve Allah'a karşı vazifende kusur etme! Allah'ın omuzuna yüklediği farzları hakkıyla yerine getir. Kocana da sadık ve itaatkâr ol! Onun hakkını da gözet! Sana ayrı bir şey daha söyleyeyim. Yatağına girmek istediğin zaman, 33 defa Sübhanallah, 33 defa Elhamdülillah, 33 defa da Allahüekber de. İşte bu, senin için hizmetçiden daha hayırlıdır.'"[1]

[1] Buharî, "Fezâilü'l-Ashab", 9; Müslim, "Zikir", 80.

Fâtıma, O'nun kızıydı. Hakk'ın terbiye adına kendisine lütfettiği ve ihsanda bulunduğu şeyleri o kızından esirgeyemezdi. O kız ki, Hz. Hasaneyn'den hâtemü'l-evliyaya kadar, birçok velinin anası olacaktı. Bu itibarla onun bu mübarek meyvelere çekirdek olabilecek mahiyette yetiştirilmesi lazımdı. İşte bundan dolayı Efendimiz, bir taraftan fevkalâde re'feti, şefkati, sevgisi ve gönüllerinde taht kurmanın yanında, diğer taraftan da Fâtıma'nın nazarını hep uhrevî âlemlere çeviriyordu.

Efendimiz, eşi ve menendi olmayan bir baba ve dedeydi. Hayat adına bize çok basit gibi görünen bu husus, esasen her insan için aşılması gereken en zor engel ve engebelerden biridir.. ve Allah Resûlü, bu engeli en kolay şekilde aşmış en birinci baba ve dededir.

Hem O, öyle evlât ve torunlar yetiştirmiştir ki, onların sulbünden gelen ne kadar altın halka insan varsa, hepsi de insanlığın ufkunda, adetâ asırlara saçılmış güneşler, aylar ve yıldızlar gibidirler. Bu husus, sadece Allah Resûlü'ne mahsus bir mazhariyettir ki, Cenâb-ı Hakk O'nu bu mazhariyette de tek ve yektâ kılmıştır. Nice Hakk dostları vardır ki, kendileri çok büyük olmalarına rağmen, evlerinde yetiştirdikleri evlatları itibariyle fevkalâde fakirdiler. Onların evlatları veya evlatlarının evlatları, azıp sapmış ve şeytanın ağına takılmışlardır. Günümüzde dahi bunun yüzlerce misalini gösterip anlatmak mümkündür. Ancak Allah Resûlü'nün evlat ve torunlarıdır ki, hiçbirisi yetiştikleri haneye, o hânenin mâna köklerine ihanet etmemişlerdir. Değil ihanet etmek, her fırsatta bu cibilli alâkayı göstermiş ve vefa misali olmuşlardır.

Evet, işte bu da yine Allah Resûlü'nün risaletinin bir delilidir ki, insan ne kadar dâhi de olsa bu ölçüde bir terbiyeci olması kat'iyen mümkün değildir.

Mut'a Nikahı Meselesinin İç Yüzü

Prof. Dr. İbrahim Cânan

Marmara Üniv. İlâhiyat Fak. Öğretim Üyesi

Mut'a nikâhı bahsinde eksik bilgi vererek kafaları karıştırmak isteyenlerin bir iddialarina göre, Resûlüllah Aleyhissalatu vesselam devrinden sonra da bazı Sahâbîler mut'a nikâhına fetva vermiştir ve mut'a ile ilgili yasak Hz. Ömer tarafından konmuştur.

Burada da doğru ve yanlış iç içedir. İbnu Abbâs gibi yüce bir sahabînin fetva vermiş olması doğrudur, ancak yasağın Hz. Ömer tarafından konmuş olması yanlıştır. Bu konunun anlaşılması için önce şunu belirtmemiz gerekir: Ashâb-ı Kiramın hepsi her meseleyi işitmişti diye bir iddia mevcut değildir. Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer gibi ilk Müslüman olanlar, dahası Hz. Peygamber'le beraberlikleri diğerlerine nazaran daha çok olan sahabîler bile, Resûlüllah'ın vefatından sonra hiç duymadıkları hadîslerle karşılaşmışlar, bunları kabul etmezden önce tahkik etmek üzere başka Sahâbîlerden şahit istemişler, yemin ettirmişler vs. Bu söylenenlerin nice örneği var. Mut'a nikâhıyla ilgili yasaklamanın da bunlardan biri olduğu, yasağın herkes tarafından yeterince duyulmadığı anlaşılmaktadır. Değilse Ashab'ın yasağa aykırı fetva vermesi veya Hz. Peygamber'in ruhsat verdiği bir şeyi yasaklaması sözkonusu olamaz, hiçbir sahâbî veya Tâbiînden açık nassa muhalif bir fetva, bir yasaklama düşünülemez.

Mut'a nikâhı meselesi son 10-15 seneden beri bazen hafiflese de sıkça gündeme gelir oldu. İslâm'ın cinsî hayatla ilgili kendine has disiplinini -dindar kesim nezdinde de- bozmak isteyenler bu meseleyi kurcalıyorlar. Gayeleri bu meselede her çeşit disiplini reddederek libre union (serbest birleşme) dedikleri sefâheti, Müslüman dindar çevrelere de sokmaktır. Demek istiyorlar ki: "Modern hayat"ın bir gereği, Batılılaşmanın bir parçası olan cinsî serbestî zaten İslâm'da da var. İslâm'daki şekline muta nikâhı denmektedir. Akıllarına esen her hususta dayatmacılığı esas alan bir kısım çevreler burada şeriatçı kesiliyor, cahilliği istismar etmek üzere paçaları sıvayıp âyetten bahsediyor, hadîsten bahsediyor, bir o kadar da şahsî mütalâalar ilâve ederek Mut'a nikâhının İslâm'daki yerini, meşruluğunu ispata çalışıyor.

Mut'a nikâhı meselesinde bir kısım insanların tavrı anlaşılır gibi değil. Çünkü söylediklerinin çoğu kitaplarda var. Ama o rivâyetler eksik ve de fazla şekillerde piyasaya sunuluyor. Öyle ki İslâmcı (!) yazarların ortaya attıkları iddiaları tahkik edecek, verdikleri kaynakları görüp işin iç yüzünü ortaya çıkaracak kaç kişi çıkar.

Biz bu yazımızda, meselenin iç yüzünü öz olarak belirtmeye çalışacağız. Konuyu teferruatı ve kaynaklarıyla birlikte görmek, tahkik etmek isteyenlere, bu konuda ilmî standartlar çerçevesinde Sünnî ve Şiî kaynaklara inerek yaptığımız Kur'ân,

Sünnet ve Ülemaya Göre Ehl-i Sünnet ve Şi'a'da Mut'a Nikâhı adını taşıyan bir çalışmayı tavsiye edeceğiz. Bu çalışmamızın aslı Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi adlı kitabımızın 15. cildinin sonunda neşredildi. Ayrıca, az bir tasarrufla, 1992 yılında, TİMAŞ yayınları arasında Namus Fitnesi Mut'a Nikâhı adıyla müstakil bir kitap olarak neşredildi.

1-Mut'a Nikâhı Nedir?

Mut'a kelime olarak dilimizde hâlen kullanılan temettû kelimesiyle aynı kökten gelir. Temettû: faidelenmek, kâr elde etmek demektir. Mut'a nikâhı, "ma'lum veya (Zeyd'in gelmesine kadar diye belirlenen) meçhul bir müddet için yapılan nikâhtır." Bu nikâhta, normal nikâhta mevcut olan çocuk edinme, ünsiyet, verâset gibi diğer gayeler yoktur. Tek maksat temettû yani istifade olduğu için "mut'a" denmiştir.[1] Mut'a nikâhı önceden belirlenen müddetin dolmasıyla sona erer ve talak olmadan ayrılık vukua gelir.[2] Veraset, nafaka iddet gibi normal nikâhla hasıl olan durumlar bunda yoktur.[3] Burada sadece, belirlenen müddet içinde kadının nefsinden yapılacak istifadeye mukabil ödenecek para mevcuttur.

Şu hâlde mut'a nikâhının en bariz vasfı muayyen bir müddetle sınırlandırılmasıdır. Hâlbuki normal, meşru nikâhta zaman tahdidi yoktur. Bazı âlimler, yapılan nikâhın mut'a nikâhı olduğunu tasrih etmeden "mutlak bir nikâh" yapsa, fakat içinden mut'a nikâhına niyet etse bunun hükmü nedir sorusuna cevap aramışlardır. el-Kâdı'nın belirttiğine göre bu nikâhın muteber nikâh olacağında âlimler icmâ etmişlerdir. Böyle bir nikâh mut'a nikâhı olmaz. Çünkü o, her iki tarafın bilgisi ve

[1] Zürkânî, Şerhu Muvatta, Mısır 1962, 4:45.
[2] İbn Hacer, Fethu'l-Bâri, Mısır 1959, 11:70.
[3] Aynî, Umde 17:246.

mutabakatı ile muayyen bir müddet için yapılan nikâhtır. İmam Malik: "Böyle mutlak bir nikâh insanların ahlâkına uymaz." derken, Evzaî, ulemadan ayrı şaz bir yol tutarak: "Bu mut'a nikâhıdır, onda hayır yoktur." demiştir.[1]

2- Mut'a Nikâhı Cahiliye Devri Nikâhlarından Biridir.

Bu konuda ilk söyleyeceğimiz husus onun bir cahiliye nikâhı oluşudur. Hz. Aişe (radıyallahû anhâ)dan gelen bir açıklamaya göre cahiliye devrinde tatbik edilen dört çeşit nikahtan biri mut'a nikâhıdır.[2] Bunun, cahiliye devrinden intikal eden bir nikâh olduğu hususunda herhangi bir ihtilaf da mevcut değildir.

3- Hz. Peygamber Mut'a Nikâhını Tedricen Yasaklamıştır.

Mut'a meselesinde belirteceğimiz ikinci husus, bunun tedricen yasaklanmış olmasıdır. Bu noktanın anlaşılması için şu hususu hatırlatmamız gerekir: İslâm, hemen hemen her meselede tedrice yer vermiştir. Sözgelimi önce iman esaslarını tebliğ etmiştir. Sonra fıkhi ahkâma geçmiştir. On üç yıllık Mekke dönemi esas itibariyle imanî meseleleri açıklar. İmanî meselelerde de bir sıralama ve tedriç vardır. Nitekim ilk nazil olan sûreler Allah'tan, Cennet ve Cehennem'den bahseder, uhrevî mesuliyetlere dikkati çeker. Hatta tevhit inancını ilgilendirdiği hâlde, ilk vahiylerde putlar meselesine temas edilmemiş, bu sayede bütün Mekkeliler Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i dinlemiş, bir kısmı da Müslüman olmuştur. Putların batıl olduğu, put imanı üzere ölen atalarının akıbetlerinin kötü olduğu açıklandığı andan itibaren Mekkeli müşrikler birden tavır değiştirmiş, istihzada kalan muhalefet tavırları işkenceye dönüvermiştir.

[1] Nevevî, Şerhu Müslim 9:182.

[2] Buhari, "Nikâh" 36; Ebû Davud, "Talak" 33.

Amele, tatbikata giren -bir başka ifadeyle ibadet, muamele haram helal gibi- bahislerde tedriç meselesi daha belirgin, daha şümullüdür. Hadîs, Tefsir, Siyer (Hz. Peygamber'in hayatı) sahalarına giren kaynak kitaplarımız, bunun örnekleriyle doludur. Namaz, oruç, zekat gibi her bir farzın hususi bir tarihi mevcuttur. Harama giren yasaklamalar da belli bir tasrihe sahiptir. Sözgelimi içki ile ilgili vahiyler Mekke'de başlamış, yavaş yavaş alıştıra alıştıra, Resûlüllah'ın hayatının sonlarına doğru bugünkü son şekil beyan edilmiştir. Resûlüllah'a vahyedilen ilk sûrelerin hep imanî meselelere, ölümden sonra dirilmeye, Cennet ve Cehennem'e yer verdiğini; haramlardan yasaklama gibi, alışkanlıklarla ilgili âyetlerin sonradan nâzil olduğunu belirten Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) bu tedriçteki sebebi şöyle açıklar: "...Eğer ilk defa 'içki içmeyin!' emri inseydi 'biz içkiyi asla bırakmayız!' derlerdi. Eğer 'zina etmeyin!' emri inseydi 'asla zinayı bırakmayız!' derlerdi."[1]

İşte bu prensip gereği Hz. Peygamber, mut'a nikâhını da birden yasaklamamıştır. Dolayısıyla, kitaplarımızda bunun uygulamasıyla ilgili farklı rivâyetler vardır. Meseleyi açıklarken sadece uygulamasıyla ilgili olanları zikrederek, o rivâyetleri mut'a nikâhının cevazına delil yapmak son derece büyük hata olur, hatanın ötesinde dine ihanet olur.

4- Mut'a Nikâhının Neshi ve Yasaklanması

Mut'a nikâhı meselesinde bilinmesi gereken bir diğer husus bunu yasaklayan rivâyetlerdir. Bu konuda çok rivâyet var. Bir tanesi Sebre radıyallahu anh kanalıyla Hz. Ali'den gelir. Hz. Ali'nin nakline göre "Resûlüllah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdular: 'Ey insanlar! Ben sizin kadınlarla mut'a nikâhı yapmanıza izin

[1] Buharî, "Fezâilu'l-Kur'ân", 6.

vermiştim. Şimdi Allah Teala hazretleri, onu kıyamet gününe kadar haram etmiş bulunmaktadır. Öyleyse, kimin yanında böyle nikâhlı bir kadın varsa, artık ona yol versin. Onlara ücret olarak verdiklerinizden herhangi bir şeyi geri almayın.'"[1]

Hadîsin bir başka veçhinde Sebre (radıyallahu anh) der ki: "Bundan sonra Aleyhissalâtu vesselâm mut'ayı şiddetle tahrîm etti ve bu nikâh hakkında en ağır kelimeleri sarf etti."[2] Bu rivâyet hiçbir yoruma hacet bırakmadan, mut'a nikâhıyla ilgili ruhsatın nesh edildiğini yani kesinlikle yasaklandığını açık bir surette ifade eder.

Ancak, rivâyetler, kesin yasağın ifade edildiği yer ve zamanda ihtilaflı görünür.

5-Yasak Nerede ve Ne Zaman Kondu?

Mut'a nikâhı yasağını, Hz. Peygamber'in ne zaman koyduğu hususunda rivâyetler ihtilaflıdır ve bu hususta altı ayrı yerin ismi zikredilir. Şimdi bu farklılıkları ve bununla ilgili olarak âlimlerin yaptığı açıklamaları gösterelim:

1) Sebre İbnu Ma'bed'in rivâyetlerinde Mekke fethi sırasında konmuştur.[3]

2) Hz. Ali'den kaydettiğimiz rivâyetlerde Hayber'in fethi zamanında konmuştur.[4]

3) Seleme b. Ekva rivâyetinde Evtas Gazvesi sırasında, (üç günlük ruhsattan sonra) konmuştur.[5]

[1] Müslim "Nikâh" 21.

[2] Tahavî a.g.e., 3, 26.

[3] Müslim'de Sebre'den gelen sekiz rivayetten beşi (Nikah 20, 22, 23, 25, 26. hadîsler) sarih olarak yasağın fetih gününde olduğunu belirtir, diğer üçünde (19,21, 24. hadîsler) yer belirtmeksizin yasaklama zikreder.

[4] Müslim, "Nikâh" 29, nr.1407.

[5] Müslim, "Nikâh" 18.

4) Hasan-ı Basrî'nin mürsel bir rivâyetine göre, mut'a nikâhı sadece umretu'l-kaza sırasında cereyan etmiştir, bundan önce yasak olduğu gibi, bundan sonra da yasak olmuştur.

Hasan-ı Basrî'den gelen bu rivâyet, iki sebepten reddedilmiştir:

a) O'nun mürsel, yani hangi sahabeden aldığını belirtmeden yaptığı rivâyetler zayıftır. Çünkü o, araştırma yapmadan, rastgele kimselerden hadîs almıştır.[1]

b) Mut'anın Hayber Seferi sırasında haram edildiğini belirten sahih rivâyetlere muhalefet eder, dolayısıyla bu zayıf rivâyet sahihler tarafından reddedilmiş olmaktadır.[2] İbnu Hacer, "bu rivâyetin sabit olduğunu farz edecek olursak şöyle yorumlarız der: "Hasan Basrî hazretleri muhtemeldir ki, "umretu'l-kaza" tabiriyle, Hayber'i kast etmiştir. Çünkü her iki sefer de aynı yıl içerisinde cereyan etti, tıpkı Fetih'le Evtas Seferi'nin aynı yıl içerisinde cereyanları gibi."[3]

5) Ebu Hureyre'den gelen bir rivâyete göre, mut'a nikâhı Tebük Seferi sırasında haram edilmiştir.[4]

Bu rivâyet tahrîm hâdisesinin Mekke fethi ve Hayber sırasında vaki olduğunu beyan eden sahih rivâyetlere muhalefet etmekten başka, nazar-ı dikkate alınamayacak derecede zayıf bir senetle geldiği, hadîs ilmi açısından bir değer ifade etmediği belirtilmiştir.[5]

6) Sebre b. Ma'bed'den Ebu Dâvud'un kaydettiği bir rivâyete göre mut'a, Veda Haccı sırasında tahrîm edilmiştir.[6]

---

[1] İbnu Hacer, Fethu'l-Bari,11:73.

[2] Bkz. Nevevî, Şerhu Müslim 9:181.

[3] İbnu Hacer, Fethu'l-Bari 11:73.

[4] İbnu Hibban,Sahih, 6:178.

[5] A.e., 11:73-74.

[6] Ebu Davud, "Nikâh" 13.

Ancak "daha önce yine Sebre'den kaydedilen rivâyetlerde yasağın Mekke'nin fethi sırasında olduğu" ifade edilmiştir. O rivâyetler hem daha meşhur hem daha sahihtir. Şârihler: "Rivâyetin sübûtu halinde, 'Resûlüllah Fetih günü ilan ettiği' yasağı Veda Haccı sırasında tekrar etmiş olabilir. Çünkü, Veda Haccı'na çok sayıda Müslüman katılmıştı. Bunlar arasında bir kısım ahkâmı duymamış olanlar da vardı. Nitekim Aleyhis-salâtu vesselâm, pek çok mühim meseleyi tekrar olarak tebliğ etmiştir. Bu tebliğin gayesi, dinin duyurulması ve yaygınlaştırılmasıydı." diye açıklamışlardır.[1]

Mut'a nikâhının yasaklanma zamanıyla ilgili olarak gelen birçok farklı rivâyetin varlığı âlimleri farklı yorumlara sevk etmiştir. Mühimlerini kaydedeceğiz:

⋆ Maverdî der ki: "Mut'anın tahrîm edildiği yerin tayini meselesinde iki tahmin söylenebilir:

1) Tahrîm, daha açık olması ve daha iyi yayılması için tekerrür etmiştir. Ta ki, bu yasağı bilmeyen de duyup öğrenmiş olsun. Zira, her bir seferde, daha öncekilere katılmayan yeniler bulunuyordu.

2) Mut'a birçok defa mübah kılınmış olabilir. Nitekim, bu sebeple sonuncu defada: 'Kıyamete kadar haramdır' buyrulmuştur. Bu ifade daha önceki tahrîmi, bu sonuncunun hilafına, ibahenin takip ettiğini haber verip, bu sonuncu tahrîmin müebbet olduğunu, artık bundan sonra ibahenin gelmeyeceğini duyurma gayesi güder."

Bu ihtilafın çözümünde ikinci şıkkın esas olduğu belirtilir.[2]

---

[1] Bkz. İbnu Hacer, Fethu'l-Bari 11:74; Nevevi, Şerhu Müslim 9:180.

[2] İbnu Hacer, Fethu'l-Bari,11:74.

⋆ Nevevî'ye göre, mut'a nikâhı iki kere mübah kılınmış, iki kere da tahrîm edilmiştir. Müslim'de yaptığı şerhinde bu bahse şöyle bir başlık atmıştır: "Mut'a nikâhı babı ve bunun önce mübah kılınıp sonra neshedildiği, sonra tekrar mübah kılınıp tekrar neshedildiği ve tahrîmin kıyamete kadar devam etmek üzere kesinleştiğinin beyanı."[1]

Bu başlığın altına, el-Kâdı'nın konu üzerine uzun bir tahlilini kaydettikten sonra kendi görüşünü kaydeder: "Muhtar (tercih edilen) gerçek şudur: 'Tahrîm ve ibahe iki sefer vukua gelmiştir. Hayber'den önce mut'a helaldi. Bilahare Hayber günü haram kılındı. Sonra da Mekke fethinde mübah kılındı.' Bu aynı zamanda Evtas gününü de içine alır, çünkü ikisi birbirine çok yakındır. Derken o sırada, üç gün sonra 'kıyamet gününe kadar, müebbeten haram' kılındı. Bu tahrîm devam etti. Öyleyse: 'İbahe Hayber öncesine, ebediyet üzere tahrîm de Hayber gününe mahsustur. Fetih gününde yapılan tahrîm de önceki tahrîmi te'kidden ibarettir. Fetih gününe tekaddüm eden bir ibahe yoktur' demek caiz değildir. Çünkü Müslim'in Fetih günündeki ibahe ile ilgili olarak kaydettiği rivâyetler, bu hususta pek sarihtir, bunları görmezden gelmek caiz değildir. Esasen ibahenin tekerrür etmesine mani bir sebep de yok."[2]

⋆ Mut'a nikâhının yasaklanma vakti ile ilgili rivâyetler arasındaki ihtilaf üzerine Mâziri'nin yaptığı açıklama da burada kayda değer: "İslâm'ın bidâyetinde mut'a nikâhı caizdi. Müslim'de kaydedilen sahih hadîslerle nesh edildiği görülmektedir. Ulema, haramlığı hususunda icmâ etmiştir. İcmâya, sapık mezheplerden bir grup dışında hiçbir muhalefet varid olmamıştır. Onlar, bu hususta gelen bazı hadîslere yapıştılar. Hâlbuki o

[1] Nevevî, Şerhu Müslim 9:179.
[2] A.e., 9, 181.

hadîsler mensuhtur. Onlarda kendileri için, mut'anın cevazına delalet yoktur. Caiz görenler bir de şu âyete yapışırlar: 'O hâlde onlardan hangisiyle faidelendi iseniz ücretlerini takdir edildiği vech üzere ödeyin.'" (4. Nisa:24).

Mâzerî, bu âyetin İbnu Mes'ûd'a nisbet edilen: "O hâlde onlardan hangisiyle 'belli bir müddete kadar' faidelendi iseniz.." şeklindeki bir kıraatı ileri sürdüklerini kaydettikten sonra: "Oysa İbnu Mes'ûd'un bu kıraatı şazdır. Şaz kıraatle ne Kur'ân sabit olur, ne haberi muteber addedilir, ne de hükmüyle amel edilir." der. Mâziri sözlerine şöyle devam eder: "Bu mesele hakkında Sahihu Müslim'de gelen rivâyetler ihtilaflıdır: Bir kısmına göre de, Mekke fethinde, mut'a'yı caiz gören kimse, bu ihtilafa takılıp hadîslerin müteanz olduğuna, bu halin sıhhati yaralayacağına hükmedilebilir. Oysa mesele öyle değildir ve böylesi bir mülahaza hatalıdır. Aslında hadîsler arasında bir tenakuz mevzubahis değildir. Çünkü Resûlüllah'ın onu iki ayrı zamanda yasaklaması sahih bir durumdur. İkinci yasaklama, birinciyi te'kid için yapılmıştır veya yasak iyice şöhret bulsun da birinci yasağı duymayanlar da duymuş olsun diye ikinci sefer yapılmıştır. Böylece bazı raviler yasağı birincisinden, bazıları da ikincisinden işitmiş olmalı. Her biri kendi işittiğini rivâyet etmiş ve işittiği zamana nisbet etmiştir."[1]

⋆ Zürkânî de, mut'a nikâhının cevazına kail olanların, kendilerine delil yaptıkları âyetin, talak, iddet ve miras ahkâmının gelmesiyle nesh edildiğine dair İbnu Mes'ud ve Hz. Ali (radıyallahu anhüm)'den rivâyet olduğunu el-İstizkar'a atfen belirtir.[2] Biz bu rivâyeti, Beyhakî'nin Sünen'inde bularak Mut'a Meselesinin İç Yüzü başlığını taşıyan kısımda kaydettik. Bu nesih haberini Ebu Hureyre merfu olarak rivâyet etmiştir.[3]

[1] Nevevî, Şerhu Müslim, 9:179.

[2] Zürkani, a.g.e., 4:48.

[3] İbnu Hibban, Sahih, 6:178.

⋆ Mesele üzerine Ebu Bekr İbnu'l-Arabî'nin yorumu da Nevevî'nin yorumuna benzer: Nesh, iki sefer cereyan etmiş olmalıdır. Şöyle der: "Allah Teala hazretleri, İslâm'ın başlangıcında bu meseleyi meskut geçti, ta ki insanlar eski âdetleri üzere devam etsinler. Bilahare Hayber Seferi sırasında, Hz. Ali'nin rivâyetinde görüldüğü üzere haram etti. Bu rivâyet sahih, sabit ve açık bir rivâyettir."[1]

⋆ Kurtubî de şöyle demiştir: "Bütün rivâyetler mut'anın ibahe zamanının kısa olduğunda müttefiktir. Dolayısıyla o, haramdır. Selef ve halef onun tahrîminde icmâ ederler. Sadece Rafizîlerden, nazar-ı itibare alınmaya değmeyen bazıları aksini söylemiştir."[2]

⋆ Zahirîlerin büyük imamı İbnu Hazm da şunu söyler: "Belli bir müddet için yapılan mut'a nikâhı caiz değildir. Resûlüllah zamanında helal idi. Allah Teala hazretleri Peygamberi (aleyhissalâtu vesselâm)'nin diliyle onu, kesin olarak nesh etti. Mut'a kıyamete kadar haramdır."[3]

⋆ İbnu Hâzım, Kitabu'l-İ'tibar'da, meseleye bir başka açıdan yaklaşır: Buna göre mut'a nikâhı:

a) İslâm'ın bidâyetinde ve sefer halinde mübah kılınmıştır. İbaheyi haber veren hiçbir rivâyette, bunun mukime yani sefer halinde olmayana tanındığını ifade eden bir ibare yoktur.

b) Birkaç kere yasaklandı, birkaç kere mübah kılındı. Resûlüllah ömrünün sonunda, Veda Haccı'nda kesin yasak koydu. Veda Haccı'nda ifade edilen yasak, zaten mevcut olan yasağın te'kidine matuf değildir, te'bîde (yasağı ebedîleştirmeye) matuftur.

[1] İbnu'l-Arabî, Ârızatu'l- Ahvezi, 5:48.

[2] İbnu Hacer, Fethu'l-Bari, 11:78.

[3] İbnu Hazm, el-Muhalla 11, 141.

c) Bugün ne mezhep imamları ne başka fakihlerden hiçbiri buna mübah dememektedir, sadece Şia'dan bir kısmı onu helal addetmektedir.[1]

* İbnu Hâzım'ın görüşlerini Aynî de aynen tekrar eder.[2]

* Mut'a nikâhıyla ilgili rivâyetlerin değerlendirilmesinde havi'nin görüşü, hepsini noktalayacak mahiyettedir. Ona göre, mut'aya fetva vermiş olanların dayandıkları rivâyetlerin hepsi doğrudur, ancak bunlar nesh edilmiştir. Zira mut'a nikâhını bizzat Aleyhissalâtu vesselâm yasaklamıştır. Efendimizin iznini ifade eden rivâyetler, yasaktan önceye aittir. Nehiyden sonra, o haram olmuştur ve bunun en iyi delili Sebre İbnu Ma'bed (radıyallahu anh)'in rivâyetidir. Birçok farklı tarikten gelen bu hadîs, hem cevazı hem de tahrîmi sarih bir şekilde göstermektedir.[3]

6- Sahabe ve Tâbiîn Devrinde Mut'a Nikâhına Fetva mı Verildi?

Mut'a nikâhı bahsinde eksik bilgi vererek kafaları karıştırmak isteyenlerin bir iddialarina göre, Resûlüllah Aleyhissalatu vesselam devrinden sonra da bazı Sahâbîler mut'a nikâhına fetva vermiştir ve mut'a ile ilgili yasak Hz. Ömer tarafından konmuştur.

Burada da doğru ve yanlış iç içedir. İbnu Abbâs gibi yüce bir sahabînin fetva vermiş olması doğrudur, ancak yasağın Hz. Ömer tarafından konmuş olması yanlıştır. Bu konunun anlaşılması için önce şunu belirtmemiz gerekir: Ashâb-ı Kiramın hepsi her meseleyi işitmişti diye bir iddia mevcut değildir. Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer gibi ilk Müslüman olanlar, dahası

---

[1] İbnu Hazim, Ebu Bekr Muhammed el-Hemedani, Kitabu'l-İ'tibar fi Beyani'n-Nasih ve'l-Mensuh, Humus, 1386/1966, s. 177.

[2] Ayni, Umdetü'l-Kari 17, 246.

[3] Tahâvi, a.g.e., 3, 24-25.

Hz. Peygamberle beraberlikleri diğerlerine nazaran daha çok olan sahabîler bile, Resûlüllah'ın vefatından sonra hiç duymadıkları hadîslerle karşılaşmışlar, bunları kabul etmezden önce tahkik etmek üzere başka Sahâbîlerden şahit istemişler, yemin ettirmişler vs. Bu söylenenlerin nıce örneği var. Mut'a nikâhıyla ilgili yasaklamanın da bunlardan biri olduğu, yasağın herkes tarafından yeterince duyulmadığı anlaşılmaktadır. Değilse As hab'ın yasağa aykırı fetva vermesi veya, Hz. Peygamber'in ruhsat verdiği bir şeyi yasaklaması sözkonusu olamaz, hiçbir sahâbî veya Tâbiînden açık nassa muhalif bir fetva, bir yasaklama düşünülemez. Hz. Ömer'in yasak koyması meselesin iç yüzü dediğimiz hususu aydınlatacaktır:

Öncelikle şunu belirtelim ki Hz. Cabir ve Ebu Said'den gelen bir rivâyete göre, "Hz. Ömer, bu yasaklama işini, hilafetinin ortalarında ele almıştır. Dolayısıyla o zamana kadar, mut'a nikâhına başvuranlar olmuştur."[1] O sıralarda Kûfe'ye gelen Amr İbnu Hureys (radıyallahu anh), bir cariye ile mut'a nikâhı yapar ve cariye hamile kalır. Gelip durumu Hz. Ömer'e anlatır. Halife, bu vesile ile, yasağın bütün mü'minlerce bilinmediğini anlayarak meseleyi hutbe konusu yapar ve herkesin işiteceği şekilde mut'a nikâhının yasak olduğunu ilan eder. İbnu Mace'nin kaydına göre Hz. Ömer şöyle buyurmuştur: "Resûlüllah (aleyhissalâtu vesselâm) bize, mut'a için üç gün izin vermiş, sonra haram etmiştir. Allah'a yemin olsun, muhsan[2] bir kimsenin mut'a yaptığını duyarsam, Resûlüllah'ın, bunu tahrîmden sonra helal kılmış olduğuna dair dört şahit getirmediği taktirde taşla recmederim."[3] Muvatta'nın bir rivâyetin-

[1] Aynî, Umde, 17:246.
[2] Muhsan: Evliliği tatmış kimsedir.
[3] İbnu Mâce, "Nikâh" 44.

de bu yasaktan önce yapılan mut'a nikâhı sonucu hamile kalan Havle Bintu Hakim'in, yasaktan sonra Rebia İbnu Ümeyye'yi şikâyet ettiğini görüyoruz. Bunun kesin olarak haram ve zina olduğunu bilen Hz. Ömer (radıyallahu anh): "Bu, (Resûlül-lah'ın haram kıldığı) mut'adır. Eğer yasağı ilanda sizden önce davranmış olsaydım şimdi sizi recm ederdim." der.[1]

Burada hemen belirtelim ki, Hz. Ömer'in yasağı, şahsî bir içtihadı değildir. Âlimler, Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in mut'a nikâhını yasaklarken içtihadıyla hareket etmediğine, Resûlül-lah'tan yasakla ilgili hadîs zikrederek yasağı takrir ettiğine dikkat çekerler.[2] Nitekim bu husus İbnu Mâce'den kaydettiğimiz rivâyette sarih olarak görülmektedir. Bir başka rivâyette, hutbede geçen: "İnsanlara ne olmuş ki, Resûlüllah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yasağına rağmen mut'a nikâhı yapıyorlar?"[3] ibaresi de aynı hususa delil olmaktadır. Bu ibare, Hz. Ömer'i feverana getirecek bazı mut'a nikâhı hâdiselerinin ilk defa kulağına geldiğini ifade eder. Bunun tatbikatta olduğunu bilseydi bu kadar feveran etmez, tepkisini bu ibarelerle ifade etmezdi. Yukarıda temas edildiği üzere bu durum nebevî yasağın yeterince bütün Sahabîler tarafından duyulmamış olmasından kaynaklanmıştır.

Burada dikkat çekeceğimiz ikinci bir yanlış anlama daha var. O da Tâbiînden bazılarının da mut'aya fetva verdiğine dair gelen rivâyetler. Kaynaklarda gelen bu rivâyetlerden hareketle, Hz. Ömer radıyallahu anh'ın yasaklamasına rağmen Tabiîn büyüklerinden bazılarının mut'aya fetva vermiş olabileceğine hükmedilebilir. Sözgelimi İbnu Hazm'ın, mut'ayı mübah addettiklerine dair haklarında rivâyet bulunduğunu belirttiği Tabiînden

[1] Muvatta, "Nikâh" 41.
[2] İbnu Hacer, Fethu'l-Bari,11:76.
[3] İbn Hacer, a.g.e., 11:77.

Tâvus, Atâ ve Said b. Cübeyr'in[1] de bu yasağı duymayanlardan oldukları anlaşılmaktadır. Meseleye temas eden kaynaklarda -ve bilhassa Mekkî olanların- mut'a lehine fetva verdiklerine dair ifadeler, sahabeden -yani Hz. Ömer'in yasaklamasından- sonra da bu işe fetva verildiği düşüncesine sevk edebilir. Bu yanlıştır; çünkü, Tabiîn nesli, sahabeden sonra yaşayanlar demek değildir. Onlar, Sahabîlerin muasırıdırlar. Fakat Resûlüllah'ı görememişlerdir. Mezkur ifadelerde onların Hz. Ömer'in yasağından sonra fetva verdiklerine dair bir sarahat yok. Demek oluyor ki, Tabiînden bazıları Hz. Ömer'in yasağından önce, mut'anın nesh edildiğini duymadıkları için, aynen bazı sahabîler gibi, fetva vermişlerdir.

7- Mut'anın Haram Olduğuna Dair Kur'ânî Delil

Mut'a nikâhının, görüldüğü üzere, Resûlüllah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan gelen rivâyetler açısından haram olduğuna inanan Ehl-i Sünnet ulemâsı, bu görüşlerine Kur'ân'dan da delil kaydetmişlerdir. Zikredilen en mühim âyet, Mü'minun sûresinde, felah bulacak mü'minlerin vasıfları meyanında zikredilen 5, 6 ve 7. âyetlerdir: "(Öyle mü'minler) ki, onlar ırzlarını koruyanlardır. Şu var ki zevcelerine, yahut sağ ellerinin malik olduklarına (kendi câriyelerine) karşı (olan durumları) müstesnadır. Çünkü onlar (bu takdirde) kınanmış değildirler. O hâlde kim bunların ötesini isterse şüphe yok ki, onlar haddi aşanlardır."

Dikkat edilirse, âyet-i kerimede mü'minlere cinsî tatminde[2] iki meşru yol gösterilmekte, bunlar dışında kalan bütün yollar gayr-ı meşru ilan edilmektedir:

---

[1] İbnu Hazm, el-Muhalla, 11:141.

[2] Mealde "ırzlar" kelimesiyle tercüme edilen Kur'ânî tâbir "fürûc"dur. Bu ferc'in cem'i (çoğulu)dur. Fercle âyet ve hadîslerde gerek erkek ve gerekse kadınların cinsî uzvu kinaye olunur. Sadedinde olduğumuz âyette cinsî tatminin kinaye olunduğu söylenebilir.

1) Dinin meşru kıldığı nikâh yoluyla edinilen eşler.

2) Sağ elin sahip oldukları diye ifade edilen cariyelerdir. Cassâs, âyetin mut'a nikâhının haram olmasını iktiza ettiğini söyledikten sonra: "Çünkü der, mut'a yoluyla nikâhlanan kadın ne zevcedir, ne de milk-i yemindir."[1]

İbnu'l-Arabî: "Bazı âlimler âyet-i kerimenin, 'ferc'i, nikâh veya milk-i yemin (sağ elin sahipliği=cariye) yoluyla helal addetmiş olması ve mut'anın zevce olmaması sebebiyle 'Bu âyet mut'anın tahrîmine delildir.'demiştir." dedikten sonra bu yorumun zayıf olduğunu söyler. Ancak ümmetin, 'mut'anın haram olduğu hususundaki icmâı'ndan hareketle aynı neticeye ulaşır."[2] İbnu'l-Arabî, İbnu Abbas'ın (radıyallahu anhümâ) da âyette geçen bu iki yol dışında kalan her çeşit fercin yani cinsî tatmin vasıtalarının haram olduğuna hükmettiğini belirtir.

Asıl mevzumuzun dışında kalmakla birlikte, yeri gelmişken şunu belirtmek isteriz: Âyet-i kerimenin bu ıtlakından hareket eden pek çok âlim, âyette zikredilmiş olan iki meşru vasıta dışında kalan, hayvana temas, istimna, nazar gibi her çeşit cinsî tatmin yollarının aynen mut'a gibi haram kılınmış olduğunu söylemiştir. İslâm âlimleri şu âyetten de mut'anın reddedildiğini istidlal ederler. (Mealen): "Evlenmeye imkan bulamayanlar da, Allah onları lütfuyla zenginleştirinceye kadar, iffetlerini korusunlar..." (24. Nur:33). "Eğer derler, mut'a ve tahlil[3] caiz olsaydı, iffetli olmalarını emretmezdi."[4]

[1] Cassas, Ahkâmu'l-Kurân, 5:92.

[2] Ebu Bekr İbnu'l-Arabî, Ahkâmu'l-Kur'ân, 3:1311

[3] Tahlîl, bir Şiî kaynaklarından olan Tenzîbu'l Ahkâm'da "Efendinin, kendi câriyesini, herhangi bir şahsa ariyeten helal addetmesidir. Bu muameleye âriyet denmekten kaçınılmış tahlîl denmiştir" (7,244). Tabiri, ehl-i sünnet alimleri, boşanan kadının, hulle yoluyla eski kocasıyla nikahlanması mânasında kullanmışlardır.

[4] Şah Abdülaziz, Tuhfe, s.228.

⋆ Bu meselede Kur'ân'dan gösterilen bir diğer âyet de şudur (mealen): "Sizden hür ve mü'mine kadınları nikâhlamaya gücü yetmeyen olursa, sizin ellerinizde bulunan genç mü'mine cariyelerle evlensin... Cariye nikâhlama, sizden mehir ve nafakaya gücü yetmeyip de büyük bir meşakkat altına girmekten ve evlenmemekle de zinaya meyletmekten korkanlar içindir. Yoksa sabretmeniz sizin için daha hayırlıdır..." (4:Nisa: 25).

Âlimler: "Eğer derler, mut'a ve tahlil caiz olsaydı ne zinaya gitme korkusu olurdu ne câriye ile nikâhlanmaya hacet kalırdı, ne de cariyelerle nikâhlanmayı terk ederek sabretmeyi esas almak tavsiye edilirdi."[1]

⋆ Son olarak şunu da bilelim: Daha önce temas ettiğimiz ve Şia tarafından mut'a nikâhının mübahlığına delil yapıldığını belirttiğimiz âyet de âlimlerce, siyak ve sibakı içerisinde tahlil edilerek, ondan Şia'nın çıkardığı hükmün batıl olduğu gösterilmiştir. Bu âyetle ilgili olarak yapılan iki ayrı açıklamayı kaydedeceğiz. Mezkur âyette "O hâlde onlardan hangisiyle faidelendi iseniz, ücretlerini takdir edildiği vecih üzere ödeyiniz." (4. Nisa:24) denmektedir.

Âlimler, bunun mut'ayı helal kılmak üzere indiğini iddia etmenin açık bir hata olduğunu, bu rivâyetin hiçbir muteber sünnî kaynakta bulunmadığını, bunu İbnu Mes'ûd veya bir başka sahabeye nispet etmenin büyük bir iftira olduğunu söylerler. Ayrıca derler ki:

1) Şia'nın bundan çıkardığı hüküm, Kur'ân'ın başka âyetlerine zıttır. Bu âyetleri yukarıda kısmen kaydettik.

2) Âyetin, diğer âyet ve hadîslere uygun te'vili ise şöyledir: "Eğer siz nikâh akdi sırasında mehir belirtti iseniz, akitten sonra

[1] A.yer

kadınla zifaf yaptığınız takdirde, bir müddet sonra boşanacak olursanız, belirlenen mehrin tamamını ödeyeceksiniz, zifaf yapmadı iseniz yarısını ödeyeceksiniz.”

Bu ibareyi, makablinden koparıp müstakillen ele almak, Arapça açısından batıl bir davranış olur. Zira baştaki ‘fe’, ibarenin makablinden koparılıp, cümle başı yapılmasına manidir. Bu ‘fe’ kendisinden sonraki ibareyi, önceki kısma bağlar.

Ayrıca İbnu Mes’ud’a nispet edilen إلي أجَلٍ (ilâ ecelin) ziyadesine gelince, bu, hiçbir muteber sünnî kaynakta mevcut değildir. Mensuh bir kıraat olarak sübutunu kabul edecek olursak, mensuh olduğu için onunla amel edilmez. Çünkü mütevatir âyetlerle sabit olan ahkâma muhaliftir.

Farz-ı muhal olarak kabul edelim ki, bu sabittir. Yine de onun mut’aya delalet ettiği söylenemez. Şöyle ki, إلي أجَلٍ (ilâ ecelin) “belirlenen müddet kadar” tabiri, istimtaya (kadından istifadeye) müteallıktır, akdin kendine değil. Hâlbuki mut’ada belirlenen müddet, istimtaya değil, akdin kendisine müteallıktır. Böylece mâna şu olur: “Nikâhlı kadınlarla muayyen bir vakte kadar istimta etmişseniz onlara mehirlerini tam olarak verin.” Bu ziyadeyi ilâve etmenin gayesi, mehrin tam olarak ödenmesi için nikâh müddetinin tamamen geçmesine bağlı olduğu hususunda düşülebilecek vehmi önlemektir. Nitekim örfte, mehrin üçte biri peşin verilir, üçte ikisi de nikâhın devamı müddetiyle bağlı kılınır. Hâlbuki bu geciktirme işi bir vecibe olmayıp, kadının tasarruf ve ihtiyarı ile husule gelir. Kadın dilerse, zifaftan sonra hepsini bir defada talep etme hakkına sahiptir. Şeriat ona bu hakkı tanımıştır. Eğer, إلي أجَلٍ ibaresi, akde müteallık bir kayıt olsaydı, Şia nezdinde mut’a ömür boyunca ve ebeden sahih olmazdı. Hâlbuki bu, Şia’nın icmâıyla sahihtir.

Âyette geçen "Sizden kim... bolluğa güç yetiremezse" ibaresinin siyakı da nikâhla ilgilidir. Yani, "Sizden biri, hür kadınların mehrini ve nafakasını vermeye gücü yoksa Müslüman câriyelerle nikâhlansın." demektir. Durum böyle iken âyetin ortasında yer alan ibareyi, siyak ve sibakından koparmak mut'aya hamletmek, Kelamullah'ı açık şekilde tahrif etmek olur.

Dahası bu âyeti teemmül eden her aklı başında kişi, mut'anın açık olarak haram edildiğini görür. Çünkü Allah Teala hazretleri âyette hürlerle evlenmenin imkansızlığı halinde câriyelerle iktifayı emretmektedir. Eğer önceki kelâmda mut'anın müddeti kastedilseydi, arkadan "Sizden kim... bolluğa güç yetiremezse" demezdi. Çünkü, hür kadınla nikâhlanamama halinde mut'a, cima ihtiyacını görme ile sınırlı kalmayıp, aksine "Her bir yenide daha hoş daha tatlı bir lezzet var." hükmüne tabi olmuş olmaktadır. Bu durumda şöyle sorulabilir: Hangi zaruret bu sıkı ve şiddetli kayıtla câriyenin nikâhlanmasını helal kılmaya götürür?[1] İkinci açıklama, diğer âyetlere dayanılarak yapıldığı için bundan daha sahihtir. Üstelik, Şia'nın âyetten çıkardığı delillere cevap mahiyetindedir. Şöyle ki:

Şiî müellif Tûsî, Tehzibu'l-Ahkâm'da, âyette istimta kelimesinin geçmesini şöyle açıklar: "Bundan murat mut'a nikâhıdır. Çünkü kelime şeriatte mutlak kullanılınca bu hususi nikâh anlaşılır..." Tûsî şöyle devam eder: "Âyette geçen 'kadınlara ücretlerini verin' ibaresi de bundan muradın mut'a nikâhı olduğunu te'yid eder. Çünkü normal nikâhta verilen paraya şeriatta 'ücret' denmez 'mehir' denir."[2]

Şia'nın bu yorumunu cevaplayan Kâsâni der ki: " 'İstimta'dan (faidelenmeden) burada murad nikâhtaki istimtadır. Çünkü âyetin başında da sonunda da zikri geçen şey meşru

[1] Şah Abdülaziz, Tuhfe,s.229-30.

[2] Tusî, Tehzibul-Ahkâm, 7:249-250.

nikâhtır. Şöyle ki: Allah Teala hazretleri âyetin başında[1] kadınlardan nikâhı haram olanlardan bir kısmını zikretti. Sonra bunların dışında kalanları: 'Bunların gerisinde olanları mallarınızla arayıp nikâhlamanız için size helal kılındı.' ibaresiyle mübah kıldı. Âyetin devamında geçen 'Namuskar ve zinaya sapmamış olanlardan' ibaresi 'Evlenmemiş olanlar, zâni olmayanlar' demektir. Âyeti kerimenin devamında Allah Teala 'sizden kim hür Müslüman kadınları nikâhla alacak bir bolluğa güç yetiremezse...' buyururken 'nikâh' kelimesini zikretmiştir, icareyi (kiralamayı) ve mut'ayı değil. Öyleyse, önceki geçen 'faidelendiğiniz' tabiriyle 'nikâhtaki faidelenme' anlaşılacaktır."

Kâsâni açıklamasına şöyle devam eder: "Âyette kadına verilecek meblağın 'ecr' olarak isimlendirilmesine gelince: Nikâhtaki 'mehir' bazan ücret kelimesiyle ifade edilmiştir. Nitekim âyetin devamında Allah Teala hazretleri '...Kadınları ailelerinin izniyle nikâhlayın onlara ücretlerini verin.' buyurmakta, ücretle 'mehr'i kastetmektedir. 'Ey Peygamber! Ücretlerini (=mehirlerini) verdiğin hanımlarını Allah'ın sana ganimet olarak verdiği câriyeleri... sana helal kıldık.' (33. Ahzab:50) buyurarak mehri ücret kelimesiyle ifade etmiştir."

Kâsânî, burada bir noktaya daha dikkat çeker: "Nikâh esnasında verilene 'mehir' denmiştir, kadına duhülden ve ondan istimtadan sonra verilmesi gerekene de 'ücret' denmiştir."[2]

Kâsânî'nin bu açıklaması kavranınca, Şia âlimlerinin, "Bu âyette zikredilen mut'a serbestisi" iddiasının tutarsızlığı anlaşılacak ve bunun neshedilmediğine dair yürüttükleri sayfalar dolusu mülahaza ve mütalâaların, itham ve tarizlerin havaya kürek sallama olduğu anlaşılacaktır.[3]

[1] Kâsânî, Bedâî', 2:273.

[2] Söylediğimiz hususa en güzel örneği Muhammed el-Hüseyn, *Aslu'ş-Şi'a ve Usûlühâ* adlı eserde vermektedir (s.93-116).

[3] İbn Hacer, a.g.e., 11:77.

8- Âlimlerin İcmâı

Rivâyetleri teker teker kaydederken de yer yer belirttiğimiz üzere, şârihler Hz. Ömer'in yasağından sonra, mut'a nikâhının haramlığı hususunda Ehl-i Sünnet'in icmâından bahsederler.[1]

⋆ Bir kere, Hz. Ömer çok sayıda sahabenin hayatta olduğu bir devrede mut'ayı açık seçik olarak haram ilan edip, bunu herkesin duyacağı şekilde ta'mim ettiği hâlde, ona herhangi bir sahabenin itiraz ettiği duyulmamıştır. Aksine, daha önce mut'a nikâhına ruhsat vermiş olanların hepsinin kanaatlerinden döndükleri görülmüştür. Tahâvî, bu durumu şöyle yorumlar: "Ashab'ın bu meselede Hz. Ömer'e itiraz etmemeleri, onların, nehy ettiği şeyde Hz. Ömer'e uyduklarına delildir. Bu husustaki yasakta icmâları da, ruhsatın nesh edildiğine delildir ve hüccettir."[2]

⋆ Hz. Ali, ruhsatın mensuh olduğunu söyler.[3]

⋆ Ca'fer İbnu Muhammed, mut'a hakkında sorulunca: "Biaynihi zina (tam tamına zina)" demiştir.[4]

⋆ İbnu'l-Münzir: "İlklerin (Sahabe, Tabiîn) bazılarında mut'a hakkında ruhsat rivâyeti gelmiştir. Ama şimdilerde, Râfizîlerin bir kısmı dışında ona cevaz veren tek kişinin varlığını bilmiyorum. Rafizîlerin iddiasına gelince: Allah'ın kitabına Resûlü'nün sünnetine muhalif sözün, hiçbir değeri yoktur."[5] demiştir.

⋆ İmam Malik "Haramdır" demiştir.[6]

⋆ İmam Şafiî "İki kere neshedildi" demiştir.[7]

[1] Zürkânî, Şerhu Muvatta 4,47; Hattâbî, a.g.e. 2:558.

[2] Tahâvî, a.g.e. 3:27.

[3] Buhari, "Nikâh" 31.

[4] İbnu Hacer, Fethu'l-Bâri, 11:77.

[5] İbnu Hacer, Fethu'l-Bâri, 11:77.

[6] Zürkânî, a.g.e., 4:36.

[7] İbnu Hacer, Fethu'l-Bâri, 11:74.

⋆ İbnu Cüreyc, Basra'da, mut'anın cevazıyla ilgili 18 hadîs rivâyet etmiş olmasına rağmen görüşünden rücu etmiş, haramlığına hükmetmiştir.[1] Onun rivâyet ettiği hadîsler yukarıda kaydettiğimiz çeşitten mensuh hadîsler olmalıdır.

⋆ Buhârî, mut'a ile ilgili bab'a şöyle bir başlık koymuştur: "En sonunda Resûlüllah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mut'a nikâhını yasakladığına dair bab."[2] İbnu Hacer, Buhârî'nin, bu başlıkla, mut'a nikâhının önceden mübah olduğu hâlde sonradan yasaklandığı kanaatini taşıdığını belirtir.[3]

Görüldüğü üzere, mut'a nikâhının haram olduğu hususunda icmâ hasıl olmuştur. İcmânın hükmünü değiştirmeye, gerçek müçtehide bile din-i mübin-i İslâm yetki tanımamıştır. İcmâ dinimizin kaynaklarından, edille-i şer'iyyeden biridir.

9- Mut'a Nikâhının Cezası

Belirttiğimiz üzere, Şia'dan bazıları hariç, bütün İslâm uleması bunun haram olduğunu söylemekte müttefiktir. Ehl-i Sünnet ise icmâ etmiştir. Ehl-i Sünnet'ten sadece İbnu Abbas'tan lehinde fetva rivâyet edilmişse de, sonradan o da fetvasından rücû etmiştir.

Âlimler, Hz. Ömer'in yasağından sonra mut'aya başvuran olması durumunda verilecek hüküm üzerine de mütalâa beyan ederler. Nevevî'nin kaydına göre, böyle bir akdin, dühulden (kadına temas) önce de olsa sonra da olsa batıl olduğunu söylemekte icmâ vardır. Sadece İmam Züfer merhum "şart batıl, nikâh sahihtir." demiştir. Yani, müddetle ilgili şart batıl addedilerek, normal bir nikâh sayılacağına hükmetmiştir.[4] Tahavî, Züfer'in:

[1] İbnu Hacer, Fethu'l-Bâri, 11:77.
[2] Buhari, "Nikâh" 31.
[3] İbnu Hacer, Fethu'l-Bâri, 11:70.
[4] Nevevî, Şerhu Müslim, 9:182

“Müddet şartı batıldır, mut’a nikâhı ebedî müddetle yapılan nikâh gibi olur.” sözünü “Mut’a nikâhı ile aldığı kadını yanında bulunduranlar onları salsınlar.” hadîsini göstererek reddeder: “Önceki akid, akdin ebedî olarak devamını gerektirmez. Eğer gerektirseydi, kadın ve erkeğin akid sırasında koydukları müddet şartını feshederdi. Yasaktan önce sıhhat ve cevazı sabit olduğuna göre, nikâhı feshetmez. Öyleyse hadîsteki ‘ayrılma emri’ bu çeşit akdin, ebedîlik hakkı tanımadığına delildir. Ebû Hanife, Ebû Yusuf, Muhammed böyle hükmeder.”[1]

Mut’aya terettüp edecek ceza, meseleyi değerlendirmedeki ihtilafla ilgilidir. Şöyle ki: Bu, batıl ve haram olduğuna göre, zina addedilip hadd-i zinanın uygulanması gerekir. Ancak âlimler, bunu demekte ihtiyatı tercih etmişlerdir. Eğer mut’anın zina ve dolayısıyla haram olduğu hususunda eksiksiz bir icmâ olsaydı hadd-i zina gerekecekti. Fakat icmâ meselesi biraz ihtilaflıdır. Zira dinde kesin bir hüccet addedilen icmânın bu meselede tahakkukunda şüphe hasıl omuştur. Çünkü İbnu Abbas’ın bidâyette lehinde fetvası vardır. Ulemânın benimsediği umumi prensibe göre, herhangi bir meselede, selef müçtehidlerinden bir tanesinin de olsa muhalefeti, icmâyı bozmaktadır.

Bu meselede icmâyı bozmuş olan İbnu Abbas’ın da (radıyallahu anhümâ), sonradan evvelki görüşünden vazgeçip mut’anın haram olduğuna kail olduğu da bilinmekte, dolayısıyla icmâ tamamlanmış olmaktadır. Ancak bu noktada usulcülerin bir ihtilafı devreye girmektedir: “İhtilaftan sonra hasıl olan icmâ önceki hilafın hükmünü kaldırır mı?” Yani önce ihtilaf edildikten sonra icmâ hasıl olsa, bu icmâ gerçek bir icmâ olabilir mi, önceki ihtilafın, icmâyı bozucu bir tesiri, bir rolü yok mu?

[1] Tâhâvî, a.g.e., 3:27.

İşte bu noktada görüş ayrılığı ortaya çıkmış, âlimlerden bir kısmı önceki ihtilafın müessir olmayacağını söylerken, büyük kısmı önceki ihtilafın müessir olacağını, icmâyı yaralayacağını söylemiştir. El-Kadî Ebu Bekr el-Bakıllânî bu görüştedir.[1]

Dolayısıyla muta nikâhının zina olacağı ve buna hadd-i zina terettüp edeceği hususu çok zayıf da olsa şüpheli hale gelmiştir. Resûlüllah'ın: "Şüphe durumunda hadleri tatbik etmeyin."[2] emri hadlerin yani ağır cezaların tatbikinde ihtiyat emr etmekte, suçun sübutu tam olarak kesinleşmezse haddin tatbik edilmemesini istemektedir. Bu durumları gözönüne alan âlimler, mut'a nikâhı yapanların zina suçuyla cezalandırılmasına fetva vermemiş ancak şiddetle cezalandırılmasına hükmetmiştir.[3]

10- Şiî Kaynaklarına Göre Mut'a

Konuya başlarken iki noktanın bilinmesi gerekir:

1-Bu bahiste kullanacağımız kaynaklar Şiîlerin hadîs kitaplarıdır: el-İstibsar, Men La Yahdaruhu'l-Fakîh, Tehzibu'l-Ahkâm, ve el-Furu' mine'l-Kâfî.

2- Rivâyetlerin kaynağı: Bunlar da Hz. Peygamber değil, Şiî'lerin masum dedikleri imamlardır. Bunlar umumiyetle isimleriyle değil unvanlarıyla zikredilir:

* Ebu Abdillah: Cafer es-Sadık rahimehullah'dır (vefatı 148 hicri).

* Ebu Cafer: Muhammed b. Ali el-Bakır rahimehullah'dır (vefatı 114 hicrî).

1 Nevevî a.g.e.9:182; Zürkânî, a.g.e, 4:47.
2 Münavî, Feyzu'l-Kadîr, 1, 227.
3 Nevevî a.g.e.9,182; Zürkânî, a.g.e 4:47.

⋆ Ebu'l-Hasen: Ali b. Musa er-Rıza rahimehullah'dır (vefatı 203 hicrî).

⋆ Emiru'l-Mü'minîn: Hz. Ali'dir (radıyallahu anh).

⋆ Tarif ve Tavsif

Mut'a ile ilgili rivâyetler Şiî kaynaklarında daha çok yer tutar ve sayıca sünnî kaynaklarda geçenlerle mukayese edilemeyecek kadar çoktur.[1]

Öncelikle belirtelim ki, Şia da, mut'ayı "Belirlenen ücret karşılığında, belirlenen müddet için yapılan bir nikâh" olarak tarif eder.[2] Burada kastedilen müddet, akitte belirtilmelidir. Belirtilmezse normal nikâh ahkâmı cari olur. Bu durumda talaku'ssünne ile boşanabilir, miras terettüp eder ve iddet arasında nafaka gerekir.[3] Mut'a nikâhında Şia veraset tanımaz.[4] Ancak şart koşulursa karşılıklı miras olabilir diyen olmuşsa da, "Şart koşsa da koşmasa da miras almaz." görüşü vardır. "Çünkü kadın zevce değil, müste'cere (kiralanmış kimse)dir."[5] Ücret de anlaşılan miktardır, bir avuç buğday, bir dirhem nakit vs. olabilir.[6]

⋆ Mut'a Anlayışında Sünnî-Şi'î Mukayesesi

Şia, mut'a nikâhında şahid gerekmediğine inanır ve "Allah ve melekleri şahid olarak yeter." der.[7] Ehl-i Sünnet, "Nikâhta

[1] Mesela Tûsi'nin Tehzibu'l-ahkâm'ında 32 sayfalık 57, 240-272 arası); İstib-sar'da 14 sayfa (3:141, 155 arası); Kuleynî'nin Fürû'unda 20 sayfa (5:448-468 arası) rivayet hep mut'a nikahı üzerinedir.

[2] Küleynî, el-Fürû 5, 455.

[3] Tusi, İstibsar 3:151; Küleynî, Fürû 5:455.

[4] Tusi, İstibsar 3:147,151; Küleynî, Fürû 5:460.

[5] Tusi, İstibsar 3:147

[6] Tusi, İstibsar 3:149.

[7] Tusi, İstibsar 3:143; Kuleyni, Furu 5:457.

Allah ve Resûlü'nün şahit" kılınması halinde nikâhın mün'akid olmayacağına ve yapanın da -fiilinde Resûlüllah'a gaybı bilme nisbeti bulunmasına binaen- "Gaybı Allah'tan başka kimse bilemez." (25. Neml:65) mealindeki âyete muhalefet ettiği için küfre düşeceğini kabul eder.[1] Şia'ya göre, normal nikâhta şahid, zaten çocuğun nesebi, miras -ve bir rivâyette de hudud- için gereklidir.[2] Tûsî "Resûlüllah zamanında şahitsiz nikâh yoktu." itirazına: "O, efdal olanı ifade eder." diye te'vil ederek cevazın asıl olduğunu belirtir.[3]

Ehl-i Sünnet'in rivâyetlerinde, Hz. Ömer'in yasaklamasına kadar, Ashab ve tabiînden, Resûlüllah'ın yasağını duymayanların mut'aya yer verdiğini belirtmiştik. Mut'a meselesine selefteki anlayışla Şia'nın anlayışını mukayese ederek bakınca, bazı ciddi farklar görülür:

1- Sünnî kaynaklar ruhsat tanıyan rivâyetleri de, yasak getiren rivâyetleri de Hz. Peygamber'e (aleyhissalâtu vesselâm) dayandırırken, Şiî kaynaklarda, pek nadir Resûlüllah'tan söz edilir. Onlar bu meseleyi hep imamlarına dayandırırlar. Mesela, İstibsar'da Hz. Peygamber'e nispet edilen hemen hiçbir rivâyet mevcut değildir.

2- Sünnî kaynaklarda cevaz, hep sefer haliyle ilgilidir, mukime de tecviz edildiğine dair rivâyet yoktur. Hâlbuki Şiî kaynaklar bunu, mukim, misafir, evli, bekâr herkese "helal ve mübah" addederler.[4] Kumî'de yer alan bir fetva söyle: "Kişi, dilerse mut'a yapar, hatta zevcesi olsa ve memleketinde zevcesiyle birlikte olsa bile."[5]

[1] Azimabadî, Avnu'l- Ma'bûd, 11:306; Fetâvâyı Kadıhan 1:334.
[2] Kuleyni, Furu 5:387.
[3] Tusi, İstibsar, 3:149.
[4] Kuleynî, Furu 5:452.
[5] Kumi, Men la yahdarahu'l-Fakih 3:296

3- Bir kadınla pek çok erkek mut'a yapabildiği gibi, aynı erkek mükerrer seferler mut'a yapabilir. Kuleynî'nin bir rivâyeti aynen şöyle: "Ebu Cafer Aleyhissalâtu vesselâm'a[1] sordum: 'Kurbanın olayım! Bir adam mut'a yapsa, şartı sona erse, sonra o kadınla bir başka erkek evlense, sonra ondan ayrılsa, sonra önceki erkek evlense, sonra ayrılsa, bu üç sefer cereyan etse, kadın üç erkekle evlense, birinci ile tekrar evlenmesi caiz olur mu?' Bana şu cevabı verdi: 'Evet kaç sefer dilerse. Bu kadın hür kadın gibi değildir, bu kirayla tutulmuş (müste'cere) biridir; cariye kadın mesabesindedir.'"[2]

Şia, prensip olarak mut'ayı benimseyince kendi vicdanının da kabul etmeyeceği bir kısım ayıplara fetva vermiş, tezadlara düşmüştür. Şiî kaynaklarında bu çeşit rivâyetlere sıkça rastlanır. Bir kısım rivâyetler, kadının kocasına sadakati emrettiği,[3] erkek kadın herkesi zinadan men ettiği[4] hâlde mut'a bahsinde evli kadınla da mut'aya müsamaha gösteren bir üslûba rastlanır. Ebu Abdillah, bir soru üzerine mut'a yapmaktan kaçınılacak kadınları şöyle sayar: "Kevâşif, devâî, begâyâ ve zevâtu'l-ezvaçtan kaçın!" Soru sahibi, bu tabirlerle neyi kasdettiğini sorunca, Ebu Abdillah açıklar: "Kevâşif, açıktan zina yapan, herkesçe bilinen zani kadınlardır; devâî: Nefislerine erkekleri davet eden ve fesadı bilinen kadınlardır; begâyâ: Zina ile ma'ruf olanlar (fahişeler); zevatu'l-ezvac: Sünnete uygun olmayan şekilde boşanmış olanlar."[5] Burada evlilerin zikredilmemesi dikkat çekicidir.

[1] Şiîler, "aleyhisselam" ifadesini âlimleri için kullanırlar. Sünnîler bunu sadece peygamberlere kullanırlar.

[2] Kuleynî, Furu 5:460.

[3] Tusi, İstibsar 3:143.

[4] Tusi, İstibsar, 3:142,168.

[5] İstibsar 3:143; Menla 3:292. Zevatu'l-Ezvac tabiri ibare yönüyle "kocaları olan kadınlar" manasını ifade eder ise de, rivayetin metninde, yukarıda kaydettiğimiz manada açıklanır: "Dedim ki: Zevatü'l-Ezvac ne demektir? Dedi ki: Sünnete uygun olmayan bir tarzda boşanan kadınlardır."

Esasen mut'a yapacağı kadının evli bir kadın olduğundan şüphelenip, tahkik edince evli çıktığını, bu durumda ne yapması gerektiğini soran kimseye, Ebu Abdillah: "Niye araştırıyorsun?" cevabını vererek evli olanla de mut'aya gözyumucu bir cevap verir.[1] Meselede temel prensip, kadının evli olup olmadığını araştırmamaktır.[2] Ebu Abdillah: "Kadının evli olup olmadığını sorman gerekmez. Sana düşen, nefsi hususunda kadının beyanını tasdik etmektir" der.[3]

Buna rağmen, bir başka tezada daha yer verir ve "Mut'a yapılacak kadında iffet arar, güzel bile olsa zaniye ile mut'a yapılamaz." der.[4] Ebu Abdillah'ın mut'a üzerine bir soruya cevap sadedinde "Helaldir, ancak afife kadınla nikâhlan, Allah Teala hazretleri (mü'minleri tarif ederken): "Onlar ki ferclerini muhafaza ederler..." (23. Mü'minûn:5) buyurmuştur. "Dirhemin hususunda itimadın olmayan yere fercini koyma." dediğini görürüz.[5]

Şu notu da düşmemiz gerekir: Şiî kaynaklarda bu hususta kesin bir hüküm yok. Nitekim bazı rivâyetlerde sadece iffet değil, iman da aranır, mü'mine ile mut'anın mümkün olduğu, diğer bazılarında Yahudi ve Hıristiyanlarla da caiz olacağı, Mecusilerle caiz olmayacağı, ama bulunmamaları halinde Mecusi ile caiz olacağı ifade edilir.[6]

Mut'a nikâhına bir hayız dönemi, 45 gün (ve bazılarına göre 4 ay 10 gün)[7] gibi bir iddet tanımaları[8], bir başka tezad olmaktadır. Gizlilik içinde mut'a yapan evli kadın mı iddete riâyet edecek?

[1] Tusi, Tehzibu'l-Ahkam 7:453, 454.
[2] Tusi, Tehzib, 7:252.
[3] Kuleyni, Furu 5:462.
[4] Tusi, İstibsar 3:143.
[5] Tusi İstibsar 3:142.
[6] Tusi İstibsar 3:144.
[7] Kumi, Men la Yahdarahu'l-Fakih, 3:296.
[8] Kuleyni, Furu, 5:455.

Bir rivâyette mut'a yapılmayacaklar arasında zevatu'l-ezvac (kocalılar) da zikredilir, ancak bunun tarifi de yapılır: "Sünnete uygun olmayan tarzda boşananlar."[1]

Şia da Ayıbın Farkında

Şiî kitapların mut'a ile ilgili bahislerinde öyle pasajlara, fetvalara rastlanıyor ki, insanlık adına haya etmemek, iğrenmemek mümkün değil. "Evli kadının bile", bir başka erkekle "Allah'ın kitabı ve Resûlü'nün sünneti üzere (!)" mut'a yapmasına fetva verdirecek[2] ruh hali nedir diye insan sormadan edemiyor. Bırakın İslâmiyet'i, evlilik müessesesinin kudsiyetine inanmış hangi din, fıtratı bozulmamış hangi insan böyle bir fetvayı verebilir? Aslında, bu fetvayı verenler de düştükleri ifratın, yaptıkları işin iğrençliğinin farkındalar: Abdullah İbnu Umeyr, mut'aya fetva veren(!) Ebu Ca'fer'e sorar:

-Kendi kadınların, kendi kızların, kızkardeşlerin, amcanın kızları mut'a yapsalar bu seni memnun eder mi?"

Rivâyet şöyle devam eder: "Ebu Ca'fer aleyhisselâm kadınları ve amcasının kızları zikredilince yönünü çevirdi."[3]

Bir diğer rivâyette Ebu'l-Hasen'in, bir kısım mevalisine (yardımcılarına) şöyle yazdığını görmekteyiz: "Mut'ada ısrar etmeyin, size sünneti ikame etmek düşer.[4] Odalıklarınız ve hür hanımlarınız varken mut'ayla meşgul olmayın; aksi takdirde, onlar sizleri inkar ederler, uzaklaşırlar, bunu emredene beddua ederler, bizlere lanet okurlar."[5]

[1] Tusi, Tehzib, 7:252.

[2] Kuleyni, Furu, 5:462; Tusi İstibsar 3:152.

[3] Tusi, Tehzibu'l-Ahkam, 7:250-251.

[4] Sünneti ikâmeden iki mâna çıkarmışlardır: 1- Mut'ayı bir kere yaparak sünneti yerine getirmek; 2- Mut'anın sünnet olduğunu kavl ile ikrar etmek, fakat bunu yapmak bir vecîbe değildir. Onu yaparak zarara düşmek gerekmez.

[5] Kuleynî, Furu 5:453.

Keza Ebu Abdillah'tan da: "Mut'ayı bırakın, ayıp iş yapmaktan haya etmiyor musunuz?" dediği rivâyet edilmiştir.

Ancak Kuleynî te'vili yapıştırır: "Bu yasak, ashabından ve ihvanlarından salih olanlara hamledilir."[1] Yani havastan olanlara, salihlere ayıp; fakat avama, halka ayıp değil. Sünnî İslâm'da, hadîslerde böyle bir telakkiye rastlanmaz. "Ayıp" herkese ayıptır.

11-Bir Soru ve Cevabı

Şimdi şöyle bir soru mâkuldür: "Şia da esas itibariyle Kur'ân ve sünnete dayandığına göre, mut'a nikâhı meselesinde niye bu kadar zıt görüşler ortaya çıkmıştır? Onların hiç mi haklılık tarafı yok?"

Bunun gerçek bir izahı uzun kaçar. Ancak kısaca bilinmesi gereken husus şudur: Ehl-i Sünnet bu meselede onların kendiliklerinden hadîs uydurduğunu söylemiyor. Resûlüllah'ın mut'aya cevaz verdiğini, sağlığında bununla amel eden Sahabîlerin bulunduğunu kabul ediyor. Bu husus Ehl-i Sünnet nezdindeki sahih rivâyetlerde sabittir. Ancak, diğer birçok meselede olduğu gibi Aleyhissalâtu vesselâm bunu sonradan yasaklamış, böylece nesh edilmiştir. Ehl-i Sünnet, Resûlüllah'ın vefatından sonra, bu yasağı işitmemiş bulunan bazı Sahabî ve tabiîn tarafından da mut'a nikâhının icra edildiğini de kabul eder. Ancak, Ehl-i Sünnet, bu tatbikatın Hz. Ömer'in meseleye müdahale edip yasağı ta'mim etmesiyle son bulduğunu ve Hz. Ömer'e hiçbir Sahabînin itiraz etmediğini, böylece mut'anın haram olduğu hususunda icmâ hasıl olduğunu da kabul eder.

Şia ile Ehl-i Sünnet, hadîs anlayışında farklıdır. Aradaki ayrılık temelde bundan kaynaklanır. Şöyle ki:

[1] Kuleynî, a.yer.

1) Ehl-i Sünnet sahabe arasında hiçbir ayırım yapmadan hepsinin rivâyetini makbul addederken, Şia Âl-i Beyt'e mensup çok az sayıda sahabenin rivâyetini kabul eder, diğerlerini reddeder.

2) Ravi meselesindeki tefrikleri sahabe tabakasında kalmaz, sahabeden sonra gelen Tabiîn ve Etbauttabiîn gibi diğer ravi tabakalarında da ayırım devam eder. Sahabeden sonraki ravilerdeki ayırım, ravinin makbul olabilmesi için ravide aradıkları şartlardan ileri gelir. Gerçi Ehl-i Sünnet de her raviden hadîs almaz, ravinin mü'min, dindar, doğru sözlü, zabtı kuvvetli, mürüvvet sahibi vs. olmasını şart koşar. Şia da benzer vasıfları şart koşar. Ama "mü'min" deyince, ravinin İmamiye-İsna aşeriye mezhebinden olmasını kasteder. Yani ravide aranan şart objektif olmaktan çok subjektif bir hal alır.[1] Hâlbuki Ehl-i Sünnet, ravinin "mü'min olması gerekir" derken, bununla İslâm'ın iman esaslarını dil ile ikrar kalb ile tasdiki kasteder, başka bir kayıt koymaz. Hatta Ehl-i Sünnet'ten olmasını da şart koşmaz. Diyanet ve sıdk vasıflarını taşıyan Şiî ravilerden de hadîs alır. Şia ise, değil Ehl-i Sünnet, İsna aşere dışında kalan, Şiî mezheplerine mensup kimselerden bile hadîs kabul etmez.

3) Şiîlere göre, hadîs, masum imamların söz, fiil ve takrirleridir.[2] Bir rivâyetin hadîs olabilmesi için mutlaka masum addettikleri bir

[1] Tarif aynen şöyle: "Sahîh hadîs, senedi bütün tabakalarda imamiye mezhebine mensub âdil râvinin âdil râviden masum imama kadar muttasıl suretle rivayet ettiği hadîstir" (Zeynûd-Dîn İbnu Ali İbnu Ahmed vefat 965, er-Riâye fi ilmi'd-Diraye s.77; el-Kahpâni, Mecma'u'r-Rical 7:195).

[2] Her ne kadar "mâsum" tâbirinin zımnında Hz. Peygamber de dahil ise de (Amilî, a.g.e. s. 77), kitaplarında nâdiren Hz. Peygamber'e ulaşan hadîs mevcuttur. Ayrıca bilinmesi gereken bir husus şudur: Hz. Peygamber-'in sözünün de muteber bir hadîs sayılabilmesi için, masum imamlar yoluyla rivayet edilmelidir. Böyle olmayan rivayetler onların nazarında değersizdir. Bu çeşitten masum imam târikiyle rivayet edilmeyen hadîslere muvassak denmektedir. Üçüncü derecede bir ehemmiyet taşımaktadır. (Abdulvehhâb Abdullatif, el-Müsteker, el-Mu'tasar kısmında s.20); a.g.e.84.

imama ulaşması şarttır. Ona ulaşmadan gelen sözler hadîs değildir, makbul değildir. Bu sebeple Şiîlerin hadîs kitapları hep, masum olduğuna inandıkları imamların sözleriyle doludur. Resûlüllah'a nisbet edilen hadîsler pek nadirdir.

Hemen şunu belirtelim ki, masum imam inancı, Ehl-i Sünnet'te yoktur. Ne Kur'ân, ne de sahih hadîsler böyle bir akideye yer vermez, bu Şia'ya mahsus bir inançtır. Ehl-i Sünnet "ismet"i yani her çeşit hata ve günahtan korunmuş olma halini sadece peygamberlere tanır. Peygamberler dışında hiç kimse ismet sahibi yani günahsız ve hatasız olamaz, Allah namına hüküm beyan edemez.

Şu hâlde Ehl-i Sünnet ile Şia arasında bir kısım farklar, objektiflik, subjektiflik noktasında başlar. Ehl-i Sünnet, Kur'ân ve hadîste gelen objektif kıstaslarla hareket eder. Şia subjektiviteyi esas alır, aklı ve sağduyuyu tatmin etmeyen bir kısım peşin kabullerden hareket eder. Kur'ân'la ilgili açıklamalarda olsun, Kur'ân'da olmayan meselelerin zuhurunda koyacağı hükümde olsun Ehl-i Sünnet hep sünnete dayanmayı esas aldığı hâlde, Sahabîleri reddetmesi sebebiyle Resûlüllah'ın hadîslerinden kendini mahrum bırakan Şia, ortadaki boşluğu masum imamla doldurmayı denemiş, Hıristiyanlıktaki kilise müessesesi gibi bir masum imam otoritesi kabul etmek zorunda kalmıştır. Bu yüzden onlar masum imamın sözlerine, fiillerine ve takrirlerine sünnet demeye mecbur olmuşlardır.

İşin içerisine siyasî taassup ve garazkâr muhalefet de girince, yukarıda kaydettiğimiz örneklerde görüldüğü üzere, mut'a meselesinde kendiliğinden bir ayrılık ve kemikleşme ortaya çıkmıştır. Ashab'ı reddetme, kendi mezheplerinden olmayanları mü'min saymama ve Hz. Ömer buğzunu her şeyin üstünde tutma gibi bazı prensipler, onları objektiviteden uzaklaştırmış,

birçok sahih rivâyetlerden mahrum bırakmış, ölçülerinden geçen ve fakat işlerine gelmeyen rivâyetleri de keyfî te'villere sevkederek hatalı sonuçlara atmıştır. Nitekim mut'a nikâhının Hayber Seferi sırasında yasaklandığına dair Hz. Ali'den gelen rivâyeti kitaplarına almışlardır, fakat "takiyye yapmıştır" diye tevil etmişlerdir.

Ehl-i Sünnet ulemasının uydurma veya çok zayıf addettiği bir kısım rivâyetler vardır ki, Şiî kaynaklarında masum imamlardan sünnet olarak rivâyet edilmektedir. Bu rivayetlerden kadın üzerine gelen birkaç örnek kaydediyoruz.

Ebu Ca'fer kadınlar hakkında şöyle demiştir: "Kadınlarla hususi şekilde istişare etmeyin. Yakınlar hakkında onları dinlemeyin. Şurası muhakkak ki, kadın yaşlanınca onun iki yarısının da hayrı gider ve iki yarısının şerri kalır. Güzelliği gider, dili keskinleşir, rahmi kısırlaşır. Erkek ise, yaşlanınca iki yarısının da şerri gider, her iki tarafının hayrı baki kalır. Aklı sabitleşir, re'yi sağlamlaşır, cehaleti azalır."[1]

"Resûlüllah (aleyhissalâtu vesselâm) harbe çıkmayı irade edince kadınlarını çağırır, onlarla istişare eder, sonra onlara muhalefet ederdi."[2]

"Ebu Abdillah demiştir ki: 'Kadınlarla istişareden kaçının. Zira onlarda za'f ve acz ve düşüklük vardır.'"[3]

"Emîru'l-Mü'minîn (Hz. Ali): 'Kadınlara muhalefette bereket var.' demiştir."[4]

[1] Kumi, Men la.., 3:298.

[2] Kumi, a.g.e., 3, 299. Kadınlarla İstişare meselesini ayrı bir makalede inceledik (Sur dergisi, Şubat 1987, sayı 131).

[3] Kuleyni, Furu, 5:518.

[4] Kuleyni, Furu 5:515.

Ebu Abdillah demiştir ki: "Mü'min kadın, siyah öküzdeki benek mesabesindedir (sayıca azdır)."[1]

"Kadınlar arasında salih olanlar iki kanadı da beyaz olan karga gibidir (yani yok gibidir)."[2]

İstifade Edilen Kaynaklar

- Abdu'l-Vehhab Abdullatif, *el-Mutasar min Mustalahatı Ehli'l-Eser min Ehli's-Sünne ve'ş-Şi'a ve'l-imamiyye Ve'z-Zeydiyye,* 5. baskı Kahire, 1966.
- Abdurrezzak b. Muhammed es-San'anî (v. 211). *Musannafu Abdirrezzak*, Beyrut (Ofset), 1970.
- Ahmed ibnu Hanbel (v. 241) *Müsnedu Ahmedi'bni Hanbel,* 1313. Kahire (baskısından ofset). Beyrut, tarihsiz.
- Âmidî, Seyfuddin Ebu'l-Hasen Ali b. Ebî Ali (v. 631), *el-İhkâm fi Usûli'l-Ahkâm,* Kahire, 1968/1387.
- Azimabadî, Ebu't-Tayyib Muhammed Şemsü'l-Hakk, Tahkik: Abdurrahman Muhammed Osman, *Avnu'l-Ma'bud Şerhu Süneni Ebi Davud,* Medine, 1968.
- Aynî, Bedru'd-Din Ebu Muhammed Mahmud b. Ahmed (v. 855), *Umdetü'l-Kârî Şerhu Sahihi'l-Buhari,* 1348 (baskısından ofset, Beyrut).
- Beyhakî, Ebu Bekr Ahmed ibnu'l-Huseyn (v. 958), *es-Sünenü'l-Kübrâ,* Haydarabad /Deken 1353.
- Buharî, Ebi Abdillah Muhammed İbnu İsmail, *Sahîh,* İst. 1981.
- Buharî, *el-Edebü'l-Müfred,* Kahire, 1379.

[1] Kuleyni, Furu 5:515.

[2] Kuleyni, Furu 5:515.

- Cânan, İbrahim, *Hz. Peygamberin Sünnetinde Terbiye,* 1979, Ankara.
- Cânan, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi,* Ankara 1988.
- Cassas, Ebu Bekir Ahmed İbnu Ali (v. 370), *Ahkamu'l-Kur'ân,* Kahire, tarihsiz.
- Darakutnî, Ali b. Ömer (v. 358), *es-Sünen*, Kahire, 1386/1966.
- Dehlevî, Şah Veliyyullah Ahmed b. Abdurrahim (v. 176), *el-İnsaf fi beyan-ı Sebebi'l-İhtilaf fi'l-Ahkâmi'l-Fıkhiyye,* Kahire, 1398.
- *Feteva-yı Hindiyye* (Bir Heyet tarafından hazırlanmıştır). 3. tab, Bulak 1310 baskısından ofset 1973.
- *Feteva-yı Kâdıhan* (Fetava-yı Hindiye ile basılmıştır).
- Hâkim, Ebu Abdillah Hakim en-Neysaburi (v. 405), *el-Müstedrek Ala's-Sahihayn,* Haydarabad-Deken, 1335.
- Hattâbî, Ebu Süleyman Ahmed b. Muhammed (v. 388), *Mealimu's-Sünen,* Humus 1393/ 1973, Birinci Tab.
- Heysemi, Nureddin Ali b. Ebi Bekr (v. 807), *Mecma'u'z-Zevaid,* Beyrut, 1967.
- İbnu'l-Arabi, Ebu Bekr (v. 543), *Ahkâmu'l-Kur'ân,* Kahire, 1968.
- İbnu Hacer, Ahmed b. Ali el-Askalanî (v. 852), *Fethu'l-Bari,* Mısır, 1959.
- İbnu Hazim, el Hemedanî; Ebu Bekr Muhammed b. Musa (v. 584), *Kitabu'l-İtibar fi Beyani Nasih ve'l-Mensuh,* Humus, 1386/1966.

- İbnu Hazm, Ebu Muhammed Ali b. Ahmed (v. 456), *el-Muhalla,* Tahkik: Hasan Zeydan Talebe Mısır.
- İbnu Hibban, Ebu Hatim Muammed b. Hibban el-Bustî, *Sahihu İbnu Hibban,* Beyrut 1987.
- İbnu Kesir, İmaduddin Ebu'l Fida (v. 774), *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim,* Beyrut, 1966.
- İbnu Mace-Ebu Abdillah Muhammed b. Yezid el-Kazvinî, (v. 275), *Sünenü İbni Mace,* Kahire 1952, Tahkik; Muhammed Fuad Abdulbaki.
- İbnu Sa'd-Ebu Abdillah Muhammed (v. 230), *et-Tabakatu'l-Kübra*, Beyrut, 1960.
- Kasanî, Alauddin Ebu Bekr İbnu Mes'ûd (v. 587), *Bedai'u's-Sanai' fi Tertibi'ş-Şerai'*, Beyrut 1974/1394.
- Malik İbnu Enes (v. 179), *el-Müdevvenetü'l-Kübra,* Naşir: el-Hac Muhammed Efendi, Beyrut (1323 Mısır baskısından) ofset.
- el-Mübarekfurî, Ebu'l-Ali Muhammed Abdurrahman b. Abdirrahim (v. 1353), *Tuhfetu'l-Ahvezî bi-Şerhi Cami't-Tirmizî,* Kahire, 1963.
- el-Muttakî, Alaeddin Ali (v. 975), *Kenzu'l-Ummal,* Haleb, 1969.
- Münavî, Şemsü'd-Din Muhammed Zeynü'd-Din Abdurrauf (v. 1031), *Feyzu'l-Kadir Şerhu'l-Cami'i's-Sağir,* Beyrut, 1972.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyin Müslim b.Haccac en-Neysaburî (v. 261), *Sahihu Muslim,* Tahkik: Muhammed Fuad Abdul'l-Baki, Kahire, 1955.

- en-Nesaî, Ebu Abdirrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb (v. 303), *es-Sünen,* Kahire 1930.
- en-Nevevî, Muhyiddin Ebu Zekeriyya Yahya (v. 677), *Şerhu Müslim*, Mısır, Tarihsiz.
- er-Razî, Ebu Abdillah Muhammed b. Ömer b. Hüseyn (v. 606), *et-Tefsiru'l-Kebir,* Naşiri: Abdurrahman Muhammed, Kahire, tarihsiz.
- Şafii, Muhammed İbnu İdris (v. 204), *er-Risale*, Tahkik: Ahmed Muhammed Şakir, Beyrut, tarihsiz.
- Şah Abdülaziz, Gulam Hakîm ed-Dehlevî, *Muhtasaru't-Tuhfetu'l-İsnâ Aşeriyye,* İstanbul 1976/1396-
- eş-Şatıbî, Ebu İshak İbrahim b. Musa (v. 790), *el-Muvafakat fi Usuli'l-Ahkâm,* Kahire, 1969, Tahkik: Muhammed Muhyiddin Abdu'l-Hamid.
- Şerbinî, Muhammed eş-Şerbinî, *Muğni'l-Muhtaç*, Mısır 1958/1377.
- Tahavî Ebu Ca'fer Ahmed b. Muhammed (v. 321), *Şerhu Me'ani'l-Âsâr,* Kahire, 1387/1968.
- Tahiru'l-Mevlevî, *Müslümanlıkta İbadet Tarihi,* İstanbul, 1963.
- Tirmizî, Ebu İsa Muhammed İbnu İsa b. Sevre (v. 279), *Sünenü't-Tirmizî,* Humus, 1966.
- Zürkanî-Ebu Abdillah Muhammed İbnu Abdilbaki b. Yusuf (v. 1122), *Şerhu'l-Muvatta,* Kahire 1961.

Şiî Kaynaklar

- Âmili, Zeynü'd-Din İbnu Ali İbni Ahmed (v. 965), *er-Ri'aye fi ilm-i'd-Diraye,* Kum, 1408.
- Kahpani, Zekiyyü'd-Din Mevla İnâyetullah b. Ali, *Mecma'u'r-Rical,* Kum, Tahrihsiz.
- Küleynî, Ebu Ca'fer Muhammed b. Yakub (ö. 329), *el-Furu Mine'l-Kafî,* Tahran, 1391.
- Kumi, Ebu Cafer es-Sadık, *Men La Yahdarahu'l-Fakih*, Tahran, 1390, 5. Tab.
- Muhammed el-Hüseyn Âl-i Kaşifu'l-Gıta, *Aslu'ş-Şi'a ve Üsuluha,* 4. Tab, Beyrut, 1982-1402.
- Muhammed Şirazî, *el-Mesailu'l-İslâmiye,* Tarihsiz, Yersiz.
- Tusî, Ebu Ca'fer Muhammed b. el-Hasen, (v. 460), *el-İstibsar fima'htulife Mine'l-Ahbâr*, Tahran, 1390, 3. Tab.
- Tusi, Ebu Ca'fer Muhammed İbnu'l-Hasen, (v. 460). *Tehzibu'l-Ahkâm fî Şerhi'l-Mukni'a*, Tahran, 1390, 3. Tab.
- Zeynü'd-Dîn İbnu Ali b. Ahmed (v.965), *er-Riaye fi İlmid-Diraye.*

Acı Bir Tecrübe: Mut'a (Geçici Evlilik) ve Gerçekler

Osman Şimşek

Araştırmacı - Yazar

"Bu yazıda, bütün incelemelerimi arz edemesem de, Mut'a hakkında çok özet bir bilgiyi sizlerle paylaşmaya çalışacağım. Mut'a bahanesini kullanarak, dinî bilgisi ve hayat tecrübesi eksik masum genç kızlarla evlilik hayatı sürdürmek bazılarının hedefidir. Onlar, saf muhataplarını kendi görüş ve tercihlerinin doğruluğuna ikna etmekte ve onların zihinlerini karıştırmaktadırlar. Bütün kız ve erkek kardeşlere, anne, baba ve arkadaşlara yalvarıyorum; sevdikleri insanlarla daha yakından ilgilensinler, onları görüp gözetsinler ve Mut'a telâkkisine kurban olmaktan korusunlar."

“On dört yaşındaydım ve tıpkı diğer gençler gibi benim de anne-babamla olan ilişkilerim bıçak sırtında gidiyordu. Hiç kimsenin, hattâ arkadaşlarımın dahi beni anlamadığı duygusuna kapılmıştım. Özellikle de, dişlerimin düzgün ve sağlam olması için taktırdığım diş telleri sebebiyle kendimi oldukça çirkin hissediyordum. O dönemde, erkek arkadaşlarıma karşı da ilgi duymaya başlamıştım.

“Onunla tanışmamdan sonra her şey değişti. Bir üniversite öğrencisinin bana kıymet verdiğini ve benimle ilgilendiğini bilmek büyüleyici bir şeydi. Artık o, benim nazarımda en mükemmel insandı. Bana, kraliçeymişim gibi davranıyordu. Çok geçmeden birbirimizin en iyi arkadaşı oluvermiştik. Ona her şeyi söyleyebileceğimi, onunla her mevzuu konuşabileceğimi düşünüyordum. Arkadaşlığımız ilerledikçe dinî mevzular da dahil değişik konulardan bahisler açtık. Onun, benimkinden farklı görüşleri vardı. Aramızdaki fikir ayrılıkları üzerinde sürekli tartışıyorduk. Ne var ki o, her şeyi olduğundan daha iyi gösterecek bir yol mutlaka buluyordu. Bir süre sonra, kafam karışmıştı ve ben şaşkına dönmüştüm.

“Bir gün, Mut’a’dan bahsetti; onun, Sünnî hadîs kitaplarında da caiz kabul edilen bir çeşit geçici evlilik olduğunu söyledi. Önce ona inanmadım; fakat, bazı sahih hadîs kitaplarını kaynak gösterince Mut’a ile alâkalı sözlerini ve teklifini kabul ettim. Nasıl bir felâketin içine düştüğümü fark edinceye ve işin aslını

kavrayıncaya kadar da sıkıntılarla dolu dört senemi Mut'a yoluyla evlenmiş birisi olarak geçirdim. Zamanla, onurumu, namus ve iffetimi, birkaç genç kızı daha aynı tuzağa düşüren birine kaptırdığımı anladım. Allah, gözlerimi açmama ve kendimi nasıl bir âfetin içine sürüklediğimi görmeme yardım etti. O zamana kadar, inanç ve fikirlerimi bile onunkine göre değiştirme eşiğinde bulunuyordum. İşte bu noktada, hakikati ciddî bir şekilde araştırmaya karar verdim.

"Bu yazıda, bütün incelemelerimi arz edemesem de, Mut'a hakkında çok özet bir bilgiyi sizlerle paylaşmaya çalışacağım. Mut'a bahanesini kullanarak, dinî bilgisi ve hayat tecrübesi eksik masum genç kızlarla evlilik hayatı sürdürmek bazılarının hedefidir. Onlar, saf muhataplarını kendi görüş ve tercihlerinin doğruluğuna ikna etmekte ve onların zihinlerini karıştırmaktadırlar. Bütün kız ve erkek kardeşlere, anne, baba ve arkadaşlara yalvarıyorum; sevdikleri insanlarla daha yakından ilgilensinler, onları görüp gözetsinler ve Mut'a telâkkisine kurban olmaktan korusunlar."

Yukarıdaki sözler, merkezi Kuzey İrlanda'da bulunan Belfast İslâm Merkezi'nin hazırladığı internet sayfasında ilk olarak 24 Kasım 1997 tarihinde yayımlanan bir mektuba aittir. Mut'a ile alâkalı acı bir tecrübe yaşayan bir hanımefendi, başkalarına ibret olması için hem kısaca başından geçenleri arzetmiş, hem de bir makale şeklinde kaleme aldığı mektubunun devamında özellikle Şiî kaynaklarına da müracaat ederek, Mut'a ile alâkalı güzel bir özet araştırma aktarmıştır. Biz bu makalemizde, bahsi geçen çalışmadan istifade ederek Mut'a (geçici evlilik) konusunu bütün açıklığıyla ortaya koymaya gayret edeceğiz.

Mut'a, Mânâsı ve İlgili Hadîsler

Mut'a, yararlanılan şey, umre ile haccı birleştirme, boşanan kadına verilen eşya, bir kadınla geçici olarak evlenme gibi mânâlara gelmektedir. Fıkıh terimi olarak Mut'a, bir erkeğin bir kadını aralarında kararlaştırdıkları bir zamana kadar ve belli bir para karşılığında eş olarak aldığı muvakkat (geçici) bir evlilik şeklidir.

Mut'a uygulamasında, erkek malî bakımdan kadından sorumlu değildir; fakat, eğer kadın bir çocuk doğurursa, o zaman erkek o çocuğun masraflarını karşılamak zorundadır. Ayrıca, süre dolduğu anda Mut'a nikâhı sona erer. Bu evlenme şeklinde miras da söz konusu olmadığı gibi, süre için de, bu tür evliliğin sayısı için de bir sınır yoktur. Gerek bu nikâh, gerekse devamlı bir nikâhla evli bir kişi, ücretini vererek istediği sayıda ve gerekirse yarım saatliğine, bir saatliğine mut'a nikâhı yapabilir. Bu nikâh şeklini kabûl eden Şiî ulemanın genel kabûlüne göre, böyle bir nikâh için şahit de, velînin izni de (kızın babası Mut'a'ya inanmayan bir Sünnî olsa da) şart değildir. Bütün bu özellikleriyle Mut'a, üzerine dinî kılıf geçirilmiş para karşılığı fuhşa benzemektedir.

Mut'a, cahiliye devrinde uygulanıyordu. Peygamber Efendimiz döneminde ise bir-kaç kere ruhsat verildiği ile ilgili rivâyetler vardır. Bu izinler, İslâm'da teşri nihaî şeklini almadan öncedir. Dikkat edilirse, Mut'a'ya izin veren rivâyetler, bazı sefer ve gazvelere hastır. Mut'a, bilâhare kesin olarak yasaklanmış ve ebediyen haram kılınmıştır.

Rivâyetlere göre Resûlullah (s.a.s.), Mut'a'ya ilk defa Hayber Savaşı'ndan önce üç gün izin vermiş; daha sonra da onu yasaklamıştır. Bir defasında, Mut'a'nın helâl olduğuna inanan birisi Hz. Ali (r.a.) ile bu konuda tartışınca, Hz. Ali ona, Allah

Resûlü'nün Mut'a'yı ve evcil eşeğin etinin yenmesini Hayber günü yasakladığını söylemiştir.[1] Bu hadîs-i şerif, daha sonra bahsedeceğimiz Şiî hadîs kitaplarında da mevcuttur. Allah Resûlü'nün Mut'a'ya ikinci kez izin verişi de Mekke'nin Fethi'nde vuku bulmuştur. Üç günlük izinden sonra Resûlullah Mut'a'yı tekrar ama bu defa Kıyamet Günü'ne kadar yasaklamıştır.[2]

Sebre b. Ma'bed el-Cühenî'den çeşitli yollarla nakledilen bir hadîs-i şerifde, Mut'a'nın sonsuza kadar yasaklandığını belirtmektedir. Resûlüllah (s.a.s) ile birlikte Mekke fethine katılan Sebre, Resûlüllah'ın (s.a.s) Hacer-i Esved ile Kâbe kapısı arasında durarak şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Ey insanlar, ben size kadınlarla mut'a yapmanız konusunda izin vermiştim. Şüphesiz Allah, onu kıyamet gününe kadar haram kılmıştır. Kimin yanında (Mut'a ile tuttuğu) kadın varsa, onu serbest bıraksın. Onlara verdiklerinizden hiçbir şey geri almayınız."[3] Bazı rivâyetlerde bu yasaklamanın Vedâ haccı sırasında gerçekleştiği de belirtilmektedir.[4] Bu durumda anlaşılan, Allah Resûlü (s.a.s.), Mekke'nin fethedildiği gün ilan buyurduğu yasağı Veda Haccı sırasında tekrar etmiştir. Çünkü Veda Haccı'na çok sayıda Müslüman katılmıştı. Peygamber Efendimiz orada daha önceden bildirilen pek çok meseleyi tekrar ettiği gibi "Mut'a"nın haram olduğunu da tekrarlayarak duymayanlara yeniden duyurmuştur. Böylelikle Mut'a'nın Kıyamete kadar kesinlikle haram olduğu te'kiden ifade edilmiştir.[5]

Mut'a, Kıyamet Günü'ne kadar haram kılınmıştır. Bu hüküm, şu kitaplardaki mevzuyla alâkalı hadîslerle de tasdik edilmektedir:

---

1 Buhârî, "Nikâh", 31; Müslim, "Nikâh", 29-32; İbn Mâce, "Nikâh", 44.
2 Müslim, "Nikâh", 22.
3 Müslim, "Nikâh" 19, 22, 24.
4 Ebû Davud, "Nikâh", 13; İbn Mâce, "Nikâh", 44.
5 Bkz. İbn Hacer, Fethu'l-Bari, 11:74; Nevevî, Şerhu Müslim, 9:180.

Müslim, "Nikâh", 19, 22, 24; İbn Mâce, "Nikâh", 44; Dârimî, "Nikâh", 16; Müsned, 3, 406. Mut'a'nın helâl olduğu, daha doğrusu, aşağıda temas edileceği üzere, henüz yasaklanmamış olduğu bir dönem geçtiği için, kaynaklarda onun helâl olduğunu ifade eden hadîsler de bulmak elbette mümkündür. Fakat, önemli olan, nihaî hükümdür.

İslâm'ın benimsediği Sünnî nikâha bir çok yönden ters düşen Mut'a'yı Peygamberimiz, bir çırpıda yasaklamamıştır. Bu itibarla, Mut'a'nın kesin haramlığını bildiren nihai hükümden önce geçici ruhsatları bildiren hadîsleri esas kabul ederek nihai hükmü bildiren nassları görmezlikten gelmek ve "Mut'a'ya izin verildiğini" söylemek, İslâm'a iftirada bulunmak demektir.

Burada gözden kaçırılmaması gereken çok önemli bir nokta daha vardır. Esasen, ne Kur'ân, ne de Resûlüllah Efendimiz, Mut'a'yı helâl kılmış değildir. Mut'a, Cahiliyye döneminde yaygın uygulamalardan biriydi. Nasıl İslâm, tebliğinde, tatbikinde ve pek çok hükümleri uygulamaya koyarken tedricî bir yol izlemiştir, Mut'a'nın haram kılınmasında da böyle bir tedricîliğin söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. Tıpkı içkinin tedricen haram kılınması gibi.[1]

İşte, Mut'a da bu şekilde tedricî olarak yasaklanmıştır. Bu tedricen yasaklanma sürecinde nesh cereyan etmiştir ki bu, dinin yerleşmesi süresince bir hükmün başka bir hükümle geçersiz hale gelmesi demektir. Peygamber Efendimiz (s.a.s.), Mut'a'nın haram kılınma süreci ile ilgili çok önemli olan bu noktayı şu şekilde ifade etmiştir; "Mut'a'yı, nikâh, talâk (boşama), iddet ve miras (ile ilgili ahkâmın teşrii) haram kılmıştır."[2]

[1] Bkz. İbrahim Cânan, Namus Fitnesi Mut'a, s.25-29.

[2] Ebû Ya'lâ, Müsned, 11:503; Darekutni, Sünen, 3:259; Heysemi, Mecmaü'z-Zevaid, 4:267.

Mut'a'nın (geçici evliliğin) Peygamberimiz tarafından haram kılındığı bir çok sahabî tarafından rivâyet edilmiştir. Bu sahabiler şunlardır; Hz. Ali, Hz. Ömer, Hz. Seleme ibn Ekva, Hz. Sebre ibn Ma'bed, Hz. Ebû Hüreyre, Hz. Cabir, Hz. Sa'lebe ibn Hakem, Hz. Abdullah ibn Ömer, Hz. Ebû Zer, Hz. İbn-i Abbas, Hz. Haris ibn Gaziyye, Hz. Sehl ibn Sa'd, Hz. Ka'b ibn Malik, Hz. Abdullah ibn Mes'ud, Hz. Enes ibn Malik, Hz. Huzeyfe ve Hz. Âişe (r.anhüm).[1]

Mut'a'nın haramlığında icma vardır.[2] Bununla birlikte, birkaç sahabîden farklı görüş nakledilmektedir. Bunlar, Mut'a'nın kesin olarak yasaklandığından haberi olmayan, Mut'a ile ilgili ruhsatın devam ettiğini zanneden kimselerdir. Nitekim, Hz. Ömer, Mut'a'nın Allah Resûlü tarafından kesinlikle yasaklandığını sahabenin huzurunda dile getirmiş ve sahabe tarafından itirazsız kabul görmüştür. Bazı sahabilerin, bir kısım meselelerin haram ve helâlliğini sonradan öğrenmeleri, sadece Mut'a'ya has değildir. Meselâ, Hz. Ebû Bekir gibi Resûlüllah'a en yakın bir sahabî, kendisine cedde, yani büyükanneye torundan düşecek mirasın miktarı hakkında sorulduğunda bu konuda Allah Resûlü'nden bir şey işitmediğini söylemiş ve bir öğle namazından sonra cemaate "İçinizde ceddeye verilecek miras hakkında Allah Resûlü'nden bir şey işiten var mı?" diye sormuştur. Muğire İbn Şu'be gibi çok sonraları Müslüman olmuş bir sahabî ise ayağa kalkıp, Allah Resûlü'nün ceddeye südüs (altıda bir) takdir buyurduğunu söylemiş, Muhammed ibn Mesleme de bunu teyid etmiştir. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir, meseleyi ona göre hükme bağlamıştır.[3]

[1] Bkz. Kâsanî, Bedaiü's-Sanai, thk. Ali Muhammed Muavvez, Adil Ahmed Abdülmevcut, dipnotlar, 3:473-477.

[2] Tehanevi, İ'lâus-Sünen, 11:58-59; Kasani, Bedaiü's-Sanai, 3:476-478.

[3] Tirmizi, "Feraiz", 10; İbn Mace, "Feraiz", 4; Ebû Davud, "Feraiz", 5.

İbn-i Abbas'ın zaruret ve ihtiyaç hâlinde (açlıktan ölmek üzere olan bir insanın lâşe yemesi gibi) Mut'a'ya ruhsat verdiği, fakat sonradan bu görüşünden rücû ettiği kaynaklarda yer almaktadır. Meselâ İbn Abbas, "Mut'a, İslâm'ın ilk döneminde vardı. Bir kimse tanımadığı bir beldeye geldiği zaman, orada kalacağı süre içinde, eşyasını koruyacak ve kendisine hizmet edecek bir kadınla evlenirdi." İbn Abbas, "Ve onlar ırzlarını korurlar. Ancak eşleri ve sahip oldukları câriyeler bunun dışındadır. Bunlarla olan cinsel ilişkilerinden dolayı kınanmazlar." (Mü'minûn, 23/5, 6) âyeti karşısında şöyle demiştir: "Bu iki münasebet dışında bütün yollar haram kılınmıştır."[1] İbn Abbas'ın, vefat etmeden önce de Mut'a ile ilgili önceki görüşlerinden dolayı Allah'a tevbe ettiği rivâyetleri de vardır.[2]

Mut'a, Hz. Ömer ve Hz. Ali

Hz. Ömer'in halifeliği döneminde bir kadın kendisine gelerek, aslında başkasıyla nikahlı olan ama kendisiyle de Mut'a yoluyla evlenen kocasından şikayet edince ve ondan olan çocuğun sorumluluğunu üzerine almadığından yakınınca, Hz. Ömer Mut'a'nın haram olduğunu açıkça ifade ve ilan etmiştir: "Resûlüllah (s.a.s) bize üç defa Mut'a yapmaya izin verdi, sonra bunu haram kıldı. Allah'a yemin olsun ki, evli bir kimsenin Mut'a yaptığını bilirsem, Resûlüllah'ın, Mut'a'yı haram kıldıktan sonra, yeniden helâl kıldığına dair bana dört şahit getirmezse onu taşla recmederim."[3] Hz. Ömer'in sözü dikkatle mütalâa edilirse görülecektir ki, Mut'a'yı yasaklayan kendisi değildir; o, Allah Resûlü'nden öğrendiği hükmü dile getirmektedir.

---

1 Tirmizî, "Nihâh", 29.

2 Bkz. Kâsani, a.g.e. 3/469 dipnot.

3 İbn Mâce, "Nikâh", 44/196.

Hz. Ömer'in Mut'a'yı yasakladığı iddiasıyla ilgili olarak, ona atfedilen, "Resûlüllah zamanında iki mut'a vardı; umrenin Hacca katılması (Hacc-ı Temettu') ve nikâh-ı mut'a: ben, ikisini de yasaklıyorum." rivâyeti de vardır ve Şiîler, yukarıdaki rivâyete değil, bu rivâyete sarılırlar. Oysa, Hz. Ömer'in Resûlüllah (s.a.s.) zamanında caiz olan bir şeyi kendine göre haram etmesi düşünülemeyeceği gibi, böyle bir tavra da, İslâm'daki en küçük farklı bir uygulama karşısında bile tepkisini hemen ortaya koyan Sahâbe'nin sessiz kalmayacağı açıktır. Gerçi Şiîler, buna da güya bir açıklık getirmekte ve Hz. Ömer'e hiçbir sahabînin güya ses çıkarmamasını ve ona itiraz etmemesini de "korku" sâikine vermekte, Hz. Ömer'in insanları taşlamayla tehdit ettiğini, "onun sert mizacını (!) ve efsanevî şiddetini (!) bilen diğer sahabîlerin ona karşı söz söylemeye cesaret edemediklerini" iddia etmektedirler. Ne yazık ki, İslâm adına defalarca canını ortaya koymuş bulunan Hz. Ali gibi bir İslâm kahramanını da böyle bir korku ve takıyye ile suçlamakta, onun, şartların uygun olacağı ana kadar sabrederek, kendi devrini bekleme gayesiyle sessiz kaldığı ithamında bulunmaktadırlar.[1] Ne yazık ki onlar, Resûlüllah'tan sonra birkaç sahabî dışında bütün Sahâbe'nin irtidat ettiği, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in de mürted ve münafık, en fazla âmî mü'min olduğu suçlamasını yaparken, Hz. Ali'yi, yine takıyye yaparak -haşa- mürted ve münafıkların arkasında namaz kılma, onların Müslümanlara hükmetmelerine ses çıkarmama, hattâ Hz. Ömer'e kızını verme gibi çok ağır ithamlar altında bırakabilmektedirler. Öte yandan, Hz. Ömer konusundaki iddiaları da, gerçeklerle taban tabana zıttır. Hz. Ömer (r.a.), sert değildi; hak konusunda tavizsizdi. Onun hak karşısındaki tereddütsüz teslimiyetinden dolayı, kendisine "el-vakkaf ınde'l-hakk" (hak ortaya çıktığında, hemen

[1] Mecd-Ali Abbas, Şiî Ansiklopedisi, 3. cilt, 6. bölüm.

duran) denmişti. Kendisine, hem de camide hutbede iken, herkesin hazır olduğu bir zamanda yaşlı bir kadın bile itiraz edebiliyor ve Hz. Ömer, kadının haklılığı karşısında, çok rahat bir şekilde, "Ömer hata etti, kadın isabet etti; ey Ömer, dinini bir yaşlı kadın kadar bile bilmiyorsun." itirafında bulunabiliyordu. Ayrıca, bir yandan Hz. Ömer'in "efsanevî sertliği"ni ileri süren ve onun karşısında Hz. Ali'ye takıyye yaptıran aynı insanlar, mesele Hz. Ali ile Hz. Ömer'i ilim noktasında karşılaştırmaya gelince, Hz. Ömer'in kendi görüşünden vazgeçip Hz. Ali'nin görüşünü kabul ettiği, bazen meseleyi doğrudan Hz. Ali'ye havale ettiği, hattâ "Ebû'l-Hasan olmasaydı, Ömer helâk olmuştu." itirafında ve "Ya Rabbi, beni Ebû'l-Hasan'ın bulunmadığı bir meclise çıkarma." duasında bulunduğu azımsanmayacak sayıda rivâyete yer vermektedirler. Kaldı ki, Hz. Ali Efendimiz, kendi hilâfeti döneminde, meselâ Hz. Ömer efendimizin ganimet mallarının taksiminde benimseyip uyguladığı içtihadıyla değil, kendi içtihadıyla hareket ederken, onun ne Mut'a, ne de Hz. Ömer'in Şiîlerce serrişte edilen diğer içtihad ve uygulamaları konusunda farklı bir hüküm ve uygulama ortaya koyduğu vaki değildir ve Şiî kaynaklarda bile nakledilmemektedir.[1]

Mut'a ve Şiî Kaynaklar

Tarihte Şiî âlimler, Sünnîlerle uyuşmadıkları konularda güya kendi görüşlerini ispat için Sünnî kaynakları, çoğunlukla kendilerine göre, yani çarpıtarak kullanırlarken, Sünnîler, polemikten mümkün olduğunca kaçındığı, enerjilerini daha çok müsbet alanlara ve Müslüman olmayanları İslâm'a davet noktasında yoğunlaştırdığı ve Müslümanlar arasındaki ihtilâflı

[1] Bkz: Abdülhüseyin Ahmed el-Eminî, el-Ğadir fi'l-Kitab ve's-Sünne ve'l-Edeb, Beyrut 1967, 6: 93, 95, 103 vs.

konularla uğraşıp, ihtilâfları derinleştirmekten sarfı nazar ettikleri için, Şiîlerin kaynaklarına başvurup, polemiğe girmemişlerdir. Fakat bir gerçek var ki, Şiîlerin kendi kaynakları da, pek çok meselede olduğu gibi, Mut'a konusunda da asla müttefik değildir.

Resûlüllah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) Hayber gününde Mut'a'yı haram kıldığını ifade eden ve Hz. Ali (r.a.) tarafından rivâyet edilen hadîs, bizzat Şiî kaynaklarda da yer almaktadır.[1] Fakat müellif, bu hadîsle alâkalı Hz. Ali'nin takıyye yaptığını ileri sürer. Ayrıca, Mut'a'nın haram olduğuna dair Hz. Ali'nin bizzat kendi ifadesi de mevcuttur.[2] Fakat, Şiîler burada da Hz. Ali'ye takıyye isnadında bulunmaktadırlar. Oysa, takıyye için bir hadîs nakletmeye aslâ gerek yoktur. Kaldı ki, takıyye gereği değil Hz. Ali'nin, en âmî bir mü'minin bile Resûlüllah hakkında hadîs uyduracağını düşünmek mümkün değildir. Bu konudaki nebevî tehdit, herkesin de, herkesten çok Hz. Ali'nin de elbette malûmudur.

Takıyye meselesi, Şiî fıkıh usulüne oldukça mânâsız ve komik bir kaidenin girmesine de sebep olmuştur. Onlara göre, bir meselede Şiî âlim ve hadîsçilerden iki farklı görüş nakllediliyorsa, bu görüşlerden Sünnî görüşe uygun olanı takıyyeye hamledilip, diğeri tercih edilmektedir. Herhalde, böyle bir metodoloji kaidesini bir başka hukuk sisteminde bulmak mümkün olmasa gerektir. Tabiî, böyle bir sistem geliştiren kişilerin, İslâmî hüküm ve kaidelerle ne kadar rahat oynayabileceklerini söylemeye de gerek yoktur.

Şiî fıkhında, kiminle Mut'a yapılabileceğiyle alâkalı olarak da pek çok çelişkiler vardır. Bir rivâyette, Mut'a'nın ancak

[1] Kitabu't-Tehzib, cilt 7, sayfa 251, 10. rivâyet.

[2] Kitabu'l-İstibsar, cilt 3, sayfa 142, 5. rivâyet.

inanan biriyle yapılabileceği ifade edilirken;[1] diğer bir rivâyette, Müslüman bir kadınla Mut'a yapılamayacağı, sadece Yahudi ve Hıristiyan kadınlarla böyle bir evlilik için ruhsat olduğu belirtilmektedir. Şiîlerin en güvenilir hadîs kitaplarından birisi olan "Kâfi"nin 5. cildinin 462. sayfasının 1. rivâyeti olan bu rivâyet, bâkire bir kız için Mut'a'nın tavsiye edilemeyeceğini, zira böyle bir evliliğin o kızın anne-babası için utanç vesilesi olacağını belirtmektedir. Ayrıca, İmam Ebû Abdullah Hz. Cafer es-Sâdık şöyle demektedir: "Mü'min bir kadınla Mut'a yapma; çünkü, böyle yapmakla onu küçük düşürmüş ve aşağılamış olursun."[2] Şiîlerin bir diğer güvenilir hadîs kitabı Biharu'l-Envar'ın 3. cildinin 340. sayfasının 10:3. rivâyetinde de, evli ya da evlenmeye muktedir bir kimseyle Mut'a yapmanın haram olduğu kaydedilmiştir.

Mut'a ile alâkalı Şiî kaynaklarındaki çelişkiler ve onun Sünnîler arasında haram oluşu, Mut'a yoluyla evlenmeye niyetlenen bir kimseyi iyice düşündürmeli değil mi? Helâl bir yolla ve Allah'ın adıyla evlendiğine inanmadan önce gerçekten kafa yormaya sevketmeli değil mi?!.

Eğer, Mut'a şehevî arzuları tatmin etmek için bir bahane değilse, ya nedir! Eğer, Mut'a kesinlikle zaruret haline has kılınmışsa, evli birisinin Mut'a yapmasına neden izin ve-rilmektedir? Keza, bir kimse malî yetersizlikten dolayı evlenemiyorsa, nasıl olur da Mut'a yoluyla sahip olduğu çocuğunun ihtiyaçlarını gidermekle sorumlu tutulur; ama aynı zamanda, evlendiği takdirde eşine bakamayacağı kabul edilir?

[1] Küleynî, Kâfî, 5. cilt, 454. sayfa, 3-4. rivâyet.

[2] Kitabu't-Tehzib, cilt 7, sayfa 253, 14:21. rivâyet; Kitabu'l-İstibsar, cilt 3, sayfa 143, 4:93. rivâyet.

Kur'ân ve Mut'a

Şiîler, Mut'a inançlarını desteklemek için Nisa Sûresi'nin 24. âyetini güya delil olarak kullanırlar. Onlar bu âyeti, siyak ve sibakını, hattâ âyetin bizzat anlamını gözetmeden, önceki ve sonraki âyetleri dikkate almadan yorumlarlar. Bu şekilde yorumlamakla kalmayıp, onların yorumladığı şekli zikreden Sünnî müfessirlerinden pek çoğunu da, sanki onlar da âyeti aynı şekilde değerlendiriyorlarmış gibi naklederler.

Önce, kendileriyle evlenilmeleri yasaklanan kadınları zikreden 23'üncü âyetten sonraki 24'üncü âyetin ve devamı mahiyetindeki 25'inci âyetin meallerini verelim:

"Evli kadınlarla da evlenmeniz haramdır, ancak harp esiri olarak eliniz altında bulunan (ve kocalarıyla ilişkileri fiilen kesilmiş) câriyeler bundan müstesnadır. İşte bütün bunlar, Allah'ın kesin hükümleridir. Bu sayılanlardan başkalarını, iffetli yaşamak, zina etmemek şartıyla, mal harcayıp talep et-meniz helâldır. Helâl olan kadınlardan bu şartlarla istimtâ et-meniz durumunda ücretlerini, üzerinizde bir borcun edası olarak verin. Bu borç belirlendikten sonra, aranızda anlaşıp onda herhangi bir tasarrufta bulunmanızda üzerinize vebal yoktur. Allah, alîm ve hakîmdir (her şeyi hakkıyla bilir, mutlak hüküm ve hikmet sahibidir).

Sizden iffetli hür mü'min kadınlarla evlenecek servet ve gücü bulunmayanlar, ellerinizin altında olan mü'min câriyelerle evlenebilirler. Allah sizin kadr u kıymetinizi imanınızla bilir. Zaten siz mü'minler, hep aynı aileden sayılırsınız. Öyleyse, fuhuşta bulunmayarak, gizli dost da edinmeyerek, namuslu kadınlar olmak üzere onları, sahiplerinin izniyle nikâhlayın. Ücretlerini de güzellikle kendilerine verin. Eğer evlendikten sonra

zina yaparlarsa, onlara hür kadınlara ait cezanın yarısı uygulanır. Câriye ile evlenme, sizden sıkıntıya düşmekten (zinaya sapmaktan) korkanlar içindir, yoksa sabretmeniz sizin için daha hayırlıdır. Bununla beraber Allah gafurdur, rahîmdir (affı ve merhameti boldur).”

Şiîler, 24’üncü âyette geçen istimtâ ve ücret kelimelerini, mut’a ve bunun karşılığındaki ücret, devamındaki, ‘Bu borç belirlendikten sonra, aranızda anlaşıp onda herhangi bir tasarrufta bulunmanızda üzerinize vebal yoktur.’ cümlesini ise, mut’a süresinin bitiminde ücret üzerinde yeni bir anlaşma ile onu uzatmanızda vebal yoktur şeklinde yorumlamaktadırlar.[1]

Bir defa, “istimtâ” kelimesi mut’a ile aynı kökten gelen bir kelime olup, “faydalanma” anlamına geliyor ise de, bunu kavram olarak Mut’a’ya hamletmek kat’iyen doğru değildir. Çünkü, aynı kelime Kur’ân-ı Kerim’in değişik yerlerinde, aynı ve farklı kiplerde fiil ve isim şekilleriyle faydalanma, faydalandırma, dünya geçimliği gibi mânâlarda geçmektedir. (Bkz. 9. Tevbe:69: Dünyadaki nasiplerinden istimtâ ettiler, siz de ettiniz, sizden öncekiler de etmişlerdi; ayrıca 6. En’am:128; 15. Hıcr:3 vs). Bir başkasına, meselâ erkeğin nikâhladığı kadını gerdekten önce boşaması durumunda, kendisine belli bir mal verme de Kur’ân’da, kadını metalandırma olarak anılır (2. Bakara: 236). Ücret kelimesi ise, verilen bir hizmetin karşılığı demektir ve nikâhla ilgili olarak geçtiği her âyette, kadınlara ödenmesi gereken mal, yani mehir mânâsınadır. Nitekim, yukarıdaki âyetlerde de bu mânâ yeterince açıktır. 25’inci âyet, hür mü’min kadınlarla evlenmeye gücü yetmeyenlerin, Mut’a yapmalarını değil, sabretmelerini teklif etmekte, ancak sabredememeleri durumunda mü’min câriyelerle evlenmelerini tavsiye buyurmakta

[1] Meselâ: Ebû Ali Tabarsî, Mecmau’l-Beyan, 3:32.

ve evlenme durumunda ücretlerinin (mehir) güzellikle verilmesini emretmektedir. 24'üncü âyetteki "Bu borç belirlendikten sonra, aranızda anlaşıp onda herhangi bir tasarrufta bulunmanızda üzerinize vebal yoktur." ifadesini, 'Mut'a süresini uzatmanızda vebal yoktur' şeklinde yorumlamak, tamamen keyfî bir yoruma gitmektir. Çünkü cümle açıkça, "borç olan ücret (mehir) belirlendikten sonra, onun üzerinde farklı bir anlaşmaya varmanızda" demektedir ki, yeni bir ücret ve mut'adan değil, kararlaştırılmış mehirden bahsettiği açıktır.

Yukarıdaki âyetler bir arada okunduğunda, onların bilinen ve devamlı nikâhtan, yani evlilikten bahsettiği apaçıktır. Âyetler, iffetli olmak ve zina etmemek şartıyla kadınları talep etmeye değinmektedir. Zina olarak tercüme edilen kelime "sifah"tır. Bu konuda, Elmalılı Hamdi Yazır'ın açıklamaları yeterince aydınlatıcıdır:

Sifah, (kadın ve erkeğin) üreme maksadında bulunmayıp, yalnız su akıtarak cinsel arzularını gidermek mânâsını ifade eder. Ve bunun için zinaya sifah denilir. Demek olur ki, kadınların helâl kılınmasından esas maksat, yani nikâhın ve odalık almanın meşru olmasının hikmeti, nefsi tahsin (kale gibi sağlamlaştırmak) ve üremedir. Nefsanî arzuları gidermek de buna bağlıdır (ve bu, peşin bir ücret niteliğindedir - Bediüzzaman). Yoksa, yalnız şehveti gidermek maksadı ile nikâh veya câriye edinmek caiz değildir. Bundan dolayı, Mut'a, başka bir ifade ile metres tutmak helâl değildir, bir zinadır. Erkekle kadın arasındaki doğuştan var olan ilişkinin yaratılış hikmeti, hayatın akıcı suyunun, yalnız kısır bir zevk için yok edilmesi değil, "Ondan eşini yaratan ve her ikisinden de birçok erkek ve kadın türetip yeryüzüne yayan." (4. Nisâ:1) hükmünün tecellisidir. Bakara Sûresi'nde "Kadınlarınız sizin tarlanızdır." (2. Bakara:223)

buyurulmuştur. Burada, "Kadınlarınız sizin eğlencenizdir." denilmemiştir. İnsanların nefislerinde ve ırzlarında aslolan mübah olmak değil, haram olmaktır. Ve bunun için âyetlerde önce haram kılınmış kadınlar sayılmış, daha sonra zina yapmaktan sakınmak ve evlenme gayesi üzerine ve mallar karşılığında evlenmek istemeye müsaade olunarak evlenmenin helâl olduğu açıklanmıştır. Kısaca nikâh, zinanın zıddıdır. Zina batıl olup, meşru ve yaratılış gayesini değiştirmeye çalışmaktan başka bir şey de değildir. Nikâhın, iyi niyetle ve geçici olmamak üzere akdedilmesi lâzımdır. Mehir de nikâhın gereklerindendir. "Bundan dolayı bu şartlar altında o helâl kadınlardan herhangi birisinden faydalanmak isterseniz, onların ücretlerini, yani namuslarının karşılığı olan mehirlerini bir farz olarak veriniz." buyurulmuştur. Zifaf ile mihrin tamamı kocanın boynunun borcu olur.[1]

24'üncü âyetten sonra gelen ve onun devamı mahiyetindeki 25'inci âyet de, 24'üncü âyette sözü edilen evlenme şeklinin kat'iyen Mut'a olamayacağını ayrıca ortaya koymaktadır. Çünkü bu âyet, mehri yüksek hür mü'min kadınlarla nikâhlanmaya güç yetmeme durumunda sabretmeyi, sabredememe hâlinde ise mü'min câriyelerle nikâhlanmayı tavsiye buyurmakta ve bu nikâhlanmada da velilerinin, sahiplerinin iznini şart koşmaktadır. Ayrıca, iman kardeşliğini vurgulayarak, herhangi bir haksızlıkta bulunulmaması konusunda uyarmaktadır. Daha önce arz edildiği gibi, Şiî fıkıhçılar, hangi kadınlara mut'a yapılabileceği konusunda bile müttefik değildirler ve Kur'ân, bu âyette mü'min kadınları ısrarla tavsiye ederken, onlar, mü'min kadınlara mut'a yapmanın onların şerefini düşüreceği rivâyetlerini nakletmektedirler.

[1] Elmalılı, Hak Dini Kur'ân Dili, 2:539-540, Zaman Gazetesi Yay.

Şiîler, erkek ve kadın arasındaki münasebetle ilgili Kur'ân'da geçen, "Siz onlar için, onlar da sizin için birer elbisedir. (Bakara, 2:187); "O'nun varlığının ve kudretinin delillerinden biri de, kendilerine ısınmanız için size içinizden eşler yaratması ve birbirinize karşı sevgi ve şefkat var etmesidir." (Rûm, 30:21) gibi âyetlere güya dayanarak, evlilikten maksadın sadece üreme olmadığını iddia etmektedirler. Oysa, hükümde illetle hikmet farklıdır; illet, hükmün varlığına, vaz'ına sebep, hikmet ise, ondaki faydadır. Evlilikte üreme ve nefsi tahsîn, yani kale gibi sağlam hale getirme, günahlardan uzak tutma illettir; ama bu illet, onda başka hikmet ve faydaların olmasına mani değildir. Kaldı ki, söz konusu âyetler, kadın-erkek arasındaki münasebetlerde asla cinselliği değil, karşılıklı sevgi, şefkat, birbirleri için koruyucu olma ve sükûnet gibi hususları öne çıkarmaktadır. Sadece bunlar bile, mut'a'ya manidir.

Yukarıda anlatılanlar dışında mut'a'yı kabul etmenin daha pek çok açmazı ve çelişkisi vardır. Mu'minûn Sûresi'nin 5-7. âyetlerine de bu zaviyeden bakılabilir: "Onlar, mahrem yerlerini günahlardan korurlar. Yalnız eşleri ve câriyeleri ile ilişki kurarlar. Çünkü bunu yapanlar ayıplanamazlar. Ama bu sınırın ötesine geçmek peşinde olanlar, işte onlardır haddi aşanlar!" Cenab-ı Hak, burada bize iki türlü meşru münasebet olduğunu beyan etmektedir: normal nikâh ve câriye sahibi olma. Bu âyetle, kadınlarla münasebetin meşrû yolu iki olarak belirlenmiş, bunun dışındaki yollar kapatılmıştır. Mut'a nikâhı ise, bu iki şeklin dışında kalan bir yoldur.[1] Allah Tealâ, izin verilen bu iki çeşit münasebetin sınırını aşanlar hakkında "âdûn-haddi aşan günahkârlar" tabirini kullanmaktadır. Bazıları, bu âyetin Mekkî olduğunu, mut'a'nın ise Medine'de uygulandığını ileri

[1] Cassâs, Ahkâmü'l-Kur'ân, Kahire, t.y., 3, 99.

sürebilirse de, hemen belirtelim ki, mut'a İslâm'ın icat ettiği bir uygulama olmayıp, cahiliyye döneminde yaygın olan bir usûldü.

Bir Başka Açıdan Mut'a

Eğer bir erkek bir kadınla nikâhlanır ve sonra onu boşarsa, "mehir"le alakalı olarak dört değişik senaryonun gerçekleşmesi mümkündür. Bunlar:

1. Bir erkek eşine dokunmaz ve herhangi bir mehir de belirlemez.

2. Bir erkek eşine dokunmaz; ama bir mehir belirler.

3. Bir erkek eşiyle bir araya gelir, ondan yararlanır; fakat, herhangi bir mehir belirlememiştir.

4. Bir erkek eşiyle bir araya gelir, ondan yararlanır; ama, belirlediği mehri ödemez.

Birinci maddeyle alâkalı hüküm, "Henüz kendilerine dokunmadan veya mehir belirlemeden kadınları boşamanızda size günah yoktur. Zengin kudretince, eli dar olan da, kendi hâlince olmak üzere onlara münasip tarzda mut'a versin (onları malla faydalandırsın). İyiliği şiar edinenlere, bunu yapmak bir borçtur." şeklinde Bakara Sûresi'nin 236. âyetinde zikredilmiştir. Bir hadîs-i şerifte, Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem), bir kadını ona dokunmadan ve bir mehir tayin etmeden önce boşadığı ve iki çift elbise gibi bazı hediyeler verdikten sonra onu serbest bıraktığı anlatılmaktadır.

Mehirle ilgili ikinci hüküm, Bakara Sûresi'nin 237. âyetiyle bildirilmiştir: "Bir mehir belirlemiş olarak, kendilerine dokunmadan eşlerinizi boşarsanız, bu takdirde belirlediğiniz mehrin yarısını vermeniz gerekir."

Konuyla alâkalı üçüncü hüküm, "Evleneceğiniz kadınlara mehirlerini gönül hoşluğu ile verin. Eğer mehrin bir kısmını gönül rızasıyla size bağışlarlarsa onu içinize sine sine afiyetle yeyin." mealindeki Nisa Sûresi'nin 4. âyet-i kerimesiyle vazedilmiştir. Âyetin asıl metninde yer alan ve 'gönül hoşluğuyla' şeklinde meal verdiğimiz 'nıhleten' kelimesini 'örf ve çevrenin kabullerine uygun olarak ve bir sorumluluk duygusuyla' şeklinde anlayanlar da vardır. Demek ki, evlenen her erkeğin, nikahladığı kadına içinde yaşadığı cemiyetin hayat standardına uygun düşecek miktarda bir mehir vermesi, en azından tavsiye buyrulmaktadır.

Mehir konusundaki son hüküm ise, "Eğer bir mehir belirlemiş ve evlenerek eşinizin beraberliğinden yararlanmışsanız, artık istimta' hasıl olduğu için, onu boşasanız da boşamasanız da hakkını mutlaka vermelisiniz." kaidesidir. Bu hüküm, "Dikkat edin! Evlenerek beraberliklerinden yararlandığınız kadınlara, belirlenmiş olan mehirlerini verin, bu bir haktır, üzerinize borçtur. Ama belirledikten sonra, aranızda anlaşarak onda bir şekilde tasarrufta bulunmanızda (miktarını artırıp eksiltmenizde) size bir vebal yoktur. Allah alîm ve hakimdir (her şeyi hakkıyla bilir, mutlak hüküm ve hikmet sahibidir)." mealindeki yukarıda zikri geçen Nisa Sûresi'nin 24. âyetine dayanmaktadır. Şiîlere göre, bu hüküm istimta'dan önce kadına hakkı olan metayı vermek gerektiğini ifade eden bir kuraldır; aksi hâlde, kadına hakkı verilmeden ondan yararlanılması mut'a kapsamına dahil olamaz. Onlara göre, yukarıda temas edildiği gibi, bu âyette, mut'a akdinde belirlenen süre bittikten sonra, erkeğin ücreti, kadının da süreyi artırarak akdi uzatabilecekleri vurgulanmaktadır. Halbuki, bu âyet, daha önce de ifade edildiği gibi, mehrin belirlenmesinden sonra, karşılıklı anlaşmak suretiyle,

belirlenenden az veya daha çok vermekte bir sakınca bulunmadığını bildirmektedir.[1] Sözkonusu beyan-ı ilâhi, mehir konusunda anlaşmaya varmanın lüzumundan, her şey tamamlandıktan sonra bile olsa mehrin miktarı ve nasıl ödeneceğinin yeniden görüşülebileceğinden ve mehrin istimta'dan sonra da ödenebileceğinden bahsetmektedir. Bu yüzden, onların mut'a anlayışı, bu yönüyle de âyete uygun düşmemektedir.

Mut'a ve Boşanma

Ayrıca, Cenab-ı Hak, Kur'ân-ı Kerim'de evliliği zikrettiği yerlerde bize boşanmayı da talim buyurmuştur. Bir erkek, iffetli bir kadınla evlenir ve daha sonra ondan ayrılmak isterse, önce onu boşamak zorundadır. Bu esas, Bakara Sûresi 2:231, 232, 236, 237; Ahzab Sûresi 33:49; Talâk Sûresi 65:5 ve Tahrim Sûresi 66:5 gibi âyetlerde ele alınmaktadır. Mut'a uygulamasında ise, boşanma yoktur; belirlenen ücret ödenmiş ve beraber yaşamak için tayin edilen süre dolmuşsa, artık ne hak, ne sorumluluk, ne miras hukuku ve ne de boşanma sürecinden bahsedilebilir. Tek kural vardır; o da, kadının bir başkasıyla mut'a yapmadan önce 45 gün (bazılarına göre 60 gün) bekle-meye mecbur olmasıdır. Erkeğe gelince o, evli olsa ya da bir başka kadınla da mut'a yapmış bulunsa bile kadınlardan birinden ayrılınca beklemek zorunda değildir ve hemen bir başkasıyla mut'a yapabilir.

Mut'a uygulamasındaki bu husus da, Allah Tealâ'nın Kur'ân'da evlilikle alâkalı tayin buyurduğu hükümlere aykırı düşmektedir. Bakara Sûresi'nin 228. âyetinde mealen "Boşanmış kadınlar yeni bir nikâh yapmadan önce kendilerini tutup üç âdet beklesinler. Allah'a ve âhirete iman ediyorlarsa, kendi

[1] Alûsî, Rûhu'l-Meânî, Kahire sy., 5:5; Elmalılı, Hak Dini Kur'ân Dili, İstanbul 1936, 2; 1327-1329.

rahimlerinde Allah'ın önceki evlilikten yaratmış olduğu çocuğu veya hayızı gizlemeleri onlara helâl olmaz." denilmektedir. Oysa, mut'a anlayışına göre, bir kadın mut'a yoluyla evlendiği ilk kocasından hamile olsa bile ikinci bir erkekle yine mut'a yapabilir, ya da sürekli olarak evlenebilir. Bunun için bekleme süresi de, en fazla 60 gündür. Oysa Kur'ân, boşanma durumunda üç hayız ve temizlik müddeti beklemeyi teşrî buyurmuş olup, zikrettiğimiz bu hükmün dışında başka bir hüküm getirmiş değildir. Böyle bir hükmü, Sünnette de görmüyoruz. Demek oluyor ki, mut'a nikahına kapılar bu noktada da kapalıdır.

Diğer taraftan, Şiîler arasında en güvenilir hadîs kitaplarından biri kabul edilen Müstedreku'l Vesâil'in 7. cildinin 3. sayfasının 506:8762 numaralı rivayetine göre, Allah Resûlü (aleyhi ekmelü't-tehâyâ) "Evlenmeye gücü yetmeyenler oruç tutsunlar; ümmetimin sığınağı (günahlara karşı kalkanı) oruçtur." buyurmaktadır. Yine, Şia kaynaklarından Biharu'l-Envar'ın 14. cildinin 327. sayfasının 50:21. numaralı hadîsinde de Hz. Ali şöyle demektedir: "Şehevî arzularınıza karşı oruca sığının." Eğer, mut'a caiz ise, kolay yoldan arzuları tatmin mümkünken oruca ne gerek var? Bunun bir çelişki olduğu apaçık değil midir?

Makalemizi, başlangıçta ibret dolu satırlarını aynıyla naklettiğimiz ibretâmiz mektubu kaleme alan hanımefendinin son sözleriyle noktalayalım:

"Her gün, sayıları gitgide artan pek çok kızımız bazı Şiîler tarafından meşruiyeti iddia edilen fikirlerin kurbanı olmakta ve mut'a tuzağına düşmektedir. Bu tür yanlış anlayışların mağduru olanların büyük bir çoğunluğunu da lise ve üniversite öğrencileri teşkil etmektedir. Maalesef, dinî bilgisi ve hayat tecrübesi eksik genç kızlar, başkalarından, özellikle de kendi anne-babalarından yardım isteme hususunda da âciz ve çaresizdirler.

Öyleyse, lütfen, biz elimizden geldiği kadar mut'a gibi düşünce kaymalarına ve amelî inhiraflara karşı birbirimizi bilgilendirelim; Ehl-i Sünnetin bu konudaki mütalâalarını öğrenip başkalarına da öğretelim. Bunu hiç olmazsa dinimizin şeref ve izzeti, Cenab-ı Hakk'ın da sevgisi ve rızası için yapalım.'

Değerlerin Aşınması ve Eşlerin Boşanması

Doç. Dr. M. Halil Çiçek

Yüzüncü Yıl Üniv. İlâhiyat Fak. Öğretim Üyesi

İslâm'ın eşler arasında karşılıklılık esasına dayalı olarak emrettiği merhamet ve sevginin en dikkat çekici yönü, onu modern ailelerdeki sevgi ve merhametten ayıran ve ona devamlılık kazandıran ayrıcalıklı özelliği, bu duyguların sevap umudu, azap endişesi ve ebedî hayat inancıyla var olmalarıdır. Eşlerdeki âhiret inancı ve Allah'ı razı etme arzusu gibi hassasiyet ve inanışlar, merhamet ve sevgi duygularını pekiştirdiği gibi, onlara süreklilik kazandırır ve kendilerini bu konuda daha fazla teşvik eder. Böylece ailede huzur, güven ve istikrar pekiştirilmiş olur.

Bugün aileyi dağılma sürecine sokan huzursuzlukların sebeplerinden biri, eşler arasında görülen sevginin daha çok fizikî cazibe, şehvet ve geçici duygulara dayanması, hiçbir manvî boyutunun olmaması ve karşılıklı saygının da yokluğudur. İslâmî duyarlılığın zayıfladığı veya yok olduğu modern ailelerin en büyük sıkıntıları da burada yatmaktadır.

Toplum yapısını oluşturan fertler çeşitli temayül, kabiliyet, duygu, ilgi ve istekle donanımlı olarak hayat serüvenine başlarlar. Bazen bu karmaşık temayül ve kabiliyetlerin bir kısmı taşkınlık derecesine vararak kontrolden çıkmaktadır. Zaten tarih boyunca meydana gelen sıkıntı, üzüntü, aymazlık, arsızlık, fitne ve tecavüzlerin sebebi bu toplum yapısının bozulmasıdır. Dolayısıyla toplum yapısı mutlaka ciddi bir şekilde ıslah edilmelidir. Kuşkusuz bunu yapacak mekanizmaların başında din gelmektedir. Özellikle öngördüğü itikadî, içtimaî, ahlâkî ve teşri'î (yasama) tüm esas ve normları ile fert ve toplum fıtratına uygun, maddî ve manevî dünyayı birleştirerek tek bir yapı halinde düzenleyen bir din ancak bu içtimaî yapıyı ıslah edebilir. İşte İslâm, nazil olan ilk emirlerinden son emirlerine kadar titiz bir duyarlılıkla fıtratı zorlamadan, insanı okşayarak ve şefkat kollarının arasına alarak onu en güzel ahlâkî değerlerle süslemeye özen göstermiştir. Her bakımdan ümmetinin en güzel örneği (Ahzab, 33/21), Hz. Peygamber (s.a.s.)'e hitaben gelen "Muhakkak sen yüce bir ahlâk üzeresin." (Kalem, 68/4) âyeti bu evrensel hakikati ifade etmektedir.

İslâm, fert ve toplum ahlâkına verdiği önemin yanı sıra, insanlığın tarihin karanlık dehlizlerinde cehalet anaforunda boğulmaya yüz tuttuğu ve hukuksuzluğun ağır balyoz darbeleri altında inlediği bir dönemde, toplumun temelini oluşturan aile

kurumu için fıkıh kitaplarında "Kitabü'n-Nikah" adı altında ele alınan mükemmel bir aile hukuku manzumesi getirmiştir. Bu hukuktan asıl maksat, ailenin huzurunu sağlamak, karşılıklı saygı ve sevgi temeline dayalı bir aile yapısını oluşturmak olduğundan, ailenin güvenilir ve sağlam esaslar üzere kurulmasına matuf ciddi düsturlar vazetmiştir.

İslâm, ailenin tesisi konusundaki özel hassasiyetinden ötürü, işe evlilik öncesinden başlar ve eş seçimi sürecine giren adaylar için bir dizi hikmetli tavsiyelerde bulunur. Adaylar bu tavsiyelere uydukları ölçüde yeni hayatın sorumluluk ve yükümlülüklerinin gereğini kolayca yerine getirme şansına sahip olacak, dolayısıyla ilerde mutlu bir hayat geçirme noktasında daha şuurlu hale geleceklerdir. İslâm Aile Hukukunun kimisi âdâp (tavsiye niteliğinde) ve kimisi de şart (olmazsa olmaz emir) kabilinden olan ahkâmına uyulduğu takdirde hayatın yeni kolektif versiyonunun risklerini eşlerin, karşılıklı yardım, anlayış ve sevgi ile omuzlamaları kolaylaşır. İslâm'ın insanlığın önüne koymuş olduğu bu prensipler, ailede muhtemel huzursuzluklara karşı dayanıklılığı, aileyi parçalayıcı sebeplere karşı devamlılığı ve hayat yolculuğunun keskin virajlarında karşılıklı anlayışı temine yöneliktir. İslâm, eşleri evlilik hayatı boyunca bu düsturlara uymaya davet eder ve sorumlu tutar. "Kefaet" (denklik) gibi nikah şartlarından başlayarak, "nafaka" (ailenin geçim masrafı) ve "hadane" (çocuk bakımı)'na varıncaya kadar, aile ile ilgili bu zengin düsturlar manzumesiyle aile içi olay ve gelişmeleri karara bağlayarak, ortaya çıkabilecek sıkıntı ve huzursuzlukları önlemeyi hedef alır. Günümüzde eşler, İslâm'ın düzenlediği bu aile içi hukuk ve âdâbı bilemediklerinden, kimilerinin henüz "balayı" dönemi bile bitmeden aralarında kapanması zor yaralar açılmaktadır.

Aile İçi Münasebetler

İslâm Aile Hukuku, nesillerin yetişme ortamı olan aileyi, farklı ve ayrıcalıklı bir formda dizayn etmenin müşahhas bir projesidir. Bu projede eşler için karşılıklı sorumluluklar ve yükümlülükler vardır. İslâm'ın aileyi huzur zemininde istikrarlı kılmak için vazettiği en mühim yükümlülük, karşılıklı sevgi ve merhamettir. Kur'ân'ın şu hitabı bunun müşahhas bir ifadesi değil midir: "Onun delillerinden biri de, sizin onlarla huzur bulacağınız eşleri kendi cinsinizden yaratması ve aranıza sevgiyi ve şefkati yerleştirmesidir: Bunda, kuşkusuz, düşünen insanlar için dersler vardır." (Rum, 30/21).

Merhamet ve sevginin hakim olduğu bir aile ortamında eşler şu vasıflara sahiptir:

1. Sevgi, şefkat ve hoşgörü: Birbirini seven ve birbirine merhamet eden kimseler genellikle birbirlerine karşı müsamahakâr olurlar. Birbirlerinde gördükleri kusurları, karşılaştıkları eksiklikleri, fark ettikleri hata ve suçları müsamaha ile karşılar ve görmezlikten gelirler. Zira insanın, sevdiği ya da ortak olduğu birine karşı, bu sevgi yahut ortaklığın devamı için mutlaka hoşgörülü olması gerekir. Yoksa o birlikteliğin ömrü kısa olur. Özellikle hayat arkadaşları arasında müsamahanın daha derinlikli ve çok boyutlu olması gerekir. Eşler ebedî hayat arkadaşlığını da hesaba katarlarsa bu müsamahanın çok daha fazla ve devamlı olması ayrı önem kazanır.

2. Paylaşma ve tahammül: Merhamet ve sevginin gereği, seven iki tarafın birbirinin üzüntüsüne, sıkıntısına, sefasına, kederine, bolluğuna ve darlığına ortak olmaları gerekir. Zira sevgi ve merhamet hep iyi ve güzel günlerde olmaz; bilakis bunların olumlu etkileri kara günde de ortaya çıkmalıdır. Modern

zamanlarda sık karşılaşılan boşanma olaylarının büyük bir sebebi eşlerin birbirine mütehammil olma terbiyesini almamış olmalarıdır. Yani eşler, görsel basının pompaladığı terbiye usulüyle kara günün dostu değil hep güzel günün dostu olunca, karşı taraftan gelen en ufak bir sıkıntıya katlanmazlar ve ailenin dağılma sürecine girmesine sebep olurlar.

3. Fedakârlık: Münasebetlerini sevgi ve merhamet ekseninde oluşturan eşler birbirine karşı elden geldiğince fedakârlık göstermelidirler. Eşlerden her birisi, hayat arkadaşı için bazı haklarından feragat etmesini bilmelidir. Bu haklar maddî-manevî, ahlâkî veya ailevî olabilir. Eşler birbirine karşı böyle fedakâr davrandıkları sürece bir çok sıkıntı ve üzüntüleri bertaraf olur.

İslâm'ın eşler arasında karşılıklılık esasına dayalı olarak emrettiği merhamet ve sevginin en dikkat çekici yönü, onu modern ailelerdeki sevgi ve merhametten ayıran ve ona devamlılık kazandıran ayrıcalıklı özelliği, bu duyguların sevap umudu, azap endişesi ve ebedî hayat inancıyla var olmalarıdır. Eşlerdeki âhiret inancı ve Allah'ı razı etme arzusu gibi hassasiyet ve inanışlar, merhamet ve sevgi duygularını pekiştirdiği gibi, onlara süreklilik kazandırır ve kendilerini bu konuda daha fazla teşvik eder. Böylece ailede huzur, güven ve istikrar pekiştirilmiş olur.

Bugün aileyi dağılma sürecine sokan huzursuzlukların sebeplerinden biri, eşler arasında görülen sevginin daha çok fizikî cazibe, şehvet ve geçici duygulara dayanması, hiçbir manvî boyutunun olmaması ve karşılıklı saygının da yokluğudur. İslâmî duyarlılığın zayıfladığı veya yok olduğu modern ailelerin en büyük sıkıntıları da burada yatmaktadır.

Karşılıklı Haklar

İslâm Aile Hukuku, aile hayatının huzur ve mutlulukla devam etmesi için, eşleri birbirlerine karşı bazı haklardan sorumlu tutmuştur. Taraflar bu hakları dikkate aldıkları müddetçe ailenin huzuru ve istikrarı yerinde olacaktır. Onlarda bu mantaliteyi geliştirip kökleştirecek amillerin en önemlisi, birbirlerine fizikî ihtiyaçlarına cevap veren bir varlık olarak bakmamaları aksine yek diğerini tasada ve kıvançta yardıma koşan ve birer teselli kaynağı olan birer hayat arkadaşı olarak kabullenmeleridir. Sayılan prensiplerin belirleyici olduğu ailelerin böyle bir avantajı vardır. Bu ailede münasebetler, ilgiler, duygular ve haklar asla sadece kaza-i şehvet zemininde oluşmaz ve gelişmez. Tarafları belli yükümlülük altına sokan şu İlâhî yasa, evlilik hayatına ilk adımı attıkları günden sonuna kadar, unutmamaları gereken bir hayat sloganı ve aynı zamanda yeni hayatın parolasıdır: "Erkeklerin kadınlar üzerindeki hakları gibi, kadınların da erkekler üzerinde belli hakları vardır." (Bakara, 2/228).

Gazalî (ö. 505) "velime" denen düğün yemeğinden başlayarak boşanmaya varıncaya kadar aile hayatı boyunca, özellikle kocanın sorumlu olduğu bu hakları, 12 madde halinde kaleme almıştır. Gazali, "Kadının koca üzerindeki önemli haklarından biri, kocanın onunla güzel ahlâklı olması ve ona şefkatle muamele ederek hoş görmesidir." der ve konuyu şu hadis-i şerifle taçlandırır. Resûl-i Ekrem (s.a.s.) son nefesinde iken sesi kesilinceye kadar dilinden şu sözler dökülüyordu: "Namaz, namaz, namaz. Elinizin altındaki köleleri güç getiremeyecekleri bir şeye zorlamayın. Kadınlar konusunda da Allah'tan korkun; Allah'tan korkun..."[1] Gazalî'nin şu tesbiti de, son derece ilginçtir ve modern zamanlarda erkeklerin bunu zihnen iyi kavramaları

[1] Gazali 1985, 2/43-44

gerekir: "Kocanın hanımıyla güzel ahlâklı olması, ona sadece eziyet vermemesi demek değildir. Yanısıra ondan gelen eziyetlere de mütehammil olması, öfkelendiği zaman sabretmesi ve hata ettiği takdirde de katlanmasıdır."[1]

Erkekleri birinci derecede muhatap alarak ama eşleri karşılıklı sorumlu tutmak suretiyle aile binasının sağlam bir şeklinde devam etmesini sağlayan: "Ve hanımlarınızla (karşılıklı) iyi geçinin." (Nisa, 4/19) İlâhî çağrısını Reşit Rıza (ö.1935) şu şekilde tefsir eder: "Yani ey mü'minler! Kadınlarınızla iyi arkadaşlık kurmak suretiyle ve kendi tabiatlarının alışık olup nefret etmeyeceği, İslâm'ın da yasaklamayacağı ve toplum örfünün ve insan mürüvvetinin de çirkin görmeyeceği iyi bir muamele tarzı ile muamele etmeniz size vaciptir. O halde kadının nafakasını kısmak, sözle, davranışla ona eziyet vermek ve karşılaşınca yüz asmak ve ekşitmek, (Allah'ın emrettiği) güzel muamele tarzına aykırıdır."[2]

Karşılıklı hakların şuurunda olan ve akl-ı selimin gerektirdiği bir anlayış ve hoşgörü ile bu hakları hayata geçiren bir ailede huzursuzluğun sürekli olmaması gerekir. Zira her iki taraf bu huzursuzluğun hem dünyaları için hem de âhiretleri için zararlı olduğunun farkında oldukları andan itibaren onu bir şekilde gidermeye ve bitirmeye çalışacaklardır. Tabiatıyla bu gibi huzursuzluk durumlarında haklının af etmesi, haksız tarafın özür dilemesi, manevi sorumluluğun hissedilmesi gibi değerlerin ani bir refleksle devreye girmeleri beklenir. Böylece mesele büyümeden çözülmüş olur. Günümüzde, daha evvel eşi görülmemiş bir şekilde boşanmaların yüksek bir oranda artış göstermelerinin sebebi, bu değerlerin aşınmasından ileri gelmektedir.

[1] a.y.
[2] Rıza, 4/456

Resul-i Ekrem (s.a.s.)'in "En hayırlınız ailesi için en hayırlı olanınızdır ve ben sizin içinizde ailesine en hayırlı olanınızım."[1]; "Kadınlara iyi davranmayı birbirinize tavsiye edin. Sizin kadınlarınız üzerinde haklarınız, kadınlarınızın da sizin üzerinizde hakları vardır: ... Hoşlanmadığınız kimselerin evlerinize girmelerine izin vermemeleri sizin kadınlarınız üzerindeki haklarınızdan biridir. Giydirme ve yedirmede kadınlarınıza iyi davranmanız da, onların sizin üzerinizdeki hakları arasındadır."[2] hadislerine inanan bir kocanın hanımına zulmetmesi veya haşin davranması beklenir mi? Keza Hz. Peygamber'in (s.a.s.), "Her hangi bir kadın kocası kendisinden razı olduğu halde ölürse Cennet'e girer." hadisine inanan bir kadının kocasını huzursuz etmesi veya ona ihanette bulunması beklenir mi? Acaba kaydedeceğimiz şu hadis-i şerife inanan bir kadının kocasına karşı tutumunun nasıl olması beklenir? "Mü'min, Allah takvasından sonra saliha bir zevceden daha hayırlı bir şeyden istifade edemez: (O saliha kadın ki,) beyi ona yap dediği zaman yapan, beyi ona baktığı zaman onu sevindiren, ona (bir şeyi yapması veya yapmaması için) yemin edince yemininin gereğini yapan ve beyinin yokluğunda hem kendi nefsi hususunda (yani namusunu korumada) hem de malında ona samimi olup hakkını yerine getiren kadındır."[3]

O halde günümüz Müslüman ailelerin en büyük problemi, İslâmî değerleri terk etmeleri ve batı hayat tarzından içimize dökülen bir takım levsiyatla malûl bulunmalarıdır.

Kanaatimizce aşağıda sıralayacağımız hususlar, bir ailenin dağılma sürecine girmesini hazırlayan temel faktörlerdir:

---

[1] Tirmizi, Nikâh, 11; İbn Macc, Nikâh, 50
[2] İbn Mace, "Nikah", 1851
[3] İbn Mace, "Nikah", 1857

1. İslâm ahlâkı, Allah korkusu ve başkalarının hakkını korumayı büyük ölçüde garanti altında alan âhiret inancı gibi duygu ve inançların zayıflaması (Çaresi, inancı güçlendirmektir).
2. Kendi ananevî ve kültürel yapımıza yabancı alışkanlıkların, yani seküler etik değerlerin içimize sinmesi (Çaresi, kendi İslâmî ahlâkımızı iyi öğrenmek ve onunla ahlâklanmaktır).
3. Aşırı olan/olmayan lüks özentisi (Çaresi, kanaatkârlık ve dünyaya Âhiret açısından bakmaktır).
4. TV. kanallarında izlenen film v.b.'nin taklidi, onların tesirinde kalma (Çaresi, az TV izleme, TV izlemede seçici olmak ve izlediklerimizin birer film, birer kurgu olduğunu unutmamaktır).
5. Bazı erkeklerin helâl daire ile yetinmeyip gözünü dışarıya dikmesi (Çaresi, erkeğin Allah korkusuna sarılmasıdır).
6. Kadınların da bir kısmının aşırı bir şekilde özgür davranmak istemesi ve bunun sonucunda kocasına karşı serkeşlik etmesi (Çaresi, İslâm'ın kadına yüklediği sorumlulukların iyi öğrenilip yerine getirilmesidir).
7. Kadınların bir kısmının çalışmak suretiyle aile bütçesine yapmış olduğu katkıdan dolayı bir yandan kocasına karşı minnetsiz olması ve bunun sonucunda çok pervasız davranması, öte yandan da çalışma hayatının ve çevresinin kadının gerek ahlâkı ve gerekse de aile hayatı üzerinde yapmış olduğu olumsuz etkiler, çalışmanın sebep olduğu stres ve huzursuzluk sebebiyle aile içi düzenin ve münasebetlerin olumlu bir şekilde korunamaması,

kadının evine ve ailesine gerekli özeni gösterememesi (Çaresi, erkeğin de ailesine yardımcı olması ve bilhassa kadının iş hayatında, çalışıp çalışmamasında ailevî sorumlulukların yeterince göz önüne alınmasıdır).

8. Günümüz şehir hayatında, iş yerlerinde, imkânları yerinde olan aileler için sıkça gidilen misafirlik, ziyaret ve pikniklerde İslâmî âdâba uyulmaması, mahremiyet sınırlarının aşılması, gereksiz ihtilât, eşlerin şuur altında ve zamanla da şuur üstüne de çıkan onarılamayan yaralar açmaktadır (Çaresi, bu tür tehlikelerden mümkün olduğunca sakınmaktır).

9. İhtiyaç olmadığı halde, sadece hava almak için çarşı-pazar dolaşma, bazı insanların ölçüsüz davranışlarının, giyim-kuşamdaki müstehcenliğin ahlakî yapısı zayıf ailelerde derin yaralar açmakta ve karşılıklı güvenin zamanla yok olup, ailenin dağılmasına sebep olmaktadır (Çaresi, çarşı-pazar dolaşmaları ihtiyaçla sınırlandırılmak ve mecbur kalınıp çıkıldığında, Kur'an'ın bakışların indirilmesi emrine, ayrıca kulak gibi azaların da korunmasına dikkat etmektir).

10. Çocuk azlığı, çağdaş evliliklerde boşanmayı kolaylaştıran bir başka sebep olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira örneğin üç çocuklu bir ailede ebeveyn boşanmayı kolay kolay göze almazken tek çocuklu eşler çok daha kolay boşanabilirler (Çaresi, çocuk sayısını üçten aşağı düşürmemektir).

11. Eşlerin birbirlerini ihmal etmesi, kendilerini birbirlerine beğendirip sevdirme yerine, daha çok başkaları tarafından kabûl görme kompleksine düşmeleri

(Unutulmamalı ki, hiç kimse kendisini herkese kabûl ettiremez ve herkesin beğenisi farklı olur. Eşler, birbirlerinin karşılıklı beğenisine göre davranmalı, ona göre giyinmeli, davranışlarını ona göre ayarlamalıdırlar).

Diyelim ki, her iki tarafın mizacı birbiriyle uyuşmadı ve işin mutlaka bitirilmesi gerektiyse, o takdirde de eşler haksızlığa ve zulme meydan vermemek için, önce evliliği kurtarma adına gerekeni yapmalı, iki tarafın aileleri hakem olarak devreye girmeli, eşlerde beğenilmedik yanlar varsa, Allah'ın onlarda hem dünyamız hem âhiretimiz için başka hayırlar var edeceği Kur'anî beyanı nazara alınmalı, ama artık her şeye rağmen evliliğin yürümesi imkânsızsa, şu İlâhî prensibe uyulmalıdır: "Boşama iki defadır. Bundan sonra evlilik ya iyilikle devam eder veya güzel bir şekilde sona erdirilir." (Bakara, 2/229). Yani iki durumda da iyilikten ve güzellikten ayrılmamalıdır. Çünkü ihsan/iyi muamelede bulunma, İslâm'ın evrenselleştirdiği, barışta, savaşta, mü'mine karşı, kafire karşı, insana karşı, hayvana karşı vazgeçmediği ve bütün Müslümanlar için bir hayat düsturu olarak kabul ettiği bir düsturdur.

İslâm Aile Hukukunun geniş bir yelpazede ele aldığı "talâk" (boşanma) konusunun en önemli hususiyetlerinden biri, taraflar için güzel olacak ve hiç birisini mağdur etmeyecek biçimde işi bitirmektir. Çünkü Kur'an'ın emri, ya güzel bir şekilde evliliği devam ettirmek veya güzel bir şekilde ayrılmaktır.

Kaynaklar:

- el-Gazalî, Ebu Hamid Muhammed ibn Muhammed, *İhyau Ulûmiddin,* Çağrı yay., İst. 1985.

- er-Rıza, Muhammed Reşid, *Tefsiru'l-Menar,* 2. bas., Daru'l-Fikr, tarihsiz.

- Yılmaz, Musa Kâzım, *Kur'ân Ailesi,* Hilal yay., İst. 1994.

Hadis-i Şerifler ve Güzel Sözler

- Allah'ın ahlâkıyla ahlâklanın. Muhakkak ki ilim ve hilim (yumuşaklık) O'nun ahlâkındandır.
- Sizden uzak olan ana-baba ve akrabalarınızı ziyaret edin. Size vermeyene verin, size cahilce davranana siz ilimle mukabele edin.
- Güzel geçim, cömertlik, inatçı olmama, yerinde ve yeterince harcama, etraflı anlatıp ikna edebilme, yedirme, selâmı yayma, hastaları ziyaret, yaşlıları ağırlama, kusurları affetme, iyi komşuluk, öfkeyi yenme, iyilik yapma ve başkalarının ayıplarını, kusurlarını örtme, İslâm'ın emrettiği ahlâk güzelliklerindendir.
- Mü'min vakur, halim ve itaatlı olup, çekildiği yere gider.
- Dövülen öksüz ve yetimin ağlaması karşısında Allah'ın Arşı sarsılır.
- Beş vakit namazını kılma, Ramazan orucunu tutma, kendini nâmahremden koruma ve evde iyi geçimli olma, bir kadını Cennet'e götürür.
- Arabuluculuk, en kolay sadakadır.
- Dört şey, mü'minin amellerini mahveder: Yalan, gıybet, başkalarının kusurlarını araştırma ve nâmahreme nazar.
- İnsan nesli, evlilikle devam eder; evlenme, pek çok ve öldürücü günahlara karşı bir sütredir. Erkek ve kadın, birbiri için, kendilerini her türlü dış ve tehlikeli tesirlerden koruyan birer örtü, birbiri için birer huzur vesilesidir.

Erkeğin Ailesiyle Geçim ve Münasebetinin Âdâp ve Erkânı

- Erkek, eşine güzel huy ve iyi ahlâk ile muamele edecektir.
- Eşiyle sohbeti yumuşak, konuşması tatlı olacaktır. Halkın hayırlısı, ailesi hayırlı ve faydalı olandır.
- Erkek eve girince ailesine selâm verip, onun hâl ve hatırını soracaktır.
- Erkek, ailesinin sevinç ve neşesine ortak olduğu gibi, üzüntü ve kederine de ortak olmalıdır.
- Erkek, alisesinin gönlünü çeşitli va'dlerle hoş etmelidir. Çünkü kadın, evde yalnız, eşine bağlı, onun gerçek dost ve ortağıdır.
- Erkek, çocukların terbiyesinde ailesine yardımcı olacaktır.
- Erkek, eşinin yeme ve giyme ihtiyaçlarını karşılayacak, ailesinin, çoluk-çocuğunun ihtiyaçlarını temin edecektir.
- Erkek, ailesine ancak dinî kusurlarından dolayı tavır koyabilecek, dünya işlerinden dolayı ona kötü mumalede bulunmayacaktır.
- Karısının kötü huylarını, huysuz hareketlerini gören erkek, "ben, kendimi ıslah eder, kusurlarımı düzeltirsem, eşim de huysuzluklarını bırakır ve düzelir" inancıyla hareket etmelidir.
- Erkek, karısının öfkesi karşısında susmalıdır; ta ki kadın, pişmanlık duyup kocasından özür dilesin.
- Kadın erkeğe karşı iyi hareket eder ve güler sevle, severek ona karşı vazifelerini yerine getirirse, erkek ona dua ve ondan dolayı Allah'a hamd ü senâ etmelidir.
- Erkek eşine öyle davranmalıdır ki, kadın, "Kocam beni herkesten fazla beğeniyor ve seviyor" desin.
- Erkek, eşinin ihanet, tuzak, aldatma ve ciddî dinî kusurlar gibi kusurları dışında kalan hatalarına göz yummasını bilmeli, onun kabahat ve kusurlarını herkesten gizlemelidir.
- Erkek, eğer bilmiyorsa karısına Kur'ân ve dinî bilgileri öğretmelidir.
- Erkek, karısını gereksiz ihtilatlardan ve nâmahremden korumalıdır.

Kadının Erkeğiyle Geçim ve Münasebetinin Âdâp ve Erkânı

- Kadın, eşi eve geldiğinde onu güler yüzle karşılamalı ve yorgunluğunu alacak söz ve davranışlarda bulunmalıdır.
- Kocasının meşru istekleri karşısında itaatkâr olmalıdır.
- Kocasını hakkında yanlış düşünceye sevkedecek davranışlardan kaçınmalı, onun rızası olmadan ve gitmesini arzu etmediği yerlerde gitmekten kaçınmalıdır.
- Onun için yaptıklarını eşinin başına kakmamalı, altından kalkamayacağı isteklerle onu sıkıntıya sokmamalıdır.
- Kocasının yokluğunda onun evini, namusunu, şerefini ve malını korumalı, kocasına dua etmeli, hem gıyabında hem yüzüne karşı onu övmeli ve onu sevdiğini daima hissettirmelidir.
- Kocasının ona yapması gerektiği gibi, o da kocası için gereken dikkat ve gayreti göstermeli, onun için süslenmeli, kendisini ona güzel göstermeye çalışmalıdır.
- Sesini kocasının sesinden fazla yükseltmemeli, yiyim, giyim ve evdeki bazı işlerinde ona yardımcı olmalıdır.

İslâm'da Aile Birliğinin Korunması ve Boşanma

Dr. Ahmet Güneş

Atatürk Üniv. İlâhiyat Fak. Öğretim Görevlisi

Türkiye'deki boşanmaların en önemli nedeninin eşler arası geçimsizlik olduğu istatistik verilerinden öğrenilmektedir. Yıldan yıla bu nedenin giderek arttığını gözlemlemek ise, gerçekten üzücüdür. Bu verilere göre, özellikle evliliklerin ilk yıllarında boşanma oranının fazlalığı dikkat çekici ölçüdedir. Böyle olmasının nedeni, büyük bir ihtimalle, yeni evli çiftlerin henüz birbirlerinin kişiliklerini daha tam olarak tanıma imkanı bulamadan ayrılmaya yeltenmeleridir. Bu yüzden, eşler tarafından başlangıçta kolay gibi görünen bu yol hemen tercih ediliverilmektedir. Bu aşamada, muhtemelen gelecekteki hayatlarının iyilik ve güzelliklere gebe olabileceği hiç düşünülmemektedir. Hele hele çoğu zaman, eften püften bahanelerle bir kaşık suda fırtınalar koparıldığı da ender karşılaşılan bir durum değildir. Bütün bunlara, karı-kocanın birbirlerinin kişiliklerine saygı göstermemeleri, başlıca neden olarak gösterilebilir. Sonuçta bu çiftler, tecrübesizlik ve rehbersizliklerin kurbanı olabilmektedirler.

Giriş

Yeryüzünün en eski sosyal kurumlarından biri olan aile, içtimaî hayatın adeta bir minyatürüdür. Nesli devam ettirme, aile bireylerine psikolojik ve sosyal güven sağlama işlevinin yanında, kültürel değerleri gelecek nesle aktarma işini de önemli ölçüde aile üstlenir. Ailenin sosyal yapının oluşumundaki inkar olunamaz fonksiyonu, sonuç olarak devletin şekillenmesinde de hissedilir.

Bu yüzden İslâm Hukukunda kadın ile erkeğin birlikte yaşamasının sosyal ve hukukî çerçevesini belirleyen evlilik sözleşmesi, ayrıntılı anlatılır. Bu konuda bir çok emredici ve düzenleyici kurallardan söz edilir. Esasen, İslâm Hukukunda evlilik sözleşmesi, bir yönüyle hukukî bir işlem ve akit; bir yönüyle de ibadet olarak değerlendirilir. Bu anlayışın tabii bir yansıması olarak evlilik ve boşanma konusu, bazı klasik fıkıh kitaplarının ve bazı hadîs mecmûalarının tertibinde ibadet bölümünün akabinde yer alır. Ayrıca evlilik ve boşanmanın "hukûkullah" arasında sayılması da, evlilik müessesesinin dini ve sosyal boyutunu gösterir.

İslâm Hukukunda evlilik akdinin diğer akit çeşitlerinden farklı olduğu söylenebilir. İbn Arabî, diğer akitleri "ukudü'l-emval"

(ticari akitler) olarak; evlilik akdini ise, "ukudü'l-ebdan" şeklinde isimlendirir. Zaten, Kur'ân'da, lianla ilgili âyet, suç unsurları yönüyle kazifle (masum birine iftira atma cezası) eşit olduğu halde ceza hukuku bakımından farklı olması da, bu kanaati teyit eder.

Bilindiği gibi evlilik, iki farklı kültürün birleşimidir. Taraflar ayrı ayrı yaşantıdan gelmişlerdir. Dolayısıyla yer yer eşler arasında ufak tefek tartışmaların olması bir derece kaçınılmazdır. Bunların evliliğin ilk yıllarında daha çok görülmesi de tesadüfi değildir. Çünkü bireylerin çevre, yetişme tarzı, eğitim durumları; kısacası, sosyo-kültürel yönleri farklılık gösterir. "Dumansız baca, çekişmedik karı-koca olmaz." diyen atalarımız, olmazsa olmaz denilen bir gerçeği ifade ederler.

Öte yandan aile krizine; fikrî anlaşmazlıklar, fizikî kusurlar, iktisadî alandaki aksamalar, kusursuz eşi realite planında bulamayarak bireylerin sukût-u hayale uğraması, evlilik öncesi maharetle saklanan kusurların evlilik sonrası ortaya çıkması veya gereksiz zıtlaşmalar gibi bir çok nedenler, geçimsizlik sebepleri arasında sayılabilir. Doğrusu, hayat hâdiseleri çok çeşitli olduğundan, bunları önceden tam olarak tespit etmeye ve birer birer saymaya da imkan yoktur.

Türkiye'deki boşanmaların en önemli nedeninin eşler arası geçimsizlik olduğu istatistik verilerinden öğrenilmektedir. Yıldan yıla bu nedenin giderek arttığını gözlemlemek ise, gerçekten üzücüdür. Bu verilere göre, özellikle evliliklerin ilk yıllarında boşanma oranının fazlalığı dikkat çekici ölçüdedir. Böyle olmasının nedeni, büyük bir ihtimalle, yeni evli çiftlerin henüz birbirlerinin kişiliklerini daha tam olarak tanıma imkanı bulamadan ayrılmaya yeltenmeleridir. Bu yüzden, eşler tarafından başlangıçta kolay gibi görünen bu yol hemen tercih ediliverilmektedir.

Bu aşamada, muhtemelen gelecekteki hayatlarının iyilik ve güzelliklere gebe olabileceği hiç düşünülmemektedir. Hele hele çoğu zaman, eften püften bahanelerle bir kaşık suda fırtınalar koparıldığı da ender karşılaşılan bir durum değildir. Bütün bunlara, karı-kocanın birbirlerinin kişiliklerine saygı göstermemeleri, başlıca neden olarak gösterilebilir. Sonuçta bu çiftler, tecrübesizlik ve rehbersizliklerin kurbanı olabilmektedirler.

Boşanma, amacına ulaşamayan evlilik birliğinin sona ermesidir. Yalnız boşanma çoğu zaman karı-kocanın birbirlerinden ayrılmalarıyla noktalanmaz. Boşanma geride onulmaz yaralar açan sonuçlarıyla, öncelikle karı-kocayı ve daha çok da boşanma yetimleri durumuna düşen çocukları ilgilendiren bir olaydır. Boşanma, ayrıca öncelikle taraf durumunda olan aileleri ve nihayet daha genel anlamda, toplumu da etkileyen istenmedik bir olaydır. Zira boşanma oranıyla, toplum içinde yaygın çocuk suçluluğu, uyuşturucu maddeler iptilası vb. gibi sosyal hastalıklar arasında sıkı bir ilişkinin olduğu muhakkaktır. Bugün Türkiye'de yüz binlere varan sokak çocuklarının sayısında en büyük payı, parçalanmış ailelerin oluşturduğu ve üvey anne veya üvey babadan kaynaklandığı biliniyor. İşte boşanma, nadiren kurtuluş ve huzuru sağlasa bile, çoğu zaman psikolojik ve sosyolojik problemleri de beraberinde getirmektedir.

Sosyal bilimler yönünden ailenin gücünü ölçebilmek için başvurulan araçlardan birisi hiç şüphesiz boşanma oranlarıdır. Bir toplumda meydana gelen evlilikler geniş oranda, kısa zaman süreleri içinde boşanma ya da ayrılıkla sonuçlanıyorsa o toplumun güçsüz, fonksiyonunu yerine getiremeyen sakat ve hasta bir aile kurumuna sahip olduğunu söylenebilir. Bir bakıma sürdürülemeyecek bir ailenin devamında gerek eşler, gerekse de

toplum yönünden yarar yoktur; ama boşanmaların büyük oranda olduğu bir toplumun yapısında sakatlık bulunduğunu söylemekte de hata olmaz.

Bu nedenle, evlenme kurumunu düzenlememiş bir toplum yoktur. Günümüz dünyasında ise, sosyal devlet ilkesini benimseyen pek çok ülke tarafından, aile birliğinin korunmasına yönelik tedbirler, Anayasal güvenceler altında pozitif hukuk kurallarıyla belirlenir. Hatta aile konusunda giderek güçlenen devlet himayesi, iç hukukun yanı sıra artık uluslararası bir nitelik arz eder.

Yalnız aile problemlerinin salt pozitif hukuk kurallarıyla çözülemeyeceği açıktır. Çünkü önemli olan aile mutluluğudur. Aile mutluluğu da kelimenin tam anlamıyla bir sanattır. Sanattır, çünkü aile mutluluğunun kuralı da kitabı da yoktur. Yoktur, çünkü mutluluk daha ziyade kişilerin ruh dünyasıyla ilgilidir. Yine de insanlar arası bütün ilişkilerin elbette bir etiği vardır. Bu etik insanlara belirli sorumluluklar yükler. Sorumluluk da tek yanlı değil, karşılıklıdır. Elbette herkes kendinden ve ilişkilerinden sorumludur. Toplumsal yaşamın üzerine kurulduğu düzenin temelinde de bu anlayış yatar. Bu anlayışı yansıtan ve sosyal hayatta uyulması istenen standart ve kurallara "sosyal norm" adı verilir. Hukuk kuralları dışında sosyal normları şekillendiren din, ahlak, örf-âdet ve görgü kurallarının hukukun ilgi alanı içerisinde olması da bu gerekçeye dayanır.

Evlilikte mobilyalar, mutfak eşyaları, takılar, nişan, düğün gibi hususlar en ince detaylarına kadar düşünülür; ama ya evliliğin mutluluğu, huzuru? İşte buradan hareketle biz bu makalede, yeterli gerekçeler oluşmadan meydana gelebilecek boşanmaları önlemeye yönelik dini motifleri, ahlaki esasları ve bazı

hukuki ilkeleri Kur'ân, sünnet ve İslâm hukuku perspektifinden inceleyeceğiz.

1. Kur'ân'da aile birliğinin korunması

İslâm inanç, ibadet, ahlakî ve hukukî vecibeleri aynı esas üzere ve aynı dinî emrin otoritesi altında toplayan bir mükellefiyetler sistemidir. Kur'ân ve onun tebliğcisi Hz. Muhammed (s.a.s.), öncelikle "hüküm günü" başarılı bir şekilde hesap verebilme; yani âhiret şuûruyla, ahlakî kaideleri yerleştirmeye çalışır. Kur'ân'daki yasama da, kronolojik olarak davranışlarla ilgili ahlakî kuralların tavsiyesiyle başlar, daha sonra hukukî prensipler belirtilir. Özellikle İslâm aile hukukunda Allah ve ahiret inancı esas alınır, dini ve ahlâki değerler önem kazanır ve hukuki hükümler bu temeller üzerine inşa edilir.

Kur'ân, aile hayatını karşılıklı anlayış ve olgunlukla yürütülecek insanî bir müessese kabul eder. Bir çok konuda olduğu gibi bu konuda da sabrı, ahlakî olgunluğu, adaletli davranmayı, tevekkülü ve Allah'tan sakınmayı öğütler (bkz.4. Nisa:3, 19, 128; 65. Talak:1). Çünkü, diğer akitlerden farklı olarak, tamamen kendine has insanî yönleri, mahremiyetleri bulunan evlilik hâdiselerine şeklî ve hukukî müdahalemiz çoğu zaman çok gecikecektir. Halbuki önemli olan, problemi doğduktan ve ortaya çıktıktan sonra çözmek değil, problemin doğmasına sebebiyet vermemek veya daha başlangıçta sıkıntıyı giderebilmektir. Bu da doğrudan doğruya, tarafların şahsiyetleriyle, ahlakî ve insanî meziyetlerinin gelişmişlik düzeyiyle alakalı bir meseledir. Bunun içindir ki, Kur'ân ve sünnetin bu tür olaylara yönelişi, hukukî olaya değil, taraflaradır. İslâm Aile Hukuku alanında Kur'ân ve sünnetin getirdiği hükümler de konunun salt hukukî olmaktan çok, dinî ve ahlakî zeminini teşkil eder ve bu zemini sağlamlaştırmayı hedef alır.

1.1. Kur'ân'da kadın ve aile

Kur'ân'da "Ey iman edenler, eşlerinizden ve çocuklarınızdan size düşman olanlar da vardır." (64. Tegabün:14) buyurularak, eş ve çocukların beklenmedik yer ve durumlarda kişiyi günaha sokup, âhiret hazırlığından alıkoyabileceğine işaret edilir. Kur'ân'da, Nûh (a.s.) ve Lût Peygamberlerin hanımları, inanmayanlar için misal olarak verilir. Bu Peygamber hanımlarının, kocalarına ihanet etmelerinden söz edilir (66. Tahrim:10). Fakat buradaki ihanet, "emanete ihanet" manasında olup, iffetsizlik anlamında da değildir. Bilindiği gibi, Nûh (a.s.) ve Lût'un (a.s.) hanımları, Peygamber hanımı olmak şerefinin gerektirdiği iman, itaat ve kocalarına iyi davranma gibi hasletlere sahip olma yerine, bu şerefin kadrini bilemeyerek küfre meylederler. Hatta, toplumun ıslahı için çalışan kocalarının başarılarını kolaylaştıracak yerde onlara eziyet ederler. Daha da ötesi, hak düşmanlarının fesatlarına yardım amaçlı ispiyonculuk yaparlar. Böyle oldukları için de, Allah'ın gazabına uğrarlar ve kıyamete kadar kötü bir misal olarak hatırlanmaya müstahak olurlar.

Müteakip âyette bu kötü örnekliğe alternatif olarak, Hz. Mûsa'ya iman eden ve bu nedenle de şehit edilen, Firavunun karısı Âsiye ile, Cebrail tarafından bir erkek çocuğu müjdesi verildiğinde, "Ben senden Rahman'a sığınırım." (19. Meryem:18) ve "Bana erkek eli değmiş değildir. Benim nasıl çocuğum olabilir?!" (3. Al-i İmran:47) diyerek irkilen İmran kızı Meryem-i betûl, bir yad-ı cemil olarak inananlara örnek verilir (66. Tahrim:11). Peygamberimiz de, Meryem ile Âsiye'nin üstünlüğünü teyit eder; Hz. Hatice ve Hz. Fatıma ile Hz. Aişe'yi de, bu hayırlı kadınlar zümresine ilave eder. Dikkat çekicidir ki, Kur'ân-ı Kerim, Yûsuf'un (a.s.) iffetini (12. Yusuf:32),

Şuayb'ın (a.s.) kızının yürüyüşünde bile hayâlı ve utangaç oluşunu, güzel jestler olarak ön plâna çıkarır (28. Kasas:25). Ayrıca Kur'ân'da, şeytanın hile ve tuzağı zayıf olarak tanımlanırken (4. Nisa:76), Yusuf'un (a.s.) dilinden "Sizin tuzağınız gerçekten büyüktür." (12. Yusuf:28) ifadesiyle de, bazı kadınların entrikalarına dikkat çekilir. Bu âyetlerde öncelikli anlatılan husus inanç esasıdır. Fakat, Kur'ân ve Peygamberimiz tarafından örnek olarak zikredilen bu kadınlardaki vasıflar, aile birliği ile ilgili olarak mü'min kadınlar için önemli mesajlar içerdiği de söylenebilir. Anlaşılan odur ki, kocasına evini dar edip, kabir azabı yaşatan kadınlar da; karısına olmadık işkenceleri çektiren erkekler de hep var olagelmiştir. Kısacası, "Kadın, erkeğini vezir de edebilir, rezil de." ile "Başarılı erkeklerin arkasında hep başarılı bir kadın vardır." deyimleri de, aynı temayı vurgulayan ata sözlerimizdendir.

Toplumun devamı insan neslinin devamına bağlıdır. Bu özelliğiyle aile, biyolojik ve sosyal bakımlardan neslin devamını sağlayan temel birimdir. Bu nedenle de Kur'ân, insanları evliliğe teşvik eder (4. Nisa:3, 24; 24. Nur:32; 60. Mümtehine:10). Evlilikle kurulan bu aile yuvası da Kur'ân'a göre, bir "huzûr ve sukûnet" kaynağıdır (16. Nahl:80). Kur'ân'da bir yerde Âdem'in (7. A'raf:189), başka bir yerde ise, bütün insanların eşinde huzur ve sükun bulmaları aynı kavramlarla anlatılır. Bu huzur ve sükunet bulmada tefekkür eden bir topluluk için âyet olduğu beyan edilir. Dikkat çeken bir diğer yönüyle, "âyet" ifadesi, ilgili âyetin hem başında hem de sonunda olmak üzere iki kez tekrar edilir (30. Rum:21).

Ayrıca aile, Allah'ın sevgi ve merhamet peydâ ettiği bir ortamdır (30. Rum:21). Bu sıcak ortamın bağrında Allah'ın oğullar, torunlar ve temiz rızıklar bahşettiği kutsal bir müessesedir

(16. Nahl:72). Zaten karı-koca da birbirlerinin iffet örtüsü ve koruyucusudurlar (16. Bakara:187). Tesis edilen aile birliğinin sürdürülmesi konusunda Kur'ân, kocaların karılarına "sağlam bir teminat" verdiğinden bahseder (4. Nisa:19). İbn Abbas ve Mücahid'in tefsirlerine göre, bu sağlam teminattan maksat, "nikah" akdidir. Allah, bu akdin korunmasına önem verir ve evlilik birliğinin devamı için bir dizi tedbir ve tavsiyelerde bulunur.

Kur'ân'ın genelde meseleleri ikili ele alışındaki karakteristik özelliği, İslâm Aile Hukukunda çok belirgindir. Allah, farklı âyetlerde; hatta bazen aynı âyette hem kadına hem de erkeğe hitap ederek aile birliğinin sürekliliği için her iki taraftan özverili davranmalarını ister.

1.2. Kur'ân'da erkeklerin sorumluluğu

Bir çok hukuk sistemlerinde olduğu gibi İslâm Hukukunda da, aile reisinin erkek olduğu genel kabul görür. Böyle olmasının sosyolojik ve psikolojik nedenleri ayrıca tartışılabilir. Ama kadın, genelde kocasının evinde şekillenir. Farkında olmadan, onun söz ve davranışlarından etkilenir. Bu özelliğiyle aile reisi olarak erkek, evde daha ağır bir sorumluluk yüklenir. Kur'ân, "Onlarla (kadınlarla) iyi geçinin. Eğer onlardan hoşlanmıyorsanız, olabilir ki bir şey sizin hoşunuza gitmez de Allah onda bir çok hayır takdir etmiş bulunur." buyurur (4. Nisa:19). Bu âyete göre, koca, zarurî bir sebep olmaksızın boşanmaya yeltenmemelidir. Bilakis koca, yatak ve infak hususlarında insaflı, söz ve sohbetlerinde tatlı olmalıdır. Kırgınlığa sebep olabilecek olaylarda sabır göstermeli ve mükafatını Allah'tan ummalıdır. İhtimal, istikbalde Allah bir çok hayırlar ihsan edebilir. Bu hayır, bu birliğin semeresi olacak salih bir çocuk veya eşler arasında yeniden tazelenecek ülfet ve muhabbet şeklinde de tezahür

edebilir. Sonuç olarak Kur'ân'da eşler, -birbirlerinde ahlâkî veya fizikî bir takım kusurlar bulsalar bile- boşanmamaya ve iyi geçinmeye hep teşvik edilir.

Kur'ân, aile birliği alanında bir realiteye işaret eder ve ikinci bir merhaleden söz eder. Allah, saliha kadınları; kocalarına itaatkâr, evinde bulunamadığı zamanlarda iffetlerini koruyan özellikleriyle zikreder. Peşinden, böylesi kadınların aksine; kocalarına karşı isyankâr davranan kadınlardan bahseder ve geçimsizlik ileri bir boyuta ulaştığında kocaya, "fenalık ve geçimsizliklerinden korktuğunuz kadınlarınıza gelince, önce kendilerine yumuşaklıkla öğüt verin. Eğer söz dinlemezlerse kendilerini yataklarda yalnız bırakın. Yine dinlemezlerse, (hafifçe) dövün. Size itaat ettikleri takdirde kendilerini incitmeye de bahane aramayın." (4. Nisa:34) tavsiyesinde bulunur. Elbette bu, kocaya tanınan keyfî bir yetki değildir. Belirli şartların oluşumu zorunludur. Zaten, âyette geçen "nuşûz" kelimesi, bize bu konuda bir fikir vermekte olup, kadının kocasından nefret etmesi, kin tutması, itaat etmemesi, kafa tutup isyankâr bir tavır takınması gibi anlamlara gelir.

Bu aşamada ev siyaseti olarak koca, eşine öncelikle tatlı dille nasihat eder. İyilik tavsiyesinde bulunur, sorumluluklarını hatırlatır. Problemin nereden kaynaklandığını belirtir ve hal çareleri üretir. Yatağı terk etme ikinci safhadır. Üçüncü merhaleye gelince, İbnü'l-Arabî, "Bana göre, 'dövme' der, şahısların hallerine göre değişir. Bazılarına az bir gönül koymuşluk kafi gelir, bazıları da ancak tediple düzelir." Hz. Ali, bu tertibin esas alınması, bunların da sonuçsuz kaldığı durumlarda iki hakem gönderilmesi kanaatindedir. Dikkat çeken şey, bu yetkinin kocalara verilerek, üçüncü şahısların ve mahkemelerin aile birliğine müdahalesine hemencecik izin verilmeyişidir. Böylece,

ufak tefek aile içi kırgınlıkların bir sır olarak kalması, aile mahremiyetinin zedelenmemesi amaçlanır. Âyetteki, “Size itaat ettikleri takdirde kendilerini incitmeye bahane aramayın.” ifadesi de, nısfet, adalet, hakkaniyet ilkelerine göre davranmayan koca için, uhrevî bir “tehdit” mahiyetindedir. Öncelikle, aile birliğinde önemli olan sevgidir, karşılıklı anlayıştır. Sevinç ve keder birlikte paylaşılır. Dolayısıyla bu son merhale, istisnai bir durumdur. Hele hele öfkenin yatıştırılması hiçbir zaman amaçlanamaz. Aksi takdirde, kul hakkına tecavüz nedeniyle erkek, haksızlığının uhrevi vebaline de katlanır.

1.3. Kur’ân’da kadınların sorumluluğu

Kadın her şeyden önce annedir. Çocuğunun terbiyesinden mesûldür. Terbiye adına çocuklara vurulan damga da, istikbale vurulan damgadır. Kısacası o, evinin direğidir. “Yuvayı dişi kuş yapar.” sözü, bunu belirtir. Kuşkusuz, evlilik birliğinin sürdürülmesi için, kadının da fedakarlıkta bulunacağı zamanlar olacaktır. Kadın, iyi ve kötü günde, sıhhat ve hastalıkta kocasıyla yardımlaşma ve dayanışma içerisinde olması gerektiğini unutmamalı ve hemen boşanmaya yeltenmemelidir. Zaten toplumumuzda da, boşanmış kadınların boşanmış erkeklere nispetle daha fazla tehlikeye maruz kaldıkları görülmektedir. Nitekim, “Gelin beyaz gelinliğiyle girdiği evden beyaz kefeniyle çıkar.” atasözümüz, aile birliğinin korunmasını tembih etme açısından, kadınların sorumluluğunu hatırlatır mahiyettedir.

Kur’ân-ı Kerim’de, kocalarından olası bir anlayışsızlık görmeleri durumunda, kadınlardan aile birliğinin sürdürülmesi konusunda özverili olmaları istenir. “Eğer kadın, kocasının geçimsizliğinden yahut kendisinden yüz çevirmesinden endişe ediyorsa, bir anlaşma ile aralarını düzeltmede karı koca üzerine

bir günah yoktur. Sulh en hayırlı iştir. Zaten nefislerinde kıskançlık hazırlanmıştır. Eğer iyi geçinip arayı düzeltir, zulüm ve geçimsizlikten sakınırsanız, elbette Allah yapacağınız her şeyden haberdardır." (4. Nisa:128) buyurarak, kadınlara anlaşmayı tercih etmeleri tavsiye edilir. Fakat, aynı âyetin son kısmında hitap, "iltifat" sanatıyla kocalara da tevcih edilir ve uzlaşmaz bir tavır takınmamaları hususunda, gerekli "ikaz" yapılır. Ayrıca belirtelim ki, kadınların kocalarına itaat etmemeleri de büyük günahlara denk tutulur.

1.4. Kur'ân'da ailelerin sorumluluğu

Kur'ân, insanların arasını düzeltmenin hayırlı bir iş olduğunu ifade eder (4. Nisa:114). Hatta, dargın müslümanlar arasını düzeltmeyi, toplumsal bir görev olarak belirtir (49. Hucurat:10; 8. Enfal:1). Aile Hukuku sahasında da, eşlere hep uzlaşma yollarını aramalarını ve hayatın akışı içerisinde karşılaşılan meselelere sabretmelerini hep tavsiye eder. Şiddetli geçimsizliğe erkeğin (4. Nisa:128) ve kadının (4. Nisa:34) sebep olması halinde, karşılıklı ferdî fedakarlık göstermelerini ister. Fena muamele ve geçimsizliğin eşlerin her ikisinden kaynaklanması veya başlangıçta bunun bilinmemesi durumunda, karı kocanın yakın aile çevresine ve topluma da sorumluluk yükler. Eşlerin ailelerinden tecrübeli ve âdil kimselerin devreye girip, eşlerin problemlerini, geçimsizlik sebeplerini gidermeye çalışarak barıştırma teşebbüsünde bulunmalarını emreder. İlgili âyette; "Eğer karı-koca arasının açılmasından endişe ederseniz, bir hakem erkeğin ailesinden, bir hakem de kadının ailesinden kendilerine gönderin. Eşler barışmak, hakemler de barıştırmak isterlerse, Allah aralarını uzlaştırır." (4. Nisa:35) buyurularak, yakın çevrenin aile içi olayları yatıştırıcı etkinliğine vurgu yapar.

Bu âyete göre, şiddetli geçimsizlikten şikâyette bulunan eşlerden herhangi biri mahkemeye müracaat ederse, hâkimin karı ve kocanın ailesinden birer hakem göndermesi zorunludur. Aile çevresinden seçilen bu hakemler de, öncelikle aile yuvasının yıkılmaması için hummalı bir gayret göstermeli ve iyi niyetli olmalıdırlar. Görev itibariyle hakemler, geçimsizliğin esas sebeplerini ve kimden kaynaklandığını öğrenmeye çalışırlar. Karı-kocaya görev ve sorumluluklarını hatırlatıp, yuvalarının dağılmamasını tavsiye ederler. Boşanma sonrası onulmaz yaralar açabilecek olumsuz sonuçları dile getirirler. Şayet varsa, çocuklarının istikballerine olumsuz etkilerini, cemiyet içinde yadırganacaklarını ve aile çevresine lâf getireceklerini ayrıntılı izah edip öğüt verirler. Âyet ve hadîsler ışığında, sebepsiz boşanmanın hoş görülmediğini dini, ahlakî, vicdani ve uhrevi yönleriyle nasihat ederler. Eğer geçimsizlik önemli bir nedene dayanmıyorsa, bu tür olayların hayatın bir cilvesi olduğunu, böylesi hallerin gelip-geçiciliğini ve belki de gelecekteki hayatlarında bunların tatlı hatıralara dönüşebileceğini hatırlatırlar.

İslâm'a özgü bir özellikle, eşlerin ailelerinden seçilen bu hakemler, elbette karı-kocanın fıtrat ve karakterlerini, geçimsizliğin bilinmeyen yönlerini daha iyi bileceklerdir. Akrabalık bağlarından dolayı üçüncü şahıslara nazaran, daha içten ve daha şefkatli davranacaklar, evli çiftlerin aralarını bulma ve düzeltmeye daha fazla önem vereceklerdir. Elbette karı-koca da, akrabaları olan bu hakemlerin sözlerini daha rahat kabullenebileceklerdir. Netice itibariyle hakemler bunu, aile mahremiyeti olarak kabul edip, dedikoduların yayılmasına yol açmayacaklar ve ailelerin rencide olmasına meydan vermeyeceklerdir. Çünkü İslâm, aile mahremiyetine özel önem verir. Öyle ki, hadîste, aile sırrını ifşa edenler "Kıyamet gününde insanların en şerlisi" olarak tanımlanır.

1.5. Kur'ân'da boşanma hukukunun bazı özellikleri

Kur'ân'da ahkâm âyetleri genelde icmalîdir. Fakat miras hukuku ile aile hukuku sahasında Kur'ân, tafsilatlı hükümler ihtiva eder. Bu nedenle Kur'ân'da, kadın ve aile hukukuyla ilgili olarak yüzün üzerinde âyet bulunmaktadır. Bu âyetlerin önemli bir bölümü ise, evlilik ve evlilik sonrasıyla ilgilidir. Kur'ân'da, cahiliye örfünde boşanma çeşitleri olarak bilinen ve uygulanan lian, ila, zıhar ve talaktan bahsedilir. Lianla ilgili âyet, suç unsurları yönüyle kazifle aynı olduğu halde ceza hukuku bakımından farklılık arz eder. Îlâ ile ilgili hükümle, cahiliye örfü tashih edilir. Zıharla ilgili olarak ise, cahiliye örfü tamamen ilga edilir. Bütün bunlar bize Kur'ân'ın boşanma konusundaki genel felsefesini belirtir.

Aile hukuku ile ilgili olarak Kur'ân, öncelikle karı-kocanın iffet ve namuslarına karşı yapılacak isnatları şiddetle cezalandırır. Diğer hukuki muamelelerden farklı olarak sadece zina suçunun ispatı için dört görgü şahidinin tanıklığı istenir. Bu şartlarda ispat edilemeyen bir durumda, -olay fiilen vuku bulsa bile- görgü şahitleri hukuki bakımdan ebediyen susmak zorundadırlar. Aksi takdirde kendileri suçlu duruma düşecekler ve belirtilen cezai müeyyide, bu olayı deşifre eden kişilere uygulanacaktır. Çünkü, zina suçunun deşifre olması, toplum üzerinde fiilin vukuundan daha şiddetli bir etki etmektedir. Kazif konusunda Kur'ân'da anlatılan bu hususlar, genel bir hükümdür. Fakat bu genel hükme karşılık, kendi hanımını zina ederken gören şâyet bu kadının kocası ise, hüküm farklı bir statüde değerlendirilir. Çünkü aile birliği açısından üçüncü şahıslarla kocanın aynı hükme tabi olması durumunda böyle bir hükmün kocaya haksızlık olacağı açıktır. Buna göre, eşleri aleyhinde zina ithamında bulunup da dört görgü şahidiyle ispat edemeyecek

kocalar için âyette, karısının suçu kabul etmemesi ve kocasının da ithamında ısrar etmesi halinde, mahkeme kararıyla boşanacakları; fakat koca aleyhine kazif cezası uygulanmayacağı belirtilmiştir. Bu farklı iki ayrı hükümde, suç unsurları yönüyle aynı nitelikler söz konusudur. Fakat ceza hukuku bakımından, aynı konuda üçüncü şahıslarla koca, hüküm bakımından farklılık arz etmektedir.

Îlâ, sözlük anlamıyla yemin etmektir. İslâm hukuk terimi olarak ise, kocanın karısına dört ay süreyle yaklaşmayacağına yemin etmesini ifade eder. Cahiliye örfüne göre boşanmayla paralel hükümleri söz konusudur. Kur'ân, bu uygulamayı dört ay süreyle sınırlandırır (2. Bakara:226). Bu nedenle de İslâm Hukukunda îlâ, "talak-ı müeccel" olarak değerlendirilir. Zıhar ise, cahiliye Araplarında çok yaygın bir boşanma türüdür. İslâm hukuk terminolojisinde, kocanın karısını kendisine ebedi haram olan bir mahremine veya mahreminin şayi bir cüzüne benzetmesi anlamındadır.

Burada konumuz açısından zıharla ilgili olarak, Mücadele sûresi ilk âyetlerinin sebeb-i nuzûlüne vesile olan olay, aile birliğinin sürdürülmesi açısından mesaj yüklüdür. Rivayete göre, Havle bt. Sa'lebe'nin kocası Evs b. Samit ihtiyarlar ve biraz da hassaslaşır. Bir gün hanımıyla bir tartışma esnasında öfkelenip; "Sen bana anamın sırtı gibisin." deyiverir. Fakat çok geçmeden, kocası yaptığına pişman olur. Hanımını kendine çağırır. Fakat kadın ihtiyatlı davranır ve Allah Resûlüne olanları anlatmasını kocasından ister. Kocası, ben utanırım soramam, der. Kadın "Öyleyse ben sorarım." diyerek hane-i saadete gelir ve Peygamberimizin önüne diz çöker. Olanları ve kocasından karşılaştığı kötülükleri gözyaşlarıyla Peygamberimize şikâyet ederek anlatmaya başlar. Peygamberimiz, "Ya Havle, kocan hem amcan

oğlu, hem de yaşlı bir kişi. Allah'tan sakın!" diyerek sözünü keser ve öfkesini yatıştırmaya çalışır. Havle, "Ya Resûlallah, Evs benimle evlendiğinde ben genç idim. Fakat yaşım ilerledi, bir çok evlatları oldu, şimdi ise beni anası gibi kıldı ve beni kimsesiz bırakıverdi." diyerek sözüne kaldığı yerden devam eder. Cahiliye örfüne göre koca karısına bu sözü, boşama amaçlı söylerdi; hanımı da ona haram olurdu ve bir daha onunla evlenemezdi. İslâm'da ise, ilk kez böyle bir hâdise meydana geliyordu. Dolayısıyla da Resûlullah, "Bu konuda bir şeyle emir olunmadım. Görüşüm, haram olmuşsun." buyurarak, toplumdaki yerleşik genel örf ve âdet hükmünü esas alır. Kadın, kocasından ötürü, "Vallahi boşama zikretmedi." diyerek ruhsat talebinde bulunur. Peygamberimiz tekrar "Haram olmuşsun." buyurur. Kadın ruhsat talebini yineler. Fakat sonuç alamayınca, bu defa da halini Allah'a arz eder. Kadın hane-i saadette, "Allah'ım, yalnızlığımın şiddetinden ve bana zor gelecek olan ayrılmamın acısını sana arz ederim. Küçük çocuklarım var. Onları kocama bıraksam, zayi olacaklar. Yanıma alsam, aç kalacaklar. Allah'ım, sana arz ederim. Allah'ım, Peygamberine bir vahiy indir." diyerek, yaşlı gözlerle başını semaya yöneltir. Havle, henüz hane-i saadetten ayrılmadan hemen Kur'ân âyetleri nazil olur. Bu vahiyden sonra Peygamberimiz, "Ya Havle, müjdeler olsun!" buyurur ve "Kocası hakkında seninle tartışan ve halini Allah'a arz eden kadının sözünü Allah işitmiştir. Allah, sizin konuşmanızı işitir. Çünkü Allah işitendir, bilendir. İçinizden zıhar yapanların kadınları, onların anaları değildir. Onların anaları ancak kendilerini doğuran kadınlardır. Şüphesiz onlar çirkin bir laf ve yalan söylüyorlar. Kuşkusuz Allah, affedicidir, bağışlayıcıdır." (58. Mücadile:1-2) mealindeki yeni nazil olan âyetleri okur. Cahiliye döneminde talakın en şiddetlisi olarak uygulanan zıhar, artık bundan böyle, Kur'ânî tabirle "çirkin ve asılsız bir

lakırdı"dan ibarettir. İlgili âyetlerle cahiliye örfü ilga edilir. Ancak böyle bir söz söyleme uhrevi bir suç kabul edilir ve fert psikolojisi açısından, kefareti verilene dek, "muvakkat haram" hükmü getirilir.

Boşanmayla ilgili olarak ise, Kur'ân'a göre, erkeğin manevî bir bağla bağlandığı karısını üç defa boşama hakkı vardır. Bu açıdan Cahiliye'de sınırsız olan boşama sayısını Allah, üç talakla sınırlandırmıştır. "Boşanma iki defadır." (2. Bakara:229) âyeti, prosedür itibariyle boşanmaların tek celsede sonuçlandırılmamasını ifade eder. İslâm hukukçuları, kitap ve sünnete göre, iki veya üç talakı bir anda söyleyip, boşanmaların tek celsede vuku bulmasının nehyedildiği hususunda tereddüt etmezler. Hatta bu konuda, selefin ittifak ettiğini naklederler. Dolayısıyla prosedür itibariyle İslâm hukukunda boşanmanın, her ay bir boşanma olmak üzere en az üç aylık bir sürece yayılması güzel (hasen); üç ay aralıklarla dokuz aylık bir sürece yayılması ise daha da güzel (ahsen) olarak değerlendirilir. Dahası bu süreç içerisinde zevci ilişkide bulunulmamalıdır. Tam aksine İslâm hukukunda ilgili zaman şartlarına riayet edilmeyen boşanmaların ise, "bid'at" olduğuna hükmedilir. Zaten, hayız halinde boşamanın haram olduğunu bildiren âyet (65. Talak:1), boşanma zamanı itibariyle bir kısıtlama mahiyetindedir.

İslâm, birinci veya ikinci talak hakkı kullanılmış olsa bile, pişmanlık süresi özelliğine sahip, birinci veya ikinci talaktan sonra, kocaya "ric'at" (karısına geri dönebilme) hakkı tanır. Bu konuda, İbn Teymiyye'nin nakline göre, Ahmed b. Hanbel, "Dikkatle inceledim, Kur'ân'daki talakla ilgili âyetlerin tamamı, ric'î talaktır (cayılabilir boşanma)." tespitinde bulunur.

Kur'ân'da, "Kocaları bu arada barışmak isterlerse, karılarını geri almakta daha çok hak sahibidirler." (2. Bakara:228) buyurulur.

Hatta Kur'ân, birinci veya ikinci boşanma sonrası kadınların bekleme sürelerinin (iddet) sona ermesi halinde, koca karısına geri dönmek isterse, mani olunmamasını ister (2. Bakara:232). Zaten, boşanmış kadının iddet süresince kocasının evinde kalması hem hakkı, hem de sorumluluğudur. Dahası, yaklaşık bu üç aylık müddet içerisinde, kocanın karısına geri döndüğünü belirten sözlü ifadesi veya geri döndüğüne işaret eden fiilî davranışıyla bile, aile birliği -öncesinden farksız bir özellikte- yeniden kurulabilmektedir. Eğer, birinci veya ikinci boşanma, -bazı kinaî lafızlarda olduğu gibi- bâin talakla (ayırıcı boşanma) gerçekleşmişse, evliliğin devamı kararında kadının irade beyanına müracaat esastır. Bununla, kadının mağduriyetinin giderilmesi hedeflenir. Çünkü kadın, evliliği sürdürmede veya sona erdirmede özgürdür. Şayet kadının hür iradesi, evliliğin devamı yönünde tecelli ederse, tekrar bir mehir belirlenerek yeni bir nikah akdi gerekir. Özetle, birinci hatta ikinci boşanmadan sonra, aile birliğinin yeniden tesis edilebilmesi belki de İslâm boşanma hukukunun en ayrıcalıklı yönüdür.

Bu aşamalardan sonra sonuç alınamamış ve ayrılık tek çözüm haline gelmişse, İslâm, eşleri bir eve kilitleyip çıkış yollarının tamamen kapatılmışlığını benimsemez. Zaten, üç ayrı boşama tecrübesi bu birliğin, şartlarda bir değişme olmadığı sürece, yürütülemeyeceğine delil olarak yeterli görülür. Buna göre boşanma, kronikleşen geçimsizliklerde başvurulabilecek en son çare görünümündedir. Çünkü, âhenksiz aileleri zorla devam ettirerek, erkeğin de kadının da boşandıktan sonra tekrar evlenip yeni ve daha iyi bir hayat kurmaları ihtimaline engel olmak, mantıkî temelden yoksundur. Diğer bir anlatımla, fiilen birbirinden ayrılmış eşleri, hukuken bir saymak içtimaî bakımdan faydalı değil, tehlikelidir. Bu açıdan, Alman hukukçusu

ve mütefekkiri Kohler, pek haklı olarak, "Geçinmelerine imkan olmayan karı-koca arasındaki evlilik, sadece bir azap ve işkence kaynağı olarak kalmaz, ruhî tekamüle bir mani teşkil edebilir ve büyük istidatları bir hiç menzilesine indirebilir." demektedir. Bu özelliğiyle boşanma, bazı hallerde "rahmet" olarak da nitelenebilir. Yalnız bu rahmet ifadesinin boşanmanın genel hükmüne göre değil, özel hükmüne göre olduğunu da kaydedelim.

Her şeye rağmen önü alınamamış, karı-koca birbirinden tamamen ayrılmış ve dün birlikte tüttürdükleri aile ocağı bugün bütün bütün sönmüşse, Allah, "Her kim Allah'tan korkarsa, ona bir çıkış yolu yaratır ve onu ummadığı yerden rızıklandırır. Kim Allah'a güvenirse, bilsin ki Allah ona kâfidir." (65. Talak:2-3) ve "Eğer karı koca boşanarak birbirlerinden ayrılırlarsa, Allah her birini kendi kudretiyle, muhtaç duruma düşmekten korur. Allah'ın ihsanı geniştir." (4. Nisa:130) buyurarak, boşanmış çiftleri, neticeye razı olmaları ve karamsarlığa düşmemeleri hususunda "teselli" de eder.

Bu hükümlere ek olarak Kur'ân'da, "Eğer erkek kadını (üçüncü defa) boşarsa, ondan sonra kadın bir başka erkekle evlenmedikçe onu alması kendisine helal olmaz." (4. Bakara:230) buyurularak, erkeğin aynı kadınla tekrar evlenebilmesi hem kadının iradesine hem de fiili olarak başka bir erkekle evlenip boşanmış olmasına bağlanır. Böylece de boşanmanın geri dönüşü olmayan bir olay olduğu vurgulanır ve tarafların kıskançlık damarlarına dokunulur.

Kur'ân'da, boşanmayla ilgili hükümlerden sonra bunların Allah'ın koyduğu yasalar olduğu belirtilir ve bu yasaların bozulmaması, bu sınırların aşılmaması emredilir. Bu yasalara aykırı hareket eden kişiler de, "zâlim" olarak tavsif edilir (bkz. 2.

Bakara:229; 65. Talak:1). Yine boşanmayla ilgili âyetlerde, "marûf", "ihsan" ve "cemil" sözcüklerinin kullanılmasıyla da, ayrılma esnasında söz düelloları, birbirlerinin kusurlarını deşifre etmeleri, hatta olası karşılıklı iftiralar engellenerek, boşanmaların medeni bir şekilde sonuçlanması istenir (bkz. 65. Bakara:229, 231; 33. Ahzab:28, 49; 65. Talak:2). Ayrıca, ayrılma sonrası mehir ve nafakanın haricinde kadına ayrı bir meblağın (mut'a) verilmesi gerekmektedir. Bu bedelin manevi bir tazminat veya boşanan kadınının yarasını sarmaya yönelik bir gönül alma mahiyetinde olduğu da söylenebilir.

2. Hadîslerde aile birliğinin korunması

Hz. Peygamber, bazı sembollerle kadın ruhuna ve psikolojisine dikkat çeker. Bir sefer esnasında, develeri sürmekle görevli olan Enceşe'ye, develeri âheste sürmesini hatırlatırken, ezvâc-ı tâhirâtı "kristal kâselere" benzeterek, kadınların nazenin oluşlarına ve onlara ölçülü davranılması gereğine işaret eder. O (s.a.s.), "Kadın eğe kemiğinden yaratılmıştır. Memnun olacağınız tarzda dosdoğru devam edemez. İsterseniz, bu vaziyetlerinden dahi istifade edebilirsiniz. Tam arzunuza göre doğrultmak isterseniz, onu kırarsınız. Onun kırılması da boşanmasıdır." buyurur. Bu hadîsteki kadının eğe kemiğinden yaratılması, elbette anatomik bir bilgi değildir. Belki daha doğru bir ihtimalle, ifade mecazî olup, kadın kendi haline bırakılırsa eksik kalacağı, ölçüsüz bir düzeltmeye gidilince de boşanmaya vesile olunabileceği hususu anlatılmak istenmektedir. Zaten hadîsin, "Kadınlara hayır tavsiye edin." ifadesiyle başlaması ve "onun kırılması, boşanmasıdır." ifadesiyle de sona ermesi hükmün menatının "terbiye ve ev siyaseti" olduğunu gösterir.

Hz. Peygamber (s.a.s.), "Kadın haklarına riâyet konusunda Allah'tan sakının. Onları Allah'ın emaneti olarak aldınız. Onlarla

birlikte yaşam hakkını, Allah'ın emri ve müsaadesiyle elde ettiniz." ifadesiyle, evliliğin kudsiyetine işaret eder. Yine, "Hayırlı olanınız hanımlarına iyi davrananızdır." sözleriyle, genel tavsiyede bulunur. İyi geçinmede önemli esaslardan olan hoşgörülü olma, kusur aramama ve güzel huyların görmezlikten gelinmemesini ikaz mahiyetinde ise, "Bir kimse hanımına kin tutmasın. Onda hoşlanmadığı huylar bulsa bile, memnun olacağı huyları da vardır." buyurur. Zaten Hz. Peygamber (s.a.s.), "Allahım, ben iki zayıfın hakkını günah sayarım; yetim ve kadın." ifadesiyle de, özellikle yetim ve kadın haklarına dikkat çeker.

Hadîslerde, "sempatik, sevecen ve doğurgan olan" ve "Kocası kendisine baktığında onu mesrûr eden, emrettiğinde itaat eden, uzak kaldığında iffetini koruyan" kadın zikredilir. Peygamberimiz (a.s.), "Kadın dört şeyden dolayı nikahlanır; malı, soyu, güzelliği ve dini. Sen dini güzel olanı tercih et ki, elin bereketlensin." buyurarak, evliliğin mutluluk ilkesini beyan eder. Hz. Peygamber, dünya nimetlerinin en hayırlısının "sâliha kadın" olduğunu ifade ederken, Kur'ân da sâliha kadını, itaatkâr ve iffetli sıfatlarıyla anlatır (4. Nisa:34).

Hadîslerde, kadının kocasına bağlılığı ve itaat etmesi üzerinde titizlikle durulur. Hz. Peygamber, bir zayıf hadiste "İnsanın insana secde etmesi caiz olsaydı, kadının kocasına secde etmesini emrederdim." buyurur. Başka bir varyantta, "Muhammed'in canını elinde tutan Allah'a yemin ederim ki, kadın kocasının hakkını yerine getirmedikçe, Rabbisinin hakkını yerine getirmiş sayılmaz." ilavesi yer alır. Kocası kendisinden memnun olarak ölen kadının da cennete gireceği müjdelenir.

Peygamberimiz, cehenneme girmeye sebep olan bazı huylara işaret eder. Bu huylar arasında, kadının kocasına nankörlük etmesini, dilinden bedduanın eksik olmamasını ve ihsan bilmezliği

de zikreder. Hatta, bu iyilik bilmezliğe, "Eğer, kadınlardan birine bir ömür boyu iyilik yapsan, sonra da senden hoşlarına gitmeyen az bir şey görseler, senden hiç bir şey görmedim, derler." ifadeleriyle, açıklık getirir. Böylesi huylardan dolayı Hz. Peygamber, keffaret olarak, kadınlara sadaka vermelerini ve çokça istiğfarda bulunmalarını öğütler.

Kur'ân'da, Peygamberimizin hanesiyle ilgili bazı olaylar anlatılır. Bunlardan birisi de îlâ hâdisesidir. Bir rivayete göre, bir defasında, ihtimal Peygamberimizin bazı hanımları, değişen toplumsal şartlara paralel belki biraz daha müreffeh bir hayat isterler. Bu isteğe muhatap olan Peygamberimiz ise, bütün hanımlarına gönül koyar ve bir ay uzlete çekilir. Bu konuda Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'e tek cümle söyler. "Bunlar benden, elimde olmayan şeyler istiyorlar." Çok geçmeden, bu hususta âyet nazil olur. "Ey Peygamber! Eşlerine söyle: 'Eğer dünya dirliğini ve süsünü (refahını) istiyorsanız, gelin size boşanma bedellerinizi vereyim de, sizi güzellikle salıvereyim. Eğer Allah'ı, Peygamberini ve ahiret yurdunu diliyorsanız, bilin ki, Allah, içinizden güzel davrananlar için büyük bir mükafat hazırlamıştır.'" (33. Ahzab:28-29) buyurularak, Allah Resûlüne bizzat Cenab-ı Hak tarafından hanımlarının serbest olduklarını bildirmesi ifade edilir (33. Ahzab:28). Hitap kipiyle, daha hayırlı hanımlar ihsan edilebileceği de belirtilir (66. Tahrim:5).

Âyetlerin nazil olması üzerine Peygamberimiz, önce Hz. Âişe'den başlayarak, ilahî emrin gereğini yapar. Dünya hayatını ya da âhiret yurdunu tercih hususunda serbest olduğunu bildirir. Anne babasına danışıp konuşmadan acele karar vermemesini de tavsiye eder. Böyle bir teklife Hz Âişe'nin tereddütsüz cevabı ise, "Bunun hakkında mı anne-babama danışacağım? Vallahi ben, Allah'ı, Resûlullah'ı ve âhireti tercih ediyorum." olur.

Diğer hanımları da farklı davranmazlar, aynı teklife aynı ifadelerle karşılık verirler ve irade imtihanlarını başarıyla kazanırlar. Çünkü onlar, Allah Resûlü'nden ayrı kalmayı ölümden beter bir musibet kabul ederler. Sonuç olarak, meşhur îlâ hâdisesinde hanımlarının bu tercihlerine, Peygamberimizin de çok sevindiği görülür.

Başka bir âyette, hanımlarından ayrılmayı veya onlarla birlikte kalmayı tercih hakkı Peygamberimize de verilir. Peygamberimiz de hanımlarından ayrılmamayı yeğler. Bu karşılıklı olarak birbirlerinden ayrılmamayı tercih etmeleri üzerine Allah u teala da, "Böyle yapman onların mutlu olmalarına, üzülmemelerine ve hepsinin senin verdiklerine razı olmalarına daha uygundur. Allah kalplerinizde olanı bilir. Allah hakkıyla bilendir, halîmdir. Bundan sonra artık başka kadınlarla evlenmen, -elinin altında bulunan câriyeler hariç-, güzellikleri hoşuna gitse bile, bunların yerine başka hanımlar alman sana helal değildir. Allah her şeyi gözetler." (33. Ahzab:51-52) buyurarak, karşılıklı olarak hem ilgili olayın bu şekilde sonuçlanması övülür, hem de mü'minlerin anneleri olan bu hanımlar, Allah tarafından iltifat görür. Zaten, "Ey Peygamber! Eşlerinin rızasını gözeterek Allah'ın sana helal kıldığı şeyi niçin kendine haram ediyorsun?" (33. Tahrim:1) ikazından, Hz. Peygamberin hanımlarının rızasını gözetme ve gönüllerini hoşnut etme hususundaki hassasiyetini de anlayabiliriz.

Yine, Peygamberimizin aile hayatıyla ilgili iki olayda ise, Hz. Peygamber'in kendisini boşama endişesini sezen Hz. Sevde'in, âhirette Hz. Peygamber'e eş olma şerefini kaçırmama uğruna, katlanamayacağı fedakarlık yoktur. Hz. Hafsa'nın, zühd ve takvasını hatırlatarak Cebrail'in Peygamberimize söylediği, "O senin cennetteki eşindir." ifadesi de, nikah

akdinin ilahî irtibatını ve kayd-ı hayatla sınırlı kalmayıp ebedîlik boyutunu bildirir.

Doğrusu, Hz. Peygamber'in, yoğun tebliğ mesaisi arasında hanımlarına fazla bir vakit ayırdığı söylenemez. Bu hanımlar dünyalık varlıkları itibariyle de, küçücük birer odacıkla yetinmekteydiler. Ama, bu bahtiyar kadınların dünyevî varlıkları olmasa da, mutluydular, huzurluydular... Zira, Hz. Peygamber aile hayatında onların kalplerinin sevgilisi, akıllarının muallimi ve ruhlarının da terbiyecisi olmuştu. Ayrıca onlar, diğer kadınlardan farklıydılar (33. Ahzab:32). Çünkü onlar, Peygamber hanesinde oturuyorlar ve onun nikahı altında bulunuyorlardı.

Öte yandan, Hz. Peygamber'in, Hz. Hatice ile Hz Âişe haricindeki bütün evlilikleri içtimaî bir kısım zaruretlere dayandığı tarihi bir vâkıadır. Bununla beraber, risaleti kendisini insanî kimliğinden tamamen soyutlamadığı da bir gerçektir. Kanaatimizce, mezkûr olayların bu şekilde değerlendirilmesi gerekir.

2.1. Hadîslerde boşanmanın yerilmesi

Hz. Peygamber Efendimizin, erkeklerin kadınlar hakkında hayırhâh olmalarını ve eşlerin birbirlerine karşı yükümlülük ve sorumluluklarını ifade eden hadîsleri, azımsanamayacak sayıdadır. Boşanmayı mümkün olduğu kadar azaltmak isteyen bir grup hadîsler de bilhassa dikkate şayandır. Bu meyanda O (a.s.), "Allah u tealaya helallerin en sevimsizi talaktır.", "Her hangi bir kadın gereksiz yere kocasından boşanmayı isterse, cennetin kokusu ona haram olur." , "Kocasına mal vererek boşanmasını isteyen kadınlar, münafıktırlar." ve "Allah, zevk için sık sık kadın değiştiren erkekleri ve zevk için sık sık koca değiştiren kadınları sevmez." buyurur ve boşanmaların uhrevî mes'ûliyetini hatırlatır.

Ayrıca, hadîste iki kişinin arasını bulmaya vesile olmak, sadaka olarak nitelenir ve sosyal bir görev olarak vurgulanır. Buna ek olarak hadîslerde, bazı istisnaî özel durumlarda, sınırlı ve sayılı ölçüde yalan söylemeye cevaz verilir. Bunlar arasında, karı koca arasını düzeltmek için söylenebilecek yalanın da olması, meselenin önemini belirtir. Peygamberimiz, "Evleniniz, fakat (kurduğunuz aile yuvalarını) boşanmakla yıkmayınız. Zira ondan Arş-ı İlahi titrer." buyurarak, boşanmanın ilahî ve içtimai boyutunu haber verir.

Kur'ân, Hz. Süleyman zamanında karı-koca arasını ayıran fesat şebekelerinden bahseder (2. Bakara:102). Peygamberimiz de, aile birliğinin sürdürülmesinde psikolojik bir etken olarak şu vak'ayı ibret için nakleder; "İblis arşını suyun üzerine kurar, sonra çetelerini gönderir. Bunlardan rütbece en yakın (itibarı en büyük) olanı, fitnesi en büyük olanıdır. Biri gelip, şunu şunu yaptım, der. İblis ise, anlatılanları dinledikten sonra, "Hiç bir şey yapmamışsın." karşılığını verir ve yapılanları küçümser. Bir müddet sonra, bir başkası daha gelir ve "Karısıyla aralarını açıncaya kadar peşlerini bırakmadım." diyerek, yaptıklarını anlatır. Bunun üzerine iblis, onun makamını yükseltir ve "Sen ne harikasın!" sözüyle, ona aferin çeker, becerisini kutlar."

2.2. Bazı boşanma olaylarında Peygamberimizin tavrı

Hz. Peygamber'in, sahabeler arasında aile birliğinin devamını temin maksadıyla, devreye girerek çeşitli boşanma olaylarındaki arabuluculuk teşebbüslerini ve usulsüz boşanmalardan dolayı olumsuz tavırlarını farklı rivayetlerden öğreniyoruz. Örnek olarak, Zeyd b. Hârise ile Zeyneb b. Cahş'ın evliliği hatırlanabilir. Doğrusu, Peygamberimiz Zeyd ile Zeynep'in evliliklerine bizzat kendisi vesile olur. Zeynep asaleti nedeniyle ilk

önce bu teklife sıcak bakmaz. Fakat Peygamberimizin talebini de kıramaz ve sonuçta kabul eder. Belki de Peygamberimiz bu ısrarıyla asil bir kadınla azat olmuş bir erkeğin evliliğini yadırgayan cahiliye âdetini yıkarak, hukuki bakımdan insanların tarak dişleri gibi eşit olduklarını yerleştirmek istemişti. Ama evlilik bir gönül işiydi ve gönül de ferman dinlemeyecekti. Sonuçta, geçinemeyecekleri artık her hallerinden belliydi. Zeyd, evliliklerinden yaklaşık bir yıl kadar sonra boşanma düşüncesiyle Peygamberimize danışmaya gelir. Aile düzenlerinin bozulmasını hiç istemeyen Peygamberimiz ise Zeyd'e, Kur'ân'da ebedileşen "Eşini yanında tut. Allah'tan kork!" (33. Ahzab:37) şeklindeki tavsiyesiyle, hanımını boşamamasında ısrarcı olur. Fakat, ilahî murat farklı tecelli eder.

Yine, hanımı sâliha bir kadın olduğu halde, boşama düşüncesiyle kendisine danışmaya gelen Ebu Eyyub'a, "Ey Ebu Eyyub, Ümmü Eyyub'u boşaman büyük bir günahtır." buyurarak, boşanmasını bir haksızlık ve uhrevî mesuliyeti olan bir olay olarak vasıflandırır. Diğer bir olay da şudur: Berîre, Hz. Aişe tarafından hürriyete kavuşturulmuş bir kadındır. Hürriyete kavuşmasıyla da, kocasından ayrılma (muhayyerlik) hakkını kazanır. Kocası Muğîs'i sevemediği için, ayrılma kararındadır. Kocası ise, ayrılmayı hiç istemez ve bir türlü kabullenemez. Muğîs, göz yaşlarıyla Peygamberimizin huzuruna gelir, olanları anlatır. Dramatik bir olay yaşanır. Peygamberimiz, Berîre'ye, "Allah'tan kork! O, senin eşin ve çocuğunun babası." diyerek, kocasına geri dönmesini öğütler. Berîre ise, dinî duygusu ve saygısı gereği, Peygamberimize bu taleplerinin, emir olup olmadığını sorar. Arabulucu olarak söylediğini öğrenince de, "İhtiyacım yok." yapamam diyerek, hukukun kendine tanıdığı haktan istifade eder.

Hadîs mecmualarında İbn Ömer'in hanımını boşaması detaylı anlatılır. Hz. Peygamberin tavrını belirtmesi yönüyle ise, Hz. Ömer, oğlu Abdullah'ın hanımını hayız halinde boşadığını Peygamberimize haber verince, haram olan bir boşanma çeşidinin vuku bulmasından dolayı Peygamberimiz sitem eder ve gönül koyar. Bir diğer usulsüz boşanma olayında, karısını boşamış, sonra geri dönmüş ve akabinde tekrar boşamış bir kişinin durumu karşısında, "Bazı kişiler, niçin Allah'ın hükümlerini alaya alıyorlar?!" diyerek, ağır ve sert bir dil kullanır. Bir defasında da, bir anda üç talakla karısını boşayan bir kimsenin durumu kendilerine haber verildiğinde celalli bir şekilde kalkarak, "Ben aranızda olduğum halde, Allah'ın kitabı alaya mı alınıyor?!" sözleriyle, aynı sitemini yineler. Bu esnada bir sahabenin, "Ya Resûlallah, onu öldüreyim mi?" diyerek müsaade istemesi, Peygamberimizin psikolojik durumunu daha da belirginleştirir.

Sonuç

Katolik Kilise hukukunda, "Allah'ın birleştirdiğini insan ayırmasın." ifadesine göre, evliliğin ilahi irade ile tahakkuk etmiş bir bağ olduğu, bu nedenle de kul iradesinin bu bağı çözemeyeceği genel bir prensiptir. Yani, evliliğin adem-i zevali esastır ve evliliğin ancak ölümle sona erebileceği kabul edilir. Fakat, teoride evlenmelerin bozulamayacağı kuralı, pratikte bir ütopik görüşten ileriye de gidememiştir.

İslâm Hukukunda ise, muvakkat (akit süresi belirlenen) evlilikler (mut'a ve hülle gibi) batıldır, hükümsüzdür. Bu nedenle evlilik akdi, sürekli bir akittir. Fakat, evlilik akdinde süreklilik şart olmakla birlikte, bu süreklilik sonsuzluk anlamında da değildir. Bu nedenle boşanmayı menetmek veya hiç olmayacak

şartlara bağlamak suretiyle, beraber yaşamayı düşünmeyenleri zorla bir arada tutmak, çözüm olmamıştır. Ama keyfî boşamaların, çoğu kez boşayan için bir pişmanlık, boşanan için bir haksızlık ve aile fertleri için de hayat boyu bir huzursuzluk kaynağı olduğu görülmektedir. Buna göre boşanma hastalıklı bir uzva karşı cerrahi bir müdahale ise, evliliğin, aklî-mantıkî bir çizgide cereyan etmesi ve sağlam şartlara bağlanması hijyenik bir hassasiyettir. Onun için boşanmakla aileyi yıkmadan önce, eşler arası uyumda titiz davranılmalı ve gelecekte bu uyumu temin edecek şartlardan da, asla taviz verilmemelidir. Hele hele kız ve erkek çocukların dini eğitimi ve sosyal bir vâkıa olarak evlilikte maddî-manevî denklik (küfüv), göz ardı edilemeyecek sosyo-hukuki esaslar arasında kabul edilebilir.

Aile bir yaşam biçimidir ve bu yaşamın mayası sevgidir. Evliliğin sürekliliği de genel olarak karşılıklı saygı, sevgi ve hoşgörüye bağlıdır. Ama tabiî olarak, bazen aile içi kırgınlıklar olabilir. Fakat bunlar büyütülmeden halledilmelidir. Böylesi hallerde, çoğu kez bir Osmanlı geleneği olarak tomurcuk bir gülün, merhem vazifesi göreceği söylenebilir. Her şeyden önce, aile yuvasının yıkılmaması için her iki tarafın özverili olmaları beklenir.

İkinci aşama olarak Kur'ân'da, ev siyaseti gereği, kocanın bazı geçici tedbirler alabileceğine işaret edilir. Denilebilir ki, neticesi boşanmaya varacak ve daha kötü sonuçlar doğurabilecek bir durum karşısında, son çare olarak hafifçe dövmeye ruhsat verilmiştir. Bu, muhtemel sıkıntı ve olumsuzluklar düşünüldüğünde, boşanmadan bin kat daha yeğdir. Bir üçüncü aşama olarak müteakip âyette, aile birliğinin dağılmaması için hakem gönderilmesi ve yakın aile çevresinin boşanmaları önlemede aktif rol üslenmeleri emredilir. Hz. Şuayb'ın (a.s.) "sana zor-

luk çıkarmak istemiyorum." (28. Kasas:27) ifadesi de, ebeveynlerin hayat felsefesi olmalıdır.

Hadîslerde, eşler Allah'ın bir emaneti olarak tanımlanır ve hep iyi davranılması tavsiye edilir. Dahası, Peygamberimizin, usulsüz boşanma olaylarından dolayı hoşnutsuzluğu görülür. Kur'ânî prosedüre uymadan eşlerini boşayanlar Peygamberimiz tarafından, Allah'ın kitabını/Allah'ın koymuş olduğu hükümleri alaya almakla itham edilir. Yine de, O'na göre, boşanma mübahtır; fakat aynı zamanda sevimsizdir de. Çünkü boşanma, bir yandan fert boyutunu aşıp sosyal hayatı etkileyen; diğer yandan ise, semaya ulaşıp arşı titreten bir olaydır.

İslâm Hukukunda muhâlea, tefvîz-i talak ve tefrîk belirli şartlarda kadın için boşanma vesileleri olmakla birlikte, yaygın olan usulle boşama, tek taraflı irade beyanıyla eda ehliyetine sahip kocanın yetkisindedir. Fakat, aile münasebetlerini tanzimde kanunlardan daha kuvvetli olan dinî ve içtimaî ahlâk düsturları, ciddi sebep olmadan kocanın karısını boşamasını ayıp ve günah saydığından, İslâm Hukukunun koyduğu hükümler pratikte fazla suistimallere yer vermemiştir. Ayrıca boşanma sonucu erkeğin ödemekle yükümlü olduğu küçümsenemeyecek malî mükellefiyetlerle (müeccel mehir ve nafaka gibi) boşanmayı önlemeye yönelik tedbirlerden daha ziyade, cemiyet dokusunun sağlam oluşu, koca hukuken serbest olsa bile, dinen aynı serbestî içinde olmayışı, Müslümanlar arasında dinî kültürle fertler üzerinde keyfî boşanmayı önleyici ve kocanın boşanma hakkını manen sınırlayıcı olumlu kamuoyu baskısı Türk toplumunda boşanmaların az sayıda gerçekleşmesinde ahlakî faktörlerdir.

İstatistikî verilerden öğrenildiğine göre, Türkiye'de gözlemlenen aile krizleri sonucu boşanma olayları artış kaydetmektedir.

Sosyal devlet anlayışı gereği, büyümeye yüz tutmuş içtimaî bir yara karşısında acil tedbirler alınması zorunludur. Zorunludur ama, cemiyet dokusunu oluşturan fertlerin istenilen seviyede olmayışı karşısında, sadece boşanma sistemine özgü çözüm aramalar, kalıcı bir çözüm olma niteliğinden yoksun olacaktır. İhmal edilmemesi gereken husus, sistemden ziyade sistemi işletecek insan unsurudur. Bizce, boşanma hâdiselerinin azalması önemli ölçüde, fertlerin evlilikteki ulvî gayelerle bilinçlendirilmesi, inanç-ahlâk-hukuk ilişkisi içerisinde dinî-ahlâkî terbiyesinin elverdiğince kusursuz yapılmasında odaklanmaktadır. Aksi takdirde aile, cennet köşesi olma yerine, cehennem azabına denk bir hüviyete bürünecek, aile bireyleri ıstırap dolu bir hayatı yaşamaya mahkum olacak ve de bunun kaçınılmaz sonucu olarak toplumun bir hayli müessesesi düzenli işlemeyecektir.

Yalnız gerek psikolojik gerekse de sosyolojik sebeplerden kaynaklanan bazı olumsuzlukların zamanla değişime açık olduğunu göz ardı etmemek gerekir. Çünkü fikirler de şartlar da değişebilmektedir. Özellikle evliliğin ilk yıllarında daha sıklıkla rastlanan şekliyle görüş ayrılıkları ve geçimsizlikler, ilerleyen yıllarda gittikçe azalmaktadır. Hatta başlangıçta problemli ailelerin mutlu sonları da azımsanmayacak orandadır. Üstelik boşanma sonrası hayatın güzel olacağının da hiçbir garantisi yoktur.

Doğrusu, hayat dinamik bir yapıya sahiptir. Bu özelliğin bir yansıması olarak toplumlarda zaman zaman bazı değişimler gözlemlenir. Sosyal, kültürel, iktisadî vb. alanlar da, hayat yelpazesini oluşturan kanatlardır. Tabii ki, hukuk da hayatın bir parçasıdır. Dolayısıyla, özellikle sanayi inkılabının kaçınılmaz sonucu, gelişim ve değişimlerden sosyal bir kurum olarak aile de nasibini almıştır. Artık, patriarkal aile kabuk değiştirme sürecine

girmiştir. Geleneksel "geniş aile" tipi, tarih olmaktadır. Bunun sonucu olarak, ailede ebeveynin yeni çiftlere rehberlikleri de, erozyona uğramıştır. Ama, su tersine akmayacaktır. Günümüzde daha yaygın olan "çekirdek aile" tipinde ise, bireyler yalnızlığa terk edilmişliğidir. Yeterli rehberlikten mahrum bu yeni çiftler, kendi problemleriyle baş başa kalmışlardır. Eski dayanışma müesseseleri yerine, yeni modern dayanışma müesseseleri ikame edilemeyişi ise, en büyük eksikliktir.

Bir çok özellikleri ve mahremiyetleri bulunan ve bilhassa başlangıç itibariyle karı kocanın müşterek hayat kurma iradesinin, özel ve ikili ilişkisinin ağır bastığı evlilik müessesesini sadece kanunî bir temele oturtmanın ve konuyu salt kural ve müeyyide ikilemi içerisinde çözmenin yetersizliği ortadadır. Bu nedenledir ki, hiç bir zaman mahkemelerin soğuk duvarları arasında sıcak aile yuvaları tesis edilememiştir; kanaatimizce, edilemez de. Bir diğer ifadeyle, aile mutluluğunda hukuk ilkelerinden daha ziyade, dini ve ahlâki değerlerin önem arz ettiğini söyleyebiliriz. Bu yaklaşım hukuk ilkelerinin inkarını ima etmez. Tabii ki problemin kaynağı da görmezlikten gelinemez.

Bu yüzden Kur'ân ve sünnet, ahlâkî ve hukukî esaslarıyla, genel olarak mevzuları iç içe işleyen, birbirinden ayrı düşünülemeyecek derecede çift yönlü (vicdanî-hukukî) müeyyideler koymaktadır. Kur'ân ve sünnetteki bu vicdanî ve hukukî farklılık, tabiî olarak fıkıh kitaplarına da yansımıştır. Fıkıh kitaplarının özellikle boşanmayla ilgili hükümlerinde diyaneten ve kazaen ayrımı, en göze çarpan hususiyetlerdendir. Bilindiği gibi kazaî hükümler, delillere dayanılarak karara bağlanır ve verilen bu kararlar da yetkili merciler tarafından infaz edilir. Fakat, fıkhî hükümlerin diyaneten yönü ise, kişilerin subjektif iradelerine (niyet) göre değerlendirilir ve kul ile Allah arasında bir

münasebet kabul edilerek bu konudaki karar, kişilerin vicdanlarına havale edilir. Bu tür hükümlerin hukukî bir yaptırım gücü yoktur. Başka bir anlatımla, hukuk bu konularda suskundur. Tek müeyyidesi, kişilerin dinî duygularıyla vicdanî sorumluluklarıdır. Şayet, kul hakkı ihlali söz konusuysa haksız olan taraf, elbette haksızlığının vebaline ve de uhrevi cezasına katlanır.

Kadının Mirası ve Eşitlik

Dr. Selman Kuzu

Araştırmacı - Yazar

Cahiliye dönemi Arap toplumunda, kadınlar varis olamıyordu. Hatta kadınlar bir eşya gibi ölünün varislerine intikal ediyordu. Sadece eli silah tutan, vatanı muhafaza eden büyük erkekler mirasçı olurdu. Ölenin malı en yakınlarından erkek olup harp edebilecek yaşta bulunanlara düşerdi. Medine'deki uygulamada da sadece büluğ çağına ermiş erkekler babalarının mirasçısı olabiliyor, küçük kız ve erkek kardeşleri, hatta anneleri mirasçı olamıyordu. Bundan dolayıdır ki, "Allah size, çocuklarınızın miras taksimi hususunda erkeklerin paylarının, kızların iki katı olmasını emretmektedir." âyeti inince bu hüküm bazı kimselerin hoşuna gitmemiş ve şöyle demişlerdir. "Kadına dörtte bir, ya da sekizde bir, kız çocuğa yarım ve küçük çocuğa da mirastan pay veriyor. Oysa o ne ata binebiliyor, ne de düşmanla savaşabiliyor. Küçük çocuğa da miras veriyor, oysa o hiç işe yaramıyor."

A- İslâm'dan Önceki Durum

İslâm'ın erkekleri kadınlardan üstün tutup kadın-erkek eşitliğini ihlal ettiği iddiasının bir mesnedi de mirasta kadına bir, erkeğe iki hisse verilmesidir. Gerçekte ise kadına bir, erkeğe iki hisse verilmesinin erkeği kadından üstün tutmakla hiçbir ilişkisi yoktur. Bilakis İslâm, cahiliyetin kendilerine zulüm yaptığı ve haklarını çiğnediği küçük çocukların ve kadınların hukukunu, onlara da mirastan pay vererek koruma altına almıştır.

"Ana, baba ve akrabaların miras olarak bıraktıklarında erkeklerin hissesi vardır. Kadınların da ana, baba ve akrabalarının bıraktıklarında hisseleri vardır. Bunlar az olsun, çok olsun, farz kılınmıştır."[1]

Cahiliye dönemi Arap toplumunda, kadınlar varis olamıyordu. Hatta kadınlar bir eşya gibi ölünün varislerine intikal ediyordu. Sadece eli silah tutan, vatanı muhafaza eden büyük erkekler mirasçı olurdu. Ölenin malı en yakınlarından erkek olup harp edebilecek yaşta bulunanlara düşerdi.[2] Medine'deki uygulamada da sadece bülüğ çağına ermiş erkekler babalarının

[1] Nisa 4/7; Bu âyet mirasla ilgili beş temel prensip ortaya koymaktadır. a) Erkek gibi kadında mirastan pay alır. b) Az çok bütün mallar mirasa tabidir. c) Bu kural taşınabilir ve taşınmaz bütün mallar için geçerlidir. d) Ölen kişi mal bırakırsa miras söz konusu olur. e) Yakın akraba varken uzak akrabaya miras düşmez. Bu beş prensibi gayet özlü ihtiva eden bu âyet giriş yapılarak, sonra miras payları belirlenir. Bkz, Suat Yıldırım, Kur'ân-ı Kerim ve Açıklamalı Meali, ilgili âyet mealine not. İst. 2003.

[2] Bk. Taberî, Camiu'l - Beyan IV/262, Mısır, 1968; er-Razî, Tefsiru'l-Kebîr, IX/194, Beyrut; Tahir b. Aşur, et - Tahrîr ve't-Tenvîr, IV/248, Tunus, ts; İbn Kesîr, Tefsîrul-Kur'an'il Azim, II/161. Araplar "Mızraklarıyla vuruşmayan yurdunu müdafaa edemeyen ve ganimet kazanamayan kimseler varis olamaz" derlerdi. Bk. a.g.e., eserler. Aynı yerler.

mirasçısı olabiliyor, küçük kız ve erkek kardeşleri, hatta anneleri mirasçı olamıyordu.[1] Bundan dolayıdır ki, "Allah size, çocuklarınızın miras taksimi hususunda erkeklerin paylarının, kızların iki katı olmasını emretmektedir." âyeti inince bu hüküm bazı kimselerin hoşuna gitmemiş ve şöyle demişlerdir. "Kadına dörtte bir, ya da sekizde bir, kız çocuğa yarım ve küçük çocuğa da mirastan pay veriyor. Oysa o ne ata binebiliyor, ne de düşmanla savaşabiliyor. Küçük çocuğa da miras veriyor, oysa o hiç işe yaramıyor."[2]

Bu mantık Allah'ın farz kıldığı, adalet ve binbir hikmetlerle yaptığı paylaştırmaya karşı, bir kısım kimselerin kalplerinde hâlâ varlığını sürdüren Arap cahiliyesinin mantığı idi. Allah'ın tespit ettiği paylara ve onun bölüştürmesine karşı, günümüzde de bazı zihinlerde yer eden çağdaş cahiliye mantığı, Arap cahiliye mantığından çok farklı değildir.

Bu âyetin nüzul sebebi de yine cahiliyedeki kadın ve kız çocuklarının bu durumunu açıkça ortaya koymaktadır. Uhud harbinde şehit düşen Sa'd b. Rebi'nin (r.a.) zevcesi, iki kızıyla birlikte Resûlüllah'ın huzuruna gelmiş ve şöyle demiştir:

"Ya Resûlallah! Şunlar Sa'd'ın kızlarıdır. Babaları Uhud harbinde şehit edildi. Şimdi ise amcaları mallarını almış kendilerine bir şey bırakmamıştır. Halbuki bu kızcağızlar, malsız evlenemeyeceklerdir."

Allah Resûlü (s.a.s.) kadının bu şikayetini dinledi ve "Allah bu mesele hakkında hükmünü bildirecektir."[3] buyurdu. Bunun üzerine miras âyeti nazil oldu.[4]

[1] Hamidullah, Muhammed, İslâm Peygamberi, I/260, İrfan Yay. İst. 1980

[2] Bk. Taberî, IV/275; İbn Kesir, II/197

[3] Ebu Davud, Kitâbü'l-Feraiz 4; İbn Mace, Kitâbü'l-Feraiz, 2; Dârekutnî, Kitâbü'l-Feraiz 35

[4] Vahidî, Esbabu'n - Ntzul, s.150; Bk. İbn Kesir, II/196; Kurtubî, V/39; Razî, IX/203-204. Ayetin iniş sebebi olarak, Cabir b. Abdullah'ın başından geçen başka bir vak'ada zikredilmektedir. Bk. Buharî, K. Tefsiru'l-Kur'an 4; Tirmizî, K. Feraiz 6; Tirmizî, K. Tefsiru'l-Kur'an 5

İşte İslâm, kadını ve çocukları, cahiliye örfü gereği mirastan mahrum kalma gibi bir mağduriyetten kurtarmış, ona da erkek gibi, hukuki bir şahsiyet bahşetmiştir. Dolayısı ile bugün, kadın haklarını savunduklarını iddia eden istismarcılar, "İslâm kadına yarım hisse veriyor." diye tenkit edecekleri yerde, böyle bir içtimai yapıda büyük bir inkılapla kadına miras hakkı veren İslâm'ın hakkaniyetini ve üstünlüğünü kabul ve takdir etmeleri gerekir. Öyle ki Kur'ân-ı Kerim bu hükmüyle sadece yaşça büyük ve küçük oğullar arasındaki adaletsizliği ortadan kaldırmakla kalmamış, aynı zamanda ana, kız çocuk, kız kardeş, büyük ana, kız torun gibi kadın akrabalara da mirastan pay vermiştir. Kur'ân'ın sabit hak olarak tanzim ettiği bu paylar vasiyetname v.b.. gibi herhangi bir hukuki, veya örfî düzenlemeyle de, asla engellenemez, "farz olarak belirlenmiş hisseler" kategorisindedir.

B- Kadının Mirasıyla İlgili Âyetler

Kadının mirasta erkek gibi hak sahibi olduğu ortadadır. İtirazlar ise niçin kadına erkeğin yarısı kadar hisse verildiği konusundadır.

Öncelikle şu hususu belirtelim ki, İslâm'da kadına, mirasta erkeğin payının yarısı kadar hisse verilmesi emredildiği şeklindeki genelleme, mevzuyla ilgili âyetlerin maksatlı olarak, bir bütün halinde değerlendirilmemesinden kaynaklanmaktadır. Bu âyetler ön yargıdan uzak bir şekilde, dikkatlice incelendiğinde bu iddianın gerçekle asla bağdaşmadığı açıkça görülecektir. Zira;

1- Mirastan kadına erkeğin yarısı kadar hisse verilmesi, kadının mirasçı olarak sahip olabileceği bütün durumlar için değil, sadece kadının aynı ana - babanın çocuğu olarak erkek kardeşiyle birlikte mirasçı olması durumunda söz konusudur.

"Allah size çocuklarınızın miras taksimi hususunda, erkeklerin paylarının kızların iki katı olmasını emretmektedir. Eğer bütün çocuklar kız olup ve ikiden fazla iseler, bunların payı, ölenin bıraktığı malın üçte ikisidir. Eğer mirasçı olarak bir tek kız ise, mirasın yarısı onundur."

Binaenaleyh kadına, erkeğin mirastaki hisselerinin yarısının verilmesinin, her durumda geçerli, umumi bir kural olmadığı açıktır. Bu sebeple kadına, erkeğin yarısı kadar pay verilmesinin mirasçı olarak kadının konumu ne olursa olsun, tek bir hüküm olduğunu iddia etmek, yukarıda zikredilen âyeti saptırmaktan başka bir anlama gelmemektedir.

2- Âyette de açıkça görüldüğü gibi, kadının mirastaki payının durumu, sadece iddia edildiği gibi erkeğin yarı hissesi değildir. Ölenin sadece kız çocukları varsa ve sayıları da ikiden fazla ise, o zaman mirasın üçte ikisi onların olur. Şâyet ölenin mirasçısı bir tane kız çocuğu ise, o zaman mirasın yarısını almaya hak kazanır.

3- Yine anne - babanın çocuğu vefat eder de miras bırakırsa, ölenin çocukları da varsa, o takdirde ana babadan her birine mirastan altıda bir hisse verilir. Eğer ölenin çocuğu çok ise, ana - baba da ona mirasçı olmuş ise annesine üçte bir hisse düşer. Eğer ölenin kardeşi varsa, annesine altıda bir hisse düşer."

4- Koca çocuk bırakmadan ölmüşse hanımı terekesinin dörtte birini alır. Eğer ölen kocanın kız veya erkek bir veya daha fazla, o hanımdan veya başka bir hanımından çocukları varsa, ya da öz erkek çocuğunun, erkek çocukları varsa, hanımı sekizde bir alır. "Eğer siz çocuk bırakmadan ölürseniz, geriye bıraktığınız mirasın dörtte biri hanımlarınızındır. Eğer çocuklarınız varsa, bıraktığınız mirasın sekizde biri hanımlarınızındır..."

Görüldüğü gibi mirasta kadının payının her zaman erkeğin payının yarısı olduğu iddiası doğru değildir. Paylar, kadının mirasta ortak bulunduğu şahıslara göre değişiklik göstermektedir.

C- Niçin Erkeğe İki, Kadına Bir Hisse?

İslâm Hukukuna göre kadının erkek kardeşiyle beraber mirasçı olduğunda yarım hisse alması, sathi bir nazarla bakıldığında eşitsizlik ve haksızlık gibi gözükse bile, gerçekte bu taksim tam bir adalettir. Adalet bir yana, sadece insaf ve hakkaniyet prensipleri ışığında bile mesele ele alınırsa bu taksimin isabetliliği görülecektir.

1- Herhangi bir sistemde tek bir mesele, kendi başına ele alınıp değerlendirilemez. O, sistemin bütünlüğü içinde değerlendirilmelidir. Bu bakımdan, İslâm miras hukukunun bu meselesi de, İslâm'ın diğer içtimaî, iktisadî, dünyevî, uhrevî boyutlarıyla birlikte, bütün bünyenin içinde, bünyenin tamamıyla bağlantılı bir parça olarak ele alınmalıdır.

2- İslâm'da miras, şahısların ihtiyaç ve mes'uliyetine göre taksime tabi tutulmuştur. Anne, eş, kız çocuk veya kız kardeşin geçimi, kendisine ait olmayıp; oğul, koca, baba veya erkek kardeşin sorumluluğundadır. Kadın çoğunlukla kendisi dışında başkalarının geçimini sağlamakla da mükellef değildir.[1] Erkek ise bütün durumlarda eşinin, kızının, annesinin veya kız kardeşinin geçimini sağlamakla mükelleftir. Erkek, ailesinin resmi hâmisidir ve bütün maiyetinden sorumludur. Bu sebepledir ki, "nimet, mesuliyete göredir." kâidesine uygun olarak, eşinin, kızlarının, annesinin ve gerektiğinde kız kardeşinin nafakasını

[1] Kadının nafakası ve kendisine düşen mali mesuliyetler konusunda daha geniş bilgi için bkz, İslâm'da Kadın Hakları, (Antoloji) II/178-283 Rehber Baş. Yay. 1. Baskı. Ankara 1993

sağlamakla mes'ul olan erkeğe, böyle bir mes'uliyeti olmayan kadının payının iki misli pay verilmiştir. Gerçek adalet budur.

3- Bir ailede sadece erkek çalışıyor ve ailenin servetinin artmasına katkıda bulunuyor, emek harcıyorsa, buna karşılık kız, çalışıp kazanmıyorsa erkeğe farklı davranmak tabiidir. Zira kadına göre, hem mes'uliyet hem de emek farkı ortaya çıkmaktadır.

4- Kadın kendi mal varlığında istediği gibi tasarruf hakkına sahiptir. Kadın zengin olsa bile, ailenin harcamalarına katılma mecburiyeti yoktur.[1] Bu açıdan değerlendirdiğimizde de, kadın ile erkeğe eşit pay verildiğinde, hisseleri aynı olduğu halde, erkek ailenin geçimini sağladığı, kadının ise böyle bir mes'uliyeti olmadığı için denge erkek aleyhinde bozulmuş olacaktır ki, bu erkeğe haksızlık edilmesi demektir.

5- Kadın eğer evlenmemişse, bakmakla mükellef olduğu hiçbir kimse olmayan tek başına bir insandır. Evlendiği zaman ise bahsettiğimiz gibi kendisinin ve çocuklarının nafakasını temin tamamen kocanın vazifesidir. Kendinin hiçbir nafaka sorumluluğu yoktur.[2] Üstelik kadın bir de kocasından mehir alacak ve örfe göre, altın, ev eşyası, para vs.. bir çok hediyeye de sahip alacaktır. Kadın sahip olduğu malı, nafaka kocaya ait olduğu için harcamayabilir.[3] İsterse onu işleterek artırabilir. Erkek

---

[1] Daha geniş bilgi için bkz, Ruhi Özcan, İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası. s,68-84 Çağlayan Yayınları İzmir, 1996

[2] Bk. Kâsânî, Alauddin Ebu Bekr ibn Mesûd, Bedaiu's-Sânâî, IV/28. Mısır, 1328; es-Serahsî, Muhammed b. Ahmed, el-Mebsut, V/187. Mısır, 1324; İbni Rüşd'il - Hafid, Muhammed ibn Ahmed, Bidâyet'ul - Müctehid ve Nihâyetu'l Muktesid, II/55, Mısır, 1379

[3] Mesela; koca fakir, karısı zengin de olsa mükellef kocadır. Karı, kocanın nafakasından mesul tutulamaz. Hatta sakatlık vb.. durumlar yüzünden kendisinden ve karısının nafakasını teminden aciz bulunan koca hakkında da aynı hüküm geçerlidir. Bu durumdaki kocanın nafakası zengin karısı tarafından değil hısımları (yakın akrabaları) tarafından karşılanacaktır. Karı da kendi hısımlarınca infâk edilecektir. Öyle ki, kadının kocasından alacağı evlilik nafakası, zaman aşımına uğramayan bir borçtur. Kadın kendi malından harcasa bile bunları kocasından tahsil edebilir. Bk. Özcan, Ruhi, Hısımlık Nafakası, s.71.

kardeş ise babadan aldığı mirası, evlilik masraflarına, mehre ve kendi ailesinin nafakasına harcamakla bitirecektir. Kaldı ki bekar kız kardeş, babasından aldığı mirasla geçinemiyorsa, erkek ona yardım etme mecburiyetindedir.[1] Dolayısıyla bu açıdan da meseleyi ele alıp değerlendirdiğimizde erkeğe bir, kadına yarım hisse gerçek adalettir. Bediüzzaman da, bu mevzuuyla ilgili şu değerlendirmeyi yapmaktadır.

"..erkeğe iki kadın payı vardır.." âyetinde, Kur'ân'ın hükmü, mahz-ı adalet olduğu gibi, ayn-ı merhamettir. Evet, adalettir, çünkü, ekseriyet-i mutlaka itibariyle bir erkek bir kadın alır, nafakasını taahhüt eder. Bir kadın ise bir kocaya varır nafakasını ona yükler, mirastaki noksanını telafi eder.[2]

6- Bediüzzaman'ın parmak bastığı üzere, kız, mirastan yarım pay alıp, evlendiğinde, kocası da kendi babasının mirasından bir hisse alırsa, miras toplamda bir buçuk olur. Burada erkeğin kız kardeşi de yarım alıp onun da kocası bir alınca, yine bir buçuk olmaktadır. Böylece mirasta ayrı bir denge sağlanmış olmaktadır.

7- Erkek kardeş, herhangi bir zorlama olmadan, miras taksiminde kız kardeşine isterse, kendine düşen pay kadar veya daha fazla verebilir. Bu hibe veya hediye olur. Kimse buna mani olamaz.

8- Meselenin bir de psikolojik yönü vardır. İslâm, tek bir zamana, tek bir döneme ve tek bir ülkeye ya da millete ait değildir. O, hükümlerinde bütün zamanları, bütün toplumları ve temel insan psikolojisini dikkate alır. Hemen hemen bütün toplumlarda asırlardır görülen ve bugün de devam eden bir

[1] Hısımlık nafakası için Bk. Ruhi Özcan, a.g.e., s.89-154

[2] Nursi, Said Bediüzzaman, Mektubat, s.35, Işık Yay. İst. 1998; ayrıca bk, Nursi, Sözler, s.381

vakıa olarak, kız çocuklarına genellikle evin malını yabancıya götüren kişi olarak bakılır. Halbuki o, evlense, ayrı bir yuva kurup çocuk sahibi olsa bile, yine anne-babasının, erkek kardeşlerinin merhametine, şefkatine ve himayesine, erkekten daha çok muhtaçtır. Ailesinden göreceği şefkat ve merhamet, onun alacağı maldan çok daha değerlidir. Hal böyle iken, miras taksiminde ise kız ve erkeğe eşit hisse vermek, bu şefkat ve merhamete zarar verebilir. Meseleye bu açıdan da yaklaşan Bediüzzaman bu hususla ilgili şunları söylemektedir.

"(...) Hem merhamettir. Çünkü: O zaife kız, pederinden şefkate ve kardeşinden merhamete muhtaçtır. Hükm-ü Kur'ân'a göre o kız, pederinden endişesiz bir şefkat görür. Pederi ona "benim servetimin yarısının yabanilerin ellerine geçmesine sebep olacak zararlı bir çocuk." nazarıyla endişe edip bakmaz. O şefkate, endişe ve hiddet karışmaz. Hem kardeşinden rekabetsiz, hasedsiz bir merhamet ve himaye görür. Kardeşi ona "hanedanımızın yarısını bozacak ve malımızın mühim bir kısmını başkalarının eline verecek bir rakip" nazariyle bakmaz. O merhamete ve himayeye bir kin, bir iğbirar katmaz. Şu halde o fıtraten nazik, nazenin ve hilkaten zaife ve nahife kız, sureten az bir şey kaybeder; fakat ona bedel, akrabalarının şefkatinden, merhametinden tükenmez bir servet kazanır. Yoksa rahmet-i Hak'tan ziyade merhamet edeceğiz diye, hakkından fazla ona hak vermek, ona merhamet değil, şedit bir zulümdür. Belki zaman-ı cahiliyette gayret-i vahşiyaneye binaen kızlarını sağ olarak defnetmek gibi, gaddarane bir zulmü andıracak bu zamanın hırs-ı vahşiyanesi, merhametsiz bir şenaate yol açmak ihtimali vardır. Bunun gibi bütün ahkâm-ı Kur'âniye, "Biz seni alemlere rahmet olarak gönderdik." (21. Enbiyâ:107) fermanını tasdik ediyorlar.[1]

[1] Nursî, Mektubat, 35; Nursi, Sözler, s.381

Günümüzde, erkek ve kadın, mirasta eşit hak aldıkları için, birçok kız kardeşle erkek kardeşin araları açılmaktadır. Erkek kardeş, kız kardeşinin, babasının servetinin yarısını alıp başkalarına yedirmesine rıza gösterememektedir. Bu cahiliyye düşüncesinden dolayı ülkemizde erkek ve kız kardeşler arasında pek çok miras problemleri yaşanmaktadır. Günümüzde pek çok kimse kız kardeşine baskı yapıp, mirastan herhangi bir pay almamasını veya vereceği az bir şeyle yetinmesini istemektedir. Çoğu zaman imzalar bu baskı altında atılmaktadır. Aile içi mahkemelerde kadınlar ikna edilmekte veya susturulmaktadır. Bazen de medyadan takip ettiğimiz kadarıyla miras kavgaları, bitmeyen kan davalarına dönüşebilmektedir. "Hak"kın taksimine teslim olmama ve hakkına rıza göstermeme, bir değil yüzlerce haksızlığa ve zulme sebebiyet vermektedir.

İşte saymaya çalıştığımız sebeplerden dolayıdır ki, erkeğe mali mes'uliyetlerinin ağırlığına uygun olarak mirastan pay verilmiş, zengin ve fakir olma durumlarında bile, hiçbir mali yükümlülüğü bulunmayan, bununla birlikte birlikte kız, eş, ana ve dul kalma durumlarında bile sosyal güvenliği daima güvence altına alınmış kadına da ona göre pay verilmiştir.[1] Eğer hükümlerinde sonsuz hikmet sahibi Allah'ın bu hükmü âdil değilse, yeryüzünde adalet yok demektir.

[1] İslâmda kadının sosyal güvenliği için bkz. Faruk Beşer, Kadının Çalışması Sosyal Güvenliği ve İslâm, s.165-180, Nun Yay. İst. 1995; Bayraktar Bayraklı, "bir ailede baba yaşlı ise kız ile erkek çocuklar beraber çalışıyor ve beraber kazanıyorlarsa mirastaki hakları eşittir." demekte ve bu görüşüne Nisa suresinin 32. âyetini delil olarak getirmektedir. Halbuki bu âyet buna delil olamaz. Zira bu âyet cahiliye arap toplumunda mirastan mahrum bırakılan kadına erkek gibi mirastan hisse verilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Kadının hangi durumda ne kadar alacağı ise naslarda tespit edilmiştir. İkinci olarak şunu da söylemek gerekir ki, böyle bir ailede çalışan kızın kazancı tamamen kendisine aittir. Ailenin harcamalarına katkıda bulunma mecburiyeti yoktur. Şahsî mülküdür. Bk. Bayraktar Bayraklı, Kadın, Sevgi ve Temel Hakları s.64, İşaret Yay. İst. 2000

Evet; mirastan kadına, erkeğin hissesinin yarısı kadar pay verilmesinin, erkeği kadından üstün tutma düşüncesiyle hiçbir ilişkisi yoktur. Öyle olsaydı, mirasta payları daha fazla olan çocukların, insanî değer yönüyle babalarından daha üstün olduklarını söylemek gerekirdi. Bu da çok gülünç bir iddia olurdu. Bilakis bu taksimat, kadın ile erkeğin sorumluluklarıyla doğru orantılı olarak, rızkın dengeli dağıtımı ve hem ailede hem de sosyal hayatta sevginin-adaletin sağlanması gayesine yöneliktir.

Osmanlı'da Örnek Uygulamalarıyla Evlilik Hayatında Kadının Ekonomik Hak ve Hürriyetleri

Dr. Mümtaz Aydın

Araştırmacı - Yazar

İslâm Hukukunu kendine hukuk sistemi olarak seçen Osmanlı Devleti, pek çok husus gibi kadınların evlilik hayatlarındaki malî hak ve hürriyetleriyle ilgili hükümleri de tatbik etmiş ve bu uygulama örnekleri de "Şer'iye Sicilleri" aracılığıyla bize kadar ulaşabilmiştir. Nişanlılık, nikâh, koca evinde birliktelik, annelik, boşanma, eşin vefatı sebebiyle dulluk gibi muhtelif durumları ihtiva eden bu konuya ait Osmanlı hukuku uygulamaları, teorik bilgilerin nasıl hayata geçirildiklerini gösteren müşahhas örnekler olmuşlardır.

Evlilikte kadınların malî durumları, eski devirlerden beri insanlığı meşgul eden önemli bir mesele olagelmiştir. Toplumların tâbi oldukları dinî inanç, iktisadî sistem, mahallî örf ve gelenekler gibi faktörler, bu konuda yapılan hukukî düzenlemelerle, bunların uygulanmasında tesirli olmuşlar ve ortaya farklı örnekler çıkmıştır. Doğu ve Batı toplumları arasında var olan coğrafî, kültürel ve hukukî farklılıklar, kadınların ekonomik hakları konusunda da kendisini açıkça göstermiştir. Yine kapitalizm, sosyalizm gibi iktisadî sistemler arasında da bu konuda oldukça farklı düzenlemeler ve uygulamalar bulunmaktadır. Hattâ günümüz toplumlarında bile halâ evli kadınların malî hakları konusu tartışılmaya devam etmekte ve bununla ilgili olarak zaman zaman hukukî düzenlemeler yapılmaktadır. Bütün bunların yanında İslâm Hukuku da konu ile ilgili olarak kendine has bir sistem ortaya koymuş ve fıkıh ki-taplarında bu bilgiler geniş yer almıştır.

İslâm Hukukunu kendine hukuk sistemi olarak seçen Osmanlı Devleti de, pek çok husus gibi kadınların evlilik ha-yatlarındaki malî hak ve hürriyetleriyle ilgili hükümleri de tatbik etmiş ve bu uygulama örnekleri de "Şer'iye Sicilleri" (*) aracılığıyla bize kadar ulaşabilmiştir. Nişanlılık, nikâh, koca evinde birliktelik, annelik, boşanma, eşin vefatı sebebiyle dulluk gibi muhtelif durumları ihtiva eden bu konuya ait Osmanlı hukuku uygulamaları, teorik bilgilerin nasıl hayata geçirildiklerini gösteren müşahhas örnekler olmuşlardır.

Malî Haklar - Mehir

Evliliğin hukuken nikâh akdi ile başlıyor olmasına rağmen, İslâm Hukukunca dinin ruhuna muhalif düşmemeleri şartıyla örf ve âdetlerin de şer'i bir delil olarak değerlendirilmesi sebebiyle, toplumlarda bir gelenek olarak yerini almış olan nişanlılık da hukuka konu olmuş ve "nikahın mukaddimesi" sayılmıştır. Osmanlı toplumunda birbiriyle nişanlanan damat ve gelin adayına "namzet" denilir ve nişanlılık veya namzetlik dönemi, ileride gerçekleşecek olan evlilik öncesi bir takım hazırlıkların yapılmasını, ailelerin birbirlerini tanımasını sağlayan dönemdir. Bu dönemde aileler arasında karşılıklı olarak bir takım hediyeler alınıp verilir. Ayrıca, gelin adayına alınan bilezik, küpe, yüzük, gerdanlık gibi takılardan başka erkek tarafından kız tarafına "ağırlık" adı altında bir miktar para da ödendiği olurdu. Genellikle gelin adayının giyebileceği türden giyim-kuşam eşyaları, süslenmek için ziynet takıları ve çeyizi düzmek için ödenen "ağırlık", kadının evlilik sebebiyle edindiği ilk mal ve paradır.

Nişanlılık sırasında erkek tarafının verdiği bu eşya, takı ve ödediği para, İslâm Hukukunca peşin mehir (mehr-i muaccel) sayılmaktadır. Fakat bunların kızın mülkiyetine geçmesi için nikahın kıyılması gerekir. Eğer nikah akdinden önce nişan bozulursa bu eşya ve para erkek tarafına geri ödenmek zorundadır.[1] Evliliğin nişan safhasında bozulması üzerine bu mesele zaman zaman dava konusu olmuş ve Sicil kayıtlarına girmiştir:

İstanbul Keçeciler mahallesinden Muharrem, mahkemeye gelip; kendisiyle evlenmeyi kabul eden Belkıs Hatuna mehr-i muaccel olarak 360 akçe değerinde bir kaftan, yine aynı değerde bir atlas bornoz ve 120 akçe değerinde bir edik ve başmak verdiğini, ancak Belkıs'ın nikahtan önce kaçtığını bildirip verdiklerini

[1] Düzdağ 1983, 37

geri talep ettiğini söylemiştir. Belkıs'ın ise inkâr etmesi üzerine şahitlerle iddiasını ispat eden Muharrem dâvayı kazanmıştır.[1]

Nişan sonrasında yapılan nikah ile kadın, kocasından mehir almaya hak kazanır. Bugün unutulmaya yüz tutmuş olan mehir, kadınların evlilik yoluyla edindikleri ve ailelerine değil bizzat kendilerine ödenen önemli bir malî haktır. Mehir, ödenme şekli itibariyle ikiye ayrılır: Peşin ödenen mehir (mehr-i muaccel) ve geciktirilmiş mehir (mehr-i müeccel).

Mehr-i muaccel, genellikle düğün öncesi kız tarafına verilen giyim-kuşam, ev eşyası, takı-ziynet eşyaları ile bazen de paradan oluşmaktadır. Mehrin miktarı, tarafların malî durumlarıyla orantılı olup, genellikle kız tarafının ailesinin sosyal ve ekonomik durumuna eş olan diğer ailelerin mehirleri emsal alınarak (mehr-i misl) taraflarca tespit edilir. Peşin ödenmeyip de vaad edildiği halde ödenmeyen mehiri, kadının dâva yoluyla da olsa almaya her zaman hakkı vardır:

Mirmiran Mehmed Zeman Paşa, Ayşe Hatuna bir kuşak, bir altın bilezik ve 60.000 akçe ağırlık vermeyi vaad ederek nikahlandıktan sonra hemen vefat etmesi üzerine, Ayşe Hatun paşanın mirasından mehir alacağını talep etmiştir.[2]

Nikahta miktarı belirlenen müeccel mehir ise, kocanın ölümü veya boşaması halinde koca tarafından veya onun mirasçıları tarafından dul eşe ödenir. Bu mehir, ölüm veya boşanma sebebiyle kocasız kalan kadının bir nevi dulluk sigortasıdır. Dul kalan kadın, en azından yeni bir evlilik yapıncaya kadar geçimini bu para ile temin eder. İstanbul ve diğer bazı şehirlerde tayin edilen müeccel mehirlerin rakamlarına bakıldığında, bunun

[1] Heyet 1988, 1:260.

[2] Şikayet Defterleri, no.6, s: 103.

-o günün değeriyle- ortalama bir ev alabilecek miktarda olduğu görülmektedir.[1] Dul kalan bir kadın için oldukça önemli bir para olan müeccel mehir ile ilgili olarak kadınlar, kendilerine ödeme yapmayan eski kocaları veya mirasçılarla ve hattâ kendi akrabalarıyla dahi sıkça dâvalı olmuşlardır:

Kadem adlı kadın mahkemeye gelip, kardeşi Şeyhi'nin kendi mehir parasından bir katır alıp daha sonra sattığını, fakat karşılık olarak ona vermesi gereken bir gömlek ve sorgucu vermediğinden şikâyetçi olmuştur. Kardeşi de durumu itiraf edince araya uzlaştırıcı kişiler de girerek, Şeyhi'nin Kadem Hatuna bir keçi vermesi şartıyla iki kardeşin dâvaları sulhla sonuçlanmıştır.[2]

Bazı kadınlar mehirlerini evlendiklerinde kocalarına bazen tamamen, bazen de bir hediye karşılığında hibe etmişlerdir.

Nafaka

Kadınların evlilik sebebiyle sahip oldukları çok önemli bir diğer malî hak da nafakadır ve üç çeşittir: Zevciyyet nafakası, iddet nafakası ve hızanet nafakası. Zevciyyet nafakası, evlilik devam ettiği sürece kocanın karşılamak zorunda olduğu eşinin ve çocuklarının yiyecek, giyecek, barınma,[3] hizmetçi[4] ve ilâç-tedavi[5] masraflarının genel adıdır. Kadın zengin dahi olsa bu nafaka onun hakkıdır. Koca, herhangi bir sebeple başka bir yere uzun süreli olarak gittiğinde de ailesinin nafakasını temin etmek üzere bir vekil tayin etmek zorundadır. Zaten zevciyyet nafakası ile ilgili Osmanlı belgelerinde en çok, nafaka veya vekil bı-

[1] Öztürk 1995, 221.
[2] Heyet 1988, 1:272.
[3] Bilmen 1986, 2:444.
[4] Cin 1988, 196.
[5] Aydın 1985, 32.

rakmadan başka şehre giden kocalarla eşleri arasında meydana gelen dâvalara rastlanmaktadır ve hemen hepsinde de kadınlar kazanmışlardır. Bu durumda kadı, kocanın maddî durumunu ve bir insanın zaruri ihtiyaçlarına yetecek malzemeleri nazara alarak günlük nafaka takdir ediyordu:

Manisa Dilşikâr mahallesinden kocası tarafından nafakasız bırakılan Ayşe Hatuna günlük olarak ekmek, pirinç, sade yağı, et, odun, soğan, tuz ve susam yağı alabilecek kadar akçe Kadı tarafından takdir edilmiştir.[1]

Bazen bunlara sabun, mum, mercimek, un ve hamama gitmek için verilen para da ilâve edilirdi. Giyecek parası olarak ise, pabuç, mest ve giyim eşyası da eklenirdi. Kadın, başka yere gidip de kendisini nafakasız bırakan kocasının, varsa mallarını dahi sattırabilir veya onu borçlandırabilirdi.

Kocası tarafından boşanan kadının nafaka hakkı hemen bitmez. Hamile olup-olmadığının anlaşılması için geçmesi gereken süre olan üç ay daha (iddet nafakası) devam ederdi. Böylece kadının, bir başkasıyla evlenemediği bu süre içerisindeki geçimi de eski kocasına ait oluyordu.

Yine boşanmış kadın, eğer boşayan kocasından olan çocuğuna bakıyorsa, çocukların nafakaları da babalarına ait olduğu için, bu defa çocuktan dolayı nafaka (nafaka-i hızane) alıyordu. Bu belli bir yaşa kadar çocuğa ödenen bir para idi ama, çocuğun vasîsi çoğu zaman annesi olduğu için harcama yetkisi de ona aitti.

Ekonomik Hürriyetler

Evlilik hayatında kadınların sahip oldukları ekonomik hürriyetlerin en önemlisi, kendi adına para, mal veya mülk sahibi

[1] Manisa, No. 102, s. 109, hüküm: 3.

olabilmesidir. İslâm Hukukuna göre ailede karı-koca arasında mülkiyet birliği değil, mülkiyet ayrılığı prensibi esastır. Kadın, kocasından bağımsız olarak mülk edinebilir, dilediği gibi satabilir, işletip kiraya verebilir veya hibe edebilir. Bu gelirlerinden eve harcamak zorunda değildir, onu da dilediği gibi tasarruf edebilir. Kocanın bunlar üzerinde hiçbir tasarruf hakkı ve yetkisi yoktur. Nitekim eşinin izni olmadan koca tarafından yapılan bu tür bazı işlemler dava konusu olmuşlardır:

Cemile adlı kadın, kendisine ait olan ev ve değirmeni tasarruf ettirmeyen kocasına karşı açtığı dâvayı şahitler de göste-rerek kazanmıştır.[1]

Abdurrahman Çelebi mahkemeye gelerek, "Eşim Hacı Mahmud kızı Ayşe Hatundan, babasından miras kalan 36.000 akçeyi borç olarak teslim aldım. Bu, benim eşime olan borcumdur." diyerek borç senedi olarak mahkemeye kaydettirmiştir.[2]

Kadın, sahip olduğu bir işletmeyi de çalıştırabilir. Osmanlı toplumunda bu durumdaki kadınların, genellikle sahibi bulundukları köleleri veya eşleri ile akrabaları aracılığıyla dükkân ve işyerlerini çalıştırdıkları bilinmektedir. Ancak her hâlükarda gelir yine kadına aittir ve kocanın bunda izinsiz tasarruf hakkı yoktur.

İslâm Hukukunda evli bir kadının çalışmasına mani bir hüküm de yoktur. Kadın, kocasından bağımsız olarak bir işte çalışıp para kazanabilir ve bu kazancını da dilediği gibi harcayabilir. Nitekim, Hz. Zeyneb'in Hane-i Saadet'te deri işlemeye mahsus bir iş atölyesi olduğu bilinmektedir. O, ailevî iş atölyesinde çalışıp kazandığı parayı fakirlere dağıtırdı. Yine bazı

[1] Balıkesir, No, 698, s: 70a, Hüküm, 2.
[2] Heyet 1988, 277.

hadîs-i şeriflerde, kadınların evde dokumacılıkla uğraşmalarının tavsiye edildiği bilinmektedir.

Osmanlı devrinde pek fazla çalışma alanına sahip olmayan kadınların şehirli olanları daha ziyade bağ-bahçe işlerinin yanında, evde dokuma işleriyle uğraşırlardı. Köylü kadınlar ise tarla ve ziraat işlerinde kocasına yardımcı olurdu. Bunun dışında kadınların ebe (kabile) olarak çalıştıkları bilinmektedir. Devlet makamlarında yönetici veya görevli olarak bulunmazlardı, fakat önemli sosyal hizmetler gören vakıflarda hem yönetici olarak hem de diğer bazı vakıf görevlerinde çalışmışlardır. Osmanlının son dönemlerinde ise kadınlar kendilerine uygun - muallimelik gibi - muhtelif işlerde çalışmaya başlamışlardır.

İslâm Hukukunca kadınların çalışma ve gelir edinmeleri, şu hususlara dikkat etme ve yerine getirme şartına bağlıdır: Tesettüre riayet etmesi, yabancı erkeklerle lüzumsuz görüşme ve ihtilâttan kaçınması, meşru ve fıtrî bir işte çalışması, kocasının da rızasını alması, evini ve çocuğunun terbiyesini ihmal etmemesi.[1]

Netice

İslâm Hukuku'nun kendine has özelliğiyle ortaya koymuş olduğu bu hak ve hürriyetler ile kadınlar, geçmiş dönemlerde aleyhlerine olan pek çok uygulamadan kurtulmanın yanında; gelecek dönemlerde de mağdur olmalarını önleyecek esaslar, prensipler, kazanımlar elde etmişlerdir. Muaccel mehirle evlilik masrafını çıkarmış, müeccel mehirle de dullukta maddi sıkıntılara düşmekten kurtulmuşlardır. Nikâhta hak kazandığı nafaka ile evliliği boyunca geçim derdine düşmemiş, hatta çocuklarının bile belli bir yaşa kadar geçimleri garanti altına alınmıştır. Mülk sahibi olmaları, para kazanmaları, çalışmaları engellenmemiştir.

[1] Baktır 1996, 109-120.

Şu gerçeği de teslim etmek gerekir ki, bu toplumda kadınlar genelde maddiyatçı olmamış, hukukun kendisine tanıdığı pek çok hakları aile hayatı içerisinde eşi, çocukları, anne-baba ve kardeşleriyle paylaşmasını da bilmişlerdir. Zaten bu toplumda evliliğin "hayatların birleştirilmesi" olarak da tarif ediliyor olması bunun en büyük delili olsa gerek. Bu da bu milletin, paylaşmasını bilen bir aile yapısına sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Bu sağlam yapı ve kolektif şuur, geçmişte çekilmiş olan sıkıntıların herhangi bir sosyal menfiliğe yol açmadan salimen atlatılmasını sağlamanın yanında geleceğe yönelik de güven ve ümit vermektedir.

(*) Şer'iye Sicilleri; Osmanlı devletinde bir idari birim olan kazalarda görev yapan ve oranın mahkeme, belediye ve inzibatla ilgili işleri yöneten kadıların, bu görevleriyle ilgili olarak tutmuş oldukları defterlerdir. Bugün bunlar, İstanbul sicilleri haricinde hepsi Ankara'daki Millî Kütüphane'de muhafaza edilmektedir.[1]

Kaynaklar

AYDIN, M. Akif, *İslâm-Osmanlı Aile Hukuku,* İstanbul, 1985.

BAKTIR, Mustafa "İslâm'da Kadının Çalışma Şartları", *Sosyal Hayatta Kadın,* içinde, İstanbul, 1996.

Balıkesir Şer'iye Sicilleri.

Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, Şikâyet Defterleri, No:6, s. 103.

BİLMEN, Ömer Nasuhi, *Hukuk-ı İslâmiye ve Istılahat-ı Fıkhiye Kamusu,* c. 2, İstanbul, 1986.

CİN, Halil, *İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme,* Konya, 1988.

[1] Daha geniş bilgi için bkz. Şer'iye Sicilleri, Heyet, c.1, İstanbul,1988.

DÜZDAĞ, M. Ertuğrul Şeyhülislam Ebussuûd Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı, İstanbul, 1983, s. 37.

Manisa Şer'iye Sicilleri.

ÖZTÜRK, Said, Askeri Kassama Ait Onyedinci Asır İstanbul Tereke Defterleri (Sosyo-Ekonomik Tahlil), İstanbul, 1995, s.221.

Şer'iye Sicilleri, Heyet, İstanbul,1988.

İNDEKS

A

B

F

G

H

I

İ

K

L

M

N

O

Ö

P

Ş

T

U

Ü

V

Y